

IFFCO

INDIAN FARMERS FERTILISER COOPERATIVE LTD.

1st. July 1978

30th. June 1978

1978

File No.

5

AL | CASH

th

A.
12 May

10 May 1978.

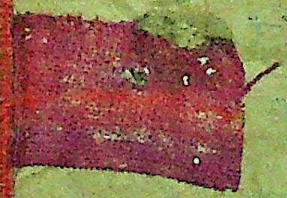
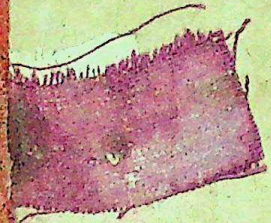
No. From J-146

To J-229

1.4.78

to 31.5.78

३३

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

३	विजय
४	१
५	२
६	३
७	४
८	५
९	६
१०	७
११	८
१२	९
१३	१०
१४	११
१५	१२
१६	१३
१७	१४
१८	१५
१९	१६
२०	१७
२१	१८
२२	१९
२३	२०
२४	२१
२५	२२
२६	२३
२७	२४
२८	२५
२९	२६
३०	२७
३१	२८
३२	२९
३३	३०
३४	३१
३५	३२
३६	३३
३७	३४
३८	३५
३९	३६
४०	३७
४१	३८
४२	३९
४३	४०
४४	४१
४५	४२
४६	४३
४७	४४
४८	४५
४९	४६
५०	४७
५१	४८
५२	४९
५३	५०
५४	५१
५५	५२
५६	५३
५७	५४
५८	५५
५९	५६
६०	५७
६१	५८
६२	५९
६३	६०
६४	६१
६५	६२
६६	६३
६७	६४
६८	६५
६९	६६
७०	६७
७१	६८
७२	६९
७३	७०
७४	७१
७५	७२
७६	७३
७७	७४
७८	७५
७९	७६
८०	७७
८१	७८
८२	७९
८३	८०
८४	८१
८५	८२
८६	८३
८७	८४
८८	८५
८९	८६
९०	८७
९१	८८
९२	८९
९३	९०
९४	९१
९५	९२
९६	९३
९७	९४
९८	९५
९९	९६
१००	९७

चं त्य. प्रन ।
ला ।

वद्य
गेभा
न

1. त
रेव
माने
प्राव
भी
रेव
न
न

11
-27

५. ११-७
भागलौरा. नि.
राजिनी वै क.
पापक - अल. म. म. म.

... ॥ ३६ ॥ ... ॥
 ... ॥ ३७ ॥ ... ॥
 ... ॥ ३८ ॥ ... ॥
 ... ॥ ३९ ॥ ... ॥
 ... ॥ ४० ॥ ... ॥
 ... ॥ ४१ ॥ ... ॥
 ... ॥ ४२ ॥ ... ॥
 ... ॥ ४३ ॥ ... ॥
 ... ॥ ४४ ॥ ... ॥
 ... ॥ ४५ ॥ ... ॥
 ... ॥ ४६ ॥ ... ॥
 ... ॥ ४७ ॥ ... ॥
 ... ॥ ४८ ॥ ... ॥
 ... ॥ ४९ ॥ ... ॥
 ... ॥ ५० ॥ ... ॥
 ... ॥ ५१ ॥ ... ॥
 ... ॥ ५२ ॥ ... ॥
 ... ॥ ५३ ॥ ... ॥
 ... ॥ ५४ ॥ ... ॥
 ... ॥ ५५ ॥ ... ॥
 ... ॥ ५६ ॥ ... ॥
 ... ॥ ५७ ॥ ... ॥
 ... ॥ ५८ ॥ ... ॥
 ... ॥ ५९ ॥ ... ॥
 ... ॥ ६० ॥ ... ॥
 ... ॥ ६१ ॥ ... ॥
 ... ॥ ६२ ॥ ... ॥
 ... ॥ ६३ ॥ ... ॥
 ... ॥ ६४ ॥ ... ॥
 ... ॥ ६५ ॥ ... ॥
 ... ॥ ६६ ॥ ... ॥
 ... ॥ ६७ ॥ ... ॥
 ... ॥ ६८ ॥ ... ॥
 ... ॥ ६९ ॥ ... ॥
 ... ॥ ७० ॥ ... ॥
 ... ॥ ७१ ॥ ... ॥
 ... ॥ ७२ ॥ ... ॥
 ... ॥ ७३ ॥ ... ॥
 ... ॥ ७४ ॥ ... ॥
 ... ॥ ७५ ॥ ... ॥
 ... ॥ ७६ ॥ ... ॥
 ... ॥ ७७ ॥ ... ॥
 ... ॥ ७८ ॥ ... ॥
 ... ॥ ७९ ॥ ... ॥
 ... ॥ ८० ॥ ... ॥
 ... ॥ ८१ ॥ ... ॥
 ... ॥ ८२ ॥ ... ॥
 ... ॥ ८३ ॥ ... ॥
 ... ॥ ८४ ॥ ... ॥
 ... ॥ ८५ ॥ ... ॥
 ... ॥ ८६ ॥ ... ॥
 ... ॥ ८७ ॥ ... ॥
 ... ॥ ८८ ॥ ... ॥
 ... ॥ ८९ ॥ ... ॥
 ... ॥ ९० ॥ ... ॥
 ... ॥ ९१ ॥ ... ॥
 ... ॥ ९२ ॥ ... ॥
 ... ॥ ९३ ॥ ... ॥
 ... ॥ ९४ ॥ ... ॥
 ... ॥ ९५ ॥ ... ॥
 ... ॥ ९६ ॥ ... ॥
 ... ॥ ९७ ॥ ... ॥
 ... ॥ ९८ ॥ ... ॥
 ... ॥ ९९ ॥ ... ॥
 ... ॥ १०० ॥ ... ॥

2) अन्तः-पट्टायाः पृष्ठम् । अविनिर्दिष्टा-पट्टायाः ।

२) अन्व-पर्याप्तपुत्रद्वय। अविनिच्छन्ता चरितं परम्परा।
येनाक्षरं लभामास्य परिणाम्य महेश्वरात्। कृत्स्नं वाक्यं प्रोक्ष्य तत्तत्प्रमाणयेनः।
पापानि निराश्रितानि। शिक्षा-लभ्यते। ५। विद्वत्तया
वाक्यकरो बुवीत्येवं तेनादृष्टं च भाष्यकृतं।

प्राधान्य शिक्षा। शिक्षा-समुच्चय। St. हिन्दू विश्वविद्यालय।
 १. भद्र-विष्णुमहर्षिणा प्रवक्तव्यं तत्तत्प्रवक्तव्यं। वाक्यकरो वृत्तित्वं तेनादृष्टं प्रवक्तव्यं।
 निम्ननि-व्यासस्य। व्यासस्य मुनिः प्रवक्तव्यं। ^{Read} Shehaspear, Read Shehaspear's poetry.
 (कुर्वन्तु प्रवक्तव्यं। नहि वक्तव्यं प्रवक्तव्यं। प्रवक्तव्यं वक्तव्यं न वक्तव्यं।)

हस्तशेखर प्रकाशने । (टि-यु-आदि संज्ञाणां प्रयोगे -

हस्तशेखर प्रकाशके । (टि-सु-आदि संज्ञाना प्रयोगे -
 नासां प्रयोगे ऽभ्युदयः पुत्पवापौ ऽपि ना भवेत् । लाप्यवेनापि व्यापार्यं प्रयुज्यन्ते तु केवलम्

० यो वा इमां वाचं पदशोऽक्षशः क्षात्राश्वमेधं स आत्विजिनीः स्यात्
आत्विजिनीः भजमानः (अत्विजमर्हति) धाजवः आत्विजिनीः अत्विजवर्ध

अहिति प्रति। इति शब्दके अर्थ औ व्यवहार। अव्यपायसे - गणोत्तम भद्र -
 क्षिति - आयते के वेसासे - प्रलवीर के व्याप बोधासे। अग्रं करने व्याप बोधासे।

१) यश्च व्याकुलो वा नरः यश्च भीमांघ्रतेऽध्वरः । तावथौ पुण्यस्त्रौ पट्टि-ध्वज-ध्वजौ ॥
~ नि-निष्ठातः पाञ्चमाभिगच्छति ॥ निष्ठातः । (निष्ठा) लोपान पञ्च

२. शब्द-ब्रह्मविनिष्ठातः पञ्चमाधिगच्छतां निःशेषाः। (निःशेषा) लोपान पञ्च
 लोमान दृष्ट पश्यता। प्राड. मुनेऽन्मानि मुञ्चता ॥ याणे का लोपान्मुञ्चते।
 निःशेषाः शब्दशब्दः - शातकिता। दृष्टि शब्द विद्यमान।

निष्ठाशब्दः - शातयिता। दृष्टवान् इति।
 निष्ठाशब्दः - चतुष्टयी शब्दानां प्रवृत्तिः॥

गोः। घृक्षः। चलः। चलः। युष्माकः॥ चतुर्दश। सत्त्विक। उद्यमः।
हेलभः। हेलभः। त्रयोविधाः। वृषा द्विविधम् - प्लुत्य अपयोगः। ऐपसालत्वम्।
"॥ ३ ॥ लेखनम्। "। अकिङ्कशायाश्चालिः ॥

० गुड- निर्विकारभावेन" (भुवनेश नाथ साहसी"। लोकान्नापाकावले ॥
भावेने दोशवे प्रनामै। वैशाखणौ हातापुन्यनाथ। भवद्वर लुतिमया।

आध्यात्मिक प्रकाशः । गङ्गा-प्रवाह-प्रकाशः । निरुक्ति-दण्डः । साधन-पद-प्रकाशः ।
आध्यात्मिकः आगतः बहिष्कृतः । आध्यात्मिकः । आध्यात्मिकः । आध्यात्मिकः । आध्यात्मिकः ।

आह्वयः आगताः आह्वयः आह्वयः आह्वयः आह्वयः आह्वयः आह्वयः आह्वयः
 उत्तम-अपवादा अन्वय-वर्तिका वाच्य-दोषा दोष-आह्वय-
 गम्य अपवादा दम् । एव पञ्चाः । एव पञ्चा-एव पञ्चा-एव पञ्चा-एव पञ्चा-
 एव पञ्चा-एव पञ्चा-एव पञ्चा-एव पञ्चा-एव पञ्चा-एव पञ्चा-एव पञ्चा-

गंगा " अथवा धर्म । धर्म नामात्मा न पापभाषितः ॥ पण्डितः
पुत्रः " कल्याणात्मनं लक्ष्म्यादिविभागो न पापभाषितः ॥ चलि-भक्ति-ललाटादिविशेषः

विज्ञात्वा तं भवेत् परमार्थेन न गृह्यतां वक्तुः " बुद्धि-महि-न ह्युरादि विरेचितम् ।
 वादराय ॥ दक्षिण उपादिताः

अत्रिपुराण में व्यासजी । विष्णुपञ्चोक्त में व्यासजी ॥ दृष्ट्यन्तर्गत । रत्नाः
तान्वदः सन्निवृत्त्या न्यायेते । स्वा, चक्षिज् कथं, वयं, वच ॥ लज्जित

मन्त्रः तस्मात्प्रिया व्यापते । स्था, धर्म, ...
कुटुम्ब आये ॥ सारदाहः उत्कर्षे जुलिङ्गे व्याधादनयेते नपुंसके ॥ उत्कर्ष-
... निर्वर्ण- विपक्षे । कृष्ण पातपी कोपली व्याध प्रकी १ इत्युपलब्ध्या

पञ्चमः - शङ्कायत्वं - विवृत-गूढ-पूत्राश्रित्यम् । व्यल्पनत्रय-विहितम् ।
नायिका । निर्या । व्यल्पन । निवृत्त । विपरीत-गत्या । पिण्ड-कृतम् ।

साधनिका । निष्ठा । व्युत्पत्ति । निवृत्ति । विमुक्ति । विमोक्ष । विमोक्ष ।
एकत्रावस्थापनम् ॥ "आश्चर्यं जगत्तु शक्तिरिति गोपालेनेति" दुर्देयः । सुदेवः ।
सर्वसम्पन्नः - विमोक्षः । लोक-यात्राहेतवः । प्राजाशक्तः । शक्ति-यात्रा ।

इष्टम-सुवचनकत - विज्ञानः। लोक-यज्ञादेतवः भाषाशब्दाः। शरीरयानाः।
यन्त्राः। विशिष्टानुसूचिः - विशिष्टानुसूचयुक्तः। (अनुसूचय-सूचय)

विशेषः - विशेषणं पूर्ववत् । विशेष्यं नान्वयितुम् ।
विषय-उपदेशनं - अर्थोक्त्या - सम्बन्धः । कोऽस्य पुत्रस्तथापि ।
निर्वाचनं - व्यञ्जनं - विशेष्यं - "तस्मात्पुत्रे जगतः प्रभुत्वम्" उपपद्यते ।

[illegible]

कृश, भुज, नह, ह, ॥ वर्णाते काः। आनुपूर्वी संभाषणम्। आनु - पूर्वपक्ष-
प्रतिपादक - निपात। निपाताः अनुपात्ताः इति सर्वम् अवदातम्। इति सर्व -

प्रतिपादक - निपातः । निपातः प्रत्ययान्तः । इति उच्यते । प्रत्ययान्तः । इति उच्यते -
 चतुष्टयम् । अथ शब्दो विदुः नुवचते । इति । अथ शब्दो - वचन - प्रयोजन - यत्न -
 विवर्ति - इति अथ शब्दो विदुः नुवचते । इति । अथ शब्दो - वचन - प्रयोजन - यत्न -

निवृत्ति- इति शब्दः शब्दार्थः ॥ शब्दार्थः नाम् । शब्दार्थः शब्दः । शब्दार्थः शब्दः ।
शब्दार्थः शब्दः । शब्दार्थः शब्दः । शब्दार्थः शब्दः । शब्दार्थः शब्दः । शब्दार्थः शब्दः ।

शब्दोच्चारणः निमित्तः, अन्वयः। शब्दोच्चारणः पदान्तरात् शब्दोच्चारणः निमित्तः, अन्वयः।
 कथायां पाणिनीयस्य एवं शास्त्रोपकारकम्। अल्प-उपगत-साधनम्।
 अल्प-उपगत-साधनम्। अल्प-उपगत-साधनम्। अल्प-उपगत-साधनम्।

मन्त्र-सुयज्ञयोगात् लभ्यं दत्तं उच्यते । यत्प्रमदं प्रियः शान्तिः उपैत
प्रमतिः । महामतिः । महाशक्तिः । महापुत्रा । मन्त्रपाति । मन्त्रपाति

ly's

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

प्रतिपत्तिलाभ्यर्थम् । उपलक्षणमत्रैतत्प्रयोजनानाम् । जीम उदाहरणमात्रम् ।
 लभानन्तविधिरनित्यः । सर्वोद्देशो विभाषा एवैवदुच्यते । नित्यः शठार्थसम्बन्धः
 आदि शठः प्रकृत्यानी । चन्दोवत् कृत्राणि भवन्ति । वैधास्यपैः
 कृत्राणां रक्षा चन्दोवत् क्रियते । अत्रापि रत-ज्ञानातिशयोऽव्यापारिः
 परहितछतिपन्तः । सम्भाहितचेताः शिक्षाणां कृत-रक्षा-संनिधानो -
 मङ्गलपूर्वकं महता प्रयत्नेन कृत्राणि प्रयत्नवान् (प्रयत्नितम्) ।
 लक्ष्यवत् संशयानाम् । आवर्तिनाः संशयः भवन्ति । इति प्रनवि कृत्वाऽऽह
 चेतानि कृत्वा । पूर्वम् अङ्गी - पञ्चात् जंता । पूर्वम् अङ्गी, पञ्चात्

शब्दः। तः परो यज्मात् त तपत्। तपत् परोऽपि तपत् ॥
 शब्दः विकारः हैमपम्। नावो विकारो नैमपम् ॥ केवली
 सिंहगुणः प्राणवदे आरोप्यते। क्षतः कार्पण्यः कार्पण्यमवित्तवपम्।

निमित्तं - निमित्तम् । हेतु - हेतुम् । कार्य - कारणम् । अविज्ञा भवः -
 अविज्ञानम् । "मुञ्जेनापि चोचि कृते संजाते वेदोऽपि उत्पत्तिनाय निगृह्यते ।
 यपो दाहयम् । शपो दाहयम् । अक्षयं नृपि नृपि शातम् । नापि पुनः पुनः
 नापि विदुषः । पिप्पली इत्य- उदाहरितम् । पत्रिका- लाप्यम् । पत्रिका- ग्राह्यम् ।
 प्रतिपत्ति लाप्यम् - प्रतिपत्ति ग्राह्यम् । १ । नौ । गौ ।

उतिपत्तिलाप्यव- उतिपत्तिगोत्रा- २- ॥ ना- ॥ ॥ ॥
 एवं उतिपत्तयोऽस्माभिर्भाष्ये पत्तिपत्तः परः । तस्य नि- रोपतो भन्त्ये उतिपत्ताऽपि दुर्लभा
 अनियतपद्धते निपत्ते विधीयते । अनिष्टं ॥ ॥ ॥ उता- पर-लोपी बहु- उतिपत्ता
 पूर्व- पातुः स्थापनेन पुन्यते ॥ पूर्व- पातुः स्थापनेन पुन्यते ॥ पूर्व- पातुः स्थापनेन पुन्यते ॥
 रक्षे । अन्त- उतिपत्तिविधीन- बहि- उतिपत्ति- लुग- वापते ॥ वैधाय- उतिपत्ति-
 स्तोकाः । शास्त्र- उतिपत्ति- शास्त्र- उतिपत्ति- स्तोकाः । शास्त्र- उतिपत्ति-
 पदार्थ- अनुष्ण- सूत्रे मणिगता इव ॥ अथ- उतिपत्ति- १- ॥ ॥ ॥ ॥
 निवर्त्तय ।

निवेद्यं ।
 { वागेऽप्युना शानस्य शङ्कत्वापत्तिरिष्यते । कैश्चिद्वरीत्रभेदोऽत्र प्रवादेष्वनवस्थितः ।
 अपूनाम् शङ्क तन्मात्र पटभायूनाम् । गौरेति शागु - गौरेति शङ्क ? गौरेति
 अर्थः । ॥ आश्रयापाठ - उवाप । अन्वय - व्यतिरेकः । सिद्धन्तु —
 अन्वय - व्यतिरेकाभ्याम् ॥ अन्वय - व्यतिरेके के अनेन अर्थ -
 परस्परं पदसंबन्धेन अन्वये । तदभावे - तदभावे । न हि प्रतिज्ञा-भात्रेण
 वस्तुनिष्ठः, लक्षणे-प्रमाणाम्नाम वस्तुनिष्ठः । तदर्थलक्षणम् ।

न्याय लक्षणम् । वैयस्योक्तं ब्रह्म प्रतिपादित लक्षण -
 सत्त्व - बुद्धि - धृति - अल - अ-व-निता - बालि - प्राकृत रज-
 स्विभ्यः । सर्वविध भोगे प्रवृत्तिर्बलीयान् ।

गुणः कृतात्म संस्कारः प्रधानं प्रतिपद्यते । प्रधानं लोपकोटि हितथाभूयसि वन्दते ॥
अर्थः प्रधानं कृतात्म संस्कारः प्रधानं प्रतिपद्यते । प्रधानं लोपकोटि हितथाभूयसि वन्दते ॥
अर्थः प्रधानं कृतात्म संस्कारः प्रधानं प्रतिपद्यते । प्रधानं लोपकोटि हितथाभूयसि वन्दते ॥

(४) छिडात्मीप्रदिना बाहिरवत्तमप्येऽन्तरात्मनि च ॥

[illegible]

दक्षिणा-पथे महान्ति लोचि वास्य उन्मत्तः। पुनर्दलभनेन पशुषः-
 (५) संज्ञा न भवति। दो-देङ्-दाप्। गो-मा-दा गुह्योऽप्यविशेषः।
 बुद्धनर्पण-लोचनेन-लक्ष्मि विना व्यासपुत्रमभ्यस्युं न शक्यते।
 उपादास्तास्य जलः शिखरस्य। ननु बभूवुः कृतम् अनेनन्तत्वं।
 लक्ष्म-उतिपदोक्तयोः। उतिपदोक्तस्यैव गुह्यम्। दो अन्वयः।
 देङ् लक्ष्मि। दोटपाने। उदीनां आदो वातिहोति एति मेडः। कृत्स्नं लक्ष्मि
 सानुबभूवुः सन्निर्देशम् करोति। मेडः उणिदाने-वातिहोति वन्तिवै न भवन्-
 माने। लक्ष्मिर्वातिः। (उत्पन्नः) आदो हव-अन्त हवा। एव शब्दः।
 भवत्यवचनः न संख्यावचनः। एव-अन्त-गो-अक्ष-लाङ्। योग-
 वृत्ति-भावः। लक्ष्मिर्वातिः। आत्मनो वत् स्तुतिपदोऽपि वृत्तित्वम्।
 मातृवत् पादादेः पादव्येः लोचवत्। आत्मवत् सर्वभूतेषु पः पश्यति।
 सूत्रात्मात्मा मलं दर्शयति। लोचिनी-च संख्या शास्त्रे गुह्यत एव।
 मूहि-उन्मत्त-उन्मत्तः। स्मृतित्वमात्मनः-दिहावलोचित-चायेन।
 वर्णगुह्ये सर्वत्र तदन्तविधिः। एतच्च तत्रैव उतिपादपि व्यासः।
 तद्विषय उते हीदृशम् ननु औणादिकस्य। सैवानुवृत्तिः स्त्री-
 लिङ्ग निर्देशेन स्त्री निश्चिते। उपदेशः-प्रयोगश्च Theory & practice
 भाविनी संज्ञा विज्ञास्यते पुत्रशब्दकवत्। स पश्यति यदि शब्दको
 न वातव्यः अपवातव्यो न शास्त्रको। केचन तन्मय सन्तापे। शास्त्रको
 वातव्यश्चेति विप्रतिषिद्धम्। स (मन्ये) वातव्ये। यत्किञ्चुते शास्त्रक
 ह्येतदप्रवृत्तिः। त्ववत्-ह्यवत् ककारः कित्कारार्थः। उकारः, उरित्-
 कारार्थः। पुनश्चाविषयः ह्यश्च शब्दः। तद्गुणसंविधाने बहुव्रीहिः।
 तत्त्वर्थे हि बहुव्रीहिः। संयोग-प्रवापयोरन्ये तत्त्वे प्रवृत्तिनिमित्तम्।
 दृष्टी, विषयी, चित्रगुः शुद्धवासाः। 'उम' शब्दो द्विवचनविषये एव
 प्रवृत्तिः। संज्ञानाम् उपसर्जनानाम् सर्वदीर्घां उतिवेधति-
 वचनम्। अङ्गाधिकोत्तस्य च तदुत्तरपदस्य च। लमे देशे-
 पश्येत् न निम्नोत्तर उपदेशे। निम्न-लम्-उन्मत्त। उपम-
 मध्यम-उन्मत्त। अवम-मध्यम-उन्मत्त। उत्तम-मध्यम-जयन्।
 लम्-विषयम्। परिभाषा-धाप-वाचिन्-ह्य-लोचवत्।
 लोचि रन्वस-शास्त्रीय-प्राप। शास्त्रे-उमेय-तत्त्व-उन्मत्त-
 वन्तु-अर्थ-लम्बो वाक् उपधानता देताह-अलङ्कारो नही।
 अन्त-व्यञ्जन। नालदा-लालन। सर्वनामो वृत्तिभावे पूर्वपद-
 स्य पुंस्भावः। पश्यवचनम्। कृत-तद्वि-समाप्त। एव शब्द-
 उच्चारणम् अवयवम् वृत्तित्वम् तदुत्तरार्थे कृतम् इहापि-
 विषयार्थम् भाविन्यति। उत्तमसर्वम्-पश्यसर्वम्। त्वत्कोपि वृत्तः-
 मत्त्वपि वृत्तः। त्वय्य-मयका। अन्तः प्रातिपदिकेन-अन्तः पदेना
 वसन् शब्दभावेन वसत्यन्तिति अधिकप्राधान्येन गृहे वृत्तिः।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पू, वृ, गम्, कृ, चा, पद, वृ, नद, चा, हृ, हृ, क, नी, वृ -
नद, वृ, उपलब्धिः सह बहून् अर्थान् प्रयच्छते।

प्राप्नुते । अप्राप्ते । विवर्धते । आचष्टे । ज्वनेत् । जनम्येत ।

भृता। ऊरू। वन्य। ऊन-भ्युन, पत्न-प्रपत्न। प्रत्यय -
संप्रत्ययः। पाठः। संपाठः। दधीन-संदधीन। घान-प्रघान

विधिउद्धानः । पञ्चमप्रातिषेधः । त्रैषेधउद्धानः । नवा । न
 द्वाविंशतिषेधः, वा द्वाविंशतिषेधः । द्वाविंशतिषेधः । निदेशार्थः ।

(क. वा. अतिवेधेन समीकृते विषये पश्चाद्-विकल्पः पुनर्नैते।
 इति शब्दे द्वि-पदार्थे विपर्ययः कृतः। तत्र लोके बाह्यार्थे पु-
 न्यार्थे शब्दः दृष्टि शब्दः उपपन्नः। अर्थे पदार्थे रत्यात् (सर्वोपचार्य
 शब्द-पदार्थे रत्ये व्यवस्थापयति गौः इत्ययमाह। इह तु व्याकरणे
 स्वं रूपम् दृष्टि वचनाद् रत् स्वरूप पदार्थः। भावोऽंशः। अभावोऽंशः।
 विधिमुखेन - निषेधमुखेन। अन्वयमुखेन - व्यतिरेकमुखेन।
 १० अकृतौ पदार्थे समुदाये सकृन्नाश्रयं उपनैते। लक्ष्यम्
 निदर्शनं, प्रज्ञम्, धागः। शास्त्रम्। नवा = न ॥

नेदं (उत्तराखण्डम्) नैव दृश्यते आशोपपत्तिः नापि धर्मशास्त्रात् नदीनां

मण्डले। जलिते। कुशलिते। मङ्गलिते। नमस्ते।

लम्बेण - शब्दवाचा। १ पुरस्तादपवादः अनन्तरं विधीन् -

वाप्यन्ते न पानम् (नोत्तराखण्डम्)। पूर्व-पट। पूर्वोत्तर। अन्त-पट

अपट-उत्तर। उत्तर-अपट- औत्तरापट। १ लम्बान् गालीपत्तैव

निर्दिष्टास्त्विति। १ न काटस्थ उपपायाः अनुपपन्न इति पूर्वोक्तार्थे

नां लोकाः ॥ लम्बपत्तयस्तैः (नदुत्तराखण्डम्) गृह्यन्ते। भाव्यमानाऽ
न लम्बान् न गृह्यन्ति। (अन्तः- (उत्तराखण्डम्) अवयवसमाहृत्य।

आशोपपत्तयस्तैः लङ्कायां भवन्ति। स्थानं शब्दश्च पदद्वयवर्गी

द्विधायां स्थाने शब्दः पदव्यतिरेकः। वहिर्वाहि-व्यतिरेकः = स्थ-स्थिति

अन्तः-लम्ब-समूह-विधा-अवयवाः। स्थाने पदे आद्याः।

इति वाच्यं सत्यं बहुव्रीहिः। परिभाषा शास्त्रस्य अङ्गानि। अत्रापि

हि-परिभाषाऽङ्गीकृते। स्थानं शब्दोऽयम् अस्ति अवयववचनः।

गोः स्थानेऽथो वक्ष्यताम्। अस्तिन निवृत्तिवचनः। स्थाने

मण्डले आशोपपत्तिः। अस्तिन पदद्वयवचनः - द्विधायां स्थाने शब्दः पद-
व्यतिरेकः। स्थानम् - पदद्वयः आदिः, अस्तिः पादो नूः प्रयोगश्च।

निर्दिष्टमात्रस्यार्थः भवन्ति। निर्दिष्टमात्रम् ननु पत्नीपत्रम्।

भूतं शब्दोऽयम् प्राप्तिशब्दो वचनः। देवभूतः देवत्वंप्राप्तः। नू- प्राप्तिः।

स्थानशब्दो भाव्यवाचनः स्थितिः स्थानम्। अवयवः निवृत्ति-पदद्वयः।

विं लट्पुल्लः आशोपपत्तिः वक्तुं शक्यः (विम् - आशोपपत्तिः) (लङ्काद-पद)

+ अन्तःलम्बः लङ्काद-पदम्। अन्तःपदम् - लङ्काद-पदम्। स्थानतः, अर्थतः, गुणतः

प्रमाणतः। अन्तःपदस्य लङ्काद-पदम्। निवृत्ति-पदम्। अर्थ-पदवाचनम्।

(उत्तराखण्डम्) लङ्काद-पदम्। लङ्काद-पदम् - अन्तःपदम् - अन्तःपदम् - अन्तःपदम्

गुण, लङ्काद-पदम् - अन्तःपदम् - लङ्काद-पदम् - लङ्काद-पदम् - लङ्काद-पदम् - लङ्काद-पदम्

लङ्काद-पदम्, लङ्काद-पदम् - लङ्काद-पदम् - लङ्काद-पदम् - लङ्काद-पदम् - लङ्काद-पदम्

लङ्काद-पदम्, लङ्काद-पदम्, लङ्काद-पदम् - लङ्काद-पदम् - लङ्काद-पदम् - लङ्काद-पदम्

लङ्काद-पदम्। इति विग्रहवाचनम्। लङ्काद-पदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्

अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्

अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्

अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्

अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्

अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्

अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्

अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्। अन्तःपदम्

अनं चत्वारः पक्षाः सम्भवन्ति । तत्र प्रथमः पक्षः अथैव
(१०) भवति । अनियमपक्षे नियमः । यथा प्रवेष्टा मन्त्राः श्रुताः
द्वयोः मनोरथस्य हेतुः । विद्यमानं मातृगाम् अपत्यम् नैमाक्य

महावत्स पाणिनेरुत्तरार्धेन चारुण्यम् हुमीकते । (अभिहितम् पि-
शास्त्रे प्रोक्तः पूर्वभागे च स्यात् शास्त्रे अभिहितम् । अथ उक्तम् -
निर्देशादिष्वभिहितः (वैपरीतान्तेतवः) । अनेन एव वाच्यतां ल्यात् ।
आदेशादप्यम् । आगमद्वयम् । अन्त्यस्य भवति न वृत्तं ल्या ।
अब्जंति - मेलनीयता । मातापितरौ - अभ्याहितत्वात् । मातुः पूर्व-
निपातः । पितुर्देशात् माता गोत्रेणातिरिच्यते । लवतात्
विपानीपि विलम्बो भवति । नानाधेये ऽलान्तरविशिष्टे अभ्यास-
विशेषेण । जीवतात् - भवतः । जीवतात् ल्याम् । आनीनायनता ।
हिप्पागताः आपः आजिम् । छति ही पम् । हिमिताः, अम्भ-
गीताः, लोमताः आपः आजिन् । (अमरा) ही पम् । अम्भरीपम्,
पानीपम् । (लिंगप्रदानि - विदुमिष्टम् । किं वक्तव्यम् । न

[illegible]

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

शास्त्रे न शब्दपर्यायता। तस्य विपर्ययोऽप्युपदिष्टः। किमपि -
 (२) पुनरिदमप्युच्यते। एवं वक्ष्यामी। अपरं च बाधकत्वे लभ्यते।
 पक्षवत्। विषयवत्। निमित्तवत्। ननुऽपि अनिष्टं भवति।
 दिशिः उच्चारणविधौ निःशब्दो नैवत्ये। अनन्तस्य स्यात् -
 नवाहेतव्यमाश्रुत्। आप्तात्पक्षेयभावः प्रत्यापत्तिर्निवन्धनः।
 श्यतोऽपि अभिलाषितार्थसिद्धिः। तस्मान्नहत् पूनं प्रणीतम्।
 सामान्यवाचनेन लोभितं दृष्टे पक्षेन निर्दिष्टम्। तत्र जातेः। तत्र भवः।
 लक्षणापत्ताम्। लोभनिति निर्दिष्टं पूर्वस्य। ये मन्दबुद्धयः। एवं -
 प्रतिपन्नम् अक्षय्यैः। तत्र जति मुखाद्व्यवधानम् दृष्टे कथाः कृतम्।
 निज्जातिं दिष्टः = निर्दिष्टः + अनन्तस्य उच्चारणम्। तस्मान् -
 लक्षणादुत्तरा मोक्षताम्। अवाधिः अवाधमानम्। शास्त्राङ्गत्वोच्च -
 पादभाषाणां शास्त्रे एव निषेधः लोभे। कुचित् स्वल्पगुणम्।
 कुचित् परित्यग्यम् - कुविदं विरोधमुच्यते। शब्दः स्वमेव
 रूपं ग्राहयति। सामान्यस्य रार्थयोगो व्यभिचारः। शब्दस्यैव
 स्वरूपं न ग्राह्यमवति। प्रतिपत्तिर्भावः परिहारकः। प्रतिपत्ति -
 लाप्यम् - प्रतिपत्तिर्गोचरम्। प्रविष्टा लाप्यम्। प्रविष्टा -
 गोचरम्। शब्दः = वाक्यम्। शास्त्रे स्वल्पेण लभ्यमानं शब्दो -
 ऽर्थः। शब्दः स्वमेव रूपं ग्राहयति, बोध्ययति, प्रत्यापयति
 अनुसन्धयति। अर्थः न हति न स्वल्पम्। अविच्छिन्नं पाठ -
 मर्थः आचार्योपदेशः। अल्पत्वाभिप्रायः। भाव्यमानम् -
 वक्ष्यामी न गृह्णाति। लन्ति हि यथा। लभ्यमानं विदुः निरनु -
 नासिमाश्च। अर्थादेव हि विमन्ति विपर्ययात् सिद्धे।
 ताः परोक्षजातः न तपः। तात् परोक्षमित्युक्तम्। तन्मात्रातो
 कः कालोऽस्य दृष्टे तत्कालः। दिवस्य अपाति।
 दिवसः उच्यतेः प्रत्ययान्तः। आदित्यगतिप्रबन्धे। उच्यते मुखम्
 अस्य ह्येव विमुक्तः। उच्यते मुखम् मुखं दृष्टे सम्प्रदायः।
 नोऽर्थः। वरिष्ठप्रमाणे। अन्तादिवद् भावो न भवति।
 एवञ्चापि आवृत्त्या द्विधा भेदो भवति। कालस्य द्विधा -
 विरोधः।
 आदित्यगुह्यतारादेर्वारि स्यदप्रमाणे। भिन्नमावृत्तिर्भेदे कालं कालविदो विदुः
 प्रमाणायते। अन्ताः। मास जायते मासः। वरिष्ठप्रमाणे अन्तादि
 वदं भावो न भवति। चरितस्य आशङ्कः। आवृत्ति-पक्षेण हि सत्ता -
 शब्दाः भवन्ति। विधीयते दृष्टिविधिः रक्षितपक्षः विधिः शब्दः। किं प्रत्ययः।
 निर्दिष्टमात्रलोदना भवन्ति। क कल्पस्य परित्यग्यम् कञ्चिद्विहित
 स्वैव कायत्वात्।
 प्रागुक्तं विमर्शते हन्तः शरीरे यथा। विदुषां शब्दविद्वद्भावे ज्ञानः पातः।
 निष्ठस्वरूपो न पुनः। कुपिना न पुनः गृह्यम् आचार्यनिर्देशः।
 व्योमसातम् - भाष्यकारोऽपि तथैवाशङ्कितः। प्रागुक्तम्। प्रागुक्तम्।
 प्रागुक्तम् - प्रागुक्तम्। देवदत्तः देवदत्तः प्रियामिमित्तका
 देवदत्तः शब्दः।

(१२) एवम् उच्यते विभाषया एवम् उच्यते । आदिशान् - उच्यते उच्यते ।
 बीधिल्लवदे शीप - आनन्दे भिजे इति । हरेन्नामिह ॥

अनुक्रियमाण चक्षु विनाशयुक्तः । लाघवाच्च पुथमा वक्ष्यामि उच्यते ।

निवृत्तमिष्टम् । पुनर्वृत्तमिष्टम् । विमर्शम् । एतदर्थम् । अप्रमत्तं
 विद्यायाः । यत्र विद्युः अन्तरात्मन्य अन्तःतन्मात्रे च उच्यते । सन्तान्तरात्म
 परिभाषा । लाघवे शालिच अयमिष्टम् । सिद्धानुवादमात्राश्रयम्
 व्याख्याः । विषयद्रष्टृपाः परिभाषाः । इतिहासकृत्रिमयोः वृत्तिरे
 कर्तृहस्त्युत्पत्तिः । व्यापारगतेऽर्थे किं कुर्मः । अन्तरेणापि वृत्तिरे
 वत्पथो गम्यते यथा सिद्धे मायवक्तुः । लुप्तपथा - आधी उच्यते ।
 अतिदेशम् पाञ्चदं कर्तुम् आप्यते ननु स्वाद्ययं निवृत्त्यते । सन् । वि
 डित्वे न धातोः । यत्र अवयवे भिन्नम् अन्तरात्मन्य स मुदापे
 विशेषणं भवति । इति इव विद्वत् । मातारि इव मानवते ।
 उच्यते यो जितः ततः आत्मने पदम् भवति । स्वप्नान्तरा
 पक्ष उच्यते स्वप्नविषयः लक्ष्यते । संचारपूर्वको विधित्तनिर्वा
 न हि विना चित्रमवीमः देवदत्तः चित्रगः भवति । अन्था हि
 इति शब्दो ज्ञेयो हि किं शब्दः । कुरादि , कुर - कुरादि ल्पात्मा
 कुरः शब्दो धृति यावत् । तदनन्तरम् कृत कथाम् (धातुपाठे) मुदापे
 गये १३६६ कुर शब्दो ल्पात्मा पुर संश्लेषणे । कुचं कथयते । गुज शब्दो
 गुड लक्ष्यम् । उच्यते यो पुर धरते स्फुर विकलने । मुट आशेष -
 मर्दनयोः । मुट धरते । नृप कलह मर्दयि । मुट - मुट धरते । मुट -
 कलने । कड मर्द । मुट संश्लेषणे । मुट इत्येक । मुड इत्येक । मुड
 धनत्वे । कुड बाल्ये । मुड उत्सर्गे । मुट प्रतिघाते । मुड नाडेने ।
 मुड मुड संवर्णे । मुड मुड इत्येक । स्फुर - फूल संचलने ।
 स्फुर स्फुरे । स्फुल स्त्वलने इत्येक । स्फुर इत्येक । स्फुड
 मुड मुड संवर्णे । कुड , मुड निमज्जने इत्येक । वृश्चादयः
 उदात्ताः उदात्ततः पाल्मेभाषाः । गुरी उच्यते । उदात्ताः मुदात्तते -
 आत्मनेपदी । अथ चत्वारः पाल्मेपदिनः । पृ स्त्वने । पृ विधूने ।
 उदात्ता परलभाषा । गु पुलीखाद्ये । पृ - गति स्त्वयोः । पृव -
 इत्येक । अनुदात्ता पाल्मेपदिनः । कुड शब्दो - उच्यते उदात्ता आत्मनेपदी
 दीप्त्यन्तः धृति र्वेपदाद्यः । ह्रस्वान्त धृति व्यासः । कृते कुरादयो गताः ॥

(१३६६ - १४०१) ३६ धातु । अपदेशिको अपचारिक ।
 हविष्यावृद्धो अयुक्तः । इति धिन्त भवति । धृतिविवेकव्यम

इति धर्मे अनवयम् । धर्मे अवयवम् । धर्मे चतुर्लुपम् । धर्मे
 धर्मवत्तम् । उत्पत्त्यापत्त्ययोः उत्पत्त्यर्थे वृत्त्यम् । यथेच्छाति तथेच्छ
 यथेच्छाति तथापुह । वार्त्तादातुं बलीयाः । इष्टवानी वृत्तः ।
 परविशतिष्येता पूर्व विपत्तिष्येता । संस चतु अपा पतेने ।
 इव शिष्यो धातुनिर्देशः । एव देशविकृतमन्यवत् । कुम्भा चतुर्लुपे लाघवे । यो हि
 मन्यते । सत्यम् । अलक्ष्यम् शुद्ध सत्यः । वाचिक बाह्य न क्षमते । विपत्तिद्विताः दाक्षि
 णात्याः । माभार शास्त्रादयः ओषधित्वस्य अनित्यत्वात् । शब्दान्तरस्य प्राप्तेन विधि-
 रानिष्टो भवति ।
 १ धित्वा शब्दानुबन्धेन निर्दिष्टं यद्गणनम् । यत्रैवात्र गृह्यं किञ्चित् पत्रैव हनिन यडः लुके ॥

क्रियते. अरमेव. किञ्चाति अरमेव - (अरमेव, अरमेव, अरमेव) well, good, make.
 अरमेवमी (अरमेवमी ऐसी बहुत धार्मिक है। well, good, make.)
 भिन्नपक्षे। धातुपाठ में धातुपाठ के अर्थनिर्देशके उक्त। धातुपाठ।
 लुङ्। कभी कभी नामात्मके। गतिः। जाना। उक्त। शास्त्रपाठ।
 (अधि) इड्. अध्यापने। इन्. लाये। अध्याप। इण्. गता। "शास्त्रम् आकर्ममाणम् जपादिवत्
 धर्मं लापनम्।" "शास्त्रपूर्वकात् प्रयोगादधर्मो न तु उच्यते भवति"
 "गा-मी-दा गृहणं व्यवहारः" सामर्थ्यम् प्रयोजनस्य भावः ॥ यं विधिमुच्यते
 उपदेशोऽनर्थकः। विधिर्वाप्यते। पान्क्तिः। पान्क्तिः। पान्क्तिः। पान्क्तिः।
 मार्गमतेः मार्गः। नैषधम् उदाहरणम् योगात्मकम् प्रयोजयति।
 शास्त्रपाठेऽपि प्रयोगात् धर्मो भवति। यथा युक्तं प्रियं पुण्यं, सामर्थ्यात्,
 भोजनविशेषात् पुनर्भोजनक्रिया भाव्यते। "पुरस्तादपवादः अनन्तसमं विधीन्
 वाप्यते नान्तान्" (समीपवचनोऽन्तः शब्दः। "न हि वर्णा वर्णान्तरस्य
 अवयवः उपपद्यते") निपातनात् विशेषणस्य पान्तिपातः। निपात-
 शब्दस्य अनेकेऽपि। लापनात् अन्तर्गृह्यं विन्यस्य प्रयोजनम्। वैधादा-
 जानां "गृह" धातुः प्रातिपिकः ॥ पटल्य तन्तवः अवयवाः। इति-
 मत्वाह। लोपिकम् असमर्थम् भवति। लोकेऽपि पाल्य अयेष्टां लुङ्। लाप-
 नम्. अध्यापनी भवति। "ता एव व्यक्तयः त्यक्तभेदाः जातिः" ॥ व्यक्तः
 व्यक्तमन्त्रस्य धर्मं धातुपिका भवति ननु जातेः। जातिः अक्षरीरिणी।
 इदम् भवान् उपपन्नः। इदम् देवानां प्रियः पुण्यः। "अथवा
 ज्योतिर्विदुः (जे) ज्ञानानि भवन्ति" वृत्तिः। नर्त्तनी-अपविष्टम्।
 मर्गः = उत्साहः, cheerfulness, लापनम् - स्पीकता। लम् -
 अध्यापनम् / लापनायः। सुष्ठु वा अध्यापनम् लापनायः, शौभनम्
 वा अध्यापनम् लापनायः ॥ (महाभाष्य. ७. ३. ४) ॥ शौलीयमा-
 चक्षित्वं चनात्येधाते सिद्धमिच्छति तत्र शिवा गृह्यं करोति" (१. २. १२ मर्गः)
 स्वस्तेषां गृह्यं इष्टम्। "इका, शिवा, लापयेण, स्वगणविकल्पसहितम्,
 अनुवचनलोपेन च" कणे ह्यन् - मनो ह्यन् - अहस्त्विति। (अ. ७. १. १)
 इका - कामः। आमण्डम् - आनृप्तेः ॥ कः पुनरत्र विशेषः। त्व -
 आभीयः। धितव्यः। तत्र यत्नान्तरमास्त्रियम्। अनुवचन एव नोच्चापार्थः।
 पुण्यस्य धर्मं लापयति। धर्मं प्रवदतम्। धर्मं प्रवदतम्। धर्मं प्रवदतम्।
 धर्मं प्रवदतम्। धर्मं प्रवदतम्। धर्मं प्रवदतम्। न किञ्चिदनेष्टमापद्यते।
 निष्पत्तिश्च अध्यापते। इष्टापत्तिः। पदं (प्रपत्ति, उपपत्ति, विपत्ति, संपत्ति, प्रतिपत्ति,
 विपत्तिपत्ति, आपत्ति, आयपते। कर्मशब्दः क्रियावाची। गन्धनम् - पुनरम्
 परेण प्रदायमानस्य धर्मस्य (दोषस्य, निन्द्यास्य) आविष्कारम्। उपपन्नम्
 स्वीकृतम्। विवाहः दारुणः - धर्मक्रिया। पाणि-गृह्यम्। भाव्यमानोऽ
 न् धर्मं स्वर्गम् न गृह्णाति। सिद्धे सति आत्मा नियमाधिः। दीर्घ-
 गृह्णात् ब्रह्मोच्चापं लप्नु भवति। (धर्मशालः - विद्याशालः) (काम-शाल
 धर्मशाल) धर्मशालायाः धर्ममेव धर्मः। "सन्निपातलक्षणे विधिवत्-
 निमित्तं तद् विधातव्यम्"। कस्य धर्मस्य निष्पत्त्यर्थम् इका उत्पत्तः प्रियते ॥
 उक्तानुवादोऽप्यः स्यात्। पुनरुक्तिः। पिष्टपेषणम्। अनित्यत्वं लक्ष्यम् -
 अध्यापे शापयिष्यते। कुन्तं कोटिलपाव्यं भावयोः। पूर्वोच्चाप -
 पवित्रता परेष्टे लिट् उच्यते। "सन्निपातविधानम्" अन्तर्गतम्। भाव -
 उभयो रसभावः। चक्रक उपपन्नः। circle दोषः ॥ न हि अनित्यत्वं
 शास्त्रे उच्यते ॥ आपदेशिक। आतिदेशिक। आपत्तिः। विद्यदा गान्
 उच्यते। विदुः धर्मः।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

देवदत्त शास्त्री यदुन्धाशठः। भजन्मन्त्रः पुष्पात्मनि वञ्चिता

एकः शिष्यते, अपरे निवर्त्तते। अनुत्पन्नानामेव विप्रत्नौ
 प्रातिक्रिदाभ एव शेषो भवति। अथः पूर्वप्रपत्नीय भात-
 तुल्या प्रकीर्तिता॥ तदादीनामिधो यदुपपत्तं तत्तन्निध-
 द्यते। नवीरा इमे। स गणपतिर्देवस्य पत्न्यै देविलव्यम्
 गावः इमाः। एता एते अनुत्पन्नाः स्त्रीत्वामिवेत्तये।
 मङ्गलादीनि मङ्गलप्रधानाणि मङ्गलान्तानि च शास्त्राणि उच्यन्ते ।
 वीरपुरुषाणि भवन्ति, आपुष्पत्पुरुषाणि च, अपुष्पत्पुरुषाः
 यथा स्युः॥ अल्पन्तः सप्तदश्यादुत्पद्यन्ते। पदार्थः पदोक्ति-
 नेति न तदेकदेशेन॥ इति भाष्यः॥
 भाष्यः। वृत्तिः। योगः। लक्षणम्। भावः। गाम्भीर्यः वाहकश्चाद्याः॥
 नामरेषाभ्यं वाञ्छनस्यान्त्यात्मम् भवति। हवनप्रभं इति ब्रूयम् इति
 आवर्तनीयम्। यन्महत्पूर्वनास्ति पदमस्ति स आदिः, यन्मातृ परम् नास्ति
 पूर्वमस्ति सोऽन्तः॥ हवनप्रभानि उत्तमैः प्रधानं परमशक्तिं यन्मह-
 प्रातिक्रिदाभ-निघात-उत्पादात्सम्-उत्पद्यमानादेयाः उपदेशः। उपदेश-
 आद्योऽन्त्यात्मम्॥
 यानुसूत्रगणोपादिवाक्यलिङ्गननुशासनम्। अत्रापुत्पद्यदेशः उपदेशः प्रकीर्तिताः।

वाचि लभामादिदाः प्रत्ययान्तानि प्राप्ताः विनात्रिमात्रमुक्ताः
 (१६) कृतानुसृष्टम् । उच्यते ॥ १६ ॥ अधिकरणस्य प्रथमः । विनत्रिमात्रमुक्ताः विनत्रिमात्रमुक्ताः ।
 अनुसृष्टम् । एवं व्याख्यास्यति । अर्थाभिप्रायि स्थानानि उपनिषत्तानि । मि मिमः ह्येव
 आकाङ्क्षा जायते । अर्थाभिप्रायि स्थानानि उपनिषत्तानि । मि मिमः ह्येव
 वक्ष्ये-स्थिति-कथनमात्रम् । । अन्तर्ध आन्तर्ध पादप्रदेशकपद व्याख्यान-
 मेव शास्त्रम् । व्यक्षयनिर्देशमात्रम् । एतद्व्याख्यादविषयमुत्तरेणऽभिनिविशते
 वैयक्त्याणां परिहृतादिभिः निषप्रविधिरिति व्यवहृति । इत्यास्ताम् तावत् ।
 शङ्कते । लभामात्रे । परिहृति । निरावेति । लभामात्रं परिहृतापाठपक्षेऽप्यपि
 अनुसृष्टत्वान्नापराह । लिङ्गलोपाकारान्वितं कृत्वम् । पञ्च दृष्टिभ्यश्च
 केविधिभ्यश्च- निषेधभ्यश्च ॥ बहुलम् । वा । विभाषा । अन्तर्धत्वात् । उपपत्त्या
 अर्थान्नामालम्ब्यवधानस्य अवर्जनीयत्वात् । अन्तर्ध = अवकाश- प्रविधि- परिधान
 अन्तर्ध- प्रेद- तादर्थ्य ॥ पुरस्तादपवादः । अनन्तरान् विधीन् व्याधत्ते नोन्तान्
 लोके तावत् । एतत्तत्तं पञ्चदशः । (आर्थाः, यैनाः, भौताः, जैवाश्च) लभ्यन्ताः ।

शङ्कस्य शङ्केन नयः । एतत्तत्तम् - मानन्तर्यम् - लभामात्रम् । एतत्तत्तम् ।
 आन्तर्धत्वात् परिधान- व्यापकतः, अवर्ततः, गृह्यतः परिभाषतः ॥ "यन् अन्तर्ध
 विषयम् आन्तर्धम् तत्र स्थानतः । एवं आन्तर्धं व्यलीपः । कर्त्तृत्वव्यलीप- इत्या-
 स्य व्यतिः । कर्त्तृत्वव्यलीप जगतः कर्त्ता १ येन नापाठे चो विधिरस्मिन्ते ल-
 नस्यापवादः । (इति अपवादलक्षणा ॥) ह्येव नमो अवश्यपदत्वं व्यापकतः ।

नमः कृत्तं दादयामि । मृदुवाचि -
 "अवश्यमेव लभामात्रं विधेयं प्रतिगच्छति । गतमात्रं तत्तत्तं विशेषे व्याप्यते भुवम्"
 अनुसृष्टम् । उत्तरोन्तं व्याख्यातादेवावगन्तव्यः ॥ पूर्वोक्तम् - उत्तरोन्तम् ॥
 पर-निष्ठात्वात् । अपवादनाम् । उत्तरोन्तं व्यलीपः । कृताकृतपदभेदे चो विधिः
 लनित्यः । "अवधार्यम् अन्तर्धम्" अकृतव्यूहः पाणिनीयाः । -
 पाणिनि विधायः । व्यूहः । उच्यते-उच्यते विवेचनं न कृतम् व्यूहः न कृतः ।
 निमित्तं विनाशोन्तं कृत्वा तत्तत्तम् दादयामि । अयम् भागः

शङ्क्योऽवन्तम् । अधिकरणम् नाम त्रिषुकात् - औपस्थेयिकम्, लभामात्रम्
 सुष्ठु व्याप्यति इति सुधीः । सु शोभना पी दिस्य ल सुधीः । न ह्यपुन्यम् -
 अन्तर्धत्वात् तत्तत्तत्तम् गतिः । । अन्तर्ध- अन्तर्ध भवति इति अन्तर्धत्वात्
 शङ्कम् । उच्यते । उच्यते । विधाकननाः पातवः ।
 भावतः । लिङ्गलोपाकारान्वितं कृत्वम् । अन्तर्धत्वात् तत्तत्तम् । विधेयमात्रम् ।
 विधातादेवम् अन्तर्धम् । अन्तर्धत्वात् शङ्क्योऽवन्तम् । अन्तर्धत्वात् -
 अन्तर्धम् । अन्तर्धत्वात् । लक्षणेन अन्तर्धम् निषाद्यते । मङ्गलम् - मङ्गलम्

अन्तर्धम् । उच्यते । उच्यते । इह-शास्त्रे आदौ दादयामि मङ्गलम् -
 मङ्गलम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् ।
 लोके मङ्गलम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् ।
 विधेयताः । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् ।
 कर्त्तृत्वम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् ।
 दादयामि, उच्यते । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् ।

अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् । अन्तर्धम् ।
 दादयामि-व्याप्यतावन्तानि कानिनिद ॥ साक्षाद्व्यवहृतानि । लभामात्रम् ।
 व्यक्षयनि । लभामात्रम् । लभामात्रम् । लभामात्रम् ।
 ने । लभामात्रम् । लभामात्रम् । लभामात्रम् । लभामात्रम् ।

स कुकुत्थः । अथ देवाया यत्न लाघ्यः ॥
 को भवता लाभो लब्धः । को भवता दायो दत्तः । राहं कर्म । शुभा
 द कर्त्ता । भावः । पात्रार्थः । क्रियात्मकः । व्यतीहातः = विवित्रयः ।
 यत्राभ्यस्यन्मिमी क्रियाभूतः करोति, इतः स भवन्मिमी न दत्तः
 लब्धमिमी व्यतीहातः । लोके कर्म न पारिभाषिकम् ॥ लक्ष्मी-शक्ति-
 अथवा साध ॥ ज्ञान-इच्छा-क्रिया ॥

१११ विष्णु विष्णुवत् ६ नमो विष्णुः इति लक्षणम् । पूजम् तस्य लोचनस्य उपोऽर्चितम्
 उपोऽर्चनम् पूजम् / तस्य लोचने दृष्टमपि पूजं पठितव्यम् ॥ देवताप्राप्तये
 हि वदते रविः । १ चयाम्नास्तदुपयमेव गृह्यते ॥ अर्चयेत् मुहूर्ते नारकस्य
 मयुनि विरान्ति उभराः । उपोऽर्चितं पदम् उपपदम् ॥ कृपाविभाजितम्
 उपपदम् - " तन्नामपदम् सङ्गमिष्यम् ॥ लोचने तु यवहोलाय वं वयमा
 दृष्ट एतेतरादि शब्दाः तद् उपपदम् व मयुनीहा योवनाय सङ्गमिष्यते
 (कर्मव्यवीहो लवनामो हे मयुनीहा योवनाय सङ्गमिष्यते) उदाहरणदिग्दृष्टम्

पादस्त्रोतः विधादिका । व्यापदते पिपीलिका पतङ्गस्य मुक्ताम् । (शम्भु लज्जया
 विष्ट) धनुर्विषयज्ञाने शब्दो भविष्यति चरित - विष्टते # शब्दो भविष्यति चरित
 लक्ष्मि मूयाद्दृष्ट्याशास्त्रो वांन्य शरीरलक्षणेनम् । त्वत् पदो लक्ष्मि - नैतन्म
 याकृतम् । / इत्येवं लक्ष्मि शपकाविष्टाय ॥ तान्त्रिकी लक्ष्मि २ तत्त्वमावता ॥

आदिशलाः मयुने लक्ष्मि उपपदम् = उपाधनम् (उपपदम्) । लक्ष्मि लक्ष्मि विवाहपद -
 निर्देशः तस्य उतिपदम् आख्यायिका ॥ निर्देश - निश्चेता - उपाधनम् ।
 (पतिस्वन्नालिका विधा अपरीक्ष्यतामिका विधा) । लोचनम् - विलापनम् ।
 विधा लक्ष्मि भाव - निष्पद्य

मल्लोऽपि उत्ताह वदनाय लं वक्षः आस्माकमिति । विनिश्चय हि वक्षः वृत्तिः
 वनिश्चये ॥ मल्लः भाग्य वदति ॥ नदी वदति । देवः वदति । लक्ष्मि वदति
 न हि विदतिः उदति गृह्याति । धनुर्विषयभाष - लक्ष्मि - नाश उदतिः ॥

औदनस्य पूजा भूतानाः विद्वते ॥ चावीं छविः । आचार्योऽपि चावी ।
 Intellectuals ॥ उपपदम् विष्टा दृष्ट्या विष्टेयम् । उपपदम्
 मयादे निश्चितम् । वै - निश्चितम् ॥ कवो नाम राज - मयादे
 भागः वक्षः रक्षार्थं पठितम् ॥ लमुदयेषु उदताः शब्दाः कृच्छिद -
 अवयवे लोचि वदति । बुद्धी विष्टा दृष्ट्या लमुदाय पुठय ॥ लमुोऽपि यदोः
 लमुो (लमुो) लमुोः पठितम् । लमुोऽपि ॥ शिष्टेः लमुोऽपि भाग्य
 उपपदम् शास्त्रस्य भाग्यत्वे सुष्ठु वदति भवति । तेजो भवेत् नूनं शक्रपादवीधनम् ।
 मान भवेत् नूनं अमिमान भवेत् नूनं । भवेत् भजस्व भाग्य ददते दानम् ॥

अथ विज्ञादीहि दृष्टेयम् दृष्टं लक्ष्मि मयुने वक्षम् ।
 अरुणोऽपि दृष्टम् लक्ष्मि वदति वरतम् लक्ष्मि वदति उदतिः ॥
 अपनय पाद लोचन मयुनेः शिष्टिलक्ष्मि वादुलतां मलादृताम् ।
 कृत्वा वक्ष्मिंश्च कृत्वा सुली दृष्टम् वरतम् लक्ष्मि वदति उदतिः ॥
 विष्टवदति - उपाधनम् - लक्ष्मि विष्टवदति विष्टवदति वदति ।

परोपदेश - निदेशम् । आत्मनैव विष्टवदति लक्ष्मि पक्षे लक्ष्मि पतिराष्टा अभ्युपगमः ॥
 लक्ष्मि लक्ष्मि = लक्ष्मि लक्ष्मि भवता इत्येवं लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि ।
 विष्टवदतिः लक्ष्मि लक्ष्मि भवति ननु लक्ष्मि वदतिः । लक्ष्मि - लक्ष्मि - लक्ष्मि लक्ष्मि ।
 भवति हि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि तयो व्यपदेशः यथा ननु लक्ष्मि लक्ष्मि = पारोपः
 न हि निर्वृत्तस्य निर्वृत्तिः वक्षम् लक्ष्मि लक्ष्मि शब्दते रक्षिम् ॥ अवयवे लक्ष्मि लक्ष्मि
 लक्ष्मि लक्ष्मि विष्टवदति भवति । शब्दोः लोचनम् लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि ॥
 अभ्युपगमः यत्र पूज्यते पूज्यमानम् व्यतिष्ठति ।
 लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि ॥
 अभ्युपगमेन विष्टवदति विष्टवदति लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि ।
 लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि ॥

[illegible]

एतन्मातं इति विद्याद् वाक्य एत एतयोः इति ॥ जाडचरित्रनिबन्धः १
अक्षरव्यापारः । यत्र फलं फलवत्तत्त्वम् । अक्षरानामवयवमात्रं नामाक्षरम् ।

अभिहितम्,
मेदान्वयः
अमेदान्वयः

आप्य अपमयो वा लट्चकार ।
लङ्लुक् च
नीलं पठ ।

अन्वयः - Constructing, construction, arrangement of words according
to their mutual relationship based upon the sense,
conveyed by them शब्दानाम् अर्थानुगुणम् ।
पुलकः, पुलकः इति निमित्ते पुलकं पुलकं अन्वयाद् विशेषणं भवति
अयं पुलकः, अयं पुलकः । म. भा. २. १. १.
ये निमित्तानि तेषां पुलकत्वाभावात् । यद्विद्वत्प्राप्तिः ।

[illegible]

दस्योपस्थे पुनित्पथे भाग्यमन्ते पञ्चदशः । तत् पुनानं फलान्ते बां नलाभादिपुण्येन
द्विविधं हि विप्रपादकम् दृष्टव्यम् - अदृष्टव्यम् । दृष्टम् अन्न-पुत्र-कृषि-
शत्रुवध्यादिभ्यः । अदृष्टम् अग्निदि । तत्र पूर्वम् पुन्यासम् अन्नपुत्रमा-
दि । फलान्ते पूर्ववत् अदृष्टव्यम् । नास्ति वलादिभ्यः पुन-
पन्नं विप्रपादकं मन्त्रादिनाम् पुन्याने कार्त्तिके पुन्यासत् विदुः ।

लसीदिभुपमयम् परम् उपपदम् । वैयर्थ्यादिद्वयम् उदयच्यति । (२४)
 निरुक्तिः शास्त्रम् अधिगम्यम् उद्यमं करोति । उक्तार्थान् अप्रयोगः
 कर्त्तव्यवत्तु तत्रैव परत्वेनैव भवति । अन्वयार्थ उपपदत्वं
 ग्रहणम् न परिभाषितम् । फल-भाषात्मेकनिष्ठतायां अन्वयः ॥
 २ अन्वयैव लसीदिभुः कृत्स्नायाः परमहंसतेः । अन्वयवर्धितः प्राप्तिरतिदेशः । उच्यते
 कीचिरे-कच्यते-उच्यते-कच्यते-कच्यते-कच्यते-गच्यते-निगच्यते-पठ्यते-
 गीयते । उच्यते । (अधिगम्य-आप्याह-वर्ज्यम्) अप्रयोगिवा (कच्यते-
 आलो) (अभिगम्य-तिलेज-लम्) (वैयर्थ्या-मोक्षे-द्वय) परत्वेनैव
 विषयगुणी-निमित्तगुणी-फलगुणी
 सिद्धवलोक्तिश्चैव भण्यते स्मृतमेव च । गङ्गापुत्रादिवन्मपि अधिगम्यत्वात्प्रधानतया
 (अन्वयवर्धित-अभिगम्य-अन्वयवर्धित) अभिगम्यार्थः प्रत्ययः (चार्थ-भवन्ति ।
 उपपदभूतम् न रात्वेन अनुपपन्नः । इति प्राचो-संज्ञा । अन्वयवर्धितः अनुपपन्नः ।
 अन्वयवर्धित-वर्धितवाच्यम् । वार्तिरु-वर्धितवालादिवाच्यम् । अन्वयवर्धित-
 अधिगम्य-पर-ल-व ॥ (अन्वयवर्धितम् इति अन्वयवर्धित-इति हट्ट-
 मिश्रः । गणत्वेन महोदधिर्मे-व-व-व-विचित्र-अन्वयवर्धितः ।

यः शिल्पते तत्पुष्पमान्तरकेभिर्घातैः

गुह्यं निरस्तमविलीखितं ह्यहं तं मन्त्रं कृतं ध्यातमर्थो विष्णुमिदं ।
संष्टमे श्रीकृतमर्थं कृतं विकीर्णमेतात्त्विकं दायभावनम् ॥
विधि- प्रणाम- नमो नमो - नमो - प्रणाम- प्रणाम- हेतु ॥

अज्ञानिकश्चाप्युनिकः सङ्केतो द्विविधा भूतः ।
नित्य आज्ञानिकस्तत्रैवाशङ्कित इति गीयते ॥
गीयते । कथ्यते । स्मर्यते । ईर्यते । उच्यते । कील्यते । आख्यायते । ज्ञायते ।
आदेशः योऽभूत्कथं भवति । आदेशः शब्दवत् । आग्रहः मित्रवत् । आर्क-

भावना आर्षी भावना - तिङ् उत्पद्यते । विज्ञापयति तद्विधातुम् ।
विज्ञापयति आर्षीभातुम् । उदय शब्दः पा शब्देन प्रयोज्यते ॥ ईदृशेति
अनीतिरुक्तम् - उदासीनम् (गामं गच्छन् तृणं स्पृशति । उदासीनम्
अनीतिवर्तमानं जीव्यनुत्तः ॥ लादे शब्दः विधाविशेषो भव्यः उपपद्यते ।
उपधाधिगन्तुम् = ह । उपजनम् आधिक्यम् । उपपद्यते पदप्राप्तम्
निर्गन्तुः कार्यः । उपबन्धः - पुनश्च । बलाद्वाद् विमुक्तं विधोतते ।
बलाद्वाद् निःसृत्य विमुक्तं विधोतते ॥ प्राप्तादात् प्रयते - प्राप्तादा-
माकर्षणे शनते । अष्टविधं उच्यते ॥ एवमिदं - स्थितिविधम् ।
(एवाधीनानः / दृष्टमर्थानां पदानां एवाधीनानः समर्थः दृष्ट्यते । म.भा.
२.१.१) ऐक्यत्वम् - एवमर्थम् - एवमिदं रत्नम् । एवमर्थम् -
एवमर्थम् ।

कर्तृत्व-क्रियः/ यत्रादि प्राप्तिवशेषात् शान्तिं कर्तुं - देवदत्तः शान्तिं करोति ।
 कर्तृत्वभावदानं कर्तृत्वविप्रायां कर्तुं कर्मवन्ता भूत् । कर्मत्वभावदानं
 कर्तृत्वविप्रायां कर्तुं कर्मवन्ता भूत् । (म. भा. 3. 1. 87 काण्वी 3)
 कर्तृत्वभावदान - देवदत्तः शान्तिं करोति ।
 कर्तृत्वविप्रायां देवदत्तः शान्तिं करोति - देवदत्तः शान्तिं
 कर्तुं कर्मवन्ता भूत् । देवदत्तः शान्तिं करोति ।
 कर्मत्वविप्रायां । देवदत्तः कर्तुं करोति ।
 कर्मत्वविप्रायां - देवदत्तः शान्तिं करोति ।

अविगुहो ऽ लपदविगुहो वा नित्यसमाप्तः । विस्मयः शीलान् -

विज्ञानवत्सापन्नो ध्यातव्यः भावः । वाक्यान्वेषो महावाक्यम् ।
लघु-उपनिषत् (य. व.)

[illegible]

नृणां वाचिकम् । व्याघ्रं मत्स्य करोति । सुवर्णं कुण्डलं करोति । शङ्खं कायेन नृ

अथ गृह्ये लवित्त तदन्तः केचित् । पटुप्रतपः गुणशाली ॥ " अत्र लवित्त
ये नमश्च तदन्तः केचित् । " अन्त्ये संज्ञाविधौ उत्पद्यते तदन्तः केचित्

दृष्टानः ॥ ११ ॥ अहं कति आत्मो नियमार्थः ॥ सर्वविधायः ॥

तदनुबन्धकगुणो नातदनुबन्धकस्वरूपद्वयम् " सामान्यातिदर्शविराज
उदीयेत् ।

ग्री. ३५. प्रतियोगात् तस्मै अनिर्देशार्थः योगे योगोऽप्यतिष्ठते ॥

माया पुनरेकदेशस्थासती सर्वम् शान्तम् अभिज्वलयति पदीयम्
मं भा. ३. १. ८

बलोहितमैव मधुरं हृतमेव च। गङ्गा उवाच वसुधि अधिकाटल्लिख्यते ॥

अर्थ- "अप्यवसाधे आत्मनः, आत्मनः - निर्दोषः
कल्याणाय" ॥ भ. भा. १. ५. ३२ ॥

अनन्तस्य विधिर्वा भवति पतिषेधो वा।

अनन्तादि को अन्तः सदेशः । (अदेशः विकृतप्रत्ययवत् । न वा अनन्तादिः)

अनभिधानम्, यन्नाहं हस्तं तुल्यं, अन्विता तु यथाहं स्यात् ।
अभिधानं व्यापिकाणां वदन्तीति भावित्वा । यन्तत्त्वमभिधानमिति तत्र

अथ चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ अथ चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥

वृत्तान्त महासा: अनामिका नामक वृत्तान्त ॥ अनामिका नामक वृत्तान्त ॥
अनामिका नामक वृत्तान्त ॥ अनामिका नामक वृत्तान्त ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

[illegible]

इत्ये- लय ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

नोममेव के पातः परद्वयं भवति। आत्मनो राजानं इच्छति
इति राजीयति। परद्वयं भवति निरस्ता। मनुः धातुः इत्य
इति मनुविषयः॥ एकवचनं आत्म आ रूपः॥ अनन्तरं
विधिर्वा भवति उतिवेधो वा। अनन्तरं धातुः ला उतिविषयते
न व्यवहृता। तुमता लुह उतिपल रथामावाते। यद् अन्तरं
धर्मेनाम स्यामाते। धर्मेनाम स्यामाते के न विधिर्वा उतिवेधः॥
धर्मेनाम विधिसाधो दावन् गुह्यो नमस्तु नृपं वक्षते इति -
नमस्यते। पर-निवन्धन- सार्धनिवन्धिः॥ अस्थ- अस्थि-
आत्मन इति मनुवर्धः॥ धातु-मुपम- उपायः इति -
अनयोन्त एव॥ आकृतिगणोऽधमो आकृतिशब्द उभावाकी।
धार्ध- दुव्य- लिङ्ग- हरेव्य- कर्मधोऽधमः पञ्चमः प्रातिपदिकार्धः॥
धार्धः लङ्गपम / प्राति- दुव्यगुण- क्रिया- दुव्यं लङ्गपम॥
उत्पद्यते / गीः। (१) कृ-। धातुः। धातुः। धातुः। धातुः।

अन्वयव्यतिरेकात्प्राप्तं हि शब्दार्थनिर्णयः॥ प्रातोऽसुप्तिश्चैव
वाच्यो इत्यत्रावाधोपाम् अविवदादहम्। प्रातिपदिकस्यैव
पञ्चमः धातुः। विभक्त्यर्थं धातुः भवन्ति। नियोगतः
निधयतः विभक्त्यर्थे स्यते। पयः पयो जायते। अधि कारोऽ
नेन उभावाः। क्रियायाः कारकम् उपायाः हेतुः। कारक-शब्दः
जुलन्तः कर्त्तृपदार्थः॥ अस्तेव स्युत्पन्नः। अस्तेव तद्वा शब्दः
अव्युत्पन्नः निमित्तपदार्थः॥ कर्त्तृ स्यतः अपादानाद् अस्तेव
वहु एव उतिविषयम् स्यात् उतिविधानेन च उतिपत्तिर्गोचरं स्यात्॥
अकथितशब्दः असीदितपदार्थः। उन्पते। कथ्यते। धर्मेण। इत्यन्ते
मन्थते। वायते। उनीयते। त्वं हि आवन्तीमाना संविनम उत्पादयति।
अपादानादीनाम् अप्याम कारकस्येव। कारक- (निमित्तोऽयम्) मन्थ
यद् ध्रुवं कारकं तदसादाने कथं भवति प्रसादान्मन्थ संवाच्यम्।
नवल कारकजम् फलमूला क्रिया॥ लवीणि हि कारवायि -
फल जननाय सुवर्चस्ते॥ अस्मिन् अन्तर्गु लब्धाह॥ नन्वपपन्नं
गु फलापवन् चिन्तते। निमित्त-कारण हेतुषु लवीणिं प्रापदरीनम्
गन्धिकः कथ्याः बन्धयिता॥ (लिङ्गवैराग्यशी) विव धातुः
कारवायि भवन्ति। स्याली पन्थति। स्यात्पापन्थता स्यात्पापम् -
पन्थति। नन्व शतपन्थो निवृत्तपन्थेन सह स्येव ता अन्धेन -
लीपिकया एतेन संनरते। विधानिष्येत्ता संनिपत्तो पञ्चाष्टत्वम्।
विधाविधिः सामग्र्यपीना। इति यच्चोदयेत् तं उत्पाद। ननु। आहो
उच्यते। दत्तोत्तमः किन्तु हि किं कारणम्। अतश्च। किं बहुना।

स्वमेतत्। धृषु। एवं मन्थते। अङ्गु। कर्त्तृत्वम् अनुभवति। तिले
तैलम्। पयोः कर्त्तृः॥ गौणमुपपन्नं ध्रुव्ये कर्त्तृ स्युत्पन्नम्। अमिषपाप
कन्यादया। इह कर्त्तृतापि को इति। कर्त्तृतादात्म्यं विना तमप्येव गुह्येन
जम्भेपरकीनाधीयते। अर्धे दीयते। अर्धम् दीयते। अर्धम् पातयति
पयोपण - *likherachimely. likherachimely*। धातुगतः तद्वा उपकर्त्तृ-
गतोऽयम्। कटे ओसा कटे रोते। स्यात्पापन्थता कर्त्तृत्वा क्रिया।
उतिः आभिमन्थे। न उत्पद्यते तत्पापिषयम् अवगाहिनम्। नि-
पुनपम - अधि कारकम्। अधि कारकम् - कटे ओसा वक्ष्यते
गुह्यं वक्ष्येति अधि कारकम् तिले तैलम्॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

[illegible]

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(३०) अभिधानस्वाम्यम् ॥ (२. १-१२) बाहिर शहयामे पञ्चमी -
भावस्य एतदेव चापकम् ॥

कितव्यं व्यवहारे च एवमेव शलाकयोः ॥ (स्लोकार्थः)
विहावलोकिताभ्यामेव पञ्चमवत् । आतना दण्डवत् । पञ्चक -
धुतिनाभ्यामेव । आतना लक्ष्मीद्वय आभ्यामेव पतन्ति । आतनं पति ।
आभ्यामेव शलाकाः पतन्ति, न पार्श्ववत् । नापि पृष्ठवत् । सुध्यात्
मधुरं प्रतिपद्यते । दिङ् मोहात् सुध्यामेव प्रतिनिवृत्तः । ७ पङ्क्ति -

द्विषादिगच्छति तल्लक्षणम् - (Destinialium) (अभ्युक्त)
अभ्युक्तम्) गन्तव्यस्थानं येन तेन शलाकायाः लक्षणा न
भवति । अभिधानं प्रतिनवा अङ्गं आत्मा । अभ्युक्तः गावः ।
एतद्गुणः गावः । नवाङ्गं एतदेव । बहुव्रीहिनाप्यभ्युक्तं वाच्यम् ।

तेन द्विषुनी चारुणा पक्ष्यं वदति द्विषुनि वाच्यम् ।
भवति हि उपलोप्य नव्यतामप्यपि न तद् व्यपदेश्यं यथा
लीलायाः साध्यम् । वनस्य अङ्गु । आपामो दक्षिणम् ।
उपदिष्टं द्विषुनि भवति नापि बहुम् । नहि आपामप्यङ्गुः
आपामो भवति । गङ्गायाः अङ्गु । न हि आपामो -
पक्ष्याः । गङ्गा एव आपता वाच्यम् । आपामो विस्तारः । दक्षिणम्
उत्पन्नं नव्यम् । गङ्गायाः । उच्यते । परिष्ठाह । विष्ठाह -
कालविशेषः । लिङ्गानि गावो यदि न चाले दीर्घमात्र -
तत्तिष्ठद्गु कालविशेषः । दृष्टं च दृष्टं च दृष्टं च दृष्टं च -

एतद्गुणं दृष्टं दृष्टं । उपदिष्टाकार्यं न कर्तव्यम् ।
(आतनं दृष्टं जपन् तन्मथाम्) विष्ठायाः जन्मना वा पाणिनाम्
एतल्लक्षणं - तल्लानो वंश इति अभिधीयते । द्विषुनि चादृष्ट-
पक्ष्यं, द्विषुनि वाच्यम् । जन्मना एव विधाति भाषा-
जम् ॥ विष्ठायाः एकलक्षणः वंशाकट्यवशात् उपाध्यायवशात् ।
यै तौ द्विषुनी तौ एव वाच्यम् इति अतिशयेन विधा-
विष्ठायाः योग्यं तयोराचारम् ॥ अभेदविकल्पे यदा
त्रिषुने तदा तयोन्माधिकृत्यम् भवति । द्विषुनि -
वाच्यम् । द्विषुनि वाच्यम् । न हि वंशेन तदा -
गम्यते । बहुवचननिर्देशेन अर्थलोप्यं लक्षणम् ।

न चारुणा, नापि तं चायाः, नापि चरुणा ॥
मुत्तम - दार्ढ्यं - सुधानां लक्षणम् ॥ ५ वचनं च सुधानां
उपपत्तिः । अन्यपदाविसृष्टानां बहुव्रीहिः । उभयपदाविसृष्टानां
दृष्टः ॥ अकारान्तो लक्षणः द्विषुनि विष्ठायाः भाष्यते ॥
पञ्चम्याम् । पञ्चम्याम् । न दृष्टं चारुनी तौ बहुव्रीहिः ।
आकट्यवशात् देवदत्तः ॥ देवदत्तेन वदति भाष्यते । सुध्यात्
एव विष्ठायाः ॥ अहो वृद्धवर्तिता ।

[illegible]

(32) लिङ्गः अशिवस्य लोवायुत्वात् लिङ्गं हि ॥ अथ ११ः
 अलो पञ्चमी लभ्यते न लवी । अतोः शब्दः आधिरूप -
 उपान । वनं अतोः वनान्तः । आधिरूपं प्राधान्यं
 यथा गवः आधेयं प्राधान्येन तत्पुत्रः । आधिरूपं
 अधि- आधिरूपान्तः । यर हि स्वहृदयप्रधाने निर्देशात्तत्र -
 स्वहृदयप्रधानमवति अन्तरु अर्थे गृह्यते । अर्थे उपानत्वन्तु अविच्छिन्न-
 आधिरूपं प्राधान्येनैव वा । धातुः पद्यैरपि । यद्येव तीर्थेष्वनन्तरं - एषा -
 तमेव न भवति त्वत् अन्तेऽपि यः कार्यं एति अनवच्छिन्नः । ए तीर्थे -
 पद्यः दृश्यते । पूर्वो ह्ये गेयं ह्यम् । प्रातःपद्येऽनुवाकः । यथा हि -
 निषेधतः निषेधतद्वित्त्वम् । निषेधः अन्तरु अन्तरुः ॥ न हि वाक्येन वृत्ता-
 गम्यते । एतन्तु ते दिवावृत्तं रात्रौ वृत्तं च दृश्यते । वृत्तम् अन्तरु । वृत्तम् रात्रिः ।
 उन्मूलनं रात्रिः पिश्याय च दद्यात् । एतन्तु ते दिवावृत्तं रात्रौ वृत्तं च दृश्यते ॥
 उन्मूलनं रात्रिः । पर्वते पूजितम् । भोजनं हुतम् । निष्कृतं यत्तु विपत्ते तद्वै-
 पुन्यते । अन्तरु न कुलस्थितं तवैतत् । तदर्थं च तदर्थं च । तदर्थं च तदर्थं
 तदर्थं च ॥ २. १. १२ ॥ भिन्नपद्यो निमित्तस्य शब्दस्य (एकमिन्द्रिय-
 र्थिः) प्राधान्यादिरूपम् ॥ वृत्तिर्निर्दिष्टः । वृत्तिर्निर्दिष्टपद्यम्
 वृत्तिर्निर्दिष्टपद्यम् । वृत्तिर्निर्दिष्टपद्यम् । पूर्वः बालोऽपि
 पूर्वकालः, पूर्वम् अनुष्ठितः । विद्यावाचिनाम् गुणवाचिनां वा द्वाभ्यां
 निमित्तं द्वितीयः । मन्त्रादिनां पूर्वोक्तपद्यविभागमात्रपद्यविभागम्
 वाक्यम् कृतम् । न ह्यन्तरु वाक्येन अद्वित्वम् । न हि वाक्येन वृत्तागम्यते ।
 आधिरूपं पद्येऽन्तरुगृह्यम् चिन्त्यपुद्गलम् । द्वाभ्यां च द्वाभ्यां - द्वाभ्याम्
 येषाम् । एतदर्थे । पूर्वी शाला प्रिया पद्य एति चिन्त्यो बहुव्रीहिः ।
 पुद्गलाभावात् । अन्तरुप्रधानात् । पञ्चगावो धनमस्य एति चिन्त्यो बहुव्रीहिः ।
 इन्द्रतपुषोऽपि उन्मूलनं निष्कृतं च दृश्यते । वाग्विद्वत्पद्यः । एषा ह्यन्तरु
 दृश्यते । एषा ह्यन्तरुः विपरीतानाम् एवम् । एषा ह्यन्तरुः । पञ्चगावः -
 गोभिः स्त्रीतः पञ्चगुः ॥ पद्यः । पञ्चगुः पुत्रः । चिन्त्यः पुत्रः ॥
 मत्स्यानाम् जलं विषयः ॥ प्राग्धमासः, ततः पुप्लुसु - तत्त्वचिद्वितः ॥
 इन्द्रं तपाम् । बहुव्रीहिः, पद्यत् । पद्ये शब्दे उन्मूलनं पद्यः पूर्वोऽपि । पद्यो
 तत्पुत्रः । पूर्वी शाला प्रिया अस्या । अन्तरुगृह्यपद्ये द्विगुः द्विगुः प्राप्यते ।
 अन्तरुगृह्यपद्यो भवति प्रतिषेधो वा । द्विगुनि व्याख्यास्य - द्विगुनि व्याख्यास्य
 स्य । इह तत्र मध्यपूर्वं अन्तरुगृह्येन एतत् अन्तरुगृह्येन । वेदादपि -
 वेदादिः । अन्तरुगृह्यः ॥ यः पद्यः एतन्तु उन्मूलनं विपरीतपद्यम् । त्वं पुत्रपति -
 त्वं निरीक्षते अतो निर्मलम् गान्धर्वम् । एतन्तु पुन्यते ॥
 वैश्वामित्राणां उदाहरणं दिवाजानि, लक्ष्मणानि, यथाः, अन्तरुगृह्यम्

आनन्दम् विनोदमपि न मन्यन्ति कः कथयति सुखम् वाप्यस्य (३३)
 १३। यो यात्रिको यात्रस्य धनान्तामेवोपैक्षते न यागादीनाम् स्थायिक
 वित्तक उच्यते । ल- रघोः एवोपैक्षत्यस्यार्थः । दुर्दुष्ट इत्यस्य स्थाने
 दुर्दुष्ट इति प्रवर्ति । बहुलगद्वयार्थः शाण्डः । बहु यत्नविदेशानु चोदय-
 विधेर्भिरासर्धः ॥ अितकः किं तवास्तीति । यः कथ्यते ल- अथ- यः
 किमर्थमिदमुच्यते इत्याशङ्क्याह । उपमानोपमेययोः साधारणः धर्मः
 सामान्यम् । यादृशो गौः तादृशो गवयः । सामान्यवचनाः, गुणवचनाः,
 शिवावचनाः, पुद्गवचनाः ॥ उल्लिखं हि- उपमानं प्रवर्ति । अभेदोपमाया-
 मतुलोपादयः । १ लवे तावामी शङ्काः गुणमुपादाये तद्वति इव्ये-
 वर्तते । २ भवति हि तादृशम्यात् तद्वद्वयम् । उपपूर्ववच्च भाङ् -
 तादृश हेतुवे पीच्छेदे बहः । सुकुराण्डम् । मगशीम् । ३ कथम्
 विधौ वृत्तुदण्ये वृत्तो गृह्यमिष्यते न वृत्तः । भन्दना लुति ।
 भेदकम् विशेषणम् भेदकम् विशेषणम् । शिष्यविशरणो वृत्तो
 हि शिष्याणां अभिचरति, शिष्याणामुत्तरवत्त्वम् । उत्तार्थानाम् -
 अयोगः । कृत्विडकार्येणामपि प्रयोगो दृश्यते - दूता अपूर्वो आनयः ।
 किं तात् उपमानम् इतरत् अलुपमानम् ॥ उपलक्ष्य विरोधे चार्थम्
 लक्ष्ये सृजति इति उपलक्ष्यम् । पूर्वोक्तदोषावकाशप्रसङ्गः ॥
 देशक-विधि-नोदना-प्रदेश-प्रत्या-प्रवर्तना-नोदना । परमार्थता
 १ हे लोकाः समुपायित्व बुद्धानो र्भवेदेवता । लोके लोकावित्यस्य लोकावित्यम् ।
 न हि- द्वागालाभे यात्रिकः पिष्टकपिडम् आलम्ब्य कृती भवति । जातिर्हि
 ॥ दुव्यस्य उत्पत्तेः उच्यते आ विनाशात् साधारणं दुव्यं नैव जहाति ।
 इत्यलम् अतिप्रसङ्गेन । अलम् अतिविलेपेण । अवयवप्रसङ्गेः
 लभुदाय उल्लिखं बलीयसी । किमर्थम् उच्यते उपादीयते । अर्धो शङ्कः
 नामधेयेन न तुल्यवचनम् ग्राह्ये ॥ १ द्रोगेव लोकोपतिमा (वर्ति) ।
 क्रियाशब्दे विलम्बिता ॥ यथोवाच भगवान् ॥ निरुत्तुः शङ्कः कथयः ॥
 दुव्य-मुजोपनिषाते दुव्यं उपमानम् अलुपमानं गुणः ॥ दुव्यं हि- क्रिया
 विधौ लभ्यते । गुणाः कदाचिदुपमानि, कदाचिदलुपमानि ।
 एवं मन्यते । ५ पाठ- कुमादर्थक्यो बलीयान् ॥ जेन शिल्पेन- यथेन
 ना दे जीवन्ति तेषाम् लभूतः श्रमिः ॥ आदिशङ्कः व्यवस्थावानी ।
 ॥ अरोतिः क्रियासाधनवानी ॥ देवदत्त यत्तदन्तः आरब्धो अभिप्रायो देवा-
 वन्तः । देवदत्तस्य यत्तदन्तः साधारणेन विशिष्टः ॥ आगतः शङ्के
 द्वावन्ति कार्यभेदः ॥ वि- शङ्कोऽन अशोभनं उपपादयति - वि- लपवत् ।
 महान् ५ यः अलम् कदाचिदुपमानम् ॥ (लोद- योद- लु) उपरविश्व
 (३. १. ६१) वृत्तमार्गः इति वचनात्- पूजावचनाः लपयन् (वृत्) भवन्ति ।
 विनाशेन (वृत् - महत् - पद - उत्तम - उत्कृष्ट)

(१४) अथ वहीषेण शास्त्रं विपत्तौ उपानयनम् । इति । महाराष्ट्रः ।
न ह्यत्र पूजा गम्यते । उत्तरपदाकेन्य उपोषातिरेकः । पूजायामेव यथा -
ध्यानिन्दायां भावूत् । किंनरा यान् रक्षति किंनरा केऽपि ह्युच्यते ।
किंनराः (वचनः) यान् न वदति । त्रिप्रकाराः हि प्रशांशशब्दाः । केचि-
न्नातिशब्दाः परार्थे उपयुज्यमानाः प्रशांशमाचक्षते । यथा सिंहो देवदत्तः ।
केचिद्गुणशब्दाः गुणगुणिलम्बन्येन प्रशांशवचनाः भवन्ति ।
यथा रमणीयगमः, शोभनः पाचकः । केचिद् ब्रह्मशब्दाः मतलि-
भादयः तेषां प्रशांशकशब्दाश्च । योगविभागोऽहमेवार्थः ।
साधवार्थः । उपपन्नार्थः । मुख्यवार्थः । विस्पष्टार्थः । प्रतिपादित-
गुणे लिङ्गविशिष्टस्यापि गृहणम् । उभयथा ह्यन्यापेण शिष्यः
प्रतिपादिताः । इति अर्थापत्त्यो परिभाषा सायते ॥ कृदिकग्राह
अस्तिनः । त्वेताऽस्तिनकोऽस्तीऽस्ते आख्यागृहणम् ।
त्वत्तन्निरासाद्यम् । किम् व्यावृत्तम्, किम् अन्वितम् । नाना-
वर्तमानाहारो लो रम्भः ॥ अल्पापुङ्गव - अल्पमेवस्त्वम् ॥
प्रथमः प्रवृत्त आधिविद्वान् ब्रह्मा । नैकम् उदाहरणम् योगम् -
नमाम् प्रयोजयति । वेदि - वेद - जैन - लब्धे लैल्लुत् -
भाषायां रक्षा कीर्ति । लैल्लुत् - लम्बावय के बहुत लाय है । ६०२
जि विना लैल्लुत्तरी रक्षा भूमे है । निम्न बहुत लोगों के लम्बावय हटा
भाषा परिष्कृत बनती है, अस्तिग्राहनी है, केलेत समय मध, तं केच
लजा, साङ्ग नरी एते । सब केम, लब्धिवर्ध के शब्द, अर्ध लिङ्ग
और लब्ध लब्ध के लब्धवात होजाते है । ल्यामी दधान नब्दी और
आर्धलम्बा के विद्वानो ने लम्बावय और लैल्लुत्तनिष्ठ हिन्दी हटा लैल्लुत्त
रक्षा और लैल्लुत्तप्रकार का बहुत बड़ा कार्य किया है । अर्धलब्ध १६:
द्वय उदाहरणः । कथं भिन्न विभक्ति कये । लम्बानाधिरूपेण विशेष्य
विशेष्यभावः । लम्बानि शब्दाः हि नित्यमेव प्रतियोगिनमुपलब्धा -
पद्यन्ति । प्रधानस्य लोपक्षस्यापि लम्बाति भवति । " सर्वे हि वाक्यम्
विषया परि लम्बायते " । समुदायेषु हि दृष्टाः शब्दाः प्रवपव लब्ध
वर्तते । समप्रविभागेऽप्ये शब्दानपुंल्लुत्तम् । (आविष्ट लिङ्गः -
नियतलिङ्गः) । तस्य आर्धत्वेन निवाहः । इति तेन - ठान्निवि-
तेन महता पुन उपबन्धेन आन्नाधीनाम् अग्नि उपाः लक्ष्यन्ते ॥
गणन-प्रियाया उद्वेग, अस्वभासो जातः । (दुष्टोः दुष्टोः लम्बाः न -
बहुनां लम्बायतु) । एवं हि पदं लार्थे उपयुज्यमानं उपेया प्रतिज्ञानम्
अर्धकालम् ॥ नानि व पुच्छम्, अल्पबहुशाधिरूपे तथा ह्यर्थ-
वर्तते । पूर्वोक्त दोषाव लब्ध लब्धः ॥
पुनः लम्बाक्षत पदाधानां निवृत्तिर्योच्यते नञ् ।
स्वभावतो निवृत्तानां रूपमेवादलक्षिता ॥
सर्वे एते शब्दाः गुणसमुदाये वर्तन्ते (अर्थन्ते च ।
तयः सुतम् यानि श्रौत्येत्तु छात्रण लक्ष्यम् काउम् ।
तयः सवाभ्यां यो हीनो जाति छात्रण एव सः ॥
तथा च प्रतियोगि ॥
उपपन्नयो यं पु लब्धं तयान्ति जैहो हार्दिक औदरो रैतुम् ।
तयम् यमैः विशिष्टम् श्रुतिः आध्यात्मो लम्बायते गुरुत्वनम् ॥
त्वत्तल्लम्बायत्तु लम्बायः पूर्वविप्रतिभित्तम् त्वत्तलोः स्वर्धित्तम् ॥
(२ . २ . ६)
लक्ष्मणरी

Digitized by eGangotri

(३६) शब्दश्चिपश्च उति निरुतुयः। अविदेव उवर्तते न लवर्त ।
देशानां संघातः चूडा अल्य एति केशचूडः । उपसर्ग-विभाजि -
निरुतिरूपकाश्च निपाता भवन्ति । उपदशाः (नव - एकादश
का । युदा समीपिनः प्राधान्ये तदा बहुव्रीहिः भदा समीपल्य
प्राधान्ये तदा अव्ययीभावः ॥ इति विषयविभागः ।

संशये बहुवचनं भवति । कति भवतः पुत्राः ॥ (अविज्ञातेऽर्थे बहुवचनं
प्रयोज्यम् । महाभाष्यम्) लोके ये वृद्धाः द्वि-शब्दाः ॥ नैमा लदि-
शब्दौ, किं ताहि दैगिरी ॥ लवर्तनाम्नो वृत्तिभावे पुंवद्भावः ॥
उहणम्, उहणम्, नमिन्वतीहारः पुहम् । २-३-२४ -
चोर्थद्वन्द्वः । (समुच्चय-अन्वाचय- इतरहेतुयोग-समाहार)

अहरहर्नियमानो गामश्च पुहवम् पशुम् वैवस्वतो न रुच्यति सुखायाश्च
दुर्मदी" भो बटो ! मिक्षामर गोचामय ॥ परत्परादेका-
नाम् एव तिरोहितावयवभेदः संहतिप्रधानः समाहारः ॥

दूत्रोपानहम् आकाङ्क्षा-सन्निधि-योग्यता-तात्पर्यम् ॥
लिङ्गम् अशिष्यम् लोकाश्रयत्वाल्लिङ्ग-ल्य ॥ दार-गवम् -
चित्रम् । उपगुः । अथ गेहा शब्दल्य कः पदार्थः ॥ गोप-
जोषति । गो-ह ॥ माघि-पति । दम्पति । जायायति -
दम्पति । लपिर्मपुनी । मधु-सर्पिषी । पितृपुत्रं चूतम्
वधपुत्रं मधु । मातापितरौ । शुद्धा-मध । दीक्षा-तपस्य
प्रसादपाठोऽयम् लक्ष्यते ॥ इन्द्रे च सर्वेषाम् पदानाम् प्राधा-
न्यम् । व्यत्योते पदार्थे उतिव्यक्ति शास्त्रप्रवृत्त्या भवितेवम् ।
अनेकप्राप्ते । एकस्य नियमः शेषाणाम् अनियमः ॥ इन्द्राग्ने,

तदन्तः पातिनः शब्दाः । आकृतौ (जाते) पदार्थे समुदाये
नन्वन्वत्तनं पुवर्त्तते न उतिव्यक्त्वावत्त्वा । १ अल्यच लट् ।
(अतएव निपातनात् स्वार्ये लट् कृत्वाभावश्च ॥ नक्षत्रा-
णाम् आनुपूर्व्यम् प्रादुर्भावकृतम् - उदयकृतम् ॥ देश-
कृतम् । कालकृतम् । प्रादुर्भावतः । कालतः । देशतः । स्थान-
तः । प्राणतः । कण्ठतः । अनुसृष्टानतः । आचोदः
अष्टौ गुह्याम् । मातेत्येके । इदमस्तु । इदमएव -

इति निरूपणा-समुदाहरणा ॥ अन्तर्भाषिते २.३.१.
अन्तर्भाषिते-अन्तर्भाषिते । प्रयोगतो दुष्टव्याः । बहुवचनं
निदेशाद् आद्यव्योऽवगम्यते ॥ तिङ् कृतं तादृक्त-समासः ।
अन्तर्भाषिते । कृतः कटः । इत्यत्र च उत्यदेन कर्म उच्यते ।
कश्चिद् विशेषोऽस्माभिस्ततः । इतरो विदितामिप्राप आह ।
अन्तर्भाषिताः इमा दय आश्रयोऽर्थवार्ता । एकवाक्यताऽन-
गुण-प्रधाना भवितान्तेन न भवति । एकः - अपटः ।
मिथश्च उत्पद्यमाना सामर्थ्यात् सर्वोपकारकद्वयाणि -
आश्रयति ॥ उदाहरण-उत्पद्यमानपटम् उच्यते । चानम्
न परिगणनम् ॥ उत्पद्यमानम् अप्रयोगः ।

(३८) (५) भाषादं पाणिनीयम् एवं शास्त्रोपकारकम् ॥

(२) जपतां जुहुताश्चैव विनिपातो न विद्यते ।

(३) ज्ञानं ज्ञाता भवेद्विद्या इत्याजन्ता भवेत् कृतिः ।

(४) एषा विद्या दुर्लभा पवित्रा आमुष्मन् हिताः पिताम्नोऽपि ताः ॥

(५) कर्तारो ह्यमुष्मन् अर्थम् त्यजति स पाण्डितः ।

{ वेदकाव्य - हे लका आततर दीपिदशी महापात्र लोको वे
१६ देवा के मुखः (६) ज्ञानं वेदमन् दीपते के - पुष्ट
मूल्य उद्देशे बद्धते दुर्लभा बनादिपे ॥

भाषा भेदस्य वक्ष्यन्ती १६ दीपान्मन्मुरस्य च

शिली गच्छपदस्यापि कथ्यपक्ष उलिः स्मृता ।

पुत्रा पासादभारुह्योऽन्यथा शान्तो जनान् ।

प्रीतिष्ठानिव शैलस्यः सर्वान् पुस्तोऽनुपश्यति ॥

गुरोर्गिरिः पञ्च दिनान्यपीत्य वेदान्त शास्त्रम् दिनत्रयेण ।

अग्नी समाम्नाय च तर्कपादान् समागताः कुक्कुटमिषु पादाः ॥

योगेन चित्तस्य पदेन वाचाय मलं शरीरस्य च वेद्यमेव ।

योऽपामोरात् तं पवतं मुनीनां पतञ्जलिं प्राञ्जलिं दानतोऽपि ॥

वाडि काव्येष्ट औ पतञ्जलि का महाभाष्य कहे नाटनष्ट आ

राष्ट्रीय - उमद । राष्ट्रीय - आलस्य । राष्ट्रीय अल्पज्ञानम् ।

राष्ट्रीय अल्पमेधस्त्व । राष्ट्रीय अल्पपुष्टि ॥

अल्पाक्षरमसंख्यं साखद्विध्वतो भूयम् । अस्तेभ्यः नवययम् सूत्रं वृत्रविदो विदुः ।

उक्तानुक्तं दुर्लभं चिन्तायत्र पवर्तते । तं ग्रन्थं वार्तिकं प्राहुर्वार्तिकज्ञाः मनीषिणः ।

पूत्रार्थो वर्णिते यत्र पदैः पूत्रानुसाहिभिः । (च पदानि च वर्णिते भाष्यं भाष्यविदो विदुः)

आष्व च ऋद्धा ५ . १ . २४ ॥ एवं वेद पारिषदं हीदं शास्त्रम् ।

तत्र वैकः पञ्चतः शस्यः आशुयितुम् ।

(चयम्)

मीपिपुत्रं बहुप्राणि तद्या नव शतानि च । वृष्यवतिश्च पूत्राणां पाणिनिः कृतवान् ।

नचेदानीम् आन्तर्यामिः पूत्राणि कुन्दा निवर्तयन्ति ।

अथवा हि आन्तर्यामिः शिष्याः पूत्रं प्रतिपादिताः ॥

वादिपिपुत्रम्

गङ्गाय च पशुना चैव गोदाय च क्षत्रिणी । नम्रदा सिन्धु वावेरी जलेऽपि नम्र ।

पुत्रा मे बहु वीर्यवतः सन्त मोदन्तं वासपाश्याम मुञ्जीत ॥

वृद्धं कुमारी वाक्य न्याय । लौकिक न्याय आलोचन । सुबने चट -

न्याय साहस्य । आपरे के वाक् न्याय संग्रह ॥

वीर्यवतः

फली वनस्पतेर्यो यो वृक्षाः पुष्प फलोपजाः । औषधः फलपाकान्ता । लेख्यगुणान्ता

२. ३५ / क्रियागुण - उर्वेः साकल्येन कालाध्वनोः स्मर्यम् । सम्बन्धः ८-४६ ॥ कश्चिद्विदः

अत्यन्त संयोगः । नौ नीवि बद्धा नेत्राणां प्रवर्ति ॥

अथर्वे फलप्राप्तौ तत्त्वा क्रियावति स्मृतिः ॥ मासमपीताऽनुकाको

ने चानेन गृहीतः । कर्तुः अशक्तिमान्नम् ॥ इमे - दुपल वा ।

न हि दुष्कं काव्यम् किंसीदृशम् । धनुषः (५) शराः अधयन्ति ।

Digitized by Anva Samaj Foundation Chennai and eGangotri

साहस्य कुं ।
 १. ५५. ५१-५२-५३-
 पृथिवी तलसमूहः इत्युच्यते । नालमेव सततं सर्वमिति मत्वा धामं बुजेत् ।
 यदा न कुर्वते धामं सर्वभूतेषु कर्हि नित । कर्मणा - मन्त्रा-वाचो बुद्धि सभ्ययते तदा ।
 यदा चायं विभेति यदा चाल्पान् विभेति । यदा तेन च विभेति बुद्धि बुद्धि सभ्ययते तदा ।
 १. ५५. १२, १३, १४, १५, १६)
 न ज्ञानं धामः । कामात्ता मुच्यते धामं । इति ध्या कृत्वा न केव धृष्ट एव बुद्धि यते ।
 यत् पृथिव्यां जीवितं इत्युच्यते । नालमेव सततं सर्वमिति मत्वा धामं बुजेत् ।
 यदा न कुर्वते धामं सर्वभूतेषु कर्हि नित । कर्मणा - मन्त्रा-वाचो बुद्धि सभ्ययते तदा ।
 यदा चायं विभेति यदा चाल्पान् विभेति । यदा तेन च विभेति बुद्धि बुद्धि सभ्ययते तदा ।
 तस्मादेवाभ्युदयः । बुद्धि सभ्ययते तदा ।

(५०) प्रियुत पुनः । पुनः = नरक पुनः ॥ स्वस्तिगाथा प्रयासः । स्वस्ति-
 भाषणेभ्यः । अन्नामलं कुर्वते । अलं बले रोदनेन । अलम् - पापय-पातयेध-
 भाषि । अलपातु । अनादरः । तिरस्कारः । परिभवः । अवसृजतु । यथा -
 पर्वतीयतल्लवणः स्वस्तिगाथायां अविच्छिद्यते ॥

अश्मानं दृष्टं मन्ये मन्ये काष्ठमुत्तुल्यम् । अन्ध्यापास्तं पुनः मन्ये यस्य माता न पश्यति ।
 अदृष्टादिवत् नरः उत्तिष्ठन्नानिब्रूयते । पक्ष-उत्तिष्ठ । "मन्यदमीप्यनादरे उपमाने -
 विभवा ज्ञायायु" इति आचार्यः । आदिशक्तिः अतीतिस्मृतिः । (परमेश्वर २०२
 पक्ष) । अन्धविनायकः उत्तिष्ठतः कृतः न बालालङ्कारादिना । केचित् "उत्तिष्ठ" -

इति शब्दे विभक्ति-उत्तिष्ठपदो निपातो "नात्" इत्यप्यर्थे वक्ष्यते ॥

निष्ठा-गुण-द्वयं ~~अन्धो~~ हि सति दृष्टयोगो भवति । उपमानोपमानावबोधा ।

शब्दशक्तिः (आभावात्) । (उत्तिष्ठपादादिवति) । पुनः एतदुपमानं द्वितीयः ॥

आदित्यं इदं नगरम् (Effluent) । अवप्रवृत्तमेव अवप्रवृत्ति-नगरं वा ।

कारिणे शब्द-उपमाने गुरुलाभकं प्रत्यनादरः ॥ इत्युक्तं । काश्चित् उपमानं

उक्तः । उपमानस्य भेदः विशेषः । प्र-उपमानं आ-उपमानं । आत्मानेभ्यो गुरादिभ्यः

विभः अत्राने चे = प्रुतः । लक्षणम् निष्कर्ष-निष्कर्षम् । अनुस्यूतम् आभावात् -

दानत्वम् उक्तः । अनेन तुल्यम् । अन्यथा शोकः । विभवा प्रथाः । हेतुः द्वि-विधः

शास्त्रीयः लौकिकश्च । माधवचिन्ती तु या शास्त्रा अवस्थायादीति तु ता । पदे

पदेदिशः प्रमुच्यते ।

० आम्नेऽनुपपद्यते विद्याप्रयोगभेदेनात् । आदेशानुपपद्यते लोपः ध्वन्यवस्थात् ॥

शब्द-अमीत्यम् - नित्य-धरा-धरातम् - अन्धसुम् - जातत्वम् - निरन्तर -

नाहि-अवर्णयो रेषः अवर्णः किं तर्हि वैयर्थ्यदेशः ॥ वैयर्थ्यं ये वैयर्थ्य-
 देशाः वर्तमानानामनादृत्यमस्ति तत् वार्धम् न भवति । तन्मात्रानुकारीत्यादिना

न पुनस्तत् । पृथक्-उपलब्ध निर्वर्त्यमिदं न्यायार्थः । अत्राने उपमानं नृमाणाः

उत्तिष्ठति तन्मात्रवती गुरादिरेषः । अवर्णमात्रं अवधानेऽपि न त्वमिच्छन्ति न भवति ।

उत्तिष्ठति हि उत्तिष्ठेभ्यः भवति । विप्रमेषः प्रमाणशब्दः । "स्मृताभां नो नः

प्रमाणपदे" अत्र अत्रितः अत्रमक्तिः । अत्रैः प्रमाणं यत्रापः अवधानम् ।

अत्रैः अत्रितम् आगतम् । अवधानं वाचादि निपातनानि भवन्ति । अत्रमिति -

शब्दो हि त्रिपदैर् उत्तिष्ठेभ्यः अत्रमिति भवति । अत्रमिति -

० क्लीबनामनिर्देशो वक्षः प्रथमलोपगाः । औपम्यः फलप्राप्तः । गुल्माश्च

नास्तीत्यतः अनुपलब्धतः (प्रभावात्) । अन्तरूपहेतोः वक्षति ॥ अन्तरूप

हेतोर्विहातुमिच्छन् विनाशपूर्वः उत्तिष्ठति त्वम् । यत्र-इत्यतः तत्र-योगा-

विभवाद्य-इत्यदिभिः ॥ एवं तर्हि तैव शेषविवक्षाऽस्ति विषये वक्ष्यतेना-

व्याप्यते मन्दापिपामनुलुहात् (२. ३. २६-पाठ) । स्वल्पं । परिधम् । अर्थः ।

विभवाद्यादि प्रमाणवत्तम् । एक शेषवत्तम् ॥ गुल्मादितः प्रेक्षते - प्रालम्ब-

मात्रम् प्रेक्षते । अत्र लोपवन्तस्य अनुपयोगेऽपि अत्रैव गम्यते ।

दृष्ट - हेतुः (देवदावे - वीधु देवदावे) ॥ कानाम्-पादशैली । कानाम्-
 पदमन्तरी शैली । कानाम् महाभाष्यवत्तरी शैली । कानाम् मुनि-पदं शैली ।

कानाम् मूलशब्दाः (मुनिपद-चक्र) निपाद्य + प्रमादोऽयम्

प्रमादलोपोऽयं अनेन पदे निपाद्य ॥ पाप । पदम् ॥ वाक्-पदम् । * लोपः

अंकीयमूतत्वेन पञ्चमी वक्तव्या - द्वि - देव - प्रत्ययः प्रथमादः (४१)
तैजसं चक्षुर्विनिःसृत्य विषयान् गृह्णाति। आसादपदेशान् चक्षुषं तेजो निःसार्य
पदार्थान् गृह्णाति। गवीधुमत् - नाम्। सांकाश्यं तपोवनम्। अर्थतश्च पल्लवं न -
शङ्कतः। अर्थ इत्तर एव हि शङ्कस्य शङ्कान्तेण योगा भवति। देवदत्तः शूटः

क्षरा वातरः। शूट - धृत्वा। वातरः वायुः। गमस्य दक्षिणतः।
अतस्तथाः उत्पत्ताः दिग्गोष्ठयः स्याद्वै एव भवन्ति। अर्थम् ठपरीष्टात्, उपी -

(उत्ते) विना वातं विना विषं विद्युत्पुषतनं विना। विना हीति हृतान् दोषान् देवेनैव पातितैः
२. ३. ३२ { पद्यम् - विना - नाम् }। ते त्वे ५ लक्ष्ये ५ वं वक्ष्यते। ६

॥ भेदेनापादानन्तु पद्यो यान्तः निवृत्त्यर्थम् ॥ असत्पदिमुनित्रय -
वचने प्रयोग आहुव्याद एव व्याख्यातम् ॥ विषयं तावत्तु व्यंजनं भवति
कुतः पुस्तपुनस्तद्विषयं एव भवति। यदा गुणवचनात्तदा
एवाम् असत्त्ववचनता। (तत्त्व = द्रव्य - पदार्थ - वस्तु - अर्थ अर्थ)
आव्यातं हि क्रिया लाघवमना वक्ष्या उच्यते। यथा चलति -
चलनं करोति। तद्वैद्य - प्रथमा - अथ वक्ष्या। राज - द्रव्य -
क्रिया (राजजन्मा भवेद्वैद्या द्रव्यजन्मा भवेत् क्रिहतिः।

तत्त्ववचनेभ्यो पद्याय वा विमृच्छया भवन्ति एव पुषट्स्त्वान्
तेव समुच्चीयते। दूरान्तिराय भवन्ति तु विमृच्छया भवन्ति।
द्वितीय - चतुर्थी - पुष्पमी - लक्ष्यः ॥ अथीती व्याख्यानम्।
परिगापिती याचिके आम्नाती द्रव्यम्। अर्थेण पुष्पान्ते -
द्वितीया आसत्। तत्त्व वचनम् - वस्तु मात्र वचनम्।
० निमित्तात् कर्मयोगे प्रथमी वक्तव्या (वाचि नम्) ॥

यन्मिष द्वीपिनं हन्ति दन्तमेहीति तुम्भम्। देवेभ्यश्चमरीं हन्ति सीमिपुष्पलनाहतः
(२. ३. ३६)

भावः क्रिया। भावलोभयम्। मंस्य च क्रिया क्रियान्तः लक्ष्यते।
ठदिते अठिते तमे निष्ठम्। उदिते चन्दमति लमुठः प्रमुठः।
आपुमः व्यापारितः। आसेवा - तात्पर्यम्। नोतिन गुण -
क्रिया। लमुदापोदेवदेशस्य पृथक् वक्ष्यामि विद्यापम्
तत्त्वमेतत् प्रथमार्थे वचनम् ॥ प्रातिपदिकार्थः लक्ष्यः। यत्र -
अप्रीत्यनितेदक्ष शङ्कस्य पुनः। लक्ष्ये प्रातिपदिकार्थः। विहास्य
प्रातिपदिक विषयप्रत्वात् स्यात् शब्दादयः। आप - परिहितो प्रीतिर्देवः।
लौहः परिमाणः दारुमेधो वा परिमाणः ॥ न हि मुख्ये जाति गोपस्या

अप्यम पुष्पम्। मात्र शङ्क व्याहिवचनम्। पद्यो मात्रम् निचमार्थम्।
हमारी मात्र - कोही जी लुभाही लमी। देवलं पद्यः पद्यो मात्रम्।
० दो ५ वंः देवलं देवलं न स्यात्पारिष्यः न लिङ्ग - संख्या - काल - शक्ति योगी
न एव प्रातिपदिकत्वेन विवक्षितः। यथा - भव्यपार्थः। अर्थपार्थी हि
देवलम् आतिथि शक्यते वक्ष्यते। न पुनरीदृशस्तोत्रम्। एतत्। एतद् -
वैद्यैः। वस्तु वस्तु वस्तु मात्रम्। धर्मिभावः। द्रव्यम्। द्रव्यं वायुः
हन्ति आसत् ॥ प्रातिपदिक द्वितीयादयो न विहिताः। लक्ष्यः।
तथा १ तथै - तत्त्वम्। गुणवचनेभ्यो मनुष्या लु न वचनम्।
नान्य गतिरिति। उगर्दिनत्। अगतिः। अगत्या हि - परिमाणम्
३५ प्रीयते।

(४३) प्रकृत्यर्थमात्रे प्रथमा । उत्तमार्थः, मातृ । त्वार्थमात्रमिह । इत्येवम् । विभिन्नं
उद्गुण्याभिधानम् ॥ (२. ३. ४६) । आभिप्रायवाचकः - लब्धोपपन्नः - अभि-
प्रायी कणम् ॥ संज्ञाविधौ प्रत्ययस्यै तदन्तविधिर्नोस्ति । "अनेनानुस-
विधिर्वा भवति प्रतिषेधो वा" । लो ह्यनुसमानं लब्धोपपन्नं प्राप्तयेन
प्रवर्तते । महता संज्ञास्यम् । वैनिर्वाचकम् । कर्मादिभ्यो घोऽन्धः स-
शेषः । हेतुः फलकोः प्रकृत्यर्थः प्रत्ययत्वम् । वातिरेकः आधिक्यम् ।
लब्धोपपन्नः । विशेष्य विशेष्यभास्यम् । अवयवाद्यपि - लब्धोपपन्नः ।
लब्धोपपन्नः । डिष्ठः । एवं हि अभिप्रायः प्रकृत्या कथयितुं शेषः पठ्यते ।
विशेष्यभास्यं पठ्यते भवति । जन्म - जनरत्नस्यै वक्ष्यते । शेषे एव पठ्या
स्यादन्धप्रमादम् ॥ लब्धोपपन्नं कालप्रवृत्तेन प्रवर्तते । पुनः भाषी कणम्
पुनोऽप्युपपन्नः । देवदत्तः प्रतिगृहीता, केता, विनिर्माता (विनिर्मातृत्वात्)
अपहृती च । "अहम् ! भवान्" (नन्त) किन्तु हि, आह, उच्यते । दत्तोक्तम्
सिं कृत्वा । शृणु । मये । भवते । दत्तोक्तम् । लुब्धकते । लब्धु ।
प्रतिपत्तौ गुणधातम् । सर्वे एव रुजार्थाः भाववचनानां । वातुवाच्यः
भावः । पुनरुपपन्नो भावः । वचनः रुजार्थेणान्ते भाववचनः ।
ते भाववचनानां । इतः सर्वे वेत्तव्ये ह्यन्ताऽऽह (लब्धोपपन्नं) भाववचनानां
नाम् । भाववचनानाम् । रुजोभवे । अस्मै ।
मिति जीवन्तभावेनानां वक्ष्यतामिह । जीवपुत्रकम् । मा मैवं तपः पठ्यामान्
शेषा पुत्रकं कर्तुम् । आशास्ते लब्धोपपन्नं भूयात् । भाष्यवचनं उपपन्नवति-
अहम् ! पुत्रकम् ! अप्रीत्य ॥ सुहृद्भूत्वा आनन्दः । भातवत् - पितृवत् ।
आनन्दवत् । मन्दपिपासम् । अनुगृह्यम् । अनुवर्त्यम् ॥ कालप्राप्तम् ।
इत्युक्तं पोतु निर्देशः । नि - उ शब्दयोः व्यस्तसमसायोः ॥ विधरीत्
आनुपूर्वीसिद्धौ गृह्यम् । लब्धोपपन्नं - विगृहीतं - विधयेत्यस्य गृह्यम् ।
लब्धोपपन्नं - विगृह्यम् - व्यवहारः । लम् अर्थः (लब्धोपपन्नः) । लम् इति
लब्धोपपन्नम् ॥ लब्धोपपन्नं पणतेः आद्यप्रत्ययस्य लब्धते ॥ सं (लम्)
शब्दो वृत्तौ लब्धोपपन्नः ॥ मन्त्रव्यतिरेको वेदभागे आख्यायम् ।
आख्यायशब्दः श्रुतपद्यस्याख्या ॥ पुनरुपपन्नो हि विमर्शनाम्
निमित्तम् । कृतपूर्वी कटम् । कृतम् पूर्वम् अनेन इति कृतपूर्वी
आख्यायौ गवां दोहोऽगोपालकेन । विधिना हि पूज्यं कृतिः
पाणिनेः प्राणिनिना वा । ब्राह्मणानाम् अनुशासनम् आचार्यस्य -
आचार्येण वा । सदस्यस्य द्वाजेत्येव कर्तव्यं अविश्वक्षायां तिर्य-
धीयते सम्प्रतिपत्तौ मात्रैव विवक्षित्यते ॥ मध्येऽप्येव दातुं
पूर्वीम् विधीयते व्याप्यते लोचनम् ॥ "इदमेवायम् गतम् । इदमेत-
गतः । इदमिगीतम् । इदमेवायम् गतम् ॥
इदमेवायम् गतम् इति अभिप्रायः । इदमेवायम् गतम् । इदमिगीतम्
इति नपुंसके भावे । कर्तुं विवक्षायां । इदमेवायम् गतम् इति तत्रैव शेष-
विवक्षायां । इदमेवायम् गतम् शब्दं भवति ॥ विशेष्यवातिदेहो हि
नान्तरीयः । लोचनवातिदेहः ॥ विशेष्यस्य लोचनान्तरं -
प्रतिपत्तौ लब्धोपपन्नं लोचनम् । सर्वानिदं काण्डम् लब्धोपपन्नं -
पठ्यते ॥ संज्ञापूर्वम् लोचनविधिरनित्यः । जिघृक्षितस्य विनाश-
प्रकृत्यर्थः । तन्नामित्यत्र लोचनभावः । लिङ्वातिदेहः । लिङ्गं न -
लिङ्गं च । उदाहरणेषु सर्वेषु काण्डेषु लब्धोपपन्नः । शेष-
वक्ष्यते । नपुंसके । इदमेवायम् गतम् । इदमेवायम् गतम् । इदमिगीतम्
भवति । शास्त्रादिमात्राभिः । इति ॥

(83)
 त्वत्तेन हि सांन्याता नुदेशो भवति भविष्यत् कालविषयः ।
 प्लुत् त्वत्तेन - प्लुत् त्रिषु कालेषु भवति । त्वत्तेन अधिकारा-
 वगाति भवति । भवता कटः कर्तव्यः । भवतः कटः कर्तव्यः ॥
 वृषिः द्विर्भवः । पञ्चापि विष्णुः पितृ सुख्यः । तेन ज्ञातवाः ।
 श्वाद्यः निवर्तिताः भवन्ति । गौर्विवग्भवः । यथा गौस्तथा -
 गव्यः । यथा गौस्तथा वाहीवः । आपुष्यं देवदत्ताय देवदत्त-
 ल्य वा भूयात् । आपुष्य - मड - मड - कूथल - सुख - सुख - शम्भु
 पुष्यजन - हित - पथ । मड - मड यथा पथीय । एवम्
 पथ्यनम् । एवञ्चनम् । एवञ्चाधीत्य वाच्यम् । अन्वयेत्य
 एवञ्चन शब्द एव गृह्यं न पारिभाषिकम् ॥ इति मनसि हत्वा
 इति चतुर्बिहत्वा आह । वच्चीति वचनम् - कुन्तलुगे बहुलम्
 इति इतीत्यम् ॥ निद्रा सामान्यस्य विवक्षित्वात् नपुंसक-
 लिङ्गेनैव सामान्येन निर्देशः कृतः । तद्विस्तारं यो विदुः
 पञ्चापि रूपालेषु हस्तुतः हस्तुः समाहो एवापी भवति । विष्णु-
 पि समाहो एवापी भवति । समाहोऽप्य भावसाधनः । समाहो-
 यं समाहोः । समुदायिभ्योऽन्व सन्त्यः समुदायः ॥

[illegible]

विधान धर्मनामः ॥

[illegible]

उपशब्दः लक्ष्मीपदं विद्येतया विष्णु कल्पनया । "अवकाशान्तोऽव
पदविष्णुः शिवपदं प्राप्यते" २ अनन्त एव विधिर्विभवति सति वेद्योक्तौ ।

पुष्पाहम् - पुष्पाहम् । निपथम् - निपथम् । विषयम् । पुष्पाहम्

विष्णुविरोधभावात् न क्रीयतां दृष्टव्ये । मृदु पचति । शोभनं पचति ।
तान् चामरा (पूजाधि) उल्लूह । दन्दावत् पूजाधिभवन्ति ।

धन्वानी-लिङ्ग-वचन-वाच्यः। वल्लभात्मन् दर्शितम्। पाणिन्युपदेशम्

श्रीकालरुप्र व्याकृतम् । तेन तर्क उपपन्नः पुण्येति । व्यत्ययिन्

वाक्ये अलाभकोटि न कृत्वानि । अठः चक्रियलक्ष्म लम् ।

विगतोऽयं चतुः सप्तम्युक्तं वाऽऽहः । एतादृशं चतुः सप्तम्युक्तं वाऽऽहः ।

दशहरेनंतशकः ॥ यथा कृत् धरि (बालपाठ) ज्ञानमीकः
पुनः वेदमन्त्रां दृष्टी । पुनः पदार्थान् उच्यते ब्राह्मणम् ।

उपम श्लाव उल्लस दहर्ष । पूर्वपदादिदमः । अहं लाम् ।
 बाह्य - इति निमित्तानाम् । इति अहं लाम् । ~~अहं लाम्~~

बाहुल्यं - धर्तृनामत्तद्वहमा दत्तं अष्टाव्ययः। ~~कश्चि~~ ५५
बाहुल्यम दत्ति अष्टाव्ययम्। धर्तृनि बहुनि अष्टाव्ययम्।

उदलजमयोगपाम, उदजीव्याम वा द्वापाम आभन्तु शलभाभान्।

०५८० मया ज्ञानम् । उपजायमानं वाच्यमात्रम् । शालग्रामम् ।
शालग्रामम् । इष्टं धाम् । मित्र-पक्षपातैकं वसनाधारी ।

२६ ब्रह्मायुः शाखावन्तः। अत्रैकम् - विष्टा - यदीदृशम्

एतदेव आपोऽर्चनं पृथग्विधिं विवक्ष्यते चत्वारः । मध्यस्थं मध्य-विंशति-

मानव (1) मानव (2) अन्धविश्वास (3) आध्यात्मिकता

(४) नात्राशास्त्रविनियमः (५) नष्टोपाशान्तिदः (६) लूकन दृष्टी (७)

नाम-आप्यत-उपहरी-निपात में प्रत्येक में बिजत (२) वेद-ब्रह्मयादि

१) विष्णुजी की पूजा प्रचलित है। वारुणिक और शालग्राम जीव-उपपत्ति
२) मैं अपने पौत्र परब्रह्म के धामनि आनादि विनिर्दि-

(क) वा (ख) है। (इ) अपने पुत्र-पौत्र ने भी ब्राह्मणों की शिक्षा दे

६०) शिक्षण होते दुर्लभ वृद्ध-अभ्यवसाय हातां लिंगानुक्रम

११) दानोपयोगी - ~~अल~~ देवकालोपयोगी १२) महावत - लक्ष्याथं

(11) धातु धातु
 व्युत्पत्ति से उत्पन्न होती है। (12) व्युत्पत्ति-धनापत्ति (13)

1911. 11. 11. पण्डितजी की परीक्षा संस्कृत का प्रयोग. (१५). आत्मात यम

(१) वंशज में मा. पाए कुटुंब कुटुंब का पुत्रागः । (२) आत्मात य. न. प. आदि पत्र. । १६) पदोपशब्दोत्तरा रे अर्थों में भी वृद्ध भेद जाननी.

(16) मनु जी ३००० व मनु जी ३००० व मनु जी ३००० व मनु जी ३००० व मनु जी ३००० व

(१२) काशी आदि में जाकर विल्लाई व लामके - (१४) काशी नाउर

(६२) आचार्य गुरुदेव पूज्य पुत्र न उत्तम ल गुरु देव पदा गंगा ।

दिल्ली में पहचाना. (14) अफगानिस्तान लख. (20) आंध्र प्रदेश अफगानिस्तान

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

पुत्रवाम् मित्रवाम् इष्टवाम् उत्तिष्ठामवाम् आशुगिरिवाम्
वन्द्याम् न उरुपतिरुच्यते ॥ यत्र पुत्रस्य आचार्यः
परीक्षितः ॥ (३६) जन्ता ओषधामवामादिषु रिः एते चोदयाम
विद्या-तीक्ष्णं न भूमवेलिषे नव्यपुत्रवामादे (३७) रिः
तन्मसाधाम् पुत्रवामादे नव्यपुत्रवामादे एते चोदयाम
अभिवामादे पुत्रवामादे (३८) अक्षपुत्रवामादे, अभ्यापुत्र
अनुतिष्ठाम्. गुण-पुत्रवामादे - पुत्रवामादे - वद्विषाम् ।
शान्तवामादे, वद्विषाम्, शीलवामादे, पुत्रवामादे, अभिवामादे भी हैं।
(३९) कर्मा निमित्तं निमित्तं एते भीषिष्ठाम्. अक्षपुत्रवामादे, अभिवामादे
ओषधामादे भूमवामादे हैं। ओषधामादे नव्यपुत्रवामादे
नगी उरुपतिरुच्यते भीषिष्ठामादे हैं ओषधामादे

शिक्षा में भी बढ़ते हैं ॥ (४१) तब मनुष्य-पुत्रगण-सुख (४१)

लेखक-सुख ॥ (४२) व्याकरण की रचना और उच्चारण
मुनित्रय वृद्धि भी और उक्ति या उक्त भी। अपनी उच्चता
कम हो भी। (४३) श्री स्वामी दयानन्द जी की-विद्वान्मनो-

स्वामी दयानन्द आदिना और मंडो की दीक्षित न
आदिवा लक्ष्मण कह दिया है। दोनों उच्चारण के
(कृष्ण) कहा होती है- हाँ ही ही है केवल माना का
मेरे हैं। पवित्रता का मेरे है। (४४) हिंदी भाषा में-

नवाहिक-महाभाष्य का अनुवाद कर लाभान्वित होना और
अपने पुत्रगणों के व्याकरण का अभाव होने वाला के लिये भी
मागे सल कह दिया है (४५) किछ अमिताभ के दीनगुण

लिखा है- उक्त गुणों के विषय- सुयोग्य-आदिना-
निबन्ध- अनुबन्ध अनुबन्ध के गुणवत्ता के अमिताभ और
गुणों का लक्षण बोधा हो जाता है निम्न के अमिताभ दीन
लक्ष्मण कह भी दिया है ॥ (४६) अपने निम्न अपने

पुन-पुनवन्ध- फल पौत्री को उक्त करने दो वाच्यता होने
के हरे कितने व्यापक पुराणक महली को पुराण बनाना
पड़ेगा ॥ (४७) पिछले लोक में निम्न पंजाब दो लेखक

के उक्त उक्त करने पंजाब और पंजाबियों का नाम उक्त
दिया है उनमें आचार्य चाणक्य जी भी उक्त व्यापक रहे हैं ॥

(१) लाभान्वित (२) पढ़-पढ़- (३) गुणवत्ता (४) अनुबन्ध

(५) पुराण (६) पुराण: पुराण: विद्योपपत्ति भवति (स्वामी-
मले- आगम मले- लाभान्वित- पुराण मले- पुराण-

हालांतकि ॥ (महाभाष्य) (४९) वैद्यनाथों के विद्वानों को ही चार

देव जी के जीवन पर ध्यान (५०) इन को यदि रक्षा देखा

तथा इनकी ज्ञाना और पदरुत में जाने कितने दो पुराणों का

मिला होगा ॥ पुरा. आगम- लाभान्वित- पुराण- पुराण-
पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-

पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-
पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-

पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-
पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-

पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-
पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-

पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-
पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-

पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-
पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-

पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-
पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-

पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-
पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-

पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-
पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-

पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-
पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण- पुराण-

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(६३) धर्म, अर्थ, काम वी हविर्ब - त्रिवर्ग की हविर्ब -
 पूजा का मर्म है। हविर्ये तन्मय है। पुनर्पौन, इति-
 दोहिन, लुप्य, भूह, विचारे पारिपुर्ण है।

(६४) उपरालिखित जीवन चरित; लाहुरे पांडे
 (६५) दुःखार्थ-अभावे नृते विशाल होना उचित है ॥

(६६) महा लोच हिमी, लोचन या भरोचि
 किठ भाषा में है (६७) अर्थसुखित्व (६८) त्व अवयवों पर परितः
 तिलक तमसुपेन विमल नदी (६९) उच्चोत्तर उदरे
 इत्यादि वृत्तिलनदी इति।

समाशङ्कः शालावचनः प्रथमवचनम् । लीसमम् । लीसधातः ।

समाशङ्कः कुर्यावचनः । श्वनिशम् । यस्यां निशायां श्वानः भक्ताः
 विहरन्ति । श्व-निशा कृष्णचतुर्दशी । (यद्यं) वृत्तः चतुर्दशकम्
 उपवपतः पश्यामः । शावटमाये । उत्तरपदार्थस्य इन्द्रतत्पुनःपयो
 विधीयते । इन्द्रः पूर्वार्थस्यपानः । इन्द्राद्य अवयवौ भिन्नलिङ्गौ ॥
 तत्पुनोऽपि द्विविधाः, पूर्व-पदार्थस्यपानः । उत्तरपदार्थस्यपानम् ।
 तान् उति अनर्थकम् वचनम् । उपलब्धेन दारिद्र्यमहत्याः संहारोऽप्यो-
 मनेन प्रत्यक्षे संहारोऽप्यविचार्यते । अप्रधानम् उपलब्धेनम् ।
 तादृशार्थद्विगुः । त्वं ज्ञातुं कीदृशम् ॥ (२-४-२६ परमेश्वरी ॥

इन्द्रं च मीमांसयेन्नानि (१) अवयवार्थोऽवयवेऽपि चतुष्टयः इन्द्रोऽर्थो
 ननु तद्व्यतिरिक्तः समुदायो नाम ह्येकम् । (२) अवयवार्थव्यतिरिक्तः
 एक समुदायो इन्द्रार्थः, यद्यं अवयवलिङ्गं न लिङ्गवान् इति हेतुः ।
 (३) स एव व्यतिरिक्तः युक्तः दारिद्र्यमम् ॥ तत्पुनोऽपि द्विविधाः

पूर्वपदार्थस्यपानोऽप्यविचार्यते । भाद्रः । उत्तरपदार्थस्यपानो (ज-
 नुमारी । एवमप्यवचनव्यक्तिः न किञ्चिदनिष्टमापद्यते । व्यति-
 र्निहो इन्द्रपदार्थः सप्यलिङ्गः युक्तः तस्यैव चतुष्टयः । अपूर्वार्थम्
 मया भवितम् । ज्ञातुं च आर्थाद्यम् । विचयनम् अवयवम् ।

विशिष्टम् नपुंस्वम् । विज्ञातम् । विज्ञातः । पूर्वोक्तोऽप्यवयवः
 मया भवितः । इन्द्रः अर्थः । अप्रधानं मातृतुष्टयः । योऽयम् भावे
 व्यम् । इन्द्रार्थात् पुष्टिः । भावे चतुष्टयम् । यः नपुंसके भावे
 चित्तं लिप्यते । अनुच्यते यत्तत्पदम् तद् अनुवामः एते ।

पुंवि अर्थः । १ अप्रधानं अर्थः अर्थः । लोदरोऽपि विमुच्यते
 (कदेशि-लयाद्य) अहं पूनीभावा । पूर्वोक्तः । लाहुरः उत्कर्ष
 पुंविङ्गः । न्यायानुदयेते नपुंस्वम् । नैतत् लाहुरः । भूतम् वाच्यम्
 भूता शाला । भूताप्यतः ॥ धर्मः अपूर्वः पाण्डित्यविधानः । (मगीहि-
 पलानुपुनः इति उत्पन्नः संख्याविधानः अपूर्वः । महानु अपूर्व-
 स्यते पाण्डित्ये एव धर्मः शास्त्रं पुंविङ्गं मन्यते । योऽनलभ्योऽर्थः धर्मः ।

उपपन्नः धर्मः सत्यम् । उप-विदा-गुणादीनाम् धर्मत्वम् । अपाधिपता
 शास्त्रेऽपि धर्मः, योऽयम् भवति सति तम् धर्मम् इत्येवम् ।
 'नाविचरतं वचनं' पारिपुर्णम् । पारिपुर्णम् धर्मवत् । इन्द्र-
 मन्त्रोऽपि नाम । अनुपपन्नं पुनरुच्यते ॥ एतेषां देशेषां नामि आनन्दम्
 शास्त्रेऽपि धर्मः ।

(पू.) आदेशः अथनम्, अन्वादेशः अनुकथनम् । आभ्यासं दानाभ्यासं
 रात्रिधीता, अथो आभ्यासं अहोरात्रधीतम् । नेह पञ्चाहुश्चाहो-
 मात्रम् अन्वादेशः, किं तर्हि, एकैवाभिधीयस्य पूर्वं शठेन छति-
 पादितस्य द्वितीयं छतिपादनम् अन्वादेशः । अत्राह्य प्रकाटवचनम्
 दीर्घादेशनिवृत्तये निशापते । पूर्वम् - उच्चात्कालम् । इति ह्येवा
 मनसि हृत्वा, चेति ह्येवा । न चापवादो विषयमुत्तमोऽभिनिवेशः ।
 मन्त्राह्य मन्त्रावचनम् अनुस्वादिनिवृत्तये । शेष-निधातुः । पदम्
 ह्युत्तमेव अनुदानं भवति । पाञ्चमिकः । दानयोः शोभनम् शीलम् ।
 प्रकृतम् स्वम् । इदं तु बलं निर्देशमात्रम् । "अन्तर्ह्यनपि विधीन्
 बहिर्ह्यनेनुराधापते" अयम् दण्डः । अन्ताभ्यासमुपलक्ष्यते, ननु
 किञ्चिद्विधीयते उद्देश-विधेयम् । विषयलक्ष्मी-निमित्त-
 लक्ष्मी । छति लक्ष्मी । अग्रेण पञ्चमोत्पत्तेः ॥ न च दानाभ्यास-
 योर्विषयमस्ति पूर्व-अपरा पूर्व-उच्चात् । उच्चात्-अपरा । अन्ता-
 योर्विषयम् । देश-काल-हृतम् योर्विषयम् । यो यतः प्राज्ञेति
 स ततो भवति । एषा दिक् ।

७ ज्ञानो विद्वेऽन्तर्ह्यनपि विधीन् किलीति लब्धव्यमस्ति ।

रापयन्तस्तेषां प्राप्ता लब्धा भवति बाधनम् ॥
 व्याहः उच्चात्प्राथम्यं ननुमर्त्यः । २. ४. ३६ । अदो जपिल्लम् -
 ति ह्यस्ति विधिः । लब्धं छतिपदम् लुप्तं लक्ष्मीम् । अन्तर्ह्यनपि-
 निष्पद्यमानम् । छति बाधनमस्ति - बाधते । शैलीपमाना-
 यस्य पत्रव्यञ्जनात् आदेशस्तत्र इकादमुच्चात्प्राति पथा-
 यपि - आदेशः ।

अथो विहायाम्यपितैष कृत् पदं गृहीतुव्यामस्मिन्नपदं तदेव हि ।
 अनुसंधाने तु भुवाह्यबाधनम् स्मृतिं कर्तुं विचिनाद्मनीयम् ॥
 निरवयवैर्गुणैर्विनाय संवा भवति । बलादो आर्धधातु वे वा दृश्यते ।
 नोक्तोऽनया दृष्ट्या । वैश्यगोत्रम् । क्षत्रियगोत्रम् । ब्राह्मणगोत्रम् ।
 इत्येवम् । तन्मतनिराकारम् । तद्वाक्यम् उपन्यस्तम् ।
 लोपिः पिता (क्षत्रियगोत्रो दोहणम्) माण्डूजिद्वि (वैश्य-
 गोत्रो दोहणम्) उक्तेऽन्तर्ह्यनपि अत्राह्य व्यानुपदवीना-
 यत्वात् ॥ उद्दिष्टि (मूलशब्द) अथैवपत्पत्र आर्धम् ।
 मात्रशठो व्याख्येयः । (माण्डूजिद्वि कर्णवटके (वैश्यगोत्रं)
 पन्नम् (जह्नुम्) अगाहम् पत्र स पन्नागारः । मन्थटा-
 मन्दीयता । देवाः मित्रम् पत्पत्र उदेवमित्रः । परिशिष्टाः
 प्राथम्ये दृष्टव्याः । अथमर्थः अत्र अभिमतः, अभिप्रेतः
 रष्टः, अभिहितः, लृतः, कीर्तितः, ईरितः, उदीरितः ।
 संज्ञाताम् एवदेशाह्यपि प्रयोगः दृश्यते सत्पन्नागा सत्पन्ना -
 भीमकेन - भीमः । "अन्तर्ह्यनपि विधीन् बहिर्ह्यनेनुराधापते" -
 बाधते । न पारिभाषिकं गोत्रम् । लोकिद्वयं गोत्रम् ॥
 मान्ति-निराहणम् । मान्तिमभ्युपगमम् । लोकिद्वयं गोत्रम् -
 शास्त्रीयम् गोत्रम् ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

मध्यमालये आजाया लव ठक लोपुल्लुत वही ॥ (५३)
आगे चुक, हठादाकृष्ट, दुखही होगई॥

राजाजक अंत ही हई - व्यापक व्यवस्था के बाद लोपुल्लुत
नीरवही होगई॥ प्रेमप्रधान। प्रमाणप्रधान। बादप्रधान।
जलप्रधान, वित्तप्रधान॥ राजान् अतिक्रान्तवान् एव राजन्

पौनःपुनः पृथक्पृथक् क्रियात्मकमिहाः॥ मरुं रोमते, मरुं रोचते ह्यम
नेष्यते - अन्तप्रधानात् ॥ अतिरिक्ताः उत्पदाः स्यात् प्रवन्ति।
विप्रवीणानाम् एव तत्परीक्षणम् - समुदायप्रकारेण भुविः अन्तमिहाः॥ उपाना
क्रिया विवेकनादि अन्तप्रधान - गुणक्रिया - गौणीक्रिया अपि प्रवर्णादि।

जायवल्कले - देरीयते। क्रियात्मकमिहाते प्रवतः प्र + अत् + ह्यप्र
पातुः, किं तर्हि? पातुपदमेवमुदायः। क्रियात्मक (व्यापक) अन्तमिहाते -
यथास्यात्। यथास्य हेतुस्य उत्तिवेधः (ये)। क्रिया हि पातु -
वान्नाप्युत्तरार्थस्य विषयस्योत्तमाय तत्र बाधयः। तथा प्रवृत्त्यर्थे अन्तमि
हियमाणत्वं चोत्तमाय। वान्य - योत्तम्। मूल्यः अन्तमिहाः।

अलग - अलाव ल्युक्रौ बाधेत्तत्रा यथा पूर्वोक्तानीम्। न -
प्रापदेन बाधेयान्ते पातुः। किं तर्हि उद्योग - भेदेन। उपानादियैव
पुनःपुनः अनुष्ठीयते। उपर्युक्तं जनिष्य मात्रोपवात्तः, उत्तम -

उत्तिविहितम्, आयुष्मता, मुखायुनत्वं प्रधातः, ॥ अलग, ह्यप्रता।

अनुमेवार्थम् पर्याप्तान्तेष्वान्ये। चोऽस्मीति अन्तमिहाते अतत्तातानि करोति
न कुरित्तां गतिं अन्तमिहाते चोऽस्मीति, ह्यप्रते ह्यप्रते ह्यप्रते। किं तर्हि विवेकितम्
उत्तमजः प्रवृत्तम्। यद् अन्तमिहाते। रुद्धि अन्तमिहाते। पुनः प्राप्ति -
गति विवेकितम्। "अहं लुकि अहं अनु नाति बलोपौ भवति" वृषभस्य दूषणम्
वैदिकमन्त्रजापम् इति अन्तमिहाते ॥ भाव शब्दे पातवर्थे वृत्ते ॥ ७ लोष -
मदी, दृष्टान्तेदी नान्तेदी न योनरः ॥ बह्वन् आह्वानमस्ति (३.१.२४)
वैदिकमन्त्रजापम् इति श्रुत्युत्पत्तिमिहाः। श्रुत्युत्पत्ति बह्वन्मुपश्रुतः त्रयु-अनुभासम्
अन्तमिहाते अन्तमिहाते अन्तमिहाते, पातुः शरीरभेदः। अन्तमिहाते अन्तमिहाते
शब्दः। आभावेकत्वात् अन्तमिहाते यथास्वम् यथायथाय प्रवृत्तमार्गः निदि-
ष्टम्। अन्तमिहाते राक्षसम् (त्वं) त्वन् शब्द प्रमाणेनैव।

त्वं, त्वम्। त्वम् - त्वम्। ह्य - ह्य। अन्त - अन्त। ७ शब्दानाम् अन्तमिहाते
अन्तमिहाते आभावेकम् ननु वान्तिवम्। नोत्तम्। यथायथाय - यथायथाय
आलीपः। यथायथाय। विशद्विदिष्टस्यैव मन्त्रिनस्यैवैवताते मन्त्रः

मन्त्रोत्पत्तिनिदिष्टेऽपि उत्तमार्थे व्याख्याकारैर्निदिष्टम् ॥ चित्तमस्य उद्योगः
= हेतुः तदीयः व्यापारः हेतुमान् ॥ फल - लाभन-योगः पदार्थः - हेतुः
भूम - निन्दन - उपायसु निन्दयेति इति शास्त्रे। स्वर्गेऽस्ति विवक्षायां भवन्ति अनुवादयः

अनुवादयन्त्या। उपायलीयन्त्या। द्विष्टः स्वल्पः। उत्पत्तेः उपपत्ति - आविर्भास
(तत्र तस्यैव - वसि) (तेन तुल्यं विधानेन वसि ॥ पुष्पेण लह-नष्टमूलो यो
यथाः। तं जानाति इति पुष्पेण योजयति। ३.१.२५ ॥ वक्ष्यादिप्रोचन्।

द्विविधाः कण्डाकरः। पातवः, प्राप्तिपादिकानि च।
पातुः उपायपातुः, कस्य आह्वाननादयः। आह्वानादिकं दीप्यं मन्त्रे पातुर्विधाभितः॥
लोके फल - लाभन-योगः पदार्थो हेतुर्निष्ठयते। सर्वे व क्रियाहेतुमती।
कृत्रिमाकृत्रिमयोः कृत्रिमस्यैव गृह्यम् पुच्छम्।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ लोक हा वार्धवर्षे में चित्त प्रवृत्त भवेत् अन्तर्मुख हो जाता है । आत्म + ५५
 निर्दोषता बलिचे भी अवसर मिलता है । मीनावलम्बन की अभ्यास भी
 होता है ॥ नित्य-योगः । नित्यम् अस्य तेन पदोच्चैः श्रीमदम्बिका
 अभ्यासेन वसति । विदुलाम् । विद्वत्तान् । विद्वत्तायाः । विद्वि-विचारणे ।
 तद्भावित - अतद्भावित । अत्र-हात् उत्पन्ना । दूरहात् उत्पन्ना ।
 धातुः क्रियावत् । क्रियावन्तः धातुः । अन्तर्गत - अन्तर्गत ।
 लक्षणपद-लक्षणपद । अत्र-हात् उत्पन्ना । अन्तर्गत-लक्षणपद ।
 निष्पत्तिः कृत् अन्तर्गतपदोत्पत्तिः । धातुपदोत्पत्तिः अन्तर्गतपदोत्पत्तिः ।
 पदोत्पत्तिः । क्रियावाचकपदोत्पत्तिः न लक्षण-पद-लक्षणपदोत्पत्तिः ।
 कृ-पू-अस्तयो हि लक्षणपदोत्पत्तिः ॥ कस्य पदोत्पत्तिः इति श्रये शास्त्रम् ।

तस्मात् आत्मा ओष्ठः मरुतो मरु-रश्मि-रश्मिः । उरलाक्षिकगतिः ।
यथा प्रकृत्वा प्रयोग आत्माते तथा प्रकृत्वा एव प्रमापनीयम् वासिनि वा
पृथक्ताम् ॥ यः पठति विपर्ययनिवृत्त्यर्थम् वाच्यम् व्यवहितनिवृत्त्यर्थम्
च । एति कारणः प्रदर्शितार्थः । एषा प्रक्रिया यथाप्रयोग उत्तराभि
वेदितव्या । अत्रैव सपि एवं जातीयाः दृष्टव्ये वेदितव्याः । निरनुबन्धव-
गुणे न वागुबन्धवत् । निरनुबन्धवत् प्राप्तयेते । (यत्) चकार-
लकार संप्रसारण केवलस्य उच्चारयितुम् प्रवक्ष्यताम् । इवगार्थः ।
कार्यार्थः । त्रैलोक्यम् च दृष्टव्ये । कोन्वय विशेषः । अप्रतीति-
विशेषः । एतिरादौम् । अदेउः गुणः ॥ स्वस्वविशालार्थम् दृष्टव्ये
विद्यते ॥ नपुंसकलिङ्ग एव वचनम् ॥ पाणिनिशैली ॥ इति
प्रमापनीयम् नपुंसकलिङ्गम् एव वचनम् विद्यते ॥ निरनुबन्धवत्
स्वस्वम् । विपर्ययवृत्ति । निरनुबन्धवृत्ति । स्त्रः स्त्रि । हिः चरौपः
नुबन्धते । आत्मागुणदत्तत्वे हि उत्पद्यमानवन्ति स्वस्वम् वाच्येते
इति स्थापनिति आदेशेन हिः चरौपः नुबन्धते ॥ प्रकृतिभ्याः आत्माः
उत्पद्यमानाः आत्माः । हिः शब्दः प्रमापनीयः । एति शब्द स्तम्भार्थः ।
एति गुणी एति स पशस्यते ॥ १- २- ३- ४-

पीठ- ताहि ॥ यद्- तद् ॥ यतः ततः ॥ पुनर्यथा ।
 यद् वृत्त- तद् वृत्त । किं वृत्त । दृष्टान्वय- वृष्टान्वय । उणादयोऽप्यु-
 त्पन्नानि प्रातिपदिकानि । आलिङ्गनम् । उदाहरणम् - पालिष्वः ॥
 उणादिलिखत्- जय- काष्ठम् ॥ किं ह्येता अपि नियमाय प्रवर्तते ।

पुरस्तादपवादोः अनन्तरं दिव्यं न वाच्यं नोत्तमम् ।
नाकमिष्टं पुत्रं धान्ति पुत्रैर्विद्वत्पुत्रैः ।
अथ पतुका किये धान्ति यः उचीकृतप्रतिष्ठाः ॥

रेफ ल्यु न दिह्यते । आत्मात् । प्रोप्यति इत्यन्तमप्युच्यते । वा -
शब्दः लभ्यते । उच्यते । (अथ व लभ्यते) वृत्ते कथ्यते । प्रोप्यति ।
वर्धते । एतन्मन्त्रं मन्त्रायामहे । अनुकल्पेनार्थेनैव सति । उच्चार्योपयोगं
यास्यति । लभ्यते । एतन्मन्त्रं दत्त्वा न एतन्मन्त्रं भवत्यस्य । कथं बहुधा
(निकृता) । मुह्यति । प्राणयोगः । सति । अष्टु विज्ञेयते । वृत्ते । प्राणमन्त्रविज्ञेय
चते ॥

(५६) अनेक धर्मादु पावनाम अधिपतिने उद्योग कः, उभयो-
 पातनस्य" कर्मिणो = यद् रमि पूजा कती भवति ।
 वेदासुराणां हारा अने शरीर के विवर्ण वडे लाल
 है । लक्ष्मण और लक्ष्मण, और आश्विन वरुण ।
 जनता की भाषा और राजराशि - दान वेश के सुन्दर
 अङ्ग है । इन की उद्देश्य भी की जावे । शुद्ध रमि ।
 तपः तापसं तपति - दुःखयति । सुखयति पदार्थ
 तपसः तपस्यपूतः (हाउ-पान) स्वर्ग लगीत
 तपस्तपते ॥ मिथेयः पाहि पूर्वको भवति । हेतवतीका
 न पुनः वरिचाट दशनेन लविमानाश्वासः । पार्वतीहि
 भावः । हताश्व नानपकार कोरते, उतानाः, अवतानाः
 विकीर्ण रेखाः विस्तृतवसताः ॥ भूमति, भूमति, भूमति
 उपदेशावस्था योमवनुम भवति । दो (उदात्त दान, दो -
 भववर्णने, दानदाने, देडा लक्षणे । वा / उदात्त पाए
 दोषणयोः । दोष पाने । आदेश उपदेशे ऽ शिति । भोचनयोः
 एव आचनवत् । आचनेन तुल्यम् आचनवत् । मधुराचार
 एव मधुपवत् ।

"सुप् वि. उपगृह लिङ्ग नराणां, काल- हलच (चलवरी) पङ्क्ति
 व्यत्ययान्ति शास्त्रकृदेष्टाम् सिद्धि च लिप्यति आहुल्येन
 (वाशिका) ३. १. २४
 त्विम् रश्मि लिप्यति । एतमेवार्थं दर्शयितुमार । लोदे १५ -
 यद्वाचनिका विशेषः उपगृहः । = आत्मनेपद - पार्वतीपदयोः
 व्यत्ययः ॥ आहुल्यप्रभावो आहुल्यम् । पार्वती तस्मात् आहुल्य-
 गृहम् । पदार्थम् स्त्रीलिङ्ग लिप्यति विषये । पदार्थम् ।
 अन्धोन्धविषयावगाहनम् ॥ तस्मै श्लोकेने दर्शयति ।
 यः आत्मनेपदाद् भेदः कश्चिदर्थस्य लिप्यते गम्यते । एतन्नुपक्रम
 चेतसि कृत्वाह । कल्पतश्चापि लोदेष्टान्प्रत्यन्ते तम् उपगृहम् ।
 बहुलशब्दस्य अवतिनिमित्तम् बहुधातम् । पदमन्त्र ३. १. २५
 कर्मिणो भव - कर्मिणो भव - कर्मिणो भव - कर्मिणो भव ।
 दो देशपेत - दो देशपेत । पुत्यातना - विपुलशब्द ।
 निमित्तातिदेश - अपुद्देशातिदेश - शास्त्रातिदेश - कर्मिणो भव ।
 वातर्षि भक्त्या वर्तितव्यम् । भीतिन यथा वनीत दो मनुष्यः ।
 राक्षसि औदनः स्वयमेव । जीत्येदन - लापन - लापन क्रिया
 = क्रिया । अपास्वदन लापन लापन क्रिया भावः ।
 कर्मिणः भावः कर्मिणो भव । कर्मिणः भावः कर्मिणो भव -
 क्रिया ।

कालमावाप्यगताः स्मिन्नेति धर्ममेवाम् ।

(५६)

विपुल एव यद्य शीलम् । मधुपानिव पादलिपुत्रे पादलिपिः ।

उपमन - निपातन / उठाना - गिराना । लोकप्रतिपत्तिपदम् ।

ननु कर्मत्वान्तरः । आत्मना व्यप्यते । आत्मना मुच्यते ।

{ कर्मस्थ क्रिया - देवदत्त ओदनं पचति । कर्मस्थ भावः - देवदत्तः पचति ।
कर्मस्थ भावः - देवदत्तः आले । कर्मस्थ भावः - ओदनः पचति ॥
पुच्यते । अस्मादीययोगेन । ३ - १ - २२ ॥ उपनासादीनि तपोति तापस्तं तपन्ति ।

= ५ : १ पचति । तापस्तं तापस्तप्यते । लगीत तपस्तप्यते । तापस्तपस्तपस्त-
प्यते । सुवर्णकालः सुवर्णम् उच्यते । देवदत्तः श्लोकं गुह्यति । लक्ष-
विलक्षणा । लक्षणा - विलक्षणा । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

स्तु - उच्यते । उच्यते । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
कर्मस्थ क्रिया । योगविभागाद् दृष्टमिति । दृष्टमिति उच्यते । न पुनरप्य-
क्रियते । उच्यते । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

निष्पादनम् । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
दुहादीनाम् । लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
विषयानाम् । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

विषयानाम् । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
विषयानाम् । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

गुरुत्वात् । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
तदुक्तं भवति । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।
यतः ततः । अन्तर्लक्षणा विधिः कथयति उचिते पोषा ।

(५२) एवादेशः पूर्वविधा स्थानिवत् भवति । ननु पूर्वविधा इत्येवमपि । शिवप्रपञ्चम् ।
केवलं फलीभाषा हीनही । तत्त्वव्यवहारी निपातवर्हः ॥ मयवाटविषयम् -
स्तेनो नाम निविधाते एतेषां लक्ष्मीभ्यः । वनतपस्तेनो तन्नीविधाते ।
पूर्वः कल्पः । प्रथमः कल्पः । आश्रयते । उत्तरीय पवाद-विषयम् पीट-
ति । पक्षे भवति पक्षे न भवति । वापि बाष्पा । शास्त्रवाप्या । न हि-प्रेदीप-
ऽनुचिते तदुपभोगिभ्यः । स्थान-स्थानि । साध-साधिनः ।
निमित्त निमित्तानि । निदान-निदानिनः । अवयव-अवयवितः ।
आश्रयतोऽर्थः सम्पद्यते । त-सुल्लु-तुम् - (कल्पेण) ॥ अपवाद-
विषयेऽपि केवाभित्ता कृताम् एवमिदं वाप्या एतेवमपि एवम् -
वनतम् । अवयवस्य वा वनतम् । उत्तरीय वाप्या विषये निवृत्तवर्हः ।
स्वविधान-वेला । अद्विष्टम् । न हि त्वत् अवयव वाप्या वत् वा वनतम् ॥
पञ्चाभ्युदय विभाषये सञ्जनश्रुते तन्नाति निवृत्तिपटः ॥ एतत्ति-प्रत्यय-
समुदाये हि प्रमुखाभावे अन्वय-वातिने कर्मात् अन्वय-प्रकृतपदः
अन्वय-प्रवर्धः धरि अवस्थाप्येत ॥ निवृत्तं भवति । आश्रयेन सञ्जम् ।
आश्रय-आश्रय-आश्रय-आश्रय ॥ पञ्च तन्नी उत्तरीय ॥ पञ्चमन्त्रे
विधानम् । प्रयोगगतम् । अलावप्यम् । उपदेश (शास्त्रगतम्) गतम्
अलावप्यम् । शास्त्र-प्रयोगे च । विदुः न लभन्तम् । (न निपात-
(आश्रयितृस्य आतिथिद्वयं लब्धं न च पदम्) ॥ १. २-४२ वाच्यम् ।
विधानाभावात्पि लभानाद्विधानम् । एतदेवावच्छेदः ॥ (१. २-६४)
इदं गते वदुतीति । अन्ते भवम् - अन्तम् । अतिरि-अति-
उपानु । अनिपतयोगा - अनिपतलक्षणा ज्ञाती । ज्ञात-
अनेनेऽपि स्वीय-विकार-अवयव-त्वं (आश्रयभावः ॥
अन्तत्त्वम् = लक्ष्मीशतम् । ज्ञानकृत-अधिकृत-प्रमाणकृत-
प्रकृत- (अन्तत्त्वम्) । प्रमाणकृतम् । न प्रमाणकृतं तत्त्वम् ।
न तत्त्वम् । ज्ञानमस्य अति धरि स्थानिम् ॥ अवयव-
आदेश (आश्रय-अन्ते-कृत-तद्वि-अवयव-प्रकृत-तिङ्-
पदोद्देशः ॥ निमित्तलक्षणी-विषय-लक्षणी-पादलक्षणी ।
विधानम् विधिः । विधीयते इति विधिः । पुनः उक्तप्रकृतम् ।
प्रतिपत्तवः । अजन्तभूतपूर्वः । अदिक् उपदेशेऽशिराति । द्विविधाः
पातवः, अजन्ताः हलन्ताश्च । यः प्रागजन्त आसीत् - लक्ष्मी
न हलन्तः । अनुपपत्तः, लोपपत्तः । अर्धः आश्रयः वक्ष्यते ।
अर्धः अन्तो दान्तः ज्ञाती । अर्धः ज्ञानि वैश्वम् ॥
पूर्वभूतः भूतपूर्वः । अनुपपत्ते एव आश्रयं पातुते, अद्विष्टम् ।
प्रमाणपाठोऽप्यम् । अवयवमिदं पदम् । धरि वक्ष्यम् प्रकृतम् ।
प्रत्ययलक्षणा । लक्ष्य-निमित्त-हेतु । इति कल्पः
अर्धनिर्देशकः । न अर्धे, न पदार्थे - केवलं लक्ष्मीम् ॥
अजन्तम् आश्रयकृतम् । अज्ञानम् । लक्ष्मीम् ।
आश्रयम् अज्ञानम् । उक्तम् = अजन्तम् । लक्ष्मीम् -
लक्ष्मीवदम् ।

[illegible]

अप्राप्तस्य अभीष्टस्य वस्तुनः प्राप्तिरिति प्राचीनम् ॥ जीवनं नन्दनं च (२४)
ते प्रमातुः । जीवनः । नन्दनः । उच्छ्रितिवद् अनुकूलम् ॥ अयं अति तुल्यवत्
वर्तमानम् भवति । अर- अराका (अपि दलानि- अर- विषय इति ॥

उच्चावचेषु अर्थेषु निपतन्ति इति निपाताः । निरुच्छकस्यो निपातशब्दम्
निपातः ॥ व्याख्यानाद प्रकृतिरुत्तीर्णः । प्रनावेष्टा । दाव- दनवन-
वर्तिः ॥ स्पष्टयति । भवः देवः संज्ञाश्च । भावाः = पदार्थाः (३.२.४)

निर्विषयं कर्तुं-

निर्विषयम्

विचार्यम्

प्राप्यम्

कुम्भकः

माष्टलावः

वदामासः ।

प्रसवेवोत्पद्यते

तत्र एव वाञ्छितं विकारोत्पद्यते

विद्या सम्बन्धमात्रं प्रतीकते

सर्वं वाञ्छितं पदं
उत्पद्यते ।

प्राप्तिप्राप्तम् कर्तुं । शीलसमाधौ । अवान्तापेद ॥

निर्विषयम् विचार्यम् प्राप्यम् इति त्रिधा मतम् ।
तत्रोक्तितमं कर्तुं चतुर्धा न्यस्तं संशितम् ॥
श्रीदासीनेन यत् प्राप्यं यन्तु ननु रक्षितम् ।
संज्ञान्तरे रक्षायात्वं यद् यन्तु पूर्ववत् ।

लिख- अथा विन्यासे । तस्य अवधिधानम् यन्त्राणै रक्तम् ॥ यथा लक्ष्य-
मनुष्ठेयम् । शिष्ट- आयु- अविपुक्त- वृद्ध- व्यवहारः ॥ अर्थः = अर्थः ।
अयं इति अर्थः पूर्वाचार्यसंज्ञा ॥ वाक्यभेदस्तु वैविध्यार्थः । व्यधिकृत्य
पदे अङ्गुलीति । बहुषु मन्त्रेऽस्य । उपधारयिः उपय- पदसमाह-
नित्योत्पत्तिः हेतु- लक्षणायां शब्दे-या वेत्तु तन्तुलनात् । नैऋ- पालने ।
नायते । प्रसादि- संज्ञापाठमात्रम् । प्रसादिनः । वाणा- आङ्ग- व्यती-
पक्ष-विनिर्दिष्टं लक्षणावन्तेष्टा विद्यन्ते तदन्तिवत् । स्वस्थः विषयस्थः ।
विकारस्थः । एतन् मन्त्रमात्रस्य प्रश्नः । भावः एव पाठनात् प्रार्थः ॥
अनिर्विष्टार्थः उत्पत्तिः स्वार्थमश्नुता स्वार्थम् पाठनात् भावः एव ।

नित्य एव तु उपय- पदसमाहो भवति । अत्य- पदसमाहः (आयुनाम् उत्थानम्) ।

आयुस्थः । तुन्द- पीठम् आस्ते । वेत्तु पाठनात् उत्पत्तिः । अलक्ष- वि-
प्राप्तस्यम् । यः प्रतिपक्षोपदेशेन शब्दम्, क्वलम्, अप्रयुज्यते ननु प्राप्यम्-

न्याय्यति । यः संज्ञा नित्यतामुपदेशेन शब्दमेव वेत्तु अप्रयुज्यते
ननु प्राप्यमुत्पादयति । कै- मोदते (कमुदम् ॥ दा- द्रव्याणां

आयुनामुपलक्षणमेतत् । आदिशब्दः प्रकृतवन्तः । पश्चि-पश्चात् = पश्चात्तम-
उत्पत्तिरिति । पश्चि-पश्चात् । लुग्- विरक्त्या लुग्- विरक्त्याः लुग्- विरक्त्या-
गुह्यम् । सी-पा- लक्षणी । प्रातिपदिकस्य लुग्- विरक्त्या-
गुह्यम् । आधामो शक्यमशुता रस्येति उच्यते । कपि शक्य-
आधामः जात्राणां निगुहः, शक्यम् । लक्ष्म दाहयता- दृष्टता, अशुता
रस्य कण्ठस्थस्य सवतता उच्यते । कपि शक्यम् । प्रन्व-व-सर्गः जात्राणां
शिखिलता, मर्दवम् । लक्ष्म दृष्टता शिख्यता, उहता रस्य महता कण्ठस्थ-
इति नीचैः कपि शक्यम् । उदाहरणं दाहयताः लक्ष्म दृष्टता रस्य महता कण्ठस्थ-
लोऽयं स्वार्थमश्नुता भवति । लक्ष्म दृष्टता भवति । दृष्टता रस्य लक्ष्म दृष्टता
वर्षा- वर्षा । वैविध्यार्थम् । विनिर्दिष्टं चतुष्टयं इतिः पाणिनेः ।

कालकृतावस्था यौवनवदिवयः । तन्मूर्तिरेव वाऽक्षरूपेण वृत्तादयान् भवति
तन्मूर्तिराम तत्त्वभावता । उपमायादृष्टे स्वभावविवा- दलामपेक्षा प्रवर्ति-
रस्य इत्यर्थः ॥ अयम् मानसो धर्मः ॥

(६२) यः। तत्पश्चात् शब्दार्थे वाच्ये वाच्ये अर्थवद् भवति। तत् पण्डित -
 इत्युच्यते। साधारणजनैः। एवंनेते। किं तर्हि। आह। उच्यते। किन्तेन विद्वान्-
 शिष्टान् मानो हानिः। किंतवानेन। शब्द। तन् मन्यते। सिंहे भयवत्।
 और्वोहीरः। अग्निर्भयवत्। क्षीरि-। आभाविशब्दो भव्यप्रयुक्तः॥ कर्णेजयः
 पुनरः। विष्णुश्च विष्णुतमः। अशकः कर्णे भवति। नृपतिः। गायत्रीम् जयति
 अनुवाकम् जयति। ऐहिकम् आमुष्मिकं पुण्यं करोति एति-शंकटः॥
 शर्वशयः। उदरशयः। पृष्ठशयः। उच्चमः शैते उच्चमशयः।

प्रवृत्तशयः (३. २. १४ पदमन्तरं) कुण्ड (बठवर) आचार्ये।
 उरः शयः। अर्धोभुजः शैते॥ (लोवववहय में उच्यते शब्द है तो
 व्याकरण उन की लाधनिका और लाधत्व का उद्देश्य बताने
 लोव-इतना विशाल है उर में भिन्नभिन्न उपादरे शब्दों
 को लिखे जायज्जन और शिष्ट-आद्य लोग लोव उच्यते॥
 उ शब्द का प्रयोग करते हैं। यत्किं एति चठयेन भिन्नम्
 अर्जयति। देवदत्तस्य गुण उलम्॥ हेतु हेतुनिरूपण-
 सा हेतुनिरूप- निरूप- अर्थोभयान्तरं॥ प्राप्तिवैशेष्य-
 पुस्तकं करोति। तत्कीमिन्नुपपदविधौ ने तद्वत्विधि-रित्यतः
 देवाप्रत्यय अहः। दिनामन्तरानिः। कर्म-निर्देशः -
 व्यापा-मूल्यम्। तत्फलव्यापकपठनके लाभ (१) बृहत्पत्र
 शब्द-लाघुशब्द (२) तंशानिवाच्य- (३) निर्मपता, निरुपपत्ता
 पठन-पाठन में निश्चय-विश्वाम्। (४) शब्दरी सूर्यचि-
 शान्ति शब्द शब्दोद्दिष्ट नैव प्रयोगः (५) ठेठ शब्द-लाघु
 शब्द प्रयोगः (६) पर्याय शब्दों में का लक्ष्य भेद (७) व्युत्प-
 पाठकाशान् (८) बृहत्पत्र भाषाओं - विशेषतः तत्कृतजन्य भाषा-
 श्री वा प्रायश्चाम- विप्रश्नान् - शीघ्रज्ञान (१०) मूल शब्द-ज्ञानः
 (११) व्याख्यान, वाच्य लेखन काल में शब्दों का लक्षण (१२)
 भाष्यनिर्माण काल में शब्दों का प्रयोजन और उद्भावनः (१३)
 नवीन शब्दनिर्माण प्रयुक्तः (१४) व्याख्यान वेदिकान् वा शान-
 (१५) वेदिक-शब्दों के अर्थों की उपलब्धिः (१६) धर्मिक-
 अर्थों को व्यापकताः (१७) शब्दों की व्युत्पत्ति बताना
 वस्तु के गुणधर्मों का ज्ञानः, कर्मों का ज्ञानः (१८) निष्कलभाषाव-
 निष्कल-वृथा-कविर्त्तन का रोकना (१९) मुनिनयन का लक्ष्य-
 शब्द प्रयोगः (२०) महान् शब्दों प्रयोगविषय (२१) अभिप्राय
 मङ्गलः (२२) विप्र प्रयोग के वाच्य क्षेत्र वा पारि वीतनः (२३)
 व्युत्पत्ति-अभि-पुनि-आलोचना के छति सुदृढ-अनुपम
 (२४) उन की रीतिगथा (२५) मूल्यमान्य भाष्यवाच्य, (२६)
 शब्दों के व्याख्यान ज्ञान की गहनता (२७) आयुर्वेद में शब्दों को
 प्रयोगों का महान् क्षेत्र (२८) आयुर्वेद में वृक्ष-वनस्पति आदि
 के गुण-स्मिन्मन्त्र नाम और विरोध अर्थ

Digitized by Anva Samaj Foundation Chennai and Gandotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

[illegible][illegible]

(६६) चित्तविवरणम् ॥ १ ॥ अविद्यायां ननु च
 लब्धवन्तः ॥ २ ॥ अविद्यायां ननु च
 विद्यति विद्यमानम् ॥ ३ ॥ अविद्यायां ननु च
 पञ्चात् ॥ ४ ॥ अविद्यायां ननु च
 वेदितव्यः ॥ ५ ॥ अविद्यायां ननु च

॥ दिवसः उत्तरः अति कुल्लयाः शत्रुः सुखेयः यामः
 आगतिनाथः उपमा यामः इत्येवोऽन्यतमा कावः
 इति ॥ ६ ॥ अविद्यायां ननु च
 वेदितव्यः ॥ ७ ॥ अविद्यायां ननु च

अष्टपदः ॥ ८ ॥ अविद्यायां ननु च
 प्रथमः प्रथमः ॥ ९ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ १० ॥ अविद्यायां ननु च

आदि ॥ ११ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ १२ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ १३ ॥ अविद्यायां ननु च

आदि ॥ १४ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ १५ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ १६ ॥ अविद्यायां ननु च

आदि ॥ १७ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ १८ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ १९ ॥ अविद्यायां ननु च

आदि ॥ २० ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ २१ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ २२ ॥ अविद्यायां ननु च

आदि ॥ २३ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ २४ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ २५ ॥ अविद्यायां ननु च

आदि ॥ २६ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ २७ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ २८ ॥ अविद्यायां ननु च

आदि ॥ २९ ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ ३० ॥ अविद्यायां ननु च
 आदि ॥ ३१ ॥ अविद्यायां ननु च

३. ३. १ उपाध्याय ब्रह्मलये
नाना नाने नानादयेः प्रायश्चित्तप्रपन्नतदपि वेद्यम् ।

नाम न प्राप्त उपाह निरुत्ते वाकरणे शक्यते लोकम् ।

काशी विद्यापीठ नूतन म. मेतदात्र मुणादि ॥

बहुत्र प्रयोग लाति (ला आदिने) हूँ बाहुल्य ।

काष्ठादयः पाणिनीयस्यैव शास्त्रोपकृतम् । एवं विदुः

प्रशब्द-वि-शेष। इति प्रकाः तत्रागच्छ। इतिगच्छम्

मन्त्र-रत्न विषयस्य उक्त्याहं जनप्रति पञ्च विंशतिः
 त्वय वचनैव तव निवेदनम्

निर्दिष्टायां चत्वारः पञ्चदशः शुद्धे च चत्वारः पञ्चदशः

उत्तरार्धे सुविहङ्गः आयायनमेव तपुंल्लवलिङ्गः ॥ वि २

नमो भवति। धर्मिनो पितृ उच्यते पातकघ्नः न तत्पुत्रयेन

जन्मति भारीन विधा उच्यते एतत्प्रमाणेन तत्तु गद्योक्त
॥ १ ॥

प्रतिष्ठापनाक्रमं प्रवर्ति, न तद्वृत्तिवत्त्वं न च
इत्युक्तं विदुः सा चामिदं विदुः लक्ष्यते।

प्रमोदितिरम आत्मम् । उल्लस्य उल्लस्य च मम । ३
नो नो पदेन । विमोदितिरम मम । ४

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

[illegible]

(७०) पूर्वोक्तवचनम् व्याहृतम् । एतन्मन्त्रः । भावस्तु श्रुत्वा लीनमवलम्बते ।
उदाहृतम् । मन्त्राः = गल-पाश्चादिताः ॥ मन्त्रन्ते इति कृत्वा ।
तथा हि कुक्षोऽप्यते । लाक्षापुननमस्ति । श्रुतिः, श्रुतिः । कृत्वा ।
कल्पम् । इत्येतच्च अपेक्षयात्वात् विनापि मनुष्या तद्वत्तेरभिधानम्
वधा युक्तः पटः । समुदायिभ्यश्च वृत्ताः शब्दाः अवयवेऽपि वर्ज्यन्ते ।
पारा-उपाते । यत्र उपातनं तत्र पारा । जल-पारा । शरीर-पारा । जलेष्वम्
अभिधानम् । आरा-उपाते । ॥ धृतिः प्रीतिः चैव च ॥
प्रीतिः वृत्ताः, पीरज, लब्ध ॥ लब्धः । उपा
अनववाशा । विहितेष्वपि तुल्यवत् विनोदः । पूर्व-पटः । पूर्व-उपाते ।
पूर्व-अवत-पटः । पूर्व-अपटः । श्रुतिः-श्रुतिम् । पयः पानम् -
मुक्ताम् । आसनभोजनम् तुल्यम् । नित्यः समाहः अर्थः ।
उद्योगम् यस्य "इति" नित्यसमाहम् । अनववाटः = भोजनम् -
धातुम् - गात्रः । नानापीपः अविनाभावः । ज्ञानस्य प्रीतिः ।
किं न हि । तत् कथमिदं उपादाहृतं भवति । कस्य इति अपेक्षापाम् ।
अभिधानात् - पुत्रालेः, सानिध्यात्, लाप्सीयात्, यजिन् तुल्ये -
मनुष्येन शरीरेऽपि स्यात्पाम् उत्पद्यते । बाधुः बन्धुः पयः पानम्
देवदेन । चन्दनानुलेपनम् तुल्यम् । नैजदोषः । वृत्ताम् नित्या-
नाम् शब्दानाम् अन्वाव्याजमात्रं (शास्त्रेण विधीयते) इत्यत्र उक्तम्
पलाश-शातनः । गोदोहनी । वृद्धधानी । पायः मुष्ट्याम् । अमर्त्या
धम् । अत्रात्स्न्यायम् । आपणः । उच्छ्रित-उत्पद्यः । समुदायम् ।
अत्रात्स्न्यम् - अत्रात्स्न्यम् । अतिपत्तिगोचरं भवति । विद्यते । नेन-शरी-
कल्पम् । अधिनिष्ठेऽपि इति अधिकारम् । येन दृष्टेन दृष्टम्
पत्राणि पाठ्यन्ते । प्राकरः = उत्पत्तिस्थानम् । गोचरः विषयः ।
लब्धः अत्रः २ भागः । नष्टः = च्यवः । उजः ग्राह्यम् । यजः लालहन्त
आपणः पण्यस्थानम् । निगमः हन्तः । चक्रेऽनुक्तं पण्यस्थानम् ।
एवमस्ति प्रोक्तम् । प्रायः । उत्पद्यम् । समुदायम् । अत्रेव स्थापितं प्रायतनं प्राप्नो-
भवति । अकृच्छम् । आलेपनं भूयते भवति । अकृच्छम् । आलेपनं विधत्ते
भवति । देवदेनः । पूर्व-श्रुतिः । तत्प्राप्तं तुल्यम् । समाहृतं पुनपत्तं
पर्यायेण वा भवति । प्रायः प्रयोगो युक्तः । ७ कृद्गुह्ये गतिवत् । पूर्व-
स्थापितम् । वन्द्योऽत्र योऽस्ति । कर्त्तव्योऽत्र पत्तः । अत्रापि
भवति । तुल्यम् = अकृच्छम् । अलेपनं भूयते । अत्रापि देवदेनः । तुल्यम् -
आपणः विधत्ते । उपादाहृतम् । अलेपनं भूयते । प्रायः मुष्ट्याम्
मङ्गलं तुल्यम् । अपेक्षया अकृच्छम् । अत्रापि उपादाहृतम् । अलेपनं भूयते ।
पि नानाचार्यः । पूर्व-आपणम् । अत्रापि उपादाहृतम् । अलेपनं भूयते ।
अत्रापि उपादाहृतम् । अत्रापि उपादाहृतम् । अत्रापि उपादाहृतम् ।
विवाहपति मतोऽपि, नयः वाक् । शरी । ८ लब्धः वाक् । गमः । काली पद-
संज्ञावेलापाम् उपयुज्यते । इति मन्त्रोऽहम् । अत्रापि उपादाहृतम् ।
चातुर्वर्त्यम् । चातुर्वर्त्यम् । चातुर्वर्त्यम् । चातुर्वर्त्यम् ।

शास्त्रेण पदस्य सत्त्वात्: विधत्ते न वा मूल्य - ॥ दत्तकृत्यः (७१)
 पृथक् पृथक् पदार्थः ॥ गुणानिष्टो गुणी। तदेवं विदुषं व्याजानाम्।
 वेतपारिकल्पः। परतः पूर्वोक्तं लोकेतरे। इतः आत्मा -
 अष्टपुत्री - पुरुषा शब्देनोच्यते। सोमान्धाति देशे विद्यमानाति -
 देशः। देवदेवद वृद्धो निष्पन्ताः शालाः। नक्षत्रादप्युच्यते।

अल्पवैराग्यं भवन्तीति लोकोक्तिरुच्यते। कुर्याद्विधत्ते नार्थत्वात्।
 भवन्तीति राहुः। नारः पूर्वोक्तार्थो नाम्नात्। द्विपद, शीघ्रम्
 आद्य- लोकोक्तिः। विधायां पञ्चम्याः सति ल्युट् -
 अनुष्ठानम्। यथा प्राप्स्ये अथ गुरुरायाः पुरिषः पदं यम्
 प्राप्स्यते। (१) लकारे वी पूर्वोक्तार्थे कृतत्वात्। (२) दाप्स्यते

विदाप्स्ये पृथक् शब्द- पद औट वाक्य (३) नानाभाष- शास्त्रेण
 औ लौकिक औ वैदिक ॥ (४) व्याख्याने उदाहरणोक्त -
 लोक व्यवहार साक्षात्। (५) व्याख्याने मुनिवदने द्विपद शब्द।

(६) वक्ष्य-उच्य-ल्युट्-अर्थे का पृथक् मुख्य नाम- पृथिवी
 आदि। निष्पत्तौ औ अगोचरार्थे। पूर्वोक्तार्थे के गुणहे -
 पदहे, लोकोक्तिरुच्यते, (७) वैदिक प्राप्स्यते प्रचलित

मार्गोक्तानि दत्तक (८) उच्य- चित्रम्- अथोक्तानि शब्द
 कः पदार्थः ॥ (९) पूर्वोक्तार्थ के लौकिक प्रयोगेन ल्युट्
 अकिञ्चिदर्थ, मुदाप्यर्थ, लाप्यार्थ, प्रतिपत्ति लाप्य, पक्षिण
 लाप्य, विच्छिन्नार्थ- पदार्थार्थ वैचित्र्यार्थ, मन्दबुद्धि के अमुगुह
 के, सुहृद्वत्त्वात्। अगत्वा द्वि- परिभाषाऽऽर्थ्यते।

(१०) अनिरुद्धादिना के वर्णन शैली के वैचित्र्य (११) आध्वरा
 दीक्षासोमा बहुश्रुतत्वं (१२) नानाविध भाव वर्णन विवक्षा -
 कोशल- (१३) ल्युट् प्रकाशे गुणार्थ- आचार्यो के उपकार

(१४) वैदिक प्राप्स्यते की राजधानी चरागर्भ। (१५) नारायण
 की कोटि भाव। (१६) ल्युट् जन्म पद वासियों के भिन्न भिन्न
 भूतल। (१७) क्षत्रिय राजधानी भारत की अस्थित्व लुट्।

(१८) वैद्यानाय भारतीय ल्युट् विद्वत्पदार्थोपपत्तिः। ल्युट् -
 शुष्क विद्वत् विषय में पूरा लगे लुट्। अथनामनिर्वीर्य
 कोटि। गुणार्थः। अधिक लयार्थः। दलिते चित्तोक्ति
 है। पुनः पुनः अभाष। लोकोक्ति के लिये अर्थान्तर, दिवा

रात्रि, लौकिक उच्यते लुट्। पठ्यात् लुट्। अथ
 पक्षी बहुत नामों के तथापि पृथक् पृथक् व्याख्यात।

(१९) व्याख्या- अगोचर- देशादिक दर्शन, वैचित्र्य, अनुष्ठान
 के लिये शब्द आध्यात्मिक नामाभिहित।

(२०) तद्विषय के भिन्न भिन्न शास्त्र भिन्न २ पदों या
 भिन्न शब्दों में लुट्। मिलित- लुट्। लुट् -
 भिन्न शब्दों में लुट्।

(७२) अभिधा-लभता-... विधि-विधान-... अथवा-अनुमान-
 उपमान-यत्, अविद्यमान, विभव, विविध, अभाव, चेष्टा,
 प्रतिभा, आर्षेयता, आत्मविद्या ॥ (बुद्धि-बुद्धि) आन्त-बल्य
 अष्टौ अवरोहः। साधन-पर्व। निःशेषिदण्ड। अत-उत।
 बहिर्दृष्ट-अन्तर्दृष्ट। oblique - oblique (लंघित, दृष्ट)
 चिन्मयता, भूतिरंती, ॥ देश. वस्तु। अविम-अव्यभि-
 अभ्यास। एव-एवम्, अन्तर्गत-मते-वक्तव्य।
 गो-गोपता। कर्तृ-कर्तृ-तत्त्व। इव-जाति-गुण-विद्या
 पदार्थ। अतु-तु। दित-तु। अथवा-विकारः॥ लोक-
 उपाय। शास्त्र-उपाय। उपयोजित। समुदाय-। (यथा)।
 राज-इच्छा-विद्या। (२०) शास्त्रीय-शक्ति-लोकिक-
 भाषा-लोकिक-अन्तर्गत-पूर्व-उपाय। अन्तर्गत-
 मध्यम। बुद्धि-बुद्धि। लक्ष-विद्यता। समुदाय।

(२१) पदे पदे वैचानिकता (२२) शरीर-लक्षण के
 अवयव-विशेष-उपाय (२३) अन्तर्गत-वि-
 शेष-अवयव-वैचानिकता। (२४) अन्तर्गत-चर-
 मुक्त-बहुत-वैचानिक-वैचानिक-। (२५) अन्तर्गत-
 विषय-उत्पन्न-गन्त-वैचानिक-भाषा-वैचानिक-
 उपाय-॥ (२६) अन्तर्गत-समुदाय-। (२७) अन्तर्गत-
 उन्म-जाति, व्यक्ति-जाति। (२८) अन्तर्गत-। (२९)
 पञ्चम-वैचानिक-जाति-जाति-समुदाय। (३०)
 आन्तर्गत-। (३१) अन्तर्गत-। (३२) अन्तर्गत-।
 काल ॥ (३३) अन्तर्गत-। (३४) अन्तर्गत-।
 उपाय, कथन, अभिधा, (३५)

अथर्व. ८. ४३. १

शिवोक्त एक आदिवाता एकः। लवी विभिन्न सुमनस्य मानः।
 लियो वानो निदिता जननीम् तासामेका वि पपत्तानु दोषम् ॥
 (३६) आदिवाता एकः कर्तुं होतुः - महाभाष्य-पता-अनुवाद-
 अनिष्ट-मन्त्र-। (३७) आदिवाता-। (३८) आदिवाता-।
 कादितुः। संस्कृत-। (३९) आदिवाता-।
 (४०) आदिवाता-। (४१) आदिवाता-। (४२) आदिवाता-।
 अन्तर्गत-। (४३) आदिवाता-। (४४) आदिवाता-।
 बुद्धि-बुद्धि-। (४५) आदिवाता-। (४६) आदिवाता-।
 के अन्तर्गत-। (४७) आदिवाता-। (४८) आदिवाता-।
 (४९) निष्ठ-। (५०) आदिवाता-। (५१) आदिवाता-।
 (५२) आदिवाता-। (५३) आदिवाता-। (५४) आदिवाता-।
 (५५) आदिवाता-। (५६) आदिवाता-। (५७) आदिवाता-।
 (५८) आदिवाता-। (५९) आदिवाता-। (६०) आदिवाता-।
 (६१) आदिवाता-। (६२) आदिवाता-। (६३) आदिवाता-।
 (६४) आदिवाता-। (६५) आदिवाता-। (६६) आदिवाता-।
 (६७) आदिवाता-। (६८) आदिवाता-। (६९) आदिवाता-।
 (७०) आदिवाता-। (७१) आदिवाता-। (७२) आदिवाता-।

कुतश्चिद् वेगुप्यात् अनीनान्वयः। क्रियायाः प्रयोगात् इति ॥ अहतिवद-
 अनुकूल्यम भवति। काही- गल्हा। कुत्ता ॥
 एकाधिकपक्षे वेदलभेद तत्त्व- एत- लवामेरेरे वपरेरा पत्तु
 अर्धत्रा अर्धद ॥ पु- लु। ए- लप। गही- गल्हा।
 वक्ष्यः पूर्वनिपातः लक्ष्य- व्यामिन्नालिङ्गम् ॥ प्रत्ययः। आति- भवति- विधितम्
 पन्थादयः क्रियाः भवति क्रियायाः कर्त्तव्य भवति। उपलब्ध्यान् शब्दस्य उतिपादनमर्थः॥
 चिन्तीकरणम् = आश्चर्यम्। स्वादिप्रायविष्णुत्वात् - नामपुवेदनम्।
 कश्चिद्गीवति दो माता कश्चिद्गीवति ते पिता। प्रागविदत्वा एवमादि कश्चिद्गीवति पार्वती।
 शुक्लं हस्ते निपाय कश्चिद् बालपति। यत्र च सम्पत्तेऽर्थो नास्ति पुपुज्यते। पयोहय
 शब्दम् - स्वर्गनिर्वर्तन लभ्यम्। स्वर्गनिपायश्चिन्त्यम्। एवेतावत्पूजा शब्द-
 गो निर्वीहः। पूज-पुण्यपन- कालः। वार्त्तिक- पुण्यपन- कालः। तुमुन्, उक्ते- त- दैः
 वती ह्येदिप्रायानादि भवति। अभिधानलक्षणाश्च ह्येतावत् लभ्यताः।
 लोकप्रसिद्धानां हि शब्दानां शास्त्रेऽन्वाह्यान् विधेते। भूवादे निष्ठुहस्य वृत्तित्
 पुवर्त्तनम् आद्यापनम्। शब्दे हि निमग्नितो दौहित्रादिः अनुमान- पुवर्त्तित्।
 पुवर्त्तित् आद्यापनम् व्यापार्या। इदं वा रक्ष्यम्, इदं वा वक्ष्यम्। इत्येवंभूत
 विचार्या लुप्यापनम् ॥ वैधावत्पानाम्पुतानि विवर्त्तानि इति -
 जनयति। चतुर्थे अदि पुवर्त्तित्ना लभ्यम् अनुस्यूतम् ॥ मालापुरेण - पुपुत्रादि
 उक्ताध्यानाम् अनुपयोगम् एवमिदं शास्त्रे पतेन कालरूपविधिनीवर्त्तनं भवति।
 "वेदादिष्वेव कृत्वा भवति नाम्नाम्"। केचिदिति वचनात् अपरेऽनयो
 विशेषं तेन्यन्ति ह्युक्तम् भवति। अतः पुनो जने चापकं भवति न च
 अनिधायि उक्ताः शास्त्रपुच्छा ॥ अद्यात् - तापनम् विधिः। उच्यमान- पुच्छः।
 २ व्याधिवापत् पञ्च वाऽलक्षपविधितमिदम्। पत्नीयमनेन पतिहारापनम्।
 अल्लोकात् ७ विधा पुनरुच्यते। उपजे अन्वाजे विमन्नि प्रातिपदयै निपातौ।
 आरोहणम् = आशीः। दुआ। अष्टाष्टस्य दृष्टस्य अर्थस्य प्राप्तिम् इत्यादि। चितं
 जीव्या- भवम्। चितं जीवितु भवान्। उपपन्ननिशान्तरम्। चकोट्य -
 अनुकूल्यप्राप्ताः। उतिपाति- गौतम- पतिहारापनम्। पद्यान्नापनमेवास्ति।
 को अलोहः जादुम् न शक्नोते। मा- भाङ्। आ- भाङ्। अङिते अपरो
 मा शब्दो विधेते। अत्र उत्तरादिकः आधिक्यवचनो न दिग्वचनः। देवाः एवम् -
 देवायुः। देवदत्तः। भूतकालो भविष्यत् कालेन लभ्यमानानैः सापुत्रवति
 अभिधेदे अभिधानोपचाटं कृत्वा पात्वर्थेऽत्र पातु शब्देन निदिष्टः।
 विशेष्यं हि- पार्थिव्यात् गुणः = अप्रधानम्। शास्त्रं क्रियां उति गौतम
 प्रधानाववर्त्तितम्। न गुणानुवर्त्ति प्रधानम्। न चाप्ये पक्षा माल्ये विद्वान्त-
 त्वेन स्थापितः। तु योक्तुं पुनं प्रसादी वा क्रियाप्रमिताः। योजनम्
 पक्षे दोषः उक्तमिति तं न उतिविधास्याति ॥ क्रियाप्रमितादौ भवतः।
 अनन्तस्य विधिर्वा भवति उतिषेयो वा ॥ एतत् पुनरुच्य लक्षणात् चर्त्तित्वा-
 र्थत्वात् ॥ शब्दानात्प्राप्तुवन् विधितमिदो भवति। विमन्नि- एत उतिहस्य
 काश्चनियताः। योगादिनाम् पक्षे विधेति। लापवन् लोकिरादिकपयोगी-
 नादिपते। न गुणलभ्यत्वेन व्यापारः। पद्यापनम् - पद्यापनम् = यो पदस्य आत्मनि
 विध्यः। उपलब्ध्या- पतिप्रापनम्। रक्ष्ये यो- जयः। तर्कः, उक्तेषा -
 आशङ्का। पदाय- विधयः, अनुपपन्नम्। इत् १४ः अष्टाष्टात् योतयति।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

१५६८

क्षान्देवशिवतीक्ष्णीभ्यां लोपः पुनश्च भूतः ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

उभयोः अन्तर्गत् उभयोः लक्ष्मणम् ॥ एतदुभयपत्रनास्ति तन्मपुंलक्षम् ॥
 मुकुंतः स्त्रीवैष्णवी नर्तकः । संस्त्रातम् अपन्नपक्षभावं स्त्रीत्वम् ॥ उष्व
 अपन्नपक्षकः पुंस्त्वम् । उपन्नपक्षपक्षहितायां स्वस्था तदातिमास्थितिर्-
 पुंलक्षत्वम् । क्षात्रान्तादि विशेषान्ति विशेषाश्च । पदार्थान्तराणि अतिनिघत-

विषयः। एतल्लिङ्गं - त्रिल्लिङ्गं - त्रिल्लिङ्गं ॥ एतन् वक्ष्ये च द्वाविंशतिप्रमाणम् ॥
स्वर-कुरी = नापितगृहम्। आदित्यगतः सती उत्पत्तेर्योपलभ्यते देवाना-
प्राप्तात् अनुमीयते। एतास्मिन् भावानाम् बड्मिः उत्तरैरनुपलब्धिप्रवृत्तिः।
अतिहनिः प्रवृत्तिः = चक्षुःश्रुतिग्राह्यभूतनादेः, अतिप्रविष्टविषय-उद्गीनस्थ-
शब्दुतेः, वृत्तीन्तराधानात् कुडपादिष्ववहितस्थ सुवर्णादेः, अन्धकारा-
वृत्त्या यथाऽन्धकारावृत्तस्थ वरादेः, दृष्टिपदोच्चेत्यादिसिद्धय-
पधातेर्युक्तादेः, अतिप्रमादात् (प्रमादोऽनवधानता), विषयान्तर-
व्यापनचिन्ता हि सन्निवृष्टमध्यर्कं नोपलभते। लोक्षमन्तु दृष्टि-
दोषेण एवान्तर्भूतम्। दिव्यचक्षुःश्रोत्रो हि ब्रह्ममध्यर्कं नोपलभते
एवं एतानामिहाहोऽपि तत्रैवान्तर्भूतः तद् प्राप्य तथैव प्रोक्तो पुष्ति-
हः पृथक् नोपलभ्यते। एवमभिप्रोक्तमिह, तद् यथा, लोक्षमिहोभि-
प्रोक्ताणि तत्त्वज्ञानाणि हि नोपलभ्यन्ते।

अतिशूरात् लक्ष्मीयादिदिग्दधाता न्नोऽनवस्था नात् ।
नन्तीत्यस्य ॥

लोहमादमिमवाल्मजानमिहात्तत्र ॥

श्रीविष्णोर्वक्त्रोद्भवः स्थितिश्चैतदन्यादिभूः।

पुनः ध्वनिषु स्वायु लिङ्गत्वेनानुदशिताः ॥

पद्मः श्रुतिं सुवागु लिङ्गत्वमायु दायुता
 भाविनीवः उपपद्यं सुत्त्वम्। तिरोभावः अपचयः ज्ञात्वम् । अनापला-
 सिवति नृपं जगत्त्वम्। न हि अस्मात्प्र वेद्यो विद्याया विव निःसामा-
 न्यानि सामान्याना एव २७० वृत्तिभागः पदप्रकरणम्।

न्यानि ज्ञानानि ॥ २०० ॥ वृत्तादि भागः पदत्रयं ॥
(अत्र - ६० अक्षरं, मन्त्रं) अतिनातिनः गुह्यानि अर्धवत्ताऽनर्धवेनच

(अत्र - एत् अहं, मेन) शान्तिनामः ।
तदेवैकस्मिन् वदन्नामिषं प्रोक्तवान्ति "० मय गृह्यवता प्राविशते
पुनश्च गृहे यत्माव, क विहित ह्लादादिः

तदना विधिः तदना विधिः उच्यते । तदना विधिः तदना विधिः
तदना विधिः तदना विधिः उच्यते । तदना विधिः तदना विधिः
तदना विधिः तदना विधिः उच्यते । तदना विधिः तदना विधिः

अवश्यं तत्र शादितम् उत्तमादि पीयालनीयम् ॥

जेऽपि व्यापिदृश कृतार्थं भवति ।" (आनुबन्ध कण्डये न दुर्गुबन्ध के

जेऽपि कृष्णदत्तकृत वाचस्पत्येति । निरुक्त्यारूपेण तं ज्ञानवन्धनम् ।
आगमद्विक्रम आनिमित्तम् इति च । परम अवयवाः अस्याः दृष्टेः प्रथमतया

चुरा शीलमे भल्य दिति चारः । पश्य अवयवाः अस्याः दिति पश्यतया
 के लक्षणानि वा न भवति तत्तु ह्यतन्मते कतिपयिकम् । एतन्मिना नाम

धोऽन्धस्त्वावधो न भवति तन्वृत्तमन्त्रं ज्ञातं यादुःकरणम् । विद्यामन्त्राणां नाम्ना
धोऽन्धस्त्वावधो न भवति तन्वृत्तमन्त्रं ज्ञातं यादुःकरणम् । विद्यामन्त्राणां नाम्ना
धोऽन्धस्त्वावधो न भवति तन्वृत्तमन्त्रं ज्ञातं यादुःकरणम् । विद्यामन्त्राणां नाम्ना

वर्धते यावदनेन वर्धितव्यम् पश्चाद्वापेन पोष्यते । जलात् त्व उन्नीत
शरीरः । अथ नृणां च वर्धितव्यम् । नलीये न तथा नाहं सुखं किं क्रीडयति ।

श्रुतः। अथैव तत्रातिप्रसङ्गः। नृत्तं न तद्वत्तात्पर्यं यथा किं कदाचित्।
यद्येवमस्ति तात्पर्यं द्वितीयं तत्रातिप्रसङ्गः। पञ्चदश व्याख्यानं भावे न स्त्री ह्यात्मन्यप्यस्तीति।

[illegible]

आवेड शास्त्र मेवद बालो पावतु धीमान बनवतु ॥
मयानः ललित पावतु परलो वरु उचरत ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

CC-0. In the Public Domain. Digitized by eGangotri

कुण्डलिनं अद्योऽस्माः हरि कुण्डली ॥ कुर्वे प्रभातान्ताः तनो
बहुतीति, ततः क्षीपत्वापः । हरि आनुपूर्वी ॥ मः

पुनरेवं क्षतिगुणो भवति"। हस-उविभागे ऽर्क्षशब्दे -
 तपुंके वन्ति, ततो ऽपत्र पुंलिङ्गः ॥ क्षि चन्दाल
 धृष्टमेवानुविधीयते, नापूरेष उल्लेख्यते ॥ संज्ञा शब्दः
 अनादिप्रपञ्चाः निपतानुपूर्वीकाः भवन्ति

॥ वाचिद आतिवर्त्तते पृथितो लिङ्ग-म् ॥
 प्रतीत इह योऽपि पूर्वकेऽपि पाणि गृह्येन सम्बन्धी ल-
 एवाभिहितः ॥ ननु पृथिवी स्यामी ॥ अतः पतिः पृथिवी ईश्वरे
 स्यामिति वचीते ॥ अतः इहः अपि क एव पाणि ॥
 न ॥ अपि विरहितैवापि केवलं पद्मेऽपि विपते ॥

देवतोद्देशेन स्व-पुत्र-प्राप्ताः = प्राप्ताः ॥ मन्त्रादं दृष्टव्यं
 धर्मम् । कुतश्चिन्मा धनस्यैवातेना भाषापत्न्यानी —
 विभागो विधत्ते ॥ तुल्यपदो बहुशब्दः । प्रज्ञावचनः
 बहुशब्दः ॥ बहुशब्दः धर्मपदार्थः । अथदेविकभावेऽप्रातिपदिकेन ।

वायुताविषयत्रयको (१) वाक्यवेत्ता (२) सुनिश्चयशुद्धता पाठपण-
साधन-साधन-सद्वृत्त-व्यवहार (३) वाक्यप्रवृत्ति (४) भाष्यको
कोविदताको कोटि दर्शितियों का अद्भुत पुरुषार्थ अंशक अंशक

[illegible]

निम्नलिखित वाराणसी के स्थानों के नामों को लिखिए -
 (1) वाराणसी के नामों को लिखिए -
 (2) वाराणसी के नामों को लिखिए -
 (3) वाराणसी के नामों को लिखिए -
 (4) वाराणसी के नामों को लिखिए -
 (5) वाराणसी के नामों को लिखिए -
 (6) वाराणसी के नामों को लिखिए -
 (7) वाराणसी के नामों को लिखिए -
 (8) वाराणसी के नामों को लिखिए -
 (9) वाराणसी के नामों को लिखिए -
 (10) वाराणसी के नामों को लिखिए -

न्यायार्थः (२१) सुखार्थः - तदर्थः। उच्छेदः - तदर्थः।

[illegible]

मीमांसायावदातानि विधापे निश्चय कर्म च ।

तत्तत्रयं विजानीहि छान्दोग्य उपनिषत्सु ॥

चक्रोऽनुक्तसमुद्रपाथः । (वट काष्ठपात्रम् । अवश्यमतं हि बिल्वं लघुदायकविशेषम्

अविस्थाति । यथाऽक्षिगतं कायत्वं पुनरप्युक्तं कल्पः पुनरुक्तः । यो ह्यनुक्तस्योऽ

वधवे विष्णु निष्पद्यते । इति ह्यनुक्तस्यो विज्ञाप्यते ॥ वतीत यथा लोकोत्तर

जीवनोपायः, जीविका । ॥ वृत्तिः । अर्थः । योगः । कर्म । एवम् । लक्षणम् ।

पत्रम् । क्रियाशब्दः कृष्ण, चर्मा । यस्तु कुडिगदः । यस्तु उद्वेगवन्तः, कुडिगदः

लनित्वं ननु कते एव वतीत । उद्वेगवन्तः, गुणवन्तः, क्रियावन्तः, लक्षण

वन्तः । प्रादुर्भूतं नाम । अवश्यं यथाप्युक्तं उक्तं ननु कते निश्चयः ।

॥ यस्तु गुणस्य हि भावतः तद्वति उक्तं शब्दं निवेशः, तदभिधाने त्वतना

ह्यनन्त विरोधभाजनं गुणशब्देन उच्यते । जातवति भावस्य यो भवति -

गोत्रम् इति ।

सर्वे निविशते इति एवमातिशयमुच्यते । सत्ता - उद्वेग - गुण - कर्मसु निष्पदि

मुच्यते । सत्ता - वेदता - अभिधेयता ॥ अन्तः । उच्यते । अविनाशाय

तस्य उद्वेगस्य भाव्या ह्यवस्थापित्वागः ॥ वसु - नैमिषवन्तः,

उद्वेगवन्तः । अतिशयेन वसु (निर्मल - उद्वेग) वलिष्ठः । स्वतः

पतिवत् किन्ना । लीदृशेन आदिता । अति - गुण - क्रियाः इति लक्षणम् ।

लक्षणम् - उद्वेगम् - वसु - अर्थः, पदार्थः ॥ भाव्यते इति उच्यते -

पदार्थः ॥ मयसि इति गण्यते । उ - तिष्ठते इति उच्यते । सन्त - उद्वेगवन्तः

पतिवत् । पतिवत् - उच्यते - उच्यते । निर्लीकता इति भावतः । पतिवत्,

उच्यते, उच्यते । एति तावत् । एत शब्दः । लोकोत्तरी (मानवी) वृत्तिः ।

यत् । अतिशयेन उच्यते । उच्यते वानवन्तः, उच्यते तु पुंलिंगाद् हेतुः स्त्रियां वतीत ।

हीनपदाधिपतिर्ह्येव महामानः । अथ विवक्षयामासि तद्विषयं तत्र उच्यते ।

स्त्रियां वतीत । न केवलं उच्यते : पुंलिंगाद्, न च केवलः उच्यते ॥

अपदेन उपजीवितम् । मन्त्राः क्रियाणि । गौर्नाहीवः । हिंसे भाववत् । अतिशयेन

कः । गङ्गायां देवः । पृथ्वी, उच्यते । आपर्धतम् । नहुलोदरम् उच्यते ।

लोकोत्तरी - तद्विषयते, तद्विषयते - तत् लाहन्तम् । अतिशयेन

पूर्वं लिङ्गम् अभिधेयते । पञ्चातः लोकोत्तरी । वाचि - वचने । पञ्चपा

धर्मः चातिशयः । लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । अति -

कारोपपदात् । वृद्धिः । लोकोत्तरी वचनम् । उच्यते । अतिशयेन उच्यते ॥ महा -

हिमम् हिमानी । महा आत्मम् । अत्योनी । ॥ गाविष्ठवत् अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

लोकोत्तरी लोकोत्तरी । अतिशयेन उच्यते । लोकोत्तरी - लोकोत्तरी । अतिशयेन

परीक्षा ४ ।
आहुतिविनाशाभ्यां पृथक् पुण्यमुक्तैः । अहर्विज्ञानम् ब्रह्मार्त्तं तद्वर्णनं विदुः

नृत्तमायवलोको विधत्ते। तदेव गेयं हि जगतिः (वाक्ये) । लोके -

(कामेशः प्रियः) उपभीषते सन्धा द्यते उपमा। तद्भावः उपमायाः भावः

गोतमः । पुराऽपि न लोके गोत्रमुच्यते । तथा हि वस्त्राणां भवन्ति —

स्वरात्म्य। नात्राहुर्नाभित्तात् अनाभित्ति - अवचित्ते - अत्र

प्रमुख (१ तज - धृत् - तहृत् - ह्रस्वः प्रयुक्तम्) (उच्चारणानाम् -

विशेषतः प्रत्यक्षमनुसृत्य पतः काश्यात् तत्पदं मर्यादा (महा-२, ३, ४६)

वैवर्धनं अमुकं तद्वत् परिगृह्यते । तेभ्यो हिताः तद्वत् । उच्यते-

स्त्रीयम उद्योत्तमम् । चन्द्र-रापुत्र-सूत्रे १२-३३-१

गोत्रादि लोभिकम् एवमेव च पाणिनादिकम् । लोभे च प्रधानभूतः आदिपुरुषः

तत्र अग्निदाहः च प्रधानः पुष्पोऽभूत् । तत्र सर्वे एव तत्पूजकाः ।

देते, तब फलान्तर अवधनी धरि जगद्वर उन्मत्ता श्रीविजयपुत्रक

मन्त्रे तवा यन्त्रे विद्याया तन्त्रे ध्वजः कैः तन्त्रे तन्त्रे

अतः प्रमाणं च दत्तं - गुणवत्त्ववत्त्वं, अतः प्रमाणं च दत्तं ।

त्रिधा गण्यमानं भोजनम् । अथानाम् । अथार्थानाम् । लौकिकं वाच्यं ।

है हि (राजीव) भावः लाभकामे। वाहे तु वदेवा - भयानुपदेश ।

अवस्थापकान् । ब्रूहः शास्त्रादीन् ॥ प्रोक्तं शास्त्रादीन् विनाया तन्नापेवा

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

[illegible][illegible]

अभिज्ञानः पितृप्रसादः। एतच्च न चान्नः मन्त्रः।
शोभनानि स्थलानि अस्म्य एति सुस्थलः। शुकस्थ वटी -
नरापादनम् रत्नानम्। रत्नस्थ मन्त्रेयवान् रागे। देवे-
रक्तः, त्रिपुण्ड्रः। आदि-च वटीनिरोधे रत्ने गो।।
लोहितः दन्तः। आदि शुक्लस्थ वटीनरापादने।
शङ्खपरो निर्देशः। अक्षिपरो निर्देशः। अविच्छिन्ना चार्थ -
पादपदीपदे शान्तिः। रूपेण वान्तायां रक्तः। अभिधान -
व्यापारम्। लक्ष्मण-शापाः नैतत् छतिपत्रमहीति।
पालः विधापः विधाता। आदित्य-गुह-नक्षत्र-
परीक्षदन्तम् अधापेट। निम्नमावृत्ति मन्त्रेण वान्तायां -
विद्यो विदुः। नक्षत्र शङ्खो ज्योतिर्मन्त्रवाची। मुख्य -
क्षेत्रात्प्राये मातृस्थाय पणम पुनश्च। अपात्पुच्छ स्थ -
विदुः शङ्ख। पुच्छे पादपमन्त्रिपत्रम्। लक्ष्मण-शारेण -
तदन्तः पातिमो गुह्यन्ता अहोनात्रः शक्तिनाटिकात्पत्रम्।
तावन्तं हि तालमेव लक्ष्मणस्थ लक्ष्मीदे चन्द्रमा वक्षते।
अव्यापकान्तादि निपातानि भवन्ति। विधिपत्रमवे -
निपातयोगः। पक्ष पाते विशिष्ट वार्धये विषये
विनिपातयोगेन चात त्रिज दृष्टमित्युच्यते। लक्ष्मणाद -
वेष्टितः परीक्षत इत्युच्यते। निपाताः आयुदात्तामवति
वेष्टाति वक्षते - परीक्षते भावे। विष्णुदात्तामवति
लक्ष्मणाद्यानाम्। लक्ष्मणाद्यानादि निपातानाम् एव शेषः।
शङ्खे। लक्ष्मणाद्यानाम्। शङ्खे - स्थापान। अपूर्वपतिः
मातृकाः पूर्वः पतिः। शङ्खे। पत्न्यान्ध पत्न्याः पति -
गुह्यम् निर्वृत्तम्। लाऽपूर्वपतिः। लक्ष्मणाद्यानाम्
पुनः पुनः पुनः। लाऽपूर्वपतिः। लक्ष्मणाद्यानाम्
गुह्यम् पुनः पुनः। लाऽपूर्वपतिः। लक्ष्मणाद्यानाम्

१९. ६. ७२ ॥ प्रो. अ. ४. २. १२५ ॥ बहुवचन शब्देन पारिभाषिकः, किं ताहि (२३)
अन्वयः । आह्वयेभ्यो घञ् दीयताम् त्वं कौटिल्याय ॥ यैः शिवो बहुवचन-
शब्दः । लुप्यते । एवम् । अयम् ॥ सामुद्रिकानां । सामुद्रिकः । लुप्यते-
मनुष्यः । सामुद्रिकलम् । कुलम् - निजम् । धानीयम् = श्रेष्ठम् -
शैलम् ॥ नगराः ब्रह्माः ॥ प्रवीणादिनगरात्मकानि द्विरप्यो-
नगरशब्दः, नारिकेलः, लंकाशब्दश्च नगरशब्दः । औपखण्ड्यानि नगर-
पारिभाषिकोऽप्ययम्, योऽप्येऽप्ययम् उपनिषद्भाषाः सन्त्यते । विहातः ॥

[illegible]

उमादे हि उतिभवति ~~स्वर्ग~~ पूर्वपदम् - उचापदम् ॥ भाचर्यैः (मदने ।
विंविशिष्टः । तदेतुल्यं भवति । ~~स्वर्ग~~ अन्वयानाम् प्रमात्रे टिलोपः
मौपत्तान्यानिर्गमः ॥ यवातोऽनुक्तं समुच्चयार्थः । उपाहृत्यादिभ्यश्च ह्यम् उदाहृति-
ता । अपनीम - अपनमति, इपीरपेति । अमनुष्य शब्दे लौकिकोऽ-
मनुष्यतेन तु रक्षः पिरान्यादिषु बद्धः ॥ एतिद्वयापति उदाहरणम् ॥
अन्तर्गृह्येनैवादिर्हति उचापदम् गृह्यम् वैविध्यार्थिकम् ।
द्वौ लमनुष्य शब्दौ - रक्षः कृत्पन्नश्च ।
४. ३ भाषा । ॥ हेतुगर्भम् च दम् विरोधणम् । अन्तर्गृह्यमन्वाद्-

अभिजातानाम् । पञ्चगव्याः समाविष्टाः भवन्ति । श्वि-शङ्खः अर्धवेधकः ।
 क्षीय-विनाश-अनयक, वि-लम्प्यमाने । स्थान । अन्तर्गतः । लक्ष्मणः ।
 पत्-भवत् । भयम्-उत्तमम् । २-गृह्यवता सातिपादिकेन तदन्तर्विधिर्नास्ति ।
 अधोत्तरश्वो निन्दा-पशोवचनम् । कुति-निन्दा । शंखानिन्दा । पञ्चाम
 विभिन्नदिक्कं बन्धि पूर्वपदं तल्लक्षणम् उपपन्नं भवति । मध्यमा । प्रादिताः ।
 अवक्रमः । अपक्रमः । साम्यविक्रमः = न्यायम् । हृत्तम् । उन्निवम् । लम्प्यम् उच्यते ।
 नातिदीप्तिं नातिहृत्तं मध्यम् काष्ठम् च नात्युत्पृष्टं नात्यववृष्टं मध्यमः वैपराज्यः

पश्यते स्वेन धरि पदम् । अत्रावृत्तिः तद्वि वरचिञ्चन विस्तरार्थम् ।
नृपतिवत्कृष्णवर्णः शृङ्गमेव शङ्खोपायकम् । नन्दनो नागरीकः समः इत्यर्थः ।
सायुज्यम् - सम्यक् धरि पदीयम् ॥ अज्ञानस्य लोपश्चत्पादि कथाकः ॥

लाम्पितेव - लाम्पितेव ।
 ४. ३. १२ ॥ 'शब्दे' दृष्टि-च-र-मि-गृह्यते न अहमन् प्रोक्तः ॥ शाब्दे रोगः
 शाब्दः आत्माः ॥ शाब्दं वीथ । जालादिदिक्कमुद्रणम् न लम्ब-
 मि-गृह्यते ॥ लम्ब । अर्थ । पद्याय ॥ मीपन्तादिनीवृत्तिः अहमन्-
 मूना वृत्तिः ॥ अहमन्पाद्यं चित्रं च अहमन् ।

(28) 8.3.22. *Handwritten text in Devanagari script, likely a date and a name or title.*

हैमन्तम् । हैमन्तं घटि । ४. ३. २३ ॥ दिवसावसानम् = क्षयः ॥ क्षयम्

मणिमय । पवित्रयत्र । अतिप्रसन्न ॥ पुत्रपुत्र्या आर्तमवाप्ति नृप -
 - की प्रत्यये । अवधारणां प्रसन्ने दिलो पो -

पुष्पप्रसन्नवाता । तस्मात्तस्मात्तस्मात् । परादि पूर्ववदेव त्वरे ॥

पुनः शकः पूजावचनः ॥ शारदं वस्त्रम् । अक्षः पूजावचनः ।

प्रकृति प्रलय-समुदायिन यत् वशी गम्यते ॥ कोऽयः शाल्व शङ्ख

विवक्षित इति । अलन्द हाथः । मुबलात् ता दुलात् यो चः ।

लक्षणाया आधिसाध्या ॥ चोक्षुषेण ॥ शम्भुः ॥ १६ ॥

अनुत्पादनात् । यान् रश्मिः पापानां निपातः । न हि

विष्णुतः प्रकृतं मूलं ॥
विष्णुतः प्रकृतं मूलं ॥

हस्वमि पठः॥ नच साभान्दविशेषो रसिपेता पुत्ता। स्त आय -

२६: नाकान्तर विनिर्माणनम् । सुखं ज्ञानं रत्नम् ।

अवधि प्र.॥ न हवणी। नित्य डिखि रहूँ मूल

प्र.॥ = यद्यपि अव. = यद्यपि अव.

तेजो न व्यतीत्यते । उक्तं नान्यथा ।
तेजो न व्यतीत्यते । उक्तं नान्यथा ।

[illegible]

ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਦਿਓਤ। ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ —

अथैवमिति वादिः । त्विह अप्येवम् आप्तात्प्रत्यक्षेणाति ।

किं हि यद्येवमिति चेत् तदा यथावत् उत्पद्यते । न तत्र भवत्यत्र अवयवता

अथः। कौशिकं वदन् एषि कथाविकारो वदन्।

४३ वा. स. प्र. व. शा. प्र. म. । लौकिकः ५४३ शा. प्र. म. अनु. व. प्र. म.
 ४४ वा. स. प्र. व. शा. प्र. म. । अतिप्र. म. अनु. व. प्र. म.

कर्मव्याप्त्या हि तादात्म्यं प्रतीयते ॥ अर्थः - फल-बहु-प्राप्तिः
शब्दः । लोका अस्मद्व्याप्त्या अर्थः नीतिः प्रमादितः ॥ अर्थः - फल-बहु-प्राप्तिः

कालेऽथ लक्ष शतं वर्तते । पीपित्तचटुकाः पीपित्तानि ॥ अथ लक्ष शतं वर्तते ॥
अथ लक्ष शतं वर्तते ॥ अथ लक्ष शतं वर्तते ॥ अथ लक्ष शतं वर्तते ॥ अथ लक्ष शतं वर्तते ॥

शुद्ध वस्तुतः तस्यादि फलं ह्येतत् एव ॥
अथ श्रुः वर्षं पद्यायः ॥ इति मन्वन्तः ४.३.५२ लक्ष्मिदासः ।

जो दम = जितान - भाष्यत्तम् । उदका जी रजिस्त्रा-च्यत ।

8.3. ਕਦੇ ਅਗਾਥ! ਯਾਰਕਸ਼ਾਂ! ਵਿਆਹ ਪਿਆਰ -

17416221_11

विभक्ति-चो-प्रतिपदश्च निपाता भवन्ति। अलिङ्गनं = धनवान्। (२५)

उद्भूतावयवभेदः । तिरोहितावयवभेदः ।

अस्ति - तिज्जेन कमानायेम् । अस्ति श्री ० साधनी ।

(१.३.१४) अर्थ-आतिहासिक- । आतिहासिक = विनिर्ग्रहः २ अति-प्राचीन आदि।

अदल-बदल । अनाः शङ्कः । विप्र-त्तये । विप्र-त्तये । अदिक-त्तये । अनाः
शङ्क-त्तये अदिक-त्तये अदिक-त्तये । आत्मनि-अदि- अदिक-त्तये । अदिक-त्तये
अदिक-त्तये । ॥ अदिक-त्तये अदिक-त्तये अदिक-त्तये । अदिक-त्तये । अदिक-त्तये ।

४. ३. ६६ ॥ व्याख्यायते इनेति व्याख्यानम् (वदत्येवमुक्त्वा) ॥ व्याख्यायतः
गुणः लोके उल्लिख्यः । ४. ३. ६७ पदमञ्जरी । नतः अनुपदत्तः ।

अनन्तः उदात्तः ॥ सुप् सौप्त, लङ्, क्तम् ॥

भोजधाम । वाजपेय । तप्तपूय । पक्षपत्र । नवपत्र ॥ सर्वदा च प्रसादितः
 कस्य उद्भवः ॥ तप्तपूय / अपत्र । (नवैः श्रीगणेशजननम् - नवपत्रम् ।
 = आशुयाम्) । गोप-मुक्त्वा वीरहादिम् उद्भवः इत्यम् ॥ वक्षि-
 विष्वादिन । वक्षि-वामदेव ॥

पुत्रोदाश = पुत्रोदाश ॥ लोखसुखनि (५-५) (६-६) (७-७) (८-८)
(९-९) (१०-१०) (दीर्घा अथवा द्वितीयो गुरुः पञ्चांगी स्वस्वः =)

नामाव्याख्यानं त्वंदात-विगृहीतार्थम् ॥ नामिक-। आख्यातिक-।
नामाव्यातिक-॥

४. ३. ७४५ मुख्यं उपादानम् - नान्तीयकम् = अपुष्पानम्॥
 कावसुवर्णे हि गोणमुखे विभागो न विद्यते। लङ्कवर्णम् -
 लङ्कवर्णम् निशान्तिम्। लङ्कवर्णम् - मुख्यपुष्पार्थम्।

कोकमो हृष्टि लभ्यते । हृष्टदेवः । देवताभावः, देव-
निर्वाणः । हिमवतः पुनरुति एति हिमवतः ॥ ७ ॥ दाहरी लिम्पुः ।

॥ शास्त्रीजी, व्यासजी पचासों बरों से हैं और सबतक -
मातृभाषा में न हम आया जावे, हममें में नहीं आती ॥ हिन्दी
मातृभाषा और संस्कृत भाषा, दोनों का उपयोग संस्कृत प्रधान के साथ
करना चाहिये ॥ वैशाखी के अने निराय में वैशाखी भाषा
॥ वाक्य और संस्कृत और व्यास
(१) बिद्वान् (२) द्वाविन (३) व्यास (४) लक्ष्मण (५) जीभाषा (६)

विवरण- (७) लक्ष्मीराज. (८) लोकिर दृष्टान्त. (९) सूत्रवे ठदाहण
लोकर व्यवहार. (१०) उनका हस्तकृत भाष्य पर उद्देश. (११) काव्या
पदोद्धार - परिपूर्वक. अवधानपूर्वक उद्देश. (१२) सुहृद्भूत
त्वा, भगवांस्ते, युवांस्ते पढ़ना-पढ़ाना. (१३) मैदानमालिका —
आप्ता सुवर्णमालिका ॥ (१४) तमारी मूल दुष्ट अञ्जल होना पर
उपमा भूति (भा) सिद्ध हो गई ॥

४. ३. २३॥ पुनरुक्ति-उदाहरण- अथ भवतः उदाहरणम् ॥ हिमवतः पर्व-
 वति- हेमवतीगङ्गा। वापीनिष्पुः।
 बालवायो विदूषाणु कृत्यतामेव वा। न वै तेनेति चेद् व्युत्पत्तिरिति वदुःप्रायः ॥
 ४. ३. २४॥

विश्ववत्तः अथवात् वैश्ववत्तः। (व्याख्यापत्रम्) एवम् ॥ यथा वदितम्
 बालवायी नगरी 'हित्वरी' इति उच्चार्यन्ति मनु-लार्थम् मन् लेखाः।
 एवं व्याख्याया आदि बालवायां विदूषा इति उच्चार्यन्ति।

विषय-देश- पुण्यविषया स्मृति आदि बह्वेव भवन्ति
 ४. ३. २५॥ सुप्रसङ्गात् सौम्यः पञ्चाः। यथा निश्चितत्वात् रामेः
 कर्तृत्वं नोपपद्यते (वसन्तगरी, पुष्पिपुष्पगरी)। पुण्यवन्ति गमनम्
 पश्चि उच्यते ॥ वायु-आतिष्ठन्ति ॥ वायुबुद्ध्याः सुप्रसङ्गात्-
 गच्छति ॥ वायुबुद्ध्याः निश्चितम् ॥ आदिमकृत्वा, सुप्रसङ्गात्-
 आरुह्ये। अथोपपत्त्यात् तावद्व्युत्पत्त्यात् अभिप्रायलक्षणा-

त्वात् कृत्वा इति उत्पद्यते कृत्वा ॥ सैन्येन चोदीय-।
 Hawk & dove ॥ निवर्तन्तीमन् निवर्तः। देश उच्यते ॥ सुप्रसङ्गात् -

निवर्तः स एव इति सौम्यः ॥ अभिनयः पूर्व व्यापकः ॥ यस्मै यत्र
 पश्यन्त्युच्यते व निवर्तः। यत्र पूर्ववत् स्थितम्। देश अभिनयः ॥ भवते -
 लब्धते इति गच्छति ॥ अथवा भवति एव आरुह्यः ॥ एवमात्रा-

व्यापकः स एव ॥ सर्वेषां देवता विशेषस्य न क्षतिभावात् ॥
 वायुबुद्ध्याः पूर्ववत् इति व्युत्पत्त्या पश्यन्ति गच्छन्ति ॥ अथवा हि न
 पूर्व निवर्तति। (मातापितरौ, पुत्रपुत्र्ये, दीक्षावपत्नी ॥ अथवा हि पूर्व-

निवर्तः ॥ उचिते कृत्वा पीयूषार्थम् ॥ (प्रमाणशब्दः (प्रवाची)
 (४-३ २७७) मे एवमात्रा नोपपत्त्या अभिनयः ॥ निवर्तः = उत्पत्ता-
 अभिनयः। अभिनयः ॥ अभिनयः ॥ (वायुबुद्ध्याः उच्यते प्रमाणशब्द-
 एवमर्थः ॥ वेदेऽपि प्रमाणीकृतम् ॥ प्रमाणादुच्यते न ॥

अथवा कृत्वा विषय इति पश्यति ॥ अनेन कृत्वा मापुटेन प्रोक्ता।
 इति नित्यः। एवमात्राः शब्दानः ॥ अथवा वा उच्यते आरुह्यत्वात् ॥
 कृत्वा शब्दः कृत्वा शब्दः आदिर्देवतात्। गोः चत्तः। चत्तः कृत्वा शब्दः ॥
 नक्षत्राणां गच्छति अभिनय इति वदति ॥ यत्र इति देशभेदेन कृत्वा शब्दः ॥

कृत्वा सामान्यवचनः कर्तव्यः। उदाहरणेषु हेतुवत्ता यावत्त्वया-
 योऽपि कालः एवमात्राः कृत्वा प्रवक्तुम् ॥ यत्र वक्तुम्। वायुबुद्ध्या-
 नक्षत्राणां निवर्तन्तीनां ॥ ४. ३. २६॥ (प्रमाण-गुण्यार्थः-प्रमाणीकृतः-
 एवमर्थः ॥ प्रमाण = एव ॥ एवमर्थः सामान्यवचनम् ॥ उदाहरणम्।

पूर्ववत्त्वया ॥ इति उच्यते यावत्त्वया। मायित्रीमन्त्रवत्ता। कर्तव्य-
 कर्तव्यता। शब्दः ॥ बाल-पुष्पगरी। शब्द-वायुबुद्ध्यात् विदुःलो-
 पाव्यात् ॥ इति यत्न आरुह्यः ॥ यत्नमादिशते ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

विनापदेवान शास्त्रम् = उपचातम् ॥ निम्न लोका + अनुपादानम् ॥
 ज्ञानाविवरम् ॥ अवालम् - कल - परिभाषा रहितम् ॥ दम्भताम्
 पुनश्चातो न कर्त्तव्यम् ॥ निम्नानि हि दम्भोक्ति न केनचित् क्रियन्ते ।
 तन्मद्वत्स्य परोक्षवक्तुमात्रवन्नित्वात् ॥ इदम् पुनश्चातम् ॥
 मात्रशब्दोक्तवन्ममं दर्शयति ॥ इदम् शब्दः पुनश्चातम्, तद् शब्दः परोक्षवन्ममः

अनीधु - अनीत - अनीधु विच्छेदः । शब्दार्थ - अनीतः ।
 स्थिता लभियते स्त्रीः ता लभिय - लभेत् । ता लभेत् आत्मा भवेत् यथा
 ता लभेत् लभियते । पतन्ति तेन वरिषं वरम् अश्वादि वरम् आहृतुं भवेत्
 पञ्चाशत् पञ्चाशत् पञ्चाशत् ॥ दोषः अनीतः अनीतः ॥

[illegible]

मोदराः पूषः वापीरुम् आन्धादनम् ॥ चावता (गोविकि) आन्धा-
 (गोविकि) देव नित्यं भविष्यति ॥ त्वङ्, मयम् । त्वङ्, मयम् । वाङ्, मयम् ॥ गोमयम् ।
 गम्पयम् । पुरीषम् न विन्देत् तन्नावधवः । व्रीहिमयः पुराजयः ॥

यत्तद् ग्रेषा मानापीनामिष्टम् ॥ क्षात् क्षात् इति शब्दादिना दध्यादिनां भवति

पुनर्देववस्था तत् विकारः । अथ पाठः अथ पाठः ॥ धर्मशास्त्र - भाष्य

नृपतिः ॥ भाषापात्रे मेयडन्त इत्युक्तं विधायते ॥ यत्पदं विधाय
नृपतिः ॥ नृपतिः विधायते ॥ यत्पदं विधाय
नृपतिः ॥ नृपतिः विधायते ॥ यत्पदं विधाय

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

विनष्ट ॥ किं करोति देवदत्तः एतत् क्रियापञ्च पञ्चति दृष्टि
आख्यातेन उच्यते दीयते । ननु हृदयेन पात्रक दृष्टा तस्य
पात्रक-शक्तिरपि तत्त्वोपधान्त्वोत्तरं । तत्त्वमिदं पात्रकं नाम ।
आख्यायतेऽनेन क्रिया उपधानयुता इति आख्यातल्लिङ्गम् ॥ दृष्टि
सूच्येच्छाः । अनिवाद्युपनिहिरेषा । (वैभावात्पानिवाद्यधी
विरेषा ॥ ततः इत्यप्यापानम् । तत्त्वम् ॥

प्राप्त हयन २०११ - भाषा लिखित

अथ नमो विष्णवे तद्विग्रहं पर्वतं कुजेत् । इष्टस्यार्थस्य लोभदोषो विहाज
 क्षुद्रिप्रन्त उहापोहकुशलाः पुत्रपाः निमित्तं विनाशोन्मायं दुष्टा
 तन्पुत्रं कार्यं कुर्वन्ति । उष्णो वहति चाङ्गनः शीतः कृष्णाप
 तो मृशम् ॥

वदधितस्त्रापि हि यं पदं न शकते पश्य गुणः प्रमादुम् ।

अथो मुख्यादिभूतस्य ब्रह्मेनाथः शिवा यातिकदाचिदेव ॥ यत्र -
मराहर्षनिवृत्तये चिन्मय (अर्थात्) तत्रात्मार्थं प्राप्यं काणां पुण्यते
तत्रायं न्यायः संशयः। स्वस्वमन्त्राहृष्टा। लत्रायं न्यायोऽवतरति।
इति फलितोऽर्थः॥ अजापुत्रं ब्रह्मविन्द्यात् देवोऽब्रह्मपातबध्
द्विपूर्वमात्मन्यां स्वर्गं कामो यजेत। ज्योतिष्टोमेन स्वर्गं कामो यजेत
संस्तुत्याग्नौ नमो भुवता नितान्तं जीवेन माननमधः। एतन्वादि देवात् ॥
तत्रापि यद् भुवनमात्मकुले प्राप्नुते। इत्येतेति श्रुतादिहाम्भवेनोद्दिष्टम्॥
यत्तु एतेव यत्तु एवम् अन्वयः। यदभावे यदभावे वातिरेकः।
आकाशेतिरेव शब्दार्थः न वाच्यः ॥

पानिनापसुवत्तस्य विपक्षोऽपि सहापताम्। अपन्थानं तु गच्छन् वीर्योऽपि निवृत्तः
केन - तद्विदुः - नृपस्य ॥

४.४.४ | ४.४.७. नाकार इति नाकारना धातुना लाकारना वाङ्मना
च इति निक्षेपे गतौ च वचने ॥ आरब्ध इति = सुवर्णपरीक्षायां निवर्णप-
ल उच्यते ॥ इति तत्र जन्मे हे अवि विवक्षया विधानं करिष्यन् श्लोके

वाचिन्नात्: वनोन्व विठ: पाणिनायति। वादाभासमुपति पदिनः।
हउति दशान्तजप्या वचनो विवध- वीवधं हाउरी हमानापी वाकि-
पर्याहाउ वचनो पर्याहाउ: उरयत: पल्लिक्कांडल वाह्य वाह्यविरोधः।

(वहो) ॥ ४. ४. १२॥ (१) कुटिलिका (२) कभी राजा वा युध दक्षिणी लोह मयी.

पश्चात् उच्यते ॥ ४३ ॥ आपं कुटिलिर्याहति ॥ सिद्धि-पुष्पानाम्

निमित्तं मयि पुत्रप्राप्तयेव प्रवर्ति। विप्रप्राप्ते न लोकोत्तमम् ॥

निर्दिष्ट विषय पर विचार करने पर ज्ञात होता है कि -

... ॥

सतो हि उत्तमोपायान्तरं = संस्कारः ॥ । क्रियादिः संस्कारः । त्व -
शुचिद्वयसंस्कारेण त्वं पुनरुत्तमोपायान्तरं नोत्तमः ॥

संस्कारः उत्तमोपायान्तरं यथा दत्तपुत्रवद्वयः ॥ लवणः पूयः ।
लवणं शास्त्रम् । लवणा यवागूः ॥ निपातस्यानर्थक्यं प्रातिपदिक-
संज्ञा वच्छेदा ॥ विष्णुपापानादि पापानां मानांश्च एव हे भो वच्छेदः ।

उत्तमोपायान्तरं लवणशब्दो लुप्तः उपोस्यति न गुणवाची ॥ अनाम-
धानं तु पुरीतम् ॥ भोदय भोदनः । क भोदय प्रवागूः ॥

दद्या उपोस्यति । दापिद्वयम् । भोदनादियु रक्षे येन व्यञ्जते तद् -
व्यञ्जनम् ॥ बडवन्तन निदेशः त्वत्पादोपनि रात्रिः ॥ उपोस्यति
विद्येन भूदुष्टतः ॥ तृतीया गुणादः प्रावृत्तिपक्षे ॥ उदकं -

व्यञ्जनेन भवति व्यञ्जन शब्दस्य दूपादावकं कृत्वात् ॥ सतो हि
उत्तमोपायानं संस्कारः (४ ४-२५) भोदना वच्छेद आजीविकः -
शूरः । लवणिकश्चौरः । लवणं लवणा , लवणं , लवणिकः ॥

अनाम आजीविको मत्स्यः ॥ विद्याविशेषभाष्य अर्थज्ञाप्ताय
द्विर्गमवति ॥ यतो यतः च्यामिनः भुवं वच्छेते ततो यतो -
यः देवो वच्छेते त पाणिमुनिवः ॥ आद्यातो हि पातवर्धित -
कच्छेदतामानये - वच्छेते - वच्छेदं केपति । पुष्पते च्यापः क्रियते ।

पृथिवी - अन्वीय पृथिवी - अन्वीय ॥ च्यामिनो भुवं वच्छेदित्वा
यः देवो वच्छेते त पाणिमुनिवः ॥ एवं पाणिपार्थिवः ॥

४-४-३० द्विगुणं प्रपञ्चति - द्विगुणिकः ॥ इत्युच्यते उच्यते ॥ न चार्थः -
द्विगुणं प्रपञ्चति - किं तर्हि त्वदादित्वा द्विगुणं गृह्यताति ।

पुनराद्यम् - गृह्यतम् ॥ आवि-अवि-चोपेन द्विगुणं गृह्यतं वाक्यमेव
भवति । वृथुषि शब्देन वाक्यम् वच्छेत्वा (पदम्) ॥ द्विगुणिकः उत्तमः
उच्यते । न चार्थः द्विगुणं प्रपञ्चति ॥ किं तर्हि द्विगुणं दत्त्वा द्विगुणं
गृह्यताति । अतएव तद्गृह्यं भवति तस्माद् - द्विगुणात् द्विगुण
शब्दो वर्तयितव्यः ॥ तत्पदविषयः अपि शब्दः भवति
विष्णुवाचः शब्दः ॥ (न संस्कारः अन्वीयत्वात्) ॥

भूमौ पतितस्य एकैकस्य कणस्योपादानम् उच्यते ॥ कणानुच्यति -
सापि कः ॥ समाजम् रूपादि पापानां शब्दं करोति शाब्दिकः
दृष्टं करोति दृष्टिकः कुलकारः ॥ करोति हि हानेव चति ।
पृथिवी - उच्यते विष्णोर्न जगति वेदादयः ॥ एतन् आजीविक -

द्वैत दृष्टये ॥ स्वामः कथं ॥ अत्र अजति अविभक्त इति हत्वा
 (१८ वत्से) लौकिक वाक्यं सुदर्शनार्थः ॥ अतो वैकाराणः
 उक्तमित्यभिनवा लब्धे शब्दे जानाति ॥ स्वयंप्रत्यय, पर्याया-
 णाम्, तद्विशेषाणां च ग्रहणमिच्छते ॥ अर्थोपपत्तिव्याप्त-
 निर्देशात् ॥ शब्दोपपत्तिरिति निर्देशे स्वयंप्रत्यय ग्रहणं भवति ॥
 आप्ताः चतुष्पादेऽपि भूता उच्यन्ते ॥ पाटिपत्तरादुच्यन्ते
 पाटिपत्तरादोऽपि स्तिता ॥ अत्र मया मयि काल-
 भावाभ्यां कर्मसंज्ञां प्रतिपद्यते ॥ तथा चोच्यते ॥ कालभावा-
 दवगन्तव्याः कर्मसंज्ञा एव कर्मभावाः ॥ चेतो यः पन्थानं वशीकृत्य
 लिङ्गति ॥ पाटिपत्तिरुच्यते नोच्यते ॥ दृष्टव्यपीमाका ॥
 तत्पुत्रपक्षे तु यश्चोच्यते ॥ लवीनं पन्थो व्याप्यतिष्ठति ॥
 पाटिपत्तिरुच्यते ॥ ४-४-३६ ॥ माघ शब्दः पश्चिमं पश्चिम-
 मध्यमे प्रशासते गन्तव्ये ॥ दृष्टमात्रः = अनुः वन्त्याः तम् आवति
 तस्य भाविकः ॥ पदस्य पश्चाद् अनुपपन्न ॥ प्रत्यालम्भा आवति ॥

आकलने उद्भूत्या आवद्यति हेतुं ते व्यवहारेण जनसाध्यतः,
 प्रयोगेणैव संलोक्यतमाभ्यां लब्धवा कर्मस्य पक्षे दृष्टव्यपदानी चादिप-
 द्वाद् द्वितीयान्ताद् पन्थास्याद् अनिष्टाद् भावतः ॥ इत्येवमर्थः ॥
 एतावता भावः दृष्टमात्रः ॥ आर्त्तानाम् अयनम् आर्त्तायनम् ॥
 शास्त्रम् ॥ दुःखितानाम् रोदनस्य अयनम् आर्त्तायनम्
 आर्त्तरीप्ते इति कृत्वा ॥ एवमेव ॥ आर्त्तानाम् जाता आकुन्द इत्युच्यते
 आकुन्दैः आकुन्दते आर्त्तरीप्ते ॥ कण्ठं वक्त्रं प्रति प्रतिवन्द्य -
 वीर्यायामव्ययीभवः ॥ पदोच्चैः पदं गृह्णाति इत्येव लौकिकम् ॥
 लौकिकस्य हि पदस्य गृह्णम् न पाटिपत्तिरुच्यते ॥ ४-४-४१ ॥ चरतिः
 { आदिवाधाम् } न अनुष्ठानमात्रे ॥ पश्चिमं चरति पश्चिमम् ॥ आप्तमिति ॥
 { पानः पुनश्च } पन्थानं पन्थानं प्रति प्रतिपद्यते ॥ यः लवीनं (व-
 पय एति ॥ दुष्प्रे गुणाः लब्धवन्ति

॥ शास्त्रवता, शास्त्रिणा, शास्त्रिण्येभ्यो वाक्यानि लब्धव्यानि, पक्षपातः,
 भावाः आभाषकाः, विद्वान्ताः, पदे पदे व्यवहर्षणीय ॥ दृष्टान्ताः पुनश्च ॥
 ॥ शिष्यतः व्याख्यातः, लज्जवर्जितः, निरुक्तः, वैधर्म्यः ॥ लौकिकमप्यतः
 (२) (२) (३) (४) (५) (६)
 ४-४-४४ ॥ परिषदं कथंति पारिषयः ॥
 ललाटे पश्यति ॥ लालस्यिकः से लालस्यिकः लवः स्वामिनः वार्धक्येनोप-
 तिष्ठते ॥ स्वामिनं उपपन्नं पश्यति ॥ स्वामिनं वार्धक्येनोप-
 देशस्य ललाटे हि मिश्रस्य विद्वद्विद्वद्विः पादविशेषपदे चतुः लक्षमा गच्छति
 न उच्यते कौकुक्षिद्वये ॥ एति दृष्टिप्राप्त्यां कुक्षिद्वये लक्षवती लक्षमा
 लक्षदेवी भवति इति ॥ कुक्षिद्वये लक्षदेवी भवति ॥ लक्षदेवी =
 क्षीमाकेशा ॥ वरितः क्षीमाकेशा लक्षदेवी ॥ लक्षानाम् = लक्ष = लक्षानां
 लक्षदेवी ॥ दूरे स्थितो ललाटे मेव पश्यति न पुनः कौक्षिपदेति ॥
 पश्यति देशे कुक्षिपतति, पश्यन्तं देशं पश्यति निरुक्तं पश्यति लक्षदेवी भवति

(१२) उत्तरेकाम्यवति। मिश्रः = लम्बासी ॥ ४.४.४५. यन्मि-
न्यायम् ॥ आचार्युक्तम्। यन्मिः अनुवृत्तः अन्वितः ॥ अन्वि-
यान्तु इति नाम्ना ॥ नरपञ्चम्या नापी अवृत्तः =

पिच्छ-उन्विते ॥ कथं नाम अद्वैतपरिणामे पदुवन्वीर्यम्।
तस्य अवमलम् अवशब्दे पोतयति वाणिज्यव्ययम् तैलधान्यादि-
कम् देशात् नयताऽग्निं शुल्काभावे प्रतिभात् एतावद् देयम् इति
भद्रदेशाभिपतिना यत्प्रलम्बितं ताडकम् ॥ पिच्छक इति नान्विते ॥
नन्व अद्वैतमेव दत्त्वा अद्वैतमेव वीक्षितम् इति अयम् अववृत्तः —
भवति ननुमुक्तः ॥ शुल्काशालायाः अववृत्तः शौल्काशालिकः ॥
लोकापीडया परिभाषिकेभ्योऽप्यनुप्राप्तमवति ॥ ४.४.५३ तत्र

विश्रादयो गान्धर्वविशेषवन्ना ॥ (४.४.५३) शिल्प-कौशलम्
Craftsmanship ॥ शिल्पम् तद्विस्तृतवत् अन्तर्भवति।

शिल्पम् = कौशलम्। क्रियाभ्यां पूर्ववत् शानविशेषः ॥

ननु च मृदङ्गवादनं शिल्पमस्येति (यस्येति) विगृह्य प्रत्यक्षम्

उत्पन्नमानो मृदङ्गवादनं शब्दोदयं प्राप्नोति ननु मृदङ्गशब्दात्।
ततो मृदङ्गवादनिक इति भवति ननु च तत्तुल्यं मृदङ्गिक इति
मृदङ्गशब्द एव प्रत्यक्षमुत्पादयति, तनु मृदङ्गवादनं
वर्तमानम्, मृदङ्गम्। अत्र शब्द-शक्ति-लामावृत्ते हेतुः ॥

नन्वायं नियमः देन विगृहः क्रियते तत एव प्रत्यक्षम्-
भवितव्यम्। यथा हि अवेरिदं भासम् आविकम् भासम्
इति अविशब्देन विगृहः क्रियते अविकं शब्दोदये
प्रत्यक्षो भवति, तथेहापि मृदङ्गवादनं शब्देन विगृहः
क्रियते प्रत्यक्षम् मृदङ्गशब्दोदयमवति। तन्न च गतार्थ-
त्वाद् शिल्पशब्देन युज्यते। इत्यभिप्रायः ॥ पटञ्चयः

परश्च ॥ ४.४.६० अस्ति नास्ति शब्दो निपातः ॥

नास्तिकः। लौकास्तिकः ॥ दिष्टम् = दैवम् ॥

दिष्टम्। पुत्राय शब्देन इति हास्यपरायादि विवक्षितम् ॥

शीलम् = स्वभावः (आदत्त) अप्रुपमस्य स्वभावोऽयम्

आधुनिकः ॥ ४.४.६२. यन् शीलमव्ययम्। द्वावनादभारणाय

यन्म। मुक्तकार्येष्ववहितः सन्निडावण्यवन्तः द्युतशीलः

विषये द्वात्रः ॥ शीलमेतत्पुनः पुनः क्रियते। (न्याय) अन्वयः—

विद्वान् तत्तुल्यम् अन्वितम्। तेन शिष्योऽपि मुक्तकार्येष्ववहितः मुक्तो धर्मा

विद्वान् गोपयति तेषामवगणाय प्रवृत्तः स्वतन्त्रः तन्मन्त्रं लब्ध-

यतिना क्रियमानं यन् शीलमव्ययम्

(५) आस्था, निष्ठा, भक्त्या । धर्मशीलता शिष्टाचारधर्मादिभ्यः ॥ (४३)
 आह । धर्मलक्षणात्ता द्वादनक्रिया शीलमस्य ॥ अभिधानस्यान्वया-
 वात् ॥ देवलय (५) 'शिवस्य तु पठः सर्वोपक्रमेण्यदिः । चुरा
 द्योषा । ४-४६२ । यस्याप्यपनयवत्तस्य पवित्रा काले पठतः । लघुलित-
 म् अपपाठल्लिप्तेन जातं न ह्युच्यते ऐश्वर्यिक एषि एवं ह्यैश्वर्यिकः । त्रे-
 यन्धिकः ॥ लम्बम् पाठापेक्षयाऽन्योऽपि वेदितव्यः ॥ एवम् अल्पत-
 कर्मा-दिषु च तस्य लघुलितम् अपन्नाल्लपम् विवक्षितम् ।

५।५२॥ न्यानि कर्मणि अयमपने वृत्तानि अथ ५।५२॥

२. हा दृष्टा अपमाठाः अस्मि जाताः ॥ उद्यते उद्यते वनेव्ये येऽनु-
द्यते करोति स उद्यते अन्धत्वं बोधिं ददाति ॥ उद्यते आद्ये नान्तादि-
वत् ॥ उद्यते वनेव्ये अनुद्यते वनम् अपमाठाः ॥ अन्धत्वेऽपमाठे
हितं हा दृष्टोऽनुद्यते अन्धत्वं ॥ उद्यते वनेव्ये ॥ अन्धत्वेऽपमाठे

श्री भोजनम् अर्चयेत् - निरुद्धम् (अव्यभिचारः) केचित्तु निरुद्धं
लित्वाभिलाषः अप्रुपाः नित्यमर्थे पीयते इति प्राप्नुवन् ॥ यदि-प्रमु-
भोजनं पीयते तदाहै एव हृद्यनिधेयाधि ॥ ४-४-६२ ॥ निरुद्धः आधिक्य-
वाधारितः ॥ एवं हि लघुपूजं च वारि । लाघ्वकश्च-अर्चमानो लाघ्वकः ॥
टिठन् बजनं वेदिनाथं वेदितव्यम् ॥ ॥

मुद्राभावेन । विपदाभावेन । । भुक्ता पलायः ॥ मरणात्
आयनः । मोक्षायनः । निपुक्तः निवः । निपुक्तः व्यपगतः अपहृतः

अथैतुं शीलमन्त्र इति अथाप्या । अथ कथं - अथैतुनीय, । न
 हि विना यथैतु अथाप्या ~~कथयते~~ । कथयते । अथैतु इति अथाप्या
 आवश्यमेति । अथैतु - अथैतु पथिना अथैतुनीय । अथैतु -
 अथैतु । अथैतु - विवादे पथितं । विवादे शलाकं अथैतुनीय ।
 विवादे / मैत्रि ^क अथैतुनीय ॥ अथैतुनीय य विवादे अथैतुनीय तत्र
 तस्याः तस्याः अथैतुनीय ॥ अथैतुनीयः अथैतुनीय अथैतुनीय ॥ अथैतुनीय
 अथैतुनीय अथैतुनीय अथैतुनीय इति शास्त्रम् ॥ अथैतुनीयः अथैतुनीय ॥ अथैतुनीयः
 अथैतुनीयः ॥ अथैतुनीयः ॥ अथैतुनीयः अथैतुनीयः अथैतुनीयः ।

विद्यापुद्गालत्वेऽपि चात्मा तस्य तद्धितः स्वभावतः साधनपुद्गालः ॥ अत्रैव
उपपद्यते ॥ पुद्गलान्तरं । प्रत्यागमिः ॥ भवतु विद्यापुद्गालम् आत्मा-
तम् । तद्धितस्वभावतः साधनपुद्गालः ॥ वशः कामः = इच्छा

वैशे गतः, इच्छां प्राप्तः, पंचानुगात्री वरपः॥ विच्छेद ५ कर्दमः प्राकृत्योच्यते
नातिदुःखं नातिशुष्कः॥ पेयस्य मूलम् आबृह्यते उत्पाद्यते ले मूलाः,
सुष्ठु निष्पन्नाः॥ मूलोत्पादेनम विना गृहीतुं न शक्यन्ते॥ सुष्ठु पक्वाः न
न शक्यन्ते संगृहीतुम्॥ प्रप्यतो वृषभाना कोशस्थोऽपि पस्थामवस्थापाम्
पेत्य स्तामवस्थां प्राप्ताः॥

(१४) गृहपतिनामं पुत्रो गार्हपत्योऽग्निः ॥ संज्ञादिभिराद्यतिपुस्तकनिवृत्तिः

संज्ञादिभिराद्य शरणम् ॥ गार्हपत्यः, आहवनीयः, नमिषाग्निः।

अभिषेकनिधमादिभिरुत्तमगृहपत्यमनुवर्तते ॥ द्वाम् = गृहम् = उपायः
 नाव्या तार्क्ष्यम् नाव्यम् उदरम् ॥ वयसा तुल्यो वयस्यः पात्रा ॥ धर्म्य-
 प्राप्यम् धर्म्यम् ॥ विषेयवत्प्रा विषयः ॥ मूल्येन आनाम्भम् मूल्यम्
 आनाम्भम् अभिभवनीयम्। मूल्यमसौ मूल्यः परः ॥ उपादानेन -
 लयामफलः ॥ लीला लमितं लीलाक्षेत्रम् ॥ लभितम् लोभितम्।
 पामसीत्यम् - उत्तमसीत्यम् - छिलीत्यम्। त्रिलीत्यम् ॥ तुलया -
 लभितम् तुलया ॥ लभितम् - लभितम् - लभितम् ॥ ३ वयस्यवत्प्रा
 यथायोगम् वेदितव्यम् ॥ बोधो विप्रते - लुपमां वमापयते ॥
 अपुमानि विप्रते ॥ २ इति शास्त्रे पर विप्रम् उपकारितम् -
 अङ्गम् अपुमानम्, यस्तु उपकारितव्यम् अङ्गमात्मम् -
 नद अङ्गि लुपमानम् इत्येवम् ॥ वयस्यवत्प्रा ॥

१ शास्त्रे दुपमेव हस्याद् अङ्गमपवा प्रवेदितम्। उपकारितम् अङ्गम् ^{लुपमादि} लुपमानम्
 मूल्येन मूलं लुपमानं विप्रते। लीला - हवाम्भम् ॥

लभितम् निष्पन्नान्तर्दितादि लभितम्। लभितम् ॥

शास्त्रीयः पन्थाः ॥ (४.४.११) जने जने लुपमानं लुपमानम् ॥

लुपमानं निष्पन्नः प्रोक्तः (ननु उपकारितम् ॥ ॥ पारिषदा -

पारिषदा तत्रभवताम्। लववेद पारिषदं हीदं शास्त्रम्।

पारिषदा लुपमानः पारिषदाः ॥ पारिषदाः ॥ कथापाम् -

लुपमानः काचित् ॥ गुडे लुपमानः मोरिषः द्रुः ॥ लुपमानो यवः।

पारिषदा पारिषदाः ॥ आतिथेय ॥ अतिथिगतं भक्ष्यं

अतिथिः। न विप्रिषदं विप्रते लोऽपारिषदा ॥ लभाने -

लीला वामी दतिपतीति ॥ लभानोपायम् ॥ लीलापदेन दद

मुक्तमपते ॥ अमुमेवार्थम् चेत्यदि कृत्वा ॥ आभ्यशम्

त्रयशम् ॥ लवीविधीनां दन्दि विमिषात् ॥ मुक्त -

वागे नाम पर्वतः तत्रभवतः मैत्रावरुणः ॥ राधक अन्तीक्षम्

पारिषदादि - अवकाशदानेन दति कृत्वा। अम् - आकाश - यद्वा वारिषे

कुग शब्दः ॥ लुपमानम्। लभानम् नुतम् अल्पम्। मैत्रावरुणम्

मार्गः अर्थः। कर्मविधा। दन्तेऽनयो दन्तेऽननी

अपेक्षितं दति अमुमे ॥ लम् दति अस्मीति ॥ राधक -

लीला देवती। न लुटः = असुरः। लुट - लुपमानः। पक्ष - लुपमानः

प्रापतेऽनया दति माया। असुरोऽपराधनश्चित्। तद्वाम् दति अवयवेन

लभितव्यम्। लु - निर्वीक्षः = अप्रत्यक्षः ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(२५)

श्री- काम-उपनि-माहात्म्य-वीथ-पराशरभगवाणः (४-४-१३२)

इयं अमिन्नादेऽस्ति ह्यः। अर्ज अमिन्नादे अमिन्ना अर्ज ॥

इष = अन्नम् । अर्घ्य = व्यलम् ॥ आतपातिरेज शरीरं शोषणम् ॥

शोचयति - तिलापयति प्राणिनः ॥

(शांतिस्त-महाप्रसाद प्रार्थनाः ॥
आयुष्मान् भवसौम्य इति वान्तो विष्टोऽभिवादेन' ॥ रामचन्द्रोदासीन
वचनः # सुखदिवते ॥ पञ्चमशतकम् ॥ (१४-२-७२

C 9X-2-02

५. १. २ ॥ पाक कीलाहः ॥ विधिः ॥ अष्टिकाः ॥ प्रीतिषा ॥ अतिथः

अपि निर्दोषम् ॥ ५ क्रियाविशेषज्ञानात् नष्टत्वम्, स्वत्वम् च ॥ अतः

वावीस्थितमिदम् ॥ नृत्तद्वयम् । अक्षयि-द्वयं तनयम् ॥ वाचीप्रैतलम् ॥

अवधानेन च त्वाद् अवचनेन निर्देशो न्यायः ॥ जीतस्ते शङ्कनात् । अतिदोषाद्
वस्तीम् उति हितान भवति आपुद् ॥ भवति च प्रधानस्य दोषस्य अपि वस्ति ॥

वस्तुगतं ज्ञाते हिंसा न भवति । गान्धेयः । भवति न च पुन्येन हिंसापराधो भवति ।
पुनश्च । विपक्षे । अनिष्टे । ह्यतः । आह । अधिकृत्य नदीमिता

✓ स्वेण । विभाषां शास्त्रि । प्रतिपत्ति- ग्राह- सीहाराद्यैः ॥ लघुनेन भक्षितं
भाषिस्तत्र निवृत्तः ॥ ४ भक्षितेऽपि लघुनेन शान्तो व्याधिः ॥

नयेकम् असम्बन्धम् प्रवर्ति । ग्रामिन् मन्तुमिच्छन्ति न दद्विन्त् । महापौडसिदति ।
तदप्यसाधम् । कोऽनगुपः । कोऽनदोषः ॥ व्यापकहरेण

अथैकस्मिन्नेति सत्याय प्रतिपत्तिर्गोचराय ॥ तस्मात् प्राक्प्रतिपत्त्यर्थम् ॥
अन्ये पुनराहुः ॥ तेनाथमर्थः सम्पद्यते ॥ अन्ये पुनरेन्द्रावपीयन्ति ॥

तेनायमाचपो वैचित्र्यम ध्यात्पठि ॥ यति प्रवर्तमाने ॥ तस्मात् ५४३
अद्विष्टेव उपोषणम न्याय्यम् ॥ एवम् सर्वं भवति कृत्वा चेत्तापि

कृत्वा ह ॥ कस्यचिद् दृष्टमाशङ्कितं स्यात् ॥ एतन्निर्णयविधानात्
अन्तराभावे उभयोरप्यभावः ॥ यं विधिं कृत्य पदेषु उभयैकं ए-
विधिं विध्यते यस्तु विधेर्निमित्तमेव नास्ति व्याप्यते । इति तदवस्थो दोषः
एवं तर्हि अन्तर्भावो व्याप्यते ॥ १० श्रद्धेयं हि वसिष्ठो गायत्र्यापि नान्यथा ॥

द्विपुत्रादुत्थाद्ग. विशेषः नामिः तच्चिदानुपविष्ट्याष्टविशेषः ३ क्षः । अ२५म

सैलकृता भद्रः ॥ अज्ञाना / निधिनिधनयोश्च विधिरेव स्थापन ॥

स्वेष्टान् अनुपात्तावयवाश्चऽपि भवति । तत्र पाठो न दृष्टिः गुह्यत्वात्पञ्चवृत्ताविरोधः ॥

इति चतुर्विंशतिर्द्वयैः ॥ अथ यथाः शब्दोऽवच्छेदः ॥

(५.१.४) (आव.) न हि ला तत्रोपतिष्ठमाना येन चिन्निर्वापते ॥ ३५५

अर्चयन्मानसम् ॥ अपूर्णा आह। सत्यमेतत्। सुता-पुत्र-द्वयं किञ्चन।

कश्चित्पुत्रपात्रेनाविष्णुमिथ्यामर्थं कश्चिदवाक्येन।

अथ विवक्षितोपदेशः ॥ अविकल्पमात्रं अविकल्पः ॥

अवे प्राणिने दृष्टि ॥ आत्मनो ह्यन्तर्गतलोपो न कृताः पृथगिति

परिभाषायापनार्थम् ॥ आचार्यपाण्ड्यैः पदेष्वन्तर् ॥ भोजशब्दोऽयम्

भावसाधनः, बुद्धिमौल्यः, रससाधनः, प्रज्ञासाधनः, धर्मसाधनः॥

व्याप्तिर्न्यायेन - पुत्रास्तन्निर्भायेन ॥ विकक्षितां पृथुतिं कालक्षेत्रे

निर्दिष्टेषाम् दृष्टिरेताः। एष कर्त्तव्यमाश्चत्वरौवर्गाः पञ्चजनः।

उद्दालिबद्, अनुकाणम् ॥

उक्तानि उपादानकारणम् ॥ तस्यैव उत्तम अवस्थान्तरम् = विकृतिः
तस्यैव दृष्टम् तदर्थम् ॥ चतुर्थी तदर्थं दृष्टादिना दभाषः ॥ अनीतर-
परे सभासे लभ्यतायास्तस्मिन् लिङ्गे भवति तत्र परत्वात् लिङ्गता ॥

एतेन पदस्य अर्थेन निरूपणमात्रः कर्तव्यलिङ्गतायां वक्ष्यता इति
सा लिङ्गाभावेति ॥ ॥ सभासं जातीयम् अभिन्नलक्षणवदिति
संज्ञायाः उपादानकारणम् दत्तुं चेत ॥ दन्तेवत् प्रमाणा-
भवति । प्रमाणात्पतेयवोगः । सादृशेपाय न कुलोदरम् ।
गुरोः दृष्टम् गुरुर्विद्यम् । उक्तानि विकृती लभ्यन्ति यथावेत्यम् ।
लभ्यन्ति यथावेत्यम् उचितयोगनिष्ठविविधम् उपजनयति ।
सर्वविषयेषु लभ्यते, न किञ्चिदनिष्ठमापद्यते ॥ इत्यनेनैव
शैलीरसाचार्यस्य चत्वारि विद्वानिधायनमात्रविशेषाः उचितव्यापार-
व्यापारव्यवहारमिति ॥

विष्णुर्विष्णुवदृष्टं करोति तद्वत्वापरो - देवदत्तोऽपि चेत्येविवदति ।
शक्तिनेष्टानां लवे - विकृतेषु दानाः इति अल्पमेव चित्ते -
विकृतिरेषा लक्ष्मीनाम् चत्वारि लक्षणमिति शक्तिवर्ध - तन्मूलात्
परोविकारः ॥ तथापि पूर्वोऽप्यप्यसिद्धात् - तन्मूलात् उक्तम् ।
पदस्य शक्तिवर्धनीये - लब्धादीनाम् उक्तमिति । तान्मुच्यते
मानि अनात्मनाम् । शक्तिदोषापरमे - उक्तविकृतोऽप्यम् ॥ वि ।
शक्तिस्त्वमेव उक्तत्वाऽपि लभ्यते ॥ शक्तिवर्धनीयम् उत्पन्नमात्रो
वर्धनीयमात्रा पदमपि उक्तमिति ॥ तदेवम् अर्थवदुत्पादः अनर्थः
लभ्यन्ति त्वम् अर्थवदुत्पादम् ॥ (पदमप्यम् - ५-१-१२. अर्थवत् -
हित्रीपिशाचानि - उपदानकारणम् अलभ्यवादिनात्पम् । निमित्त-
कारणम् । तत्राद्यैः अप्यप्युद्देशं यदेवमुक्तिः कार्यवत्तुवर्धने -
तदप्यप्यप्युद्देशः । तन्तवः पदः । इत्यर्थं कुतः । इति
तदुपादानकारणम् । उपादानकारणपुत्पादलम् अलभ्यवादिनात्पम्
पथासं तन्मूलात्पम् पदस्य । तदर्थं तु कारणम् निमित्तमात्रम्
तन्मूलात्पम् । तदेतेषु त्रिषु यत् उपादानकारणम् तत् उक्तम्
तस्यैवोपादानकारणस्य उत्तम अवस्थान्तरम् विकृतिरिति । अनेन
कार्यापादानयो रमेदमाह । यथा हि शिखरं रज्जु रिति न तत्त्व-
न्तरम् । अथ यत् रज्जुमाने शिखरपुतीति ॥ एवमत्रापि
भूदेव धरः, तन्तव एव पदः भूदेवमेव कुतः । अथ यत्
न भूदेवमेव धरादिपुतीति ॥ यद्यपि न वक्ष्यते न
वीजपुतीति भवति । यातु वीजस्यानन्तराऽवेष्टा तत्र तत्पुतीति
भवत्येव ॥ किं तदन्तराद्यदि अवस्थासु पूवी पूर्वापुकीति -
इत्या । वृक्षस्य तु वीजम् पाम्पया उपदानकारणम् इति कवीम्
अवगतम् । कवीम् अर्थवत् । एवं चतुःपुम् ॥
विकृत्यपि ताम् उक्तम् ॥

किं किं भवति। कश्चात् भवेत्, कश्चात् भवेत् ॥
 तेन जाति-तद्वत्ताः गुणगुणिनोश्च भेदाभेदेन व्याख्याता ॥
 बहुविधोऽयम् मनुष्यो ह्यतिमृत्पतिगायत्रीति। यत्र उच्यते:
 भवेत्, यत्र वा विधानमापत्तिः ॥ इत्यस्य अनानादितो-
 च्यावस्थस्य ॥ (पदप्रकाश) महापापः लंघनमवान् पु-
 ञ्जातो वयसो यो वृत्तः। अथ भावस्याप्राप्तये पोष्यते ॥

(५.१.१५) एतन्मते विवाधार्थं दत्तम् ॥ प्राक् एताभ्या-
 'वति' लंघनम् ॥ लंघ्या-पीयामयेः दो वि शेषः।

लंघ्या- (लंघ्यादि)। गुह्यत्व मानम् उन्मानम् वितर्क्यादिः
 आरोह-पीयाह मानम् पीयामयम् उन्मानम् ॥

अथ मानं विलोमानं पीयामयं लंघनम्। आभासस्तु उपायं लंघ्यावाद्यानुक्तं
 अहीनं शङ्केदशात्प्राप्तं वा हि शङ्क्यमावधित्वम् न्यायम् ॥

नहि विद्योऽपि निधमादिता पुन्या। विधि-निधम-लम्ब-
 विद्यो विधिनेव भवितुम् पुन्यम् ॥ भेदगुह्यम् ॥

आरोहः = उन्मानम् (लंघ्यादि) पीयाहः = विज्ञाहः। योऽहः

ताभ्याम् व्याख्याते मे वात्र दायम् ॥ तेन किं किं भवति (लंघ्यादि)

तदुच्यते भवति (लंघ्यादि) तुल्यतायास्तथा येन उन्मानापीयामयम्

गुह्यत्वेन पलादि शङ्क्यमान्यत्वेन पाषाणादिना पुनर्वित्वादेः

गुह्यत्वमुन्मीयते तदुन्मानम् इति ॥ आधाम् दंष्ट्रम् (लंघ्यादि)

लंघनं भीयते तदुन्मानम् मानम्। एतन्नुच्चिचिद्येन-आमि-

मुखस्य भवति वल्लो न भवति- यथा वल्लो देहोऽपि वल्लो वल्लो

अथवापिदिमवाधित्वम् भवति हासितममदम् दुरुहपसुम्

उदरम्। आरोहः उन्मानम् पीयाहः विज्ञाहः। ताभ्याम्

आरोह पीयाहमात्रं लयतामात्रं येन वाद्यादिनिर्धितेन

प्रीत्यादि पीयामये तत् परिमाणम्। परि लंघनोभावे।

(५.१.१६)। लंघ्या-पीयामयो वि शेषे पृष्ठे उन्मानाह-अवि-

शेषे दर्शनम् पुनर्ज्ञेन तद्विशेषस्यादि अज्ञानस्य-अप-

नयनार्थम्। अपनयति। वज्रपति। निरामेतादि। अपनुदति-

द्वीपतेति। निरावेद्येति। अथवापिदिमवाधित्वम् गुह्यत्वमानमुन्मानमिति

(किल शङ्कः उच्यते)। अथवापिदिमवाधित्वम् मानम्

इत्येतदन्वयश्चेति। एतदर्थमेव व्यञ्जितं अथवापिदिमवाधित्वम् वस्तु

पठति ॥ उच्यते वाचः। अथवापिदिमवाधित्वम् तत्र आधाम्

परिच्छेद्यादिः उच्यते आधाम् शङ्केनेत्यर्थः। पूर्वोक्ताह उन्माना-

देः लंघनो वाद्या तन्मानन्तमानम्। "प्राग् वतः लंघ्या पूर्व-

पदानां तदन्तर्गतम् अलुकि" "अप्यप्येति वदन्तवोऽप्यादि

वादिनेति ॥ आह गमेन लिखितम् आह ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

(१२) भाग्यशेखर (२५) शिखादिनाः ॥ सुखादिद्वयमादि चैतदाचार्येण स्मृतम् ॥

शिखाः शिखादिनाः ॥ वायव्यगुरुमुखे पुण्या-भमतापूर्वमे

पद्म पद्मो- पद्मनाचादिपे ॥ एतदिदवान्तां प्रायवर्ति-चोरभरि

वा । वहति इतिरूपपातति = उगताह ॥ प्रकृतिः प्राति-

पदितम् ॥ प्रकृतिः = स्वभावः । प्रकृतिः उभयान्तात्पु ॥ प्रकृतिः

विश्वविहारी प्रकृतिमूलप्रकृति = वसिष्ठ, भास्कर, योग, प्रकृति-

(५) शिखादिनाः भास्कर शकेऽदितया चमदिपते (५. १. ५० न्या ७)
रूपमम् = भास्करमम् ॥

(६) दत्त-वैष्णव-उवट-अभिनवगुप्त-चक्रपाणि-श्रीधरकवली
न्यास - भक्तिनाथ - नागेश - वासुदेवदीक्षित - वासुदेव -
अभयुक्त - उदयन - वल्लभाक्षिण्य) भाग्यशेखर (२५) शिखादि-

भवान्तरम् ॥ अपावर्तिम् ॥ वल्लभाक्षेन मूलप्रकृते ॥
वल्लभम् = मूलप्रकृति ॥ आधेयस्वप्रमाणानतिरेकः सम्भवः ॥

उपलब्धमम् = अवधारः । विवेकप्रमम् = पारः ॥ पुमाणाद्
अनाधिक्यम् ॥ न्यूनता अवधारः । नियोगः अवधारमावः ॥

अश्वत्थमम् ॥ वल्लभम् = मूलप्रकृति । भक्तिः वेतनम् ॥ रव्या-
शकेऽदित्यान्तो वार्तिकवाटवचनमादृशितान्युः ॥ एवेतल्लक्षणेव्यथा
हि जीवितम् प्रायेण परिदिश्यते ॥ प्राप्तिमूढे मूढः-

शकेऽदित्याः ॥ अक्षयिनिः = अक्षयप्रमम् ॥ पञ्च आवर्तयः
= पञ्च वाटाः ॥ तव वाटः भमवाटः सम्भाषातः ।

(१) प्राप्तिनि-वाटारूपरादितिहासः (२) भास्करादित्यादिना (३)
वाटारूप मर्यादा ॥ (४) वाटिना-नाथ-परमभाषी-अनु-
(५) न्यासः (६) (७) प्राप्तिनि-नागेशतन्त्र-शुद्धरक्ष उदयनदे-
स-हीतान्ते लोडिहले - मास्य ले

(४) शान्तनेत्रि (५) भास्करः (६) विवेक (७) वास्तु-आपत्तः (८) शिखा (९)
वापार (१०) वास्तुनि रविचालः (११) वैद्यवर्त्ये न्यासिप
तन्त्रनिधि

क्रमांक	विषय	कृतिना	कलापूत्र	भास्कर	वापार	वाटारूप
२५	अप्यात्तम् वद-वापार					भास्कर
२४	उदयनदे					शशि- वैष्णव
२३						न्यासिप
२२						नत-
२१						अभयपद
२०						वसिष्ठ-
१९						

(202)
वर्तमान में भारत में जो लोग हैं वे सब
हिन्दू हैं।

वर्तमान में भारत में जो लोग हैं वे सब
हिन्दू हैं।

वर्तमान में भारत में जो लोग हैं वे सब
हिन्दू हैं।

विधाशङ्कः परिमीयते येन तत्र परिचायम् ॥ परिच्छेदिना
एव संख्या ॥ (संज्ञायाम् स्यादेव उत्पद्यो वाच्यः ॥
(संज्ञायाम् स्यादेव उत्पद्यते) अक्षरितरूपपदम् भाव-
मानम् लोपनम् ॥ अर्थं व्यञ्जी करोति ॥ मेव -
लमुपायः = लोकः ॥ इह आ-दृशम् संख्याः -
लक्ष्ये वृत्तिते ननु तत्र व्यानमानम् ॥ ओदनपाकं
पचति - ओदनपाकं करोति ॥ लोभपागेषु दन्दोर्गः
विप्रभाया पृष्टादि स्तुतिः लोकः ॥ लाभ्या -
स्तुतीत ॥ एवं नाम वृत्ते विप्रते ॥ तत्र त्रिविध्य
पदम् कृत्वा भावत्वा पञ्चपदम् पञ्चमः भवति
पादद्वयार्थेन अनुपपन्नं तत्तत्त्वं निपातनात् लिङ्गम् ॥
पन्नं लमुपायः श्रुते अवयवाः अनुमीयन्ते तेन -

निपातनम् ॥ विपरीतो विधिः ॥ पदः १३ = पादपदार्थः
गावोपनम् = द-डाणी देवता, वेदाः उभापनम् ॥
कूपमानम् पुष्पानम् नावयवार्थः गुणवचनानाम्
हि आश्रयतो लिङ्गवचनानि भवन्ति ॥ त्वत्-वर्णा-
नुपूर्वादि-रानार्थम् ॥ इति शङ्कः समाहृतः ॥ पारायणम्
आदित आत्मा आ-अन्ताद अविच्छेदं वेदाध्ययनम् ॥
सांशयिकः त्यागः ॥ *the object of doubt*
लेशयस्य विषयः ॥
न कर्तुं युक्तं अनभिधानम् ॥ ५. १. २०

अभीष्टः = लक्ष्योत्पत्त्यापत्तिः ॥ अपेक्षणा मृतः वेतनेन -
क्षीतः ॥ मृतः ललनमा व्याप्तः कालः ॥ भावी तादृशवातागतः ॥
तद्विद्यम्यति ॥ भावेन देशेन पत्रलोभाभा ॥ कृतं तत्र ॥ ६५ स्तः ॥
चौटिषा ग्रामोदगम् ॥ न चोत्थ ग्रामोदग्यते अतिगुत्ति -
(पञ्च) (५८) तदाहतेनातिना ॥ उच्यते तु तथो व्यपदेशः ॥
माधम मृतः, माधमः प्राचीनम् ॥ कालकृता शरीरवस्था ॥ अष्टमाह
शक्ते विगुः ॥ बहुवचनम् अतन्त्रम् ॥ "वाचिरे वृत्तागुह्यं रत्नव्यम्"
वाचिरेवम् ॥ अतन्त्रम् = अश्रयानम् ॥ तत्रोत्पन्नवदः ॥ ५. १. २१
जातिजम् इत्यस्य विवक्षितम् ॥ शक्यते जीजेतुम् ॥ पुनः पुनः ॥
अपचायनादि स्वार्थे पुनः मेतदाचार्येण उगीतम् ॥ इयमपि पुमापनम् ॥
अपरा वृत्तिः ॥ अपरापि पुमापनम् ॥ अपरा पुनः पुमापनम् ॥
वामः लक्ष्यमानानिदेशः ॥ पृथिवीशदा ॥ ७५ स्तः ॥
आनिष्टोमिनी नमः वाजपेयिनी ॥ तजस्यिनी ॥

(१०२)

भवति हि लोकेन ध्यातुं तच्छब्दम् ॥ यथा यत्नीः पुत्रे राय ॥ उक्तं च यथा
 हि च येते ॥ न हि तेन विनाऽत्तन्ता विं लघोः उपपद्यते ॥ यत्नम्
 श्रुत्वा ॥ मन्त्रादे तद्धिते पुंस्त्वभावः ॥ प्रतिवेदं -

शादशब्दोपि कृतमप्यात् चतुर्थे वेदेष्टु अष्टाचत्वारिंशत्
 वक्ष्यमाणं चतुर्थे ॥ त्वेत्तासाधो ऽविशेषविशेषः ॥ त्वे
 चत्वारि अवातत्तु वक्ष्यमाण ॥ लोके लोकादिषु गुण्यस्य गुण्यम्
 वसिः पूर्वसादृश्यात् ॥ आलोपिकोऽस्य पूनीऽवधिः ॥
 तदपरे न लहते ॥ ॥ अष्टादशोऽस्य कालशब्दः दिवसमुक्ते -

वसति ॥ आदिशब्दः पुकावाची ॥ यथाकथञ्च शब्दः

अवातत्तु वक्ष्यमाणः अनुदरे वक्ष्यते ॥ यथावथाञ्च शब्दः
 नावयति ॥ गुणोत्तमः प्रयतिः ॥ पूर्वावस्थायाः -

गुणातिरेको गुणोत्तमः ॥ वस्तुविशेषेण वि
 वस्तुपुगेन विशेषतः शोभते ॥ कर्मणात्पद्यते कर्मण्यम्

शरीरम् ॥ कर्मणोऽप्युच्यते कर्मणोऽप्युच्यते ॥ तत्त्वामभ्यन्त -

बुद्धिं पुर्वकां प्रति विस्मयामि गृह्यते ॥

॥ किं गान्धर्वं मेष्टुं तत्पुत्राणामुने कुतम् ॥ पात्वयोऽपि

क्रिया लाचपूर्वापरीभूता ॥ अथवा असत्त्वं

भूती ॥ ५. १. ११२. तत्त्वमावत्त्वतः ॥

सम्पन्नं शब्दं शक्तिम् इव मुच्यते ॥ पूर्वतोऽस्मात् अभिधानात्त्वयोऽपि
 दृष्टिमात्रः ॥ शब्दोऽपि च निमित्तं भावः शब्देनोच्यते ॥

आत्माकाशवीच्योऽपि ॥ ॥ यत्नमुपलब्धभावाद् इव शब्द -

निवेष्टास्तदभिधाने लक्ष्यते ॥ गुणम् विशेष्यम्, इवम् -

विशेष्यम् ॥ जातिरहानाम् जातिः प्रवर्तिनिमित्तम्

गुणशब्दानाम् गुणः ॥ शुक्लोऽपि भावः क्रिया शब्दानां क्रिया

॥ यत्नवत्त्वम् इति ॥ यदुच्यते शब्दानाम् कृतादिभिः - तत्त्वमावत्त्वतः ॥
 (यदुच्यते) ॥ भवतेऽपि च कर्मणो दृष्टिः पुत्राणां ॥ तत्त्वमावत्त्वतः

भवत इव भावः ॥ आदिशब्दोऽपि मात्र वचनः यथा विनिर्वाहः

हि शब्दशक्तयः ॥ अत्र च यदुच्यते तत्त्वमावत्त्वतः ॥ यथा विनिर्वाहः

भावः ॥ यत्नवत्त्वम् भवत्येव न वचनवत्त्वम् नान्यथा ॥

भवति अत्र भवेत्तत्त्वम् तदप्या वचनम् ॥ दृष्टिमात्रम् यथा यथा नाम

भवति इव इवम् इवम् इवम् ॥ इवम् इवम् इवम् इवम्

यत्नवत्त्वम् भवत्येव न वचनवत्त्वम् ॥ यथा विनिर्वाहः

आह भवतोऽन्नादिचारः ॥ यानां गोत्वादेहेताः भवत्यै
 गौरित्वावभासिदसम् अभिधासम् उच्यते गौरित्वावभासिः -
 अभिधाकाः उत्पद्योभवति । गोत्वादेहेताः ॥ १६१ ॥
 निमित्तमिह भवति गोत्वादेहेताः ॥ १६१ ॥
 भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।
 अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।

॥ १. १२० ॥ पृष्ठ / उच्यते - पार्थिवम् -
 पृष्ठम् - पृष्ठम् । अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।
 अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।

- (१) जीवने उत्पन्न पक्ष आह भवतः । अहो भवतः ।
- (२) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (३) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (४) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (५) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (६) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (७) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (८) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (९) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (१०) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (११) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (१२) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (१३) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (१४) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (१५) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (१६) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (१७) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (१८) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (१९) अहो भवतः । अहो भवतः ।
- (२०) अहो भवतः । अहो भवतः ।

सिद्धिः भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।
 अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।
 अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।

गतिगुणाज्जातिगुणसमाकृतहिताम् अहो भवतः । अहो भवतः ।
 १. १. १२१. अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।
 अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।
 अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।

(१. १. १२२) अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।
 (१. १. १२३) अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।
 अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः । अहो भवतः ।

वाक्यार्थ-पदवचनम् । उपदेशनाले एव दत्तम्

वाक्यार्थमिष्टः (तत्त्वविस्तारः) इत्ये - पदानि स्वार्थे

अर्थम् आभ्यास निवृत्त व्यापाराणि । अर्थदानी मूषदा-

धीः अवगता । पदो वाक्यार्थम् जनयन्ति ॥ ५. १. १२१.

विस्तारहिता । (मानकोपार्थः) लघुः पूर्वोऽवधेऽनेति

मगविधाता

लघुपूर्वः ॥ इन्तर्निधानाद् एक इति विज्ञापिते । अर्थमर्थो विवक्षितः ॥

निपुणत्वीनाम् अनालक्षणीयम् उपेक्षाम् । (४) समीपस्य भावः

समेवा समीपकम् । पूर्वोऽर्थोऽयम् अवस्था शब्दत्वाद् अपाठम् -

अपेक्षते ॥ उपेक्षानिन्नापः ॥ उन्नामलक्षणीयम् उपेक्षाम् ।

(५. १. १२४) (शिष्या - विस्तारम्) (अत्याहारः = पण्डितोक्तः) (तद्वैतः)
तत्प्राप्तैः तज्ज्ञेयो ॥ तद्वैतगतत्वात् तज्ज्ञेयः ॥ पदान् अपि विवक्षितम् ।

अपेक्षानिन्नापः अपेक्षया गेताया ॥ अन्तर्निधानादे पठ्यते ॥ याच-
वेदाभ्यासपत उपेक्षान् ॥ पुठ्यन्ते अपेक्षे ला नप्य शब्दत्वात् ॥

शब्दोपेक्षानिन्नापः ॥ यत्तु नप्य शब्दः शब्दत्वात्प्रापितुं पुठ्यते -

पुठ्यते ॥ बहुवचनं अन्तर्निधानादि रागादिभिः । भागवतं चापि
निता अन्तर्निधानं यानि अन्तर्निधानं पुठ्यन्ते तेषु अन्तर्निधानं विवक्षितं उपेक्षाम्
भागवतं बहुवचनम्, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं शब्दः, दत्तम् :

पूर्वोऽवधेऽनेति, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं :

पुठ्यन्ते, अन्तर्निधानं, तत्प्राप्तैः, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं
भागवतं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं, अन्तर्निधानं

[illegible]

[illegible]

श्रीदेवः । दायमावः ॥
 दायमावः - गुणविद्येयस्य । मेचिदाडः । अने पुनः । त्रिदिशवि-
 तीयम् । अन्तर्गतम् । व्याख्यातम् । एतन्निर्दिष्टम् । अन्तर्गतम् ।
 एतन्निर्दिष्टम् । अन्तर्गतम् । अ. २. ६५ हेतुमात्रम् । अ. २. ६५

नाम: 1. इच्छा - अभिलाषः । उत्पत्ति = उत्पत्तिः = उत्पत्तिः ४. ११. ७२
 २. शास्त्रानुनायिका उत्पत्तिः ॥

देशोपनिषत् = देशत्रय। देशादिचननायाम् उपनिषत् = "

देशेण उचितः = यथावत् ।
 आहन्ति अथ विद्या विज्ञानादिभिः विषयो यन्त्रः । त्वत्प्राप्तिम् -
 निश्चितस्य उद्योगस्य । आयुः / उद्योगः विज्ञानस्य प्रियता
 उद्योग उचितः यथावत् ।

निशानस्तस्य प्रयोजनम् ।
 धाम कृष्णस्य ज्ञानं पीडयते ।
 आधुनः ।

[illegible]

अंशः दत्तः । अंशः पुनः । अंशः = नवः ॥
अंशः दत्तः । अंशः पुनः । अंशः = अलन

[illegible]

अभिप्रेत - प्रतिपक्ष
 व्यवस्थापक विवेकालय प्रवृत्ति: (५. २. २०१७)

द्वितीयः लिखितो द्वितीयोऽवतः ॥ उष्णं वपिम्भी भाव
 उष्णोऽवतः ॥ अतः ॥ उष्णं वपिम्भी भाव
 उष्णोऽवतः ॥ अतः ॥ उष्णं वपिम्भी भाव
 उष्णोऽवतः ॥ अतः ॥ उष्णं वपिम्भी भाव

पुत्रोऽपि लघुनामकः । पुत्रोऽपि लघुनामकः ।
 विष्णुलोकितनामकः । पुत्रोऽपि लघुनामकः ।
 विष्णुलोकितनामकः । पुत्रोऽपि लघुनामकः ।
 विष्णुलोकितनामकः । पुत्रोऽपि लघुनामकः ।

दाता - गृहीता - उप-उद्घा (लाभ) से ला लाद फरा
लाभानु (अवयव) । अमल जाति लयनमितिपरीति

(१००) पूर्वमपि खंशाक्षममवति। पलेनविना वायु न भिडयति।

(५. २. १२) पालेनम - जन्मानुत्पत्तिम्। अत्राप्यः

अपत्त्याव्ययः वसतिः ॥ क्षेत्रियम्। क्षेत्रिये वापिः।

क्षेत्रियम् विष्णुम्। क्षेत्रियामि तज्जानि क्षेत्रियः -

पाट्वादिः ॥ ५. २. १३॥ इन्द्रियम् = इन्द्रियम्

इन्द्र इन्द्रम् इन्द्र इन्द्रम्, इन्द्र इन्द्रम् इन्द्र इन्द्रम् इन्द्र

वा ॥

(१) आत्मा है ॥ (२) अहम् (३) ज्ञाते - (४) -
सुखद्वये स्थिति. (३) उत्पन्न होत ही इन्द्रियीनी.

(४) अरुण शक्ति. (५) लक्ष्मण-वाचना वापि -
मोक्ष ॥ (६) रान- इन्द्र- विष्णु - मर्मों वा आत्मा

(७) वसतिपम. (८) भोजनवादि का लक्ष्यम्

(९) आह्वयवादि. (१०) प्राप्तिव-विषयव्ययम्

(११) इन्द्रिये मी वेदा (१२) अमदमी अमदमी.

(१३) चेतन, चेतन, चित्ति। चित् ॥ (१४) लक्ष्मण
नन्द ॥ (१५) इन्द्र- इन्द्र- उपलब्ध - सुखद्वये चेतन

(१६) क्षेत्रियवद्वयम्. (१७) लक्ष्मणम् ॥

मोक्षो. (१८) उत्पन्नवादिम्. (१९) मूल लेन
निमित्तता. (२०) उपलब्धी इन्द्र. (२१) लक्ष्मण

इन्द्र. (२२) लक्ष्मणम् अमदमी इन्द्र. (२३)

// ५. २. ११ - पाठ अत्राप्यनामं प्रमाणे
लोपः अत्राप्यनामं प्रमाणे

ममोत्पत्ति- उत्पत्ति- गोत्रादिदिग्दर्शनम् ॥ प्रवृत्तिवद्

अत्राप्यनामं प्रमाणे ॥ प्रवृत्तिवद् - प्रवृत्तिवद् -

दीपते प्रवृत्तिवद् ॥ उत्पत्तिवद् - उत्पत्तिवद्

अत्राप्यनामं - लक्ष्मण. उपलब्धी - लक्ष्मणम्

अत्राप्यनामं - लक्ष्मण - उत्पत्तिवद् (५. २. १२) -

लोपः अत्राप्यनामं प्रमाणे उत्पत्तिवद् विषयम्
लोपः अत्राप्यनामं प्रमाणे उत्पत्तिवद् विषयम्

दिदीने आर्धलंघुतिवेरधको वे उवाट.

- (१) लंघासी (२) उपदेष्टा (३) अध्यापक (४) अध्यापिका.
 (५) आर्धलभाज. (६) जनतलभाज. (७) जनतभाज.
 (८) दिदीलभाज (९) लंघुतलभाज (१०) लंघुतपुत्रलभाज.
 (११) लंघुतगुणविकेता. (१२) पुत्रलभाज निमित्ता
 (१३) वरदा: पक्षिता: (१४) ज्योतिर्विध: (१५) याचिक
 (१६) याचिका: * वेदवेदाङ्गा पाठका: , वेदाङ्गा: -
 लक्ष्मीति - लक्ष्मीवा ॥ (१७) लक्ष्मीवदनरञ्जिता:
 (१८) जयताम्र (गुह्यताम्र) विनिपातान विधत्ते ॥ (१९)
 आह्वयनीनाम पुष्पा: (२०) व्याख्याता: - वरदा: (२१)
 पुष्पाङ्गा: (२२) वृषभुजनी: (२३) निजीजमाय
 (२४) मेली - पुष्पाङ्गाङ्गी: (२५) पञ्च-परमिकरद्वय
 (२६) आकाशजली (२७) अन्ना वरप: ॥ (२८) गायत्री

विषयान् दातुम् अन्तरे च पुत्रादीन् विधत्ते ॥

५. २. १४ (पाणि.)

धूमविज्ञा प्रशांतानि त्वयोर्गोविषयान् विधातुं लंघुतलभाजविषयां भवन्ति मनुवासा
 धूमि-गोमन्तः। निष्कायम् कृच्छ्री उशंभायम् अपवर्तीरन्ता ।
 निष्कायम् कीर्तिगोवृद्धाः। अतिशयने - उदात्तीरन्ता ।
 लंघुतलभाज - कृच्छ्री अतिशयने धायम् अतिशयन
 न लंघुतलभाजो विधातुं विधातुं ॥ शोभायम् भाव-योगः

सिखेनटः ॥ लंघुतलभाज-लंघुतलभाज अर्थम् हुडो
 गोमन्तः। लंघुतलभाजो विधातुं लंघुतलभाज । एष्वरो
 धमासीत् - लंघुतलभाज भाव-योगः गो - (वरदा-वोदः
 पुष्पाङ्गा) ॥ भावाः एतिहासोदयो नाथपदमाः ॥ ५: २. २६ ॥

धनेनैवैवा निष्कायनाम् अन्तरे विधातुं लंघुतलभाजो विधातुं ॥ भावाभावाः ॥

(॥ अन्तरे विधातुं लंघुतलभाजो विधातुं ॥ वाचिभम् ॥ विधेयं विधातुं
 लंघुतलभाजो विधातुं लंघुतलभाजो विधातुं ॥ भावाभावाः ॥ भावाभावाः ॥

जनेन विधातुं वाचिभम् अतिशयने भावाभावाः ॥ भावाभावाः ॥

उपतायः रोगः। पादस्पर्शो विधातुं लंघुतलभाजो विधातुं ॥ भावाभावाः ॥

वत्सलः लम्बी। वत्सलः पिता ॥ शङ्का अथवायति

पुत्रनिपातं - लक्ष्मी-वामिना विधातुं ॥ लक्ष्मी-वामिना विधातुं ॥

नि अङ्गाणि अस्याः अङ्गाणि । लक्ष्मी-वामिना विधातुं ॥

मन्थनं पूर्वनिधत्ति॥

(११०) मातृवर्गं दाहय अन्तर्गतं मन्थनं - २५०० वर्षे वाशी-
मातृवर्गं दाहय है। मन्थनं मन्थनं है।

५. २. १०२. लोको ह्यन्तर्गतं नोच्यते।

५. २. ११०.

उभय-दाहं मन्थनं प्रणीतम्। प्रणीतं
प्रणीतम्। प्रणीतम्। ५. २. १०२. प्रणीतम् -

ऽव्युत्पन्नं प्रातिपदिकम् - उच्चात्तम्। इति प्र-
मत्तं न विरुद्धते। तदर्थं मन्थनमिच्छाम -
इति कृतम्॥ प्रणीतम् = प्रणीतम्।

प्रणीतम् - मन्थनम्। लोको ह्यन्तर्गतं नोच्यते।
इति भाष्यम्॥ मन्थनं मन्थनम् अन्तर्गतेति।

मन्थनम्। इति प्रणीतम् - उच्चात्तम्।

मातृवर्गं मन्थनम् अन्तर्गतम् - लोको ह्यन्तर्गतं नोच्यते।

मन्थनम् मन्थनम् अन्तर्गतम् (भाष्यः ५. २. १०२.)

मन्थनम् मन्थनम् अन्तर्गतम्। मातृवर्गं -
मन्थनम् मन्थनम् इति मन्थनम्। मातृवर्गं मन्थनम्।

मातृवर्गः मन्थनम्। मन्थनम् मन्थनम्॥ मन्थनम् -

मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम्॥ मन्थनम् मन्थनम् -
मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम्॥ मन्थनम् मन्थनम्॥

मन्थनम् मन्थनम्॥ मन्थनम् मन्थनम्॥ मन्थनम् -
मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम्॥ ५. २. ११४॥

मन्थनम् मन्थनम् - मन्थनम् मन्थनम् -

मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम्॥ ५. २. २१२.

मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम्॥

मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम्॥

मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम्॥

मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम्॥

मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम्॥

मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम् मन्थनम्॥

प्रतिमुद्रते दीनारदिपु ॥ तदाहवमुच्यते ॥ काहने (२११)
 मापे मापेयन्वाएद- ॥ ६४-उपम-६४यानि-
 दीर्घत्वम् उद्योजयन्ति ॥ अष्टा = ६४ । १६४यानुः
 ६४यी- ६४पिवा ६४यवान् ॥

न सहेते। शीतानु- उज्जानुः, वृषानुः ॥
 अथो तदभावे एतन्निर्वच्यते ॥ अथो- अथैष्टनः ।
 अभिवान् ॥ भक्तता पीवेष्टाये भक्तनल्लापकम्
 भूदे। भक्ततः एतदेष्टाये हसि भक्तच । ॥
 वाग्मिजनः । वाचालः वाचाटः वडभाषी ।

यहिसम्पत्तयु मापते। यो हि कुटिलवन् वडभाषते
 पानवचनोऽपम (च शब्द) आत्मोत्पीय पानं चापि
 जनवानी (च शब्द) ॥ (५.२.२२५) गुणवचने वचने
 यो भक्तये सुगुणवचनम् ॥ वडभाषी एति गैवतिवाऽभिजित् ॥
 विद्यागुह्यायेन यदोपनीयत ततः लेखितयो यो नियम विरोधः
 तद् वड- तन्नापि वड- वापी ॥ तन्निधमविरोध- चणो ॥
 क्षयादीनाम- तथाप्येव- वडीनामपि द्वाटान- धूडय- नाम
 मत्वधिगम्योऽस्ति । ५.२.२२६ तत्र उच्यते ॥
 ॥ व्याकृष्ट- ५५४यान- अप्रवृष्ट- ले लक्षणा- उपमा- ॥

॥ व्याकृष्ट- ५५४यान- अलंकाराध्यात्म- अप्रवृष्ट- से लक्षणासंग्रह, उपमा
 लिंग- व्यापाप्राणकलंगुहः ॥ लैखित्यभाष- शास्त्रीयन्यायसंग्रहः ॥
 कम् = उदरम् । शम्- पुत्रम् ॥ तुम्ह- एति वड- इतिः
 इतिवत्ता नामिष्यते । अहम्- अहंवाट्याल । शुभं- वत्प्रापयते ॥
 इतिवन् चेताडि- इत्या, भनकि- इत्या । कः शब्दः पुत्र- वा- वापु-
 वड- भक्तवचनम् । (५.२.२२२ परम-वापी) अतिहित्वा

अहितः निर्दिष्टपादः ॥ ५.३.१ ॥ तस्माद् यथाप्यह-
 मेव लोभः । स लोभकाम- हिताम लम्बयति ॥ एकीभावार्थता
 सोचलम्बका र्थता लोभयोगिनम् अयेष्टे एव येन लक्षणाया-
 माके भवति ॥ अर्थोत्पीय हि- लक्षणाभवन्ति । यथा पीमायाः निष्-
 मिकाः एव भार्गवदिनाश्च एवमेवोपि न्यायाः चाराये ॥

॥ न हि पुत्र तादृश- एताप्युष्टः इति नाहोपपादयामाह इति । ५.३.३
 तदुच्यते ॥ एवम्- इति वड- इति वड- वडभाषी ।
 ॥ देवदत्त, आध्यामी एव भावान्, पद-अलि को वड- वडभाषी ॥
 पीयन्- विधि- लक्षणाया- अल- गृह्ये ॥ लम्बे हि- पुत्रादे- यः
 लक्षणाया- पदेन- पुत्राया- वडभाषी । अर्थो- वि- यथा- लक्षणा-
 कलं- (न- लक्षणा) नाहो- अमाता

अथ च अधिपानाभावः हेतुः ॥ उच्यते ननु वाच्यं न -
 कुलसिद्धयवस्थते ॥ भागवतिकात् एव भाषाया मतेनैव च ति
 तादिसिद्धयवस्थते ॥ एतद्वि = आभिप्रायः
 एतद्वि अभुता । धरातीम् ॥ एवम् । प्रागल्भ्यम् -
 मर्मिण ताडनम् । संभाषण भेदः विधेयः उच्यते ।
 यथा उच्यते इति लाभात् ॥ तत्त्वविशेषः भाषादयः -
 उच्यते ॥ तत्र-उच्यते = तत्र ॥ ॥ ५. ३. २६ -
 दिग्-देश-काल ॥ एवम्-वर्ण-तत्र ॥ भूतिः अपात्रात्
 निवापम् । अपात्राति-निवापति । यत्र-वाचिकम्
 पूर्वोक्तम् ॥ दिग्भित्त देशात्वात् एवम्-वर्ण-तत्र ॥

वर्णनामोक्तिमात्रे पुनः भावः ॥ उच्यते ननु कुरुते तु न
 कुरुते ननु ॥ अथवा विनयेः वाच्यविशेषः वीर्यपी
 निरुक्तम् ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥ ५. ३. २८ -
 मध्यमपरादौ पूर्वान् विधीन् वाच्यम् ॥ ॥
 अथवा विनयेः अथवा विनयेः अथवा विनयेः ॥ पूर्वप्रतिपक्षम्
 पुनश्चापि ॥ लापवापि ॥ मुक्तप्रापि ॥ अथवा विनयेः
 अथवा विनयेः ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥
 उच्यते ननु कुरुते ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥
 दिग्-देश-कालम् अथवा विनयेः ॥ अथवा विनयेः
 अथवा विनयेः ॥ देशात्वात् एवम्-वर्ण-तत्र ॥ दिग्भित्त
 विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥ अथवा विनयेः
 विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥ अथवा विनयेः
 विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥ अथवा विनयेः

विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥ अथवा विनयेः ॥
 आध्यात्मिकम् । ज्ञानादीनामाध्यात्मिकम् । विनयेः ॥
 अथवा विनयेः ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥
 अथवा विनयेः ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥
 अथवा विनयेः ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥
 अथवा विनयेः ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥
 अथवा विनयेः ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥
 अथवा विनयेः ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥
 अथवा विनयेः ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥
 अथवा विनयेः ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥
 अथवा विनयेः ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥
 अथवा विनयेः ॥ विनयेः ॥ उच्यते ननु कुरुते ॥

तदिह अभिधानं शक्ति- (प्रभावः असादन-बाधनम्) (923)
गुह्यम् यावः अपिहितः ॥ गुह्योप-रोक्ष्यम् एवम्
विरोक्ष्यम् ॥ उक्तोक्तिमिति हि पुत्पातनम् ।

५. ३. ४२ तत्र ह्युक्ताः । न हिलक्ष्येन पदेकाः अनुवर्त्तन्ते ।
॥ पुद्गलानि लक्ष्यम् अनुवर्त्तन्ते ॥ ॥ पुद्गलानि लक्ष्यम् -
५ पदे वन्ते वा यथा भूतवान् । पुद्गलानि लक्ष्यम् विरोक्ष्यम्

लक्ष्येऽपि वन्ते भूतवादी भूतार्थः लक्ष्यः ।

भूतः वन्ति । भावः योगः । उक्तः । लक्ष्यः । इवम् । एवम् ।
अन्वर्त्तन्ते ॥ तन्निमित्तं हि व्याख्यायकभावः, न वातमदः ।

देवदत्तस्य भूतपूर्वगतः । देवदत्तस्य ॥ इत्यालोप्याह ॥

ह्यविभावादिना, अयमनयो रितरेण आद्यः इति आद्यततः ।

हि-वचनम् । इत्येवमिदं वचनम् । इवचनम् । अन्वर्त्तन्ते
इवचन-इति लक्ष्यम् न पाणिनापि रसम् ॥ भूतः निराकार-
माह ॥ पाणिनिप्रमाणः हि भाष्येभ्यो विप्रवर्त्तन्ते एवम् विप्रवर्त्तन्ते ॥

भाष्येभ्यो विप्रवर्त्तन्ते । अमरः । पाणिनि-पाणिनिप्रमाणम् ।

येन पदेन ह्येवम् उच्यते तद् इवचनम् ॥ अतिशययान्तम्
अयमनयो न अतिशययान्तः ॥ विप्रवर्त्तन्ते शब्द लक्ष्यम्
लक्ष्यत्वम् चिन्तनम् ॥ लक्ष्यत्वम् चिन्तनम् ॥

उपपत्तिरिति पदम् उपपत्तिम् । इति शब्द-इत्याह ॥

भोक्ता ॥ उच्यते इति योग्यवेक्षः ॥ अन्वर्त्तन्ते हि-
लक्ष्यः ॥ अन्वर्त्तन्ते एवम् अन्वर्त्तन्ते ॥ विप्रवर्त्तन्ते

पदम् । अन्वर्त्तन्ते ५. ३. ४२ तत्र ह्युक्ताः

लक्ष्यत्वम् - न पाणिनापि रसम् ॥ अन्वर्त्तन्ते व्याख्यायकमेव -
शास्त्रम् ॥ एवमुक्तं चेद्विद्योतेषु विज्ञेयम् ॥ तदेव अनेन

लक्षितम् ॥ इति वदन्त्येन न कश्चिदपि भवति, लक्ष्यम् । तथापि -
न कृतम् ॥ अन्वर्त्तन्ते तत्र ह्युक्ताः पदनिधायतां पदनिधायतां हि

लक्ष्यत्वम् लक्ष्यत्वमेव तन्मात्रम् अन्वर्त्तन्ते । अन्वर्त्तन्ते व्याख्यायकमेव -
लक्ष्यम् ॥ अन्वर्त्तन्ते तत्र ह्युक्ताः पदनिधायतां पदनिधायतां हि

लक्ष्यत्वम् ॥ अन्वर्त्तन्ते तत्र ह्युक्ताः पदनिधायतां पदनिधायतां हि
लक्ष्यत्वम् ॥ अन्वर्त्तन्ते तत्र ह्युक्ताः पदनिधायतां पदनिधायतां हि

लक्ष्यत्वम् ॥ अन्वर्त्तन्ते तत्र ह्युक्ताः पदनिधायतां पदनिधायतां हि
लक्ष्यत्वम् ॥ अन्वर्त्तन्ते तत्र ह्युक्ताः पदनिधायतां पदनिधायतां हि

लक्ष्यत्वम् - व्याख्यायकम् - व्याख्यायकम् । व्याख्यायकम् ।

लक्ष्यत्वम् । व्याख्यायकम्, लक्ष्यत्वम्, व्याख्यायकम् । व्याख्यायकम् ।

अमरः ॥ अन्वर्त्तन्ते तत्र ह्युक्ताः पदनिधायतां पदनिधायतां हि
लक्ष्यत्वम् । व्याख्यायकम्, लक्ष्यत्वम्, व्याख्यायकम् । व्याख्यायकम् ।

[illegible][illegible]

पदार्थात्मा लभातिः। स्तोत्रं अथम्युदितम् ॥
 दैवदलभातिः। पालिशोभात्। अतिरागपद - लभ-
 नगुणप्रतिभापयेत्। अतिरागपद - लभ-

॥ व्याधिकाः पुच्छन्ति विद्वांसः क्वनामसु वहेत् ॥

५. ३. ८१ वाक्य ३। शीतल - व्यासः । निरुद्धः ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

अनुकम्पायाम् । आह्वयनं अनुकम्पायाम् । अनुकम्पायाम् ।
 पात्य = अनुकम्पा । न हि उक्तेषां चतुर्णां योऽप्युक्तः
 अस्ति । विस्मयनीयत्वात् । विशेषाद्देव इति आद्य-
 विवक्षाम् = कल्याणप्रवृत्तौ । "उद्देश्यत्वात्
 उत्पत्त्यादिमं लक्षणं लक्षणयोः उत्पत्त्यादिः प्रधानम् ।" ^{७४} ^{७५}
 चम् । योऽथ त्वत्तन् लक्षणं त्रिषु न कृतं ति
 ल एव मुच्यते ॥ "आद्यं गणनीयं नाना विहि र्भावनाम्
 रिचयः" । इति लिङ्ग-कुतः । भौतवत्त्वं इति रिचये
 ५ जैन-निर्णयः प्रमाणं इति । अनुकम्पायाम् । अनुकम्पायाम् ।
 उक्तम् ॥ अनुकम्पायाम् । अनुकम्पायाम् । लक्षणानां विवक्षा-
 नीतिः ॥ "लोप्यमानां प्रकृत्यैव लिङ्गं भवति" ।
 भट्टो बाहुयस्य स भट्टबाहुयः ॥ योऽपि उक्तः भट्टो बाहु-
 यस्य । योगाविभागोऽपि चिन्तय प्रयोजनः ॥
 "अनुकम्पायाम् पूर्वम् लङ्गीहिरुत्तपरलोप्यम्" ॥

व्याधिरजिनामिव अजिनम् पात्य लक्ष्याध्यात्मिनाः । लोप्यमा-
 यम् लक्ष्याध्यात्मी । उद्देश्यं सर्वलोपादिम् ॥
 प्रत्ययस्य तयोरेव उद्देश्यं लक्ष्याध्यामात् ॥
 उद्देश्यं लक्ष्याध्यामात् तयोरेव लक्ष्याध्यामात् ॥
 "लोप्यमा लं इति पूर्वलोपादि सन्ता" ॥ वर्षाग्रहयाम् -
 लक्ष्याध्यामात् वा । "लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात्
 लक्ष्याध्यामात्" । इति अक्षरशब्दोऽयम् अक्षिप्यते ,
 अक्षयनोदिते - केवलं वा ॥

लोप्यमा आशीर्षित्वं लक्ष्याध्यामात् । लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात्
 लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् , लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात्

ननु च उच्यते त्रिषु शब्देषु लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात्
 लक्ष्याध्यामात् । लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात्
 लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात्

लोप्यमा आशीर्षित्वं लक्ष्याध्यामात् । लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात्
 लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात्
 लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात्
 लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात्
 लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात् लक्ष्याध्यामात्

(११५) सू-संज्ञा-निबन्धनं कुर्वन् । अकृतोक्तानिः शब्दः
दीर्घ-प्रतियोगी ह्यः ॥ अल्प-प्रतियोगी महत्,
वरुवा ॥ कुटी । लब्धा इति कृतम् ॥

॥ बोधिरत्वे जीर्णं लिङ्गता, लोकप्रयत्ना विभक्तं
ह्य । इत्या कृतम् उक्तम् - यमिभ्यम् -
निहभाजनम् ॥ उपमवर्गः वदः, तस्य तनुत्वरं
द्वितीयवर्गः प्राप्तिः । तस्य उक्ता ॥ भारी-
वदने मन्द शक्तिता ॥ ५ ज्ञातो-विधाय-गुणेन
संज्ञा वा लघुपादादेव देशस्य धृष्टान्तस्य -
निष्पाद्यम् ॥ गदिमेन अश्वायाम् उत्पादितः
अश्वावत् उच्यते ॥ ५ लघुपादात् उपमवर्गः ॥ महाविद्या
प्रत्याम् गृह्यम् पूजायाम् । ५. ३ २४ तदुक्ता

तेदेव विदुषोति । अवलेपः = निम्ना । व्याख्यायम् यत्
अवलेपभावयति तत्पावक्षेपम् भवत्येव ॥ अं-
पादितानाम् आम्नाये पद्यिभ्यम् = कल्पयन्नादि ।
तुपयन्-वाप्यादि निमित्तं वि-विचित्रकर्म = विविचित्र

इत्यम् = भवत्यम् आम्नायेवानाम् अधिगताम् कल्पयन्नादि
लघुपादादेः । अम्नायेवानाम् अधिगताम् कल्पयन्नादि

लोहितः । लघुपादात् अलोहितोऽपि उपाधुयम् वशा
द तथा लोहिते ह्युक्तायते । नाना जातीयः

अनिभतस्तयोऽर्धरात्रयुक्तनः । लङ्गः पूजाः ॥

अनन्तरं विविधं भवति प्रतियोग्ये वा । ५५ ५०
५५ (५५) लघुपादात् उपाधुयम् यत् ।

ग्राह्यः पूर्वो पद्यतते ग्राह्यी पूर्वम् । उपाधुयम् =
उपाधुयम् पूर्वो लघुपादात् ॥ नाना जातीयः अनि-
भतवत्तयः उत्तेजनीयः । लङ्गः पूजाः । प्राप्ति-
नन्वो हि विविधो भवति ।

वाम-कर्म मनुष्याणां वादित्वं वकाविव ॥

आहुतयः श्रुतः । लघुपादात् । उपाधुयम् ।

वामात् पदात् लघुपादात् । श्रुतः । लघुपादात् ।

लघुपादात् । लघुपादात् । लघुपादात् ।

(^{* ਸਤਿਨਾਮੁ} ਸਿਰਿਸਾਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭਾਤਿ ਆਖੈ, ਸਿਰਿਸਾਗੁਰੂ ਨਾਮੁ) ੨-੩-੧੧੬

लक्ष्मण भोतिता लक्ष्मण नृपुत्रां विनीतन न भवति।

सत्यमेव जयते ॥ ५-४-३ अद-

विष्णुः । सर्वोपकारं शान्तिं कुरुते ।
विष्णुः । सर्वोपकारं शान्तिं कुरुते ।

आदिनिष्ठु आदिना दायिपुत्राणां शान्तिः ॥
 शतं शतानि वर्षाणां एवैकदिनं महर्षयः ।
 नक्षत्रे निवर्तन्ते लोकाधीनः महर्षयः ॥
 पापलिपुत्रम् - सुतु महर्षयः इति ह्येव नामभाला ॥ यो शास्त्री
 वत्त पत्तनम् । यद् भविष्यति - तद् भविष्यति निवासेनाम्

यत्र भवत्युपपत्तेः अभिजनानाम् यत्र पूर्वकथितम् ॥
 आगमः मित्रवत् । आदेशः शत्रुवत् । जया कुलभक्तः ।
 सत्सीव तदुभा । तैलधारवत् । देहोपाय मधुनु शत्रुवत् ।
 यथा वनम् (यनित्रेयनरो नार्थिपान्धति तथा भुक्तगतां विभाषु भुक्ति
 वस्तुविभाग - पदार्थविभाग वैशेषिक-वेद्यम्) यत् यत्तमविभाग
 शिक्षामेन यो भ्रातृपुत्राणाम् विभाग आराम-विस्तार-उच्छ्राप
 विभाग सत्रपुत्राणाम् विभाग मरुभारविभाग यत्तमविभाग

क्षेमः वस्तुभित्तिर्निर्गत्य दशापकेन्द्राद् अथा यत् पात्रं विविधं
 जघनं हेमङ्गरेण हृदये वङ्गो भवतीत्यर्थः ॥
 एवम् उक्तं यै रभिप्रायेऽभ्युपगम्य यथा दृष्टे भवन्ति
 वरतेऽदिपत्रस्त्रीति तांशेदिकः ॥

उभयपक्षे रीतवत्त्वार्थस्य शब्देन वङ्गीकृतं मात्रम् अनुवा ४३५
 जातिपूर्वकाः ॥ उक्तिषेधा भवन्ति ।

यावज्जीवमहं मैत्री कुलचारीच मे पिता ।
 मातृमम वक्ष्यामीति स्मामोऽनुपमो भवान् ॥ (७)
 अभिधर्मं समुत्तमं ॥ यथा कुलेन भावितम् । रूपम्
 वरुणदेवम् । वेदना येनोपमा । (१) वृत्ता भवेति वेदना ।
 (२) संस्काराः पयोपमाः । मित्राणाम् मायोपमा ॥ (३) रूप-वेदना

तन्त्र - संस्कार - विचार
 अथो मापि भविष्यत् समनं हुलि रावयत् ।
 तमगीवः पुत्रमुत्तमं तमजिह्वाऽधुपुत्रपत् ॥
 प्रायः पवित्रं यामं पवित्र्यामं, प्रेमायं पवित्रं यामं च मन्त्राः ॥
 तेषां च लाभार्थं यामं पवित्रं महर्षयो व्याख्यात निराहुः ॥
 ज्येष्ठे हि पुत्रेण स्वस्य विद्याप्राप्तं व्याख्यातं यामं च मन्त्राः
 अथ पुत्रोऽप्येवमयं नियतम् अयत्तपते ॥

स्वर्गवर्षादेशाः दाक्षीपुत्रस्य प्राप्तिनेः ।
 एवैव विचारो हि निवर्तनं मोषयते ॥
 भू, वृ, गम, वा, पद, वर, क्रम, ह, नी, वर, वृष, दिश, नर, अर, दिव
 वृष, हृ, वृ, विद । इत्यर्थावधानेन अत्रार्थः दातव्यः

अथिभ्रातृलाभेन पुत्रोत्तमं मन्त्रेण यथा कृत्वाः ॥
 पुत्राभूत अत्रार्थः दर्शयति यामिः शुभावरणं यामिः शुभं
 उपविष्टं महता यत्तम् मन्त्रं उपायति ॥ तत्राश्वत्थं वरुणा
 यत्तम् मन्त्रं मित्रादिना यत्तम् ।

प्रस्तावमगवधय्य वृत्तं वृत्तविदोविदुः।

द्व्यार्थप्रधानो गुणो वृत्तिः।

द्व्यार्थं वर्णयते यत्र परः सूत्रानुसारीभिः।

विपक्षानि च वर्णयन्ते भाष्यं भाष्यविदोविदुः॥

उक्तानुक्तदुरुक्तानां चिन्ता यत्र उवर्तते।

तं गुणं वार्तिकं प्रादुर्वाति वृत्ता मनीमिणः॥

भगवत्पुत्रः। अनुवर्ण्य, अनुवर्ति, आवर्ण्य, अपदेशिवद्भाव
आदेशः। तदन्तर्विधिः। तदन्तर्विधि-निषेधः, उत्पत्तिलक्ष्य,
आगमः। विधिनिमित्तः। विधि-वाधा विधनित्पत्त्यः।
विभाषा, पूर्वविप्रतिषेधः, विधिबलीपत्त्यः। मत्त्व, नित्यत्व
अन्तर्ज्ञत्व, अपवादत्व, भगवत्पुत्रत्व। शब्दशक्तिः
समाहारिवृत्तिः, वक्तृविवक्षा। लिङ्गवचनविन्यासः। शब्द-
प्रयोगः॥

वृत्तौ भवम् - वार्तिकम्।

त्रीणि सूत्रं सहस्राणि तथानवशतानि च

वर्णयन्ति सूत्राणाम् पाणिनिः कृतवान् स्वयम्॥

कः पुनरपि कापीभाष्ययोर्विशेषः॥ अपि वाऽऽप्रतियोगम्
तथा निर्देशार्थं एते योगेयोगे उभतिष्ठते। पीभाष्यापुनरेकदेशस्था
वृत्तौ वक्तृशास्त्रम् अभिज्वलयति प्रदीपवत्॥ (महाभाष्य
॥-१०॥

प्रीतिः पीतौ व्यापृतां भाषां पीभाषां उच्यते।

भाष्ये पीतौ यस्मात् पीभाषास्ततः स्मृताः॥

पीतौ भाष्ये या ना पीभाषा

विधौ निषेधकारिणी भाषा॥

शायद्विद्वं वक्तृशास्त्रं शायद्विद्वं विधयोऽनित्यताः।

भगवत्पुत्रं पीभाष्याधीयते॥

इन्द्रकिन्ना अनुवर्ण्य, लघुपीभाषावृत्तिः, शायद्विद्वं
पुनरेकदेशस्था पीभाष्यापुनरेकदेशस्था पीभाष्यापुनरेकदेशस्था
पुनरेकदेशस्था पीभाष्यापुनरेकदेशस्था पीभाष्यापुनरेकदेशस्था
पुनरेकदेशस्था पीभाष्यापुनरेकदेशस्था पीभाष्यापुनरेकदेशस्था

प्रीतिः पीतौ व्यापृतां भाषां पीभाषां उच्यते।

भाष्ये पीतौ यस्मात् पीभाषास्ततः स्मृताः॥

पीतौ भाष्ये या ना पीभाषा

विधौ निषेधकारिणी भाषा॥

५२ अलङ्कार-व्यास ।

(१२५) अलङ्कारगुणसंदेहे नपुंसकलिङ्गः उपपद्यते
संदेहे बहुवचनम् उपोक्तव्यम् ॥

अतिभवन्तः पुत्राः
साडे भिन्ने जातरजे ॥

अलिङ्गः सहेत्येव मध्यमम् ।
विधा विशेषणानां अर्पितं नपुंसकलिङ्गं तत्र ॥

अभिधानलक्षणाः सूचयितव्याः वृत्तयः ॥

विचित्राः शब्दशक्तयः ।
बहुवचनं पूर्विकादि शब्दार्थपुनरावृत्तिः

विवक्षातः कारणवशात् :

विवक्षातः काष्ठाभिभवन्ति ।

लिङ्गमशेषं लोकाप्युपलब्धिः स

गुरुवद्गुरुपुत्रे वर्तितव्यम् ।

व्यासः स्पष्टिचष्टिप्रायाः (४३ पृष्ठेन)

अवयवे वृत्तं लिङ्गम् त्रुपायस्य विशेष्यं भवति । अदृशं

कल्पम् अनुकल्पम् । प्रकृतिवद् अनुकल्पम् । उदाहरणं -

पुष्पं लिङ्गोऽनुवच्यः । अनुकल्पः अनुवच्यः सहेत्येव ।

धातवोऽनेकधा । आदेशः रत्नार्थः । कृष्णः सहेत्येव ।

पुष्पेऽप्येव हि तत् सर्वं यद् वृत्तौ पञ्च वाच्ये ।

पुष्पं योनिरिहायानाम् सर्वं पुष्पे प्राविष्टम् ॥

अग्राभ्यामुपजातेन विक्लव्योऽप्युपजातः ।

आदेशाच्च प्रकृतं लक्षणं ब्रह्मपरिभाषा ॥

मेवमेव प्रमाणमुपजाते । (मेवमेव ही लक्षणम् ॥

यौत्सुन्यं कृत्वा शब्दे यदाप्येवः पुर्वीकृतं

लभ्यादुत्तरेण शब्दे वाच्यमर्थस्य लक्षणम् ॥

पुर्वीकृतं पारस्पर्यं वाक्यं गृह्णाति सूत्रम् ॥

अद्वैतः पदार्थोऽपि विग्रहो वाक्योऽयम् ।

आक्षेपोऽयं समाधानम् व्याख्यानं बहुविधं सदा ॥

प्रसङ्गः प्रत्ययप्रतिषेधोऽयम् त्रिधा बह्वचनम् ।
 पदप्रदाहः लक्षितो यत्रोक्तपदेन नम् ।

तन् सादृश्यमभावश्च तदन्तत्वं तदल्पता ।

अत्राशङ्क्यं विरोधश्च नञ्काः कृत् प्रदीक्षिताः ॥

अवधारणः । अपापम् । अन्त्यम् । अन्त्यः । अनुप्रासम् ।

अपराधो वा अन्त्ये जा. अन्त्यम् । अपरम् ॥

प्रभाष, आलस्य, अशान्ति, उद्देश, अल्पाप्युक्त,
 लक्षणेनानित्व, अशान्ति, अशान्ति, अशान्ति, अशान्ति,
 अशान्ति, अशान्ति, अशान्ति, अशान्ति, अशान्ति, अशान्ति,
 अशान्ति, अशान्ति ॥ निम्नले २५०० वक्ता वेदादि-

(१) शब्दादि (२) शब्दादिनिश्चय (३) शब्दादिनिर्णय ॥

अन्त्यप्रत्ययभाषा एी मुख्यपदेन ॥ अन्त्यप्रत्ययभाषा

अन्त्यप्रत्ययभाषा-परिभाषा ॥ वाक्यपदीया वैश्वराय
 मूलम् - लघुप्रत्ययम् । शब्दानुशासनम् ॥ अपिदाह (१)
 परिभाषा (२) ॥ परिभाषा (३) ॥ परिभाषा (४) ॥ परिभाषा (५) ॥

अन्त्येन भाष्यते वाक्यम् अन्त्येन वा परिभाषा ॥

परिभाषा (१) अन्त्येन वाक्यम् अन्त्येन वा परिभाषा ॥

शब्दानुशासनम् । अपिदाह (१) ॥ परिभाषा (२) ॥ परिभाषा (३) ॥ परिभाषा (४) ॥ परिभाषा (५) ॥

अन्त्येन भाष्यते वाक्यम् अन्त्येन वा परिभाषा ॥

शब्दानुशासनम् । अपिदाह (१) ॥ परिभाषा (२) ॥ परिभाषा (३) ॥ परिभाषा (४) ॥ परिभाषा (५) ॥

(॥ ५. ४. ४. ॥) अन्त्येन भाष्यते वाक्यम् अन्त्येन वा परिभाषा ॥

अन्त्येन भाष्यते वाक्यम् अन्त्येन वा परिभाषा ॥

अन्त्येन भाष्यते वाक्यम् अन्त्येन वा परिभाषा ॥

अन्त्येन भाष्यते वाक्यम् अन्त्येन वा परिभाषा ॥

अन्त्येन भाष्यते वाक्यम् अन्त्येन वा परिभाषा ॥

अन्त्येन भाष्यते वाक्यम् अन्त्येन वा परिभाषा ॥

अन्त्येन भाष्यते वाक्यम् अन्त्येन वा परिभाषा ॥

अन्त्येन भाष्यते वाक्यम् अन्त्येन वा परिभाषा ॥

अर्थः { इन्द्राव्यपदेशस्य न विना भेदहेतुना।
उक्तं विद्यते नहि शक्यं इति वाच्यताम्।

इत्यनिष्ठः ॥ इदम् चामिदम् दृष्टम् चामिदम्
अतिरिक्तम् चामिदम् दृष्टम् चामिदम् । उक्तम् चामिदम् दृष्टम् चामिदम्
अतिरिक्तम् चामिदम् दृष्टम् चामिदम् । नन्वयम् चामिदम् दृष्टम् चामिदम्

उपेक्षाः ॥ अपेक्षाः उपेक्षाः उपेक्षाः उपेक्षा लिङ्ग-
वचनापेक्षा वचनाः ॥ उपेक्षा ॥ देवदेवता,

वृद्ध गृह्ये गतिं वात्स्य पूर्वपदस्य पितृगृह्यम् । अति
 स्मार्तिनाः लिङ्गवन्वर्तन्ति प्रसूवर्तन्ते । अतिवर्तन्ते ।
 मन्त्रा - लघुविधौष

अतिवर्त्तते - अभिजाति। प्रवृत्ता - लुप्तविवेक
कथ - आह्वये। तेन बद्धमेतदनुपपन्नं भवति।
नाना - विविध - विविधमेव -

॥ वाक्य परिभाषा - पापे कु - निपमेयु -
 मापि-माः लोकाश्चत्वाह्वराः स-प-प-उपपत्ताः
 निपमेयु-स्मात् ॥ रुधरे - वृद्धे दहे। मृगय-पुच्छे।

विद्या ऽ भाववि- गयन । अथर्वशिः पौन पुनर्य

॥ उभायानि - शिवविनः उपकृष्टा नीव मानसनि -
उभायानि ॥ परम वरानि ४३ ॥ परम वरानि ॥

भूटीन् वारुन् भुक्ते ॥ योनः प्रवृत्तः ॥ पुनः पुनः प्रवृत्तः ॥
 अथैवापि ॥ अथैवापि ॥ अथैवापि ॥
 अथैवापि ॥ अथैवापि ॥ अथैवापि ॥

[illegible]

पितृ-व्याज-एव व्याजम् प्रत्यक्षम् ॥ पितृविवक्षितम् अत्र ॥
पु. ४. १. १० तत्र - तद्विचारो भुवमुत्पत्तिः ॥ ४. ४. ४५

$\frac{4.8 \times 10^4 \text{ N}}{1000 \text{ kg}} = 48 \text{ m/s}^2$
 ॥ $\frac{4.8 \times 10^4 \text{ N}}{1000 \text{ kg}} = 48 \text{ m/s}^2$ ॥

नाना पक्ष-सामर्थ्यः ॥
 कुलपक्षाः । केन्द्र-वासुपक्षा हरिः ॥ अपनयनम् -
 भानिनं शुद्धीरयेति ।

मृदुल धरीदरोति। कायम् उच्यते। तर्थात् उच्यते—
मृदुल। भावः जल, ललाटा ॥

अंतरा = लम्बाई :-

लक्ष्य छत्तानः

गुरुदास-मठ

62011111

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३६२ ॥

ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀ ਗਈ ਅਖੀ।

॥ ३६२ पदमञ्जरी ॥ उपादानम् - अग्निनिमित्तम्
अस्त्ववाधी ॥ काण्डार्थेन उच्यते अस्त्ववाधी विकारः
अस्त्ववाधी ॥ काण्डार्थेन उच्यते अस्त्ववाधी विकारः ॥

अस्य वाच्यं ॥
विकाएत्तनाभावः = जल = विकारः ॥ परिणामः ॥

विकासात्मकभावः = जलम = विकारात्मकं जलं
रजः । शिखरं (धौकं) न लटवाम्बु । लटवाम्बु
लेवाम्बु । लटवाम्बु । लटवाम्बु ।

स्त्रोः । शिवम् (दीक्षा) न लब्धम् ।
 हितायेव कुशलम् । मुदवत्तम् । त्वं लब्धवान् ।
 दुरुक्तं पुनः ॥

उदाहरणद्वारा न दधम् वाचिसमेष्ट वधित्वा ॥ तात्पर्यात्
तात्पर्यकम् । यदि प्रकृतिः कुलजाम् विना एतन्मताम् आ-

पश्यते ॥ पुनः प्रायश्चित्तं कृत्वा महाविभक्त्या तत्र विहरन् ॥
 वेति नाम ॥ वेति = वेति । विनायक = वेति ॥

पुनः पुनः विचार्यते ॥ वा-च-सूत्रम्
विज्ञानिनः मिथुः । पू. व. पू. ल. त. क. दृष्टिः ।

(१) जामातिरनीवण के अर्थ (१) देवदत्त वा पालनाद. (२) जामातिरनीवण के अर्थ (१) देवदत्त वा पालनाद. (२)

४) लामोजिरनीविजय प्रश्न (५) कलकत्ता
पत्रवीरजीवापीवाट (६) लालकुतुबी। (७) वहरण. (८) —
९) लालकुतुबी। (१०) आर्द्रसमान Dehene Column

પ્રતિબંધિત પત્રિકા (૬) બંધુત્વ સંધિ (૬) બંધુત્વ સંધિ
શાસ્ત્રવેદવર્ગી (૬) વિદ્યાભાગી. (૭) આદિભાગી Dehene Colony
સંસ્કૃત સંસ્કૃતી-મંદિરમાર્ગ. (૮) પં. ભગવાનપાલ

(२) आर्य समाज, अनामिका - भादवा मास. (११) अनामिका समाज - वेद गेता ६७
(१८) जाति न्याय देव गी. (११) अनामिका समाज - वेद गेता ६७
(१९) अनामिका समाज - वेद गेता ६७. (१२) श्री राम कृष्ण मठ -

(१०) जाडित-चाह देव गी. (११) अनामिका चाना
 (१२) मिने छुट्ट पल्लो-युक्त लमा. (१३) ओ लाम-अप्य माती
 (१४) लाम-अप्य माती. (१५) लाम-अप्य माती - लाम-अप्य माती

(18) पुनर्निर्माण अथवा (१५) पुनर्निर्माण देविप ॥ १५
वसुधा कान्त ॥ १५ आर्य समाज देविप ॥ १५

[illegible]

98) प्रकृत विज्ञानी का जीवन : (20) गुणगुण - लीवी ४
(21) उत्तम मनुष्य

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

द्वितीयम् वापि यम् विलेखनं करोति। इति वापि करोति। शब्दा-
 व्योति। अनुलोमं कृष्टं धेनुम् पुनः उतिलोमं कृष्टति।
 बीजावपति। इह बीजम् विलेखनं करोति ॥ कुत्रो ॥ इहम्
 लोमानि कृष्टं धेनुम् ॥ शब्द शब्द एवम् जातिलोमं कृष्टि ॥
 बीजावपति बीजावापति इति विलेखनं कृष्टं एवम् जातिलोमं कृष्टि

वर्तमानम् अवलोक्यतिः प्रथमः तावदाति कृष्टम् पापना

विलम् जातिलोमं कृष्टं करोति। अन्तः शब्दः
 वधव वधनोऽप्यति। अतिव्ययम् = अतिपीडनम् ॥

तपनं शब्दः अत्यधारे पुनः शब्दः। अत्यधारेति ॥

निष्पन्ना करोति = शब्दः अत्यधारे - अत्यधारे -

निष्पन्नमपि पुनः शब्दः / निष्पन्नमपि। पविष्टः

निष्पन्नः ॥ अनेन शब्देन पविष्टः तेन शब्देन निष्पन्नः

वापि वापि कृष्टं कृष्टं इति। अत्यधारेति निष्पन्नापि

लोमानि कृष्टं गुणधारे यत्नाः। समीक्यन्ती पविष्टं करोति ॥

अत्यधारे पुनः पुनः शब्दः न लगति ॥ अत्यधारे वधव कृष्टं
 जललेखनं। निष्पन्नं वधव कृष्टं करोति भूमि शोधकः

निष्पन्नम् = अन्तः शब्दवान् वापि निष्पन्नम्।

दन्तानि निष्पन्नम् ॥ अनुलोमम् अनुकुलम्

आपि अतिव्ययम् वधनम् ॥ अत्यधारे अतिव्ययम् एवम्

मौल्यधारेण कृष्टं करोति। अतिव्ययम् जातिलोमम्

अतिव्ययम् - अत्यधारेः अतिव्ययम् कृष्टं कृष्टम्

करोति। अत्यधारेण वधनं माप्यम् मया एवम्

कृष्टम् इति तत्रापि करोति। अतिव्ययम् एवम् - अत्यधारे

मया वधनम् ॥ शूलम् उदरतापः। अत्यधारेण कृष्टं कृष्टम्

कृष्टम् - कृष्टम् - कृष्टम् ॥ माप्यम् एवम् इति कृष्टम्

तत्रैव = तत्रैव। अतिव्ययम् ॥ माप्यम् = मुक्तम् ॥

मुक्तं शब्दो मुक्तं शब्दः। अत्यधारेण नादिकः कृष्टम्।

मुक्तं - मुक्तं ॥ अत्यधारेण अत्यधारेण कृष्टं कृष्टम् अत्यधारेण
 अत्यधारेण ॥ (अत्यधारेण उदरतापः अत्यधारेण कृष्टं कृष्टम्
 अत्यधारेणः अत्यधारेण) (पृ. १०२ तत्रैव कृष्टम्) ॥ अत्यधारेण

इति अत्यधारेण कृष्टम् अत्यधारेण ॥ अत्यधारेण कृष्टम् ॥

अत्यधारेण कृष्टम् ॥ अत्यधारेण कृष्टम् ॥

अत्यधारेण कृष्टम् ॥ अत्यधारेण कृष्टम् ॥

अत्यधारेण कृष्टम् ॥ अत्यधारेण कृष्टम् ॥

शक्तिनामि अर्चयिष्यामस्व स्वा मा विष्णवे

नमो भूते ॥

अस्मिन् अनेन तुल्यमस्तु ।

उच्यते चाम्

(१२५) अग्नि स्वीयते ॥

अहो रमः ।

नव भूते

अहम् (अग्निम्)

पुत्रम् ।

द्विपुत्रसंज्ञातम् ॥

नकाट्य ६०००

कैचिन्मं हि पूज्यते ते रिवर्ते ॥

मवाते तत्तुल्यम्

प्रातः ताप्यं चाम् ।

न हि तदेव तत्पुत्रिणेष्टम्

भवति ॥

(प्रातःपुत्रिणं पुत्रं लिङ्गं निराध्यात्वा पि

गृह्यते भवति ।

५. ४. १३, उच्यते = पुत्रप्राप्तम्

लङ्घनं साध्यात्

॥ ज्येष्ठम् ५ मीमी ॥

कल्पयित्वा प्रातःपुत्रम्

अतिश्वः देवम्

पुत्रं (यामिभक्तः ॥

अतिश्वी - देवी, अति-

नीया दत्तपुत्रम्

लङ्घनं ५ चित्रपुत्रम्

५. ४. १०२

लङ्घनम्

(२. १२. ७ इत्यादि)

मनपदे पुत्रं ज्ञानपदम् ॥

अन्तर्गृह्यम् विष्णुपुत्रम्

तन्मित्रं हो शक्रावुच्यते ॥

व्यामनपुत्रपुत्रो

सुखशक्तिः ॥

यु-५-५-४

॥ लम्पदविपदम्

तदी गृह्यते मन्त्रेण ॥ ५००० न ५००० ॥ देवकगृह्यम्

पुत्रपुत्रम् ॥ विष्णुपुत्रो देवो भवति नित्यं विष्णुपुत्रो भवति

५. १२. १०२ (५००० न ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥

५. ४. १०२ तक ॥

पुत्रातः ॥ रोमनं प्रातः काले कर्म अत्र

पुत्रातः ॥ पुत्रः ॥ अन्वयानां भवति तिलोपः

प्रातःपुत्रं कर्म प्रातः शक्तिं गृह्यते ।

प्रातः शक्तिः अति-

कथा पुत्रानः ॥ रोमनं प्रातःपुत्रातः कर्म ॥

देवो नित्यं विष्णुपुत्रः ॥ यथा वक्ष्यते लिङ्गः (मिमांसे)

अपुत्राः । दुष्पुत्राः । पु पुत्राः ॥ अमेध्याः । दुर्मध्याः । पुर्मध्याः ॥

शोभित्येव ते राजन् मन्त्रकल्याणमेध्याः । अनुवाक ह्यनुवाक न ॥ ५००० ॥

वृषः ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥

वर्धमानः - अष्टपुत्राः ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥

(१) लङ्घनपुत्रः । लिङ्गः ॥

पुत्रः - पुत्रिणी अष्टपुत्रः । ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥

अमेध्याः - ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥

अमेध्याः - ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥

अमेध्याः - ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥ ५००० ॥

शरीरके अङ्गों का सुख निराशा लोकमें
 न मिले, न मिले, न मिले पाद, न मिले दन्ता न मिले अङ्ग,
 न मिले लक्षण

५-४-१३२ हि ॥ शरीरके अङ्गों के उपमान -

देखो गुणान महोदाहि ॥
 मुख-नासिका-लोकन-कर्म-आँख, व अङ्ग-पाद,
 ऊपर ॥ गोष्ठी के योग्यविषय।

नोलादिहृत्वा वस्तुधराः वयः उभयतः। अवस्था
 कालकृत - भोजनपीपामकृत।

५.४.१४७ न्यासः (शैलीप्रभाचार्यस्य पत्रावलिदे
 अपि निम्नतरेषु ~~अनेक~~ अभिप्रेतनिमित्तम् आचष्टे
 शोभनं हृदयम् अल्पं पुष्टम्। उष्टं हृदयमल्पं उष्टं
 केचिच्छब्दाः। विमलान्ताः पुष्टये नो धारिषदिकानि ॥
 तन्मातः मुखयुक्ताश्चास्तीति ॥ लोक-धर्म-देव-

जनाय व्यासस्य नानाप्रयोगानि अपि कृतानि
 एतान् क्रियते ॥ लाघवाय विस्पष्टाय उपचार्य
 मुखयुक्ताश्चास्तीति ॥ शैलीयं हि आचार्यस्य
 आचार्यपीपाम् शैली ॥ यद्यपीवचनः तन्मीष्टादयः
 वन्दितः सुखाः अतिवृत्तिः वरिष्ठ आभवादन लुप्तः
 अ वन्दनीयः लुप्तो जीवः लुप्तश्च शालकः
 पुनः जीवः ॥ अथ लक्षणाध्यायः।

मित्रयम् (चतुष्टयम्) चतुष्टयी शब्दानां प्रवृत्तिः ॥

जातिशब्दाः। गुणशब्दाः। क्रियाशब्दाः ॥ परस्परशब्दाः।
 उच्यते ॥ इतः कृत्तव्यम्। इतः कृत्तव्यम्। इतः कृत्तव्यम्।

एतेऽपि यत्किञ्चित् सऽपि एकम् ॥ अमन्तव्यम् लभ्यते
 उच्यते भवति ॥ लक्षणम् ॥ लन्देष्टपनयनाय।

एतद्गुणशब्दाः वाक्यम्। अत्र उच्यते विमलान्ताम् ॥

सिंहानलोलितन्यायेन पूर्वत्रापि अधिकान्ताम्

प्रवर्तिष्यति ॥ अत्र उच्यते लुप्तः जीवः लुप्तः जीवः

लुप्तः जीवः ॥ शरीरशुद्धिः कृत्तव्यम् ॥

ननु पल्लवः कोऽपि यः भवति ॥

४४२९४ तद ४३११

१५४२-६० ६ तब डाल.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

(932)

(यो हि मुच्यन्ते वृथा मा मुच्यन्ते इति किं तत्र ह्येतत् (चातु)

॥ अनन्तत्वादिभिर्वा भवति प्रतिवेद्ये वा ॥ ॥ विभिन्ना -
देशा विदेशः ॥ अन्तर्गतानि निपातनानि भवन्ति ।

॥ अनिर्णीतत्वात्पक्षे चैव पक्षानाम् आद्यम् ॥ ॥ अन्तर्गतम् उपदेश
इति चेत् यत्ते मन्दाभिप्रायम् अनुग्रहत्वं ६. १२५ तत्र

इति ॥ शास्त्राणां - शास्त्रानाम् पदाकेल्यर्थानि -
शौभनानि ॥ शास्त्रेषु व्याख्या - निरुक्त - वैशेषिक -

॥ सांख्ययोगिनो लङ् शास्त्राणां ॥
अथ शास्त्राणां विशेषेण उद्वेगं लभयान्ति

मौख्यम् - व्याख्यापितव्यमेव ॥ श्री - इह - जि

प्रापयति - अपि - इह - अप्यापयति । जि - जापयति

पारलौकिके - अपारलौकिके । तत्प्रापयति

तापसः सिध्यति - शान्तविशेषं मालादयति । तं तापसम् -

तापः प्रपुङ्गे । अथ शान्तविशेषं उत्पन्नः पारलौकिके -

जन्मान्तरे फलम् - अमृतरूपफलम् उपसंहार -

परलौकिकप्रयोजनो भवति ॥ ॥ इत्युक्त्वा इत्यविनियमे

॥ इह अप्यापयेत् जि - जये ॥ विधिनिर्वाहश्चैव लभ्यते
विधिदेव ज्ञायाम् ॥ इत्यन्वयः । विशेषः । व्याख्यानतो

वा विशेषः अवधार्य निश्चेतव्यः, निश्चितव्यः

अप्यवधार्य । अवधार्यम् । अन्तर्गतम् अप्यापयति अन्तर्गतम्

निष्पादयति । इह लौकिकम् । परलौकिकम् । इह लौकिकम्

पारलौकिकम् । इह लौकिकम् । परलौकिकम् । अन्तर्गतम् । इह लौकिकम्

प्रवृत्तः ॥ सांख्ययोगिनो पारलौकिकम् । पारलौकिकम् । नास्त्येव

एवं विचार्य पक्षम् अवगाह्युम् ॥ एवं हि लक्ष्यं प्रवृत्तव्यम्

पारलौकिकप्रयोजनम् अथ तत् पारलौकिकम् ।

नानाधर्माणां शास्त्राणां पुनः स्मात्प्राप्य ॥ हे यो वादेन

तत्त्वव्याप्तिः शान्तविशेषः ॥ हे यम् । उपदेशम् । च तत्त्वतो

व्यावृत्तम् । प्रवृत्तम् । पारलौकिकप्रयोजनम् ।

जन्मान्तरे इति । हेतु शान्तविशेषः । इति मते । हेतु

अन्तर्गतम् अप्यापयति । न प्रपुङ्गे ॥

पारलौकिकप्रयोजनम् । मि मीत्रं हिंसात्मा । प्रमीतिः ।

मात्मा । इति प्रवृत्तम् । इह लौकिकम् । उपदेशः एव

प्राक् प्रवृत्तव्यम् ॥ विचार्यमाणम्

विषयसहस्री। पालसमी। उपर्युक्त एव द्वापल विवदपत्र-
 'प्राक्' उत्पद्योत्पत्तेः ॥ तस्मिन् बलिष्ठे एवामि- (वैश्व)

(मिमी-मि-लिपं बलवोः पतिषेधः) 'लीज' श्लेषे।
 लि श्ले लये क्रादिः ॥ अल्लवाम् उल्लापयते। श्येनो-
 वीरिका मुल्लापयते ॥ लाप्यायेन आगन्तुर्वेन यथादि-
 निर्देशः ॥ अने वरभेत्वाह्वातुनाम् अर्ध-मेयोऽप्युवि-
 विवत्पटः ॥ (आभीक्ष्ण्ये हे भवतः ॥ पुनर्ना हि-

जन्मनः उपर्युक्त गन्धिरयपत्र ॥ पुरोवातः गाः
 प्रवापयति- प्रवापयति। हेतुरिह पाणिनाभिरः -
 स्वतन्त्रस्य प्रयोजनं ॥ मुम्भिरुपा एनं भापयति।
 गारिलो भापयते। गारिलो भीषयते ॥ गृहीतो हि
 गभीरजापते ॥ चित्तविकारः। चित्तविकारः

दृष्टते हि लाट्टश्रुत अर्धान्तरेऽपि शब्दानाम् भवति ॥
 किं पुनः काट्यम् एवं व्याख्यायते ॥ (यथैतन्मोक्षमयी-
 प. नादेवत्री। वेद-भाष्यगोष्ठी. श्री. वृत्तमाला लेखु। क्षत्रिणी
 पुद्रीकत्री। स्मितादिनी दीवान् (मलाल। माह वृत्तमाला
 (मध्यापी। सोमपुत्रनी। प्रियवृत्तविद्यापी। लामपुत्रम्
 लाट्टश्रुत ॥ लक्ष्मणपुत्रपुत्रायाऽयम् आभमः ॥

अस्मिन् समवे व्यापकम् भवति। लाट्टश्रुतविहितं च
 विधेयविहितो व्यापकवो भवति। गुपत्य व्यापक-
 पुका। उपर्युक्त- लक्ष्मी। विवन्ता। वातुत्वम् न गच्छति।
 द. १. ५८ वरः ॥ यौ योऽपि पूर्वै बयलि- नापीतम्

लक्ष्मीकन। हेतुविशेषात् व्यापकविशेषात् लीहि-
 अवसरे- अवसरे लेख्ये विद्याभासः पुनरपि वापि
 अन्वयात् व्याप्येऽपि दोषे आपदि यदि- विद्याभासः न
 क्रियेत पञ्चान् वापस्तु भवति। अति योऽपि न विनष्ट
 धेवे लक्ष्मीन जायते। लक्ष्मीयाः उद्गीर्णताम् न विनष्ट

उत्तिथोगी अन्वयः ॥ भूतम् ॥ बलात् वा व्यापः ॥
 त्वं जीवन्तु। कृपयन्ते माययाः उपदेशावस्थापाना-
 यमनुपत्ताः। चक्रासोऽयम् अमुकविद्यायाः ॥ लक्ष्मीनिवर्ति-
 यन्तु। अमुकपात्र उक्तितम् आश्रितपति। शीघ्र-
 यन्तु। अमुकपात्र उक्तितम् आश्रितपति। शीघ्र-
 यन्तु। अमुकपात्र उक्तितम् आश्रितपति। शीघ्र-

तन्मः ॥ अल्लवाम् उल्लापयते। श्येनो-
 पाद-पद अल्लवाम् उल्लापयते। श्येनो-
 दन्त-दन्त अल्लवाम् उल्लापयते। श्येनो-
 नासिका-नास अल्लवाम् उल्लापयते। श्येनो-
 हृदय-हृदय अल्लवाम् उल्लापयते। श्येनो-
 निजा-निजा अल्लवाम् उल्लापयते। श्येनो-
 अल्लवाम् उल्लापयते। श्येनो-
 अल्लवाम् उल्लापयते। श्येनो-

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

द्विविधो हि-वाक्पादयः। पातकः, प्रतियोग्यनिच। (२३५)
 ६. २. ६६ तत्रुआ॥ मातवे वाक्यवे उपज्ञा।

शास्त्रीयस्य हिलोपशब्दस्यार्थः अद्वैतनिर्णय - दशनामक
इत्येतावन्माह। अत्रानुपपन्नं अपावर्तने।

भवान् इन्द्रप्रयोगात्ति^{शक्ति} ~~त्वा~~ मेव च यो वाञ्छते तद्व्योति ।

अथैषा पुत्रोपगच्छेत्तुं गच्छेत् ॥ २६. २. ७३ तक
७३ ॥ ७४ - अपवात्तुं (मा-मा-दा गृह्योक्तं अथैषा पुत्रोपगच्छेत्तुं गच्छेत् ॥ २६. २. ७३ तक

अथ निर्वहणं पञ्चमोऽधिकारः अलङ्कारः । पूर्ववत्वादिनाम्
नानासु । योगविभाषिणीयः ॥ इति लङ्काशतम् ॥

[illegible]

लभात ॥ पते पूर्यमाव...
 धूम्रपत्रं कानिवाह... गव्यसि द्योतयाम ॥ ६.१.७२
 लभात नदी... ॥ अनाद्यतमं हृते पातयेत् ॥ ५३२
 ॥ प्रवर्णवर्ण... निरुपायं वचनम् ॥

[illegible]

नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

॥ लभते ॥ निरनु वन्म कमुदये ना लानु वन्म कत्वे ॥ १५५५ ॥

निर्दुःखं भवति ॥ १ ॥
 वदन्ते ॥ २ ॥
 वदन्ते ॥ ३ ॥
 वदन्ते ॥ ४ ॥
 वदन्ते ॥ ५ ॥
 वदन्ते ॥ ६ ॥
 वदन्ते ॥ ७ ॥
 वदन्ते ॥ ८ ॥
 वदन्ते ॥ ९ ॥
 वदन्ते ॥ १० ॥

[illegible]

विप्रेति अलोत्त ॥ युगपत् ॥ पाठ्यमादयितुं नो वलीयान् ॥ ६०८ ॥ मादि
॥ ६०९ ॥ ॥ पाठ्यमादयितुं नो वलीयान् ॥ ६१० ॥ इमपदि

जः कोपय जवितवान् । अनयो रत्न विषया चरन्तु ॥
द. १. २४ के अन्तरा ५०८ वी
१६-१७-२३-२४

लोपचरितं प्रतिपादयति, ॥ ति(मात) निह माध वसु
४६. १-२६ (प्रमाणेन कृतम्)

॥ विदुः तापं कश्चिन्म आत्मनि पातं प्रविष्टमिच्छन्त्यते ॥ यथा पुनरपि
 कश्चिन्म स आत्मनि पातं पुनरपि स एव पुनरपि ॥ यथा पुनरपि
 कश्चिन्म स आत्मनि पातं पुनरपि स एव पुनरपि ॥

वैदिक मन्त्राणां देवता अपर्णा पुष्पवत्यु मेव हृदयवतीति हि ।

तत्र बाहिरङ्गस्य अन्तरङ्गस्य वा अन्तरात्मनो नानाविधं भावितं
तत्र बाहिरङ्गस्य परिमाणं न पुनर्नवे ॥ अयमेव हि बाह्या-
वस्थापयते नानागतमिदं बाह्य-पुनर्नवे ॥ (लक्ष्मी-
निरूपणम्) इत्येवमेतत्तद्वचो ॥ इत्यादिपुनर्नवे
अकार उच्चारणम्, लक्ष्मी-पुनर्नवे इत्येवमेतत्
पुनर्नवे ॥ ५५८८८. ६. १. १ पुनर्नवे इत्येवमेतत्

॥ सुखमिच्छाः हि निवृत्तं वृत्तिभोगानुपलब्धयन्ति ॥
 मरुतल्लकायोः प्रार्थयन्ति ॥ मरुतोऽप्युपलब्धयन्ति ॥

॥ अमृतं = अमृतं ॥ अमृतं तुलानि अमृतं

अन्तर्गत ॥ महात्मा - काविकोश में जो उदाहरण हैं उनमें
ज्यादा लोक में प्रचलित भाषा में लिखे गये हैं। इन उदाहरणों
में स्वभावतः व्यापक होना ही है - तत्कालीन प्रवृत्तियों के

गदिये । शास्त्रवादीना ।

[illegible]

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

पुरस्तादपवादः अनन्तरं न च यान् वाच्यं नानात्वं ॥
युक्तं यद्वाच्यं निवृत्तं वा प्रथमा ॥ (६. १. १०२) (प्रथमः)
लोकतत्वे न वा सत्यं वेदमयं गुणः प्रथमः ॥

लोकतत्वे पुंलिङ्गा-विशिष्टं वाच्यं प्रतिपादयति। अवयवज्ज्ञा-
त्यर्थः पुनरेवां पुंल्लेन सामान्यं विशेषणवन्निवृत्तं न च वाच्यं
द्वयम् ॥ एष-अभिप्रायेणाह निवृत्तं प्रतिपादयति।
अर्थः। वाच्यं अभिप्रायः ॥ लोक। अवयव। भावः-
verbal activity (निवृत्तं अवयवत्वात् प्रति-
पादितत्वं। अवयवत्वात् वाच्यत्वं अभिप्रायः) एष-
वाच्यम् ॥ वाच्य-वाच्य-मार्ग-मार्ग-
वाच्यत्वं, वाच्यत्वं। अभिप्रायम् पुनः वाच्यम्।

अभिप्रायान् पुनः वाच्यम्।
प्रतिपादितत्वं के अर्थः { वाच्यं, लिङ्ग-लिंग-कारण-
वाच्यं / प्रतिपादितम्। भावः, गुण-गुण-लिंग।
गोः (गुणः) यन्त्रः डिष्टः ॥ वाच्यम्, वाच्यम्।

एष वा वाच्यः (भावः, गुण-गुण-लिंग)।
अपवादः पदम् पदम् पुनः = उपलब्धिनिमित्तं निमित्तं
वाच्यम् अवयवत्वात् लिङ्ग-वचनानि अनुवर्तन्ते।
एष वाच्यत्वात् भावः शब्दः उच्यते एष वाच्यम्।
यथा ज्ञातव्यं - तथा ज्ञातव्यम् ॥

तेन लक्ष्यं एव वाच्यम्। एतत्तु च भवति। वच्य-वाच्य-
उच्यते उच्यते उच्यते वच्यम्। न वच्यम् ॥ वाच्यः अनुवच्यम्।
विशेषः अकृतलोहितार्थः (६. १. १०३)

- (१) वेदादयो वेदमात्रं गुण-गुण-लिंग-
(२) वाच्यं को पदं वाच्यं, तथा ज्ञातव्यं वाच्यं।
देशतो विप्रकृतः। कालतो विप्रकृतः ॥ यथा वाच्य-वाच्य-
निमित्तं ॥ भावः भावः एष वाच्यम् न गच्छति।
(अभिप्रायं लक्ष्यं कृतं लक्ष्यं लक्ष्यम्)।
वेदादयो वाच्यं वेदादयो वाच्यं नो वेदादयो
गुणः वाच्यं न (लक्ष्यं-लक्ष्य-लक्ष्य-
लक्ष्यम्) (लिङ्गः लक्ष्यः लक्ष्यम्) ॥
(६. १. ११३) एष वाच्यः (६. १. ११३)

उच्यते एष वाच्यः वाच्यं वाच्यम् ॥ एष वाच्यं अवयवत्वं
अर्थः = भावः अभिप्रायं भावः अवयवम् ॥ एष वाच्यं अवयवत्वं
वाच्यम् न विवक्षितम् ॥
वाच्यम् वाच्यम् ॥
वाच्यम् वाच्यम् ॥
वाच्यम् वाच्यम् ॥

प्रीतिपत्रा ॥ वसुधैव कुटुम्बकम् ॥
 दुष्टोत्तम ॥ वासुधैव कुटुम्बकम् ॥
 निरालम्बो न विद्यते ॥ राधापतिप्रीतिपत्रा ॥
 वासुधैव कुटुम्बकम् ॥ अन्तर्गतम् ॥

विस्थापन वृद्धि दर विवरण: (पुनर्वसिष्ठानुसारं)
वृद्धि दर १.२.२५% ॥ (६.२.३४%)

विस्थापन - जमीन व प्राप्ति (प्राप्त) - जमीन -

प्रतिलिखित । अष्टवक्त्र + शक्तिवक्त्र । प्रतिलिखित । प्रतिलिखित ।
 सन्तान ॥ । मदीये ॥ विमल । शालकु-धर ॥ प्रतिलिखित । प्रतिलिखित ।
 शलिना देवप्रतिलिखित । कुद-गुह्ये - शक्तिवक्त्र प्रतिलिखित ।
 प्रतिलिखित । श्री. लक्ष्मीवक्त्र । श्री. प्रतिलिखित । प्रतिलिखित । प्रतिलिखित ।

[illegible]

मामले सुवर्णमुद्राः ॥ फौजदारी मुद्राः वंशपरम्परा
जाहिरि बान्नामामुद्रा पुरतः ॥ मुद्राः वंशपरम्परा जाहिरि
पुरतः ॥ तेषां शहर आगरीराम न गुरुद्वारा विद्याया
शाहिनवात कोटस्थान मोफसालेन विद्यालयकोषात्

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

करीब २५ एकड़ जमीन। १५० म गोपिया। ग्राम कुलाली, अमरवती

पाठः अठ्पञ्चाशदः द्वापरादितः पाठः। ५ भागः पाठः॥ ७४ हि
७४ हि-वर्जितपुत्रीयत्वात् (ज्ञानं हति योगो भवति॥ राजार्हः)

शिवसिद्धि एतत् अविच्छेदम् । एतत् एव ब्रह्मसूत्रम् ॥

हरीशक्ति देवं यः स्तुतयति सोऽभिपूजितः ।
आयानिपतम् देवमुच्यते ।

ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਲਾਉਣਾ ਅਤੇ ਪਾਉਣਾ ਧਰਮ ਹੈ
ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇ। ਜਨਮ ਦੇ, ਪਾਸੇ-ਪਾਸੇ ਹੋਣੇ ਵਾ ਅਨੁਸਾਰ:

परमरायातः वदितवो नाम मूलेष्वुलोऽङ्गे वृष्णः आदित्यः

प्रिप्ट: ला कर्म करान दीपते। अरुण वरु न मिन कृपा दीपते

$\text{पुनर्क} = \frac{\text{जमाहित} = \text{कोषी तृत्परा}}{\text{मिना रूद्र}} \quad \text{५८ शब्द ६५ वाची}$

गोत्राभि का। दत्तन ^{गोत्र गृह्य} ~~लोचि तं गोत्रम गृह्यात्~~ गृह्यात्" मनोपम

मानवः ॥ अनापकायानि निपातनानि भवन्ति।

(अपने कुटिले घूमे. मनो है कसि कि जतः) ॥ २५५ अमल

॥ अमास न कथं नास्ति ? सुप्रसूता एतेन अमासः कथं नास्ति ? ॥

मन्त्रविधाने प्रोक्तः । मन्त्रकृत् प्रजापति - तदाव्या । ॥

॥ तबसे हृदय

मन्त्रोवायां तादृशमात्रे नृषी कमलदे" मन्त्रोवायां तादृशमात्रे नृषी कमलदे

पृष्ठिकाप्रवः नापक्षितः अन्तर्गत - अन्तर्गतः
६.२.७४

अज्ञविशेषः ॥ प्राचार्य आशुदेवजीजी ॥ ६.२.७१

तन्निवृत्त्यानां कथनं ॥ १॥ शक्यते निर्दिष्टं - ज्ञानं यत्तु

अतिपुष्पानि निर्दिष्टाः द. २. १०४८८८

काले ॥ अथः ॥ अ - (अथः - अथः) आत्मा - विदुः
विद्यमान विद्यमानेति अथ आत्मा न मेव दत्तम् । आत्मानो -
विद्यमानेति ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥

आयो अथान मरुतः शुभपत्तुः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥

कृतकाले विद्यमाने शास्त्रे मरुतवत् । मरुतवत् अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥

अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥

अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥

अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥

अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥

अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥

अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥

अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥
अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥ अथः ॥

स्वल्पं परिचितं मुह्ये न मुह्यते " परिभाषा तु ल्यानि
 वेदादप्यगमो परश्रुतानि वचनानि - आप्तु ल्यानि "
 मुच्यितु ल्यानि " (अविदितमपि वदत)

नरसभासः उच्यते यद्विदुषां साधके आश्रयभावे वसिष्ठस्य
 गोत्रं ज्ञातं ॥

साधकत्वाद् अज्ञानेन हस्ति सभासो गोपयते
 " ज्ञातव्यं त्वं साधकश्च साधकस्य गोत्रं भवति "

अवश्यं वाच्यं चित्तमालम्ब्य असन्निधौ सभासो ज्ञातव्यः
 साधुत्वं वचनं ॥ साधु शब्दः अपाधु शब्दः

गमक - अविद्यमानः । विदुषो लोकाः ॥ (अनुबन्ध -
 उच्ये न ह्यनुबन्धकस्य ॥ (शास्त्र - अविदितमपि वदत)

एतद् वचनं न पठते ॥ इत्युच्यते विशेषः । तमुच्यते
 अविदितमपि हस्ति-चैतानि कृत्याऽऽह (कथं कृत्या)

(किञ्च) (निवृत्त्युपायदिनादि) " इदमपि -
 दर्शनम् ॥ " सौम्यामाः कर्मिणीनाम् विमर्शनाच्चत्वं
 स्वार्थ - उच्य - लिङ्गान्तर्गतं उपायदिनादि " इतरो -

विदितं विदितमपि प्रायः परिहृयते ॥ तु हस्ति-चैतानि
 कृत्याऽऽह, नानुबन्धः ॥ अस्याश्च परिभाषा इति
 अन्तिले ३ यत्रैव उचिते चोक्तिः ॥

सैष दाशरथी तमः सैष राजपुत्रिणाभिः ।
 सैष कर्णप्रदात्मा सैष भीमो महाबलः ॥
 (अप्युच्यते) एतन्मन्यते । द्विष्य + उपैते द्विवचनम् ॥

धृ. १. १३५ - यत् परमजानी परमजीवि
 व्यवधिः व्यवधानम् । अधिष्टातव्यवधानेऽपि ।
 कर्मवाचः । लघुदाया लघुनतः ॥ " नैव निष्ठाः । लघुपदेण उपेक्षाः
 शब्दाः अवचनेष्वपि वर्तन्ते ॥ भद्रं किञ्चचित् । लघुपदेण -

पुनश्च । आत्मानम् - पुनश्च ॥ प्रतिफलः गुणाद्यान्तम् । उच्यते
 पुनश्च । नीविका - गुणव्याप्तिपदः । कुलायः आश्रयः ॥ इति शब्दः
 वाप्ये (पुनर्निष्ठ-वचनम् अतन्मन्यम्) । लघुपदेण उपेक्षा -
 लघुपदेण उपेक्षा । लघुपदेण उपेक्षा । लघुपदेण उपेक्षा ।

लघुपदेण उपेक्षा । लघुपदेण उपेक्षा । लघुपदेण उपेक्षा ।
 लघुपदेण उपेक्षा । लघुपदेण उपेक्षा । लघुपदेण उपेक्षा ।
 लघुपदेण उपेक्षा । लघुपदेण उपेक्षा । लघुपदेण उपेक्षा ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

भाष्य अवयवार्थम् प्रति प्रतिनिवेष्टव्यम् ॥ आशयविवरणम् (१४३)
 { आशयविवरणम् उक्तं तेः पूर्वपक्षान्तरम्
 पृथक् स्वतन्त्रनिवेष्टव्यम् (अवर्जितम् पदस्य) ॥ }
 (अवर्जितम् । अवर्जितमित्यादि ॥ वाच्ये पदानि अनुदात्तानि भवन्ति (अवर्जितम्)
 पदे वर्जितमित्यादि ॥ पदम् इति वाच्यमिति चेत् ॥ न पाणिनीयः अनुदात्तम्
 (अवर्जितम्) पदे वर्जितम् अन्त्योऽनुदात्ता भवन्ति (अवर्जितम्) अन्त्यं वर्जितमित्यादि
 पदस्य पदस्य उदात्तस्य विधानम् । अन्त्यं इति अन्त्योऽनुदात्ता भवन्ति
 अन्त्योऽनुदात्ता भवन्ति । आशयविवरणम् । अन्त्यं (अवर्जितम्) वर्जितम्
 अनुदात्तम् । नपुं इति नपुंसकमात्मा । (अवर्जितम्) विवक्ष्यते । विवक्ष्यते ॥
 (अवर्जितम्) (अवर्जितम्) इति प्रतिपदिकस्य पूर्वोक्तार्थानां सन्ता ॥
 इति पूर्वम् अवयवम् । पूर्वम् अनुदात्तम् ॥ वाच्यं भाषा (अवर्जितम्) -
 स्थिता पूर्वं शास्त्रम् अभिज्ञं लपति । यथा वेदप्रदीप इव ॥
 वाच्यं भाषादि कार्यवाक्यानाम् शेषमावेगता ॥ तस्य अभिज्ञं लपति पूर्वोक्तम्
 पूर्वोक्तम् । पूर्वोक्तम् । इति विश्वस्ये वलीयानिति वन्त्यम्
 विवक्ष्यते = आदेशः ॥ तेन किमिष्टं भवति । अनुदात्तं पदमित्यादि
 आह ॥ च. १. १५२ तत्र देवा ।

आह ॥ च. १. ॥

आमा आमुना आँवला प्याला रत्नी। पाछा पछडा नीबू। नाझनी देव।
आशपाती अनाटा अमळा गुलाबा गेंदा। चनेली केला आनू। आली
कमल। शीशपा खेट। पीपल। वड। नीमा वकैन। मूली। गाजर।
मट्टा टमाटर। दाक। आक। दुधमुई लाजवती। ठलदी। प्याज।
अंभुट। अंजीर। सोया। आठडा। गेंदा। चावला अमलता। पण
जोड। कपास। भांग। इमली। इला आखरीया कचन्याप लोकी
लालमट्ट। कीरा। लवंगी। लटवूज। केला। पन्नु। ताला। पिलोया
मूंग। गोभी। फणगोभी। चना। मेथी। पालक ॥ पुडा दही। जवापरभुआ
पास ॥ तलसी। मिण्डी। धुहट ॥ धनिपा ॥ वाँहा। पपीता।
पोदीना ॥ केर ॥ बिल्व। लालीचर्न। सुपौ ॥ राहवूत ॥ जा खोमंग।
देवलि - शेंवाल - काद ॥
शेव - अरी - नाग - बय ॥ देव ट्यान्ता चंख धरनु रत्न
मं पाव निदेश ॥ करला विरोध रथायुध रत्ने चयु गंध
गाल = विजया

मरुतः वनद्वारा
 पुष्पते। अमृतं युगाद्यति॥ गलः = विषयता
 दहती अक्षोभिता। भावे अक्षु पचति। ~~अक्षु~~ अक्षु अक्षु
 मा - तत्त्वान्तरात्

[illegible]

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

संस्कृत (१३५)

आश्वमेध उपायं व्यात ।

प्रशयवन्ती । दयनवन्ती ।

श्रीयते अनेन चरित्रात् प्रियावन्ती न तु बहिः शयः ।
लक्ष्मणोपायः । तेन येन दयता परिनिश्चयते तत्त्ववन्ती -

उपायम् । अंशुमेध = मोक्षम् । दयतायाः परिनिश्चयः ।

न तु भाषाप्रमाणे ब्रह्मः ॥ दयतव्ये दायः = भागः अंशः ॥

दायभावेन दायः ॥ प्रतिपदा विधाना न बहिर्निर्गम्यते ।

(शेषलक्षणोपायः) ॥ दायदस्वर्गं दायदस्वम् । येन अभिप्राये -

न तु दयवान् तम् आविष्कृतम् । शेषलक्षणवन्ती अनु-दायते ।

न तु अपूर्वो विधीयते । दायदस्वम् इति वचनात् विद्यन्ति -

इति प्रतिवन्ति । ननु च विशेषणद्वाराः लक्षणमाभिप्राये
भवति । भविष्यत्कालाविति । अनेन दायदस्वम् इति वचनात् ।

वृद्धयोऽपि गतने गन्ता प्राप्यम् अर्थम् । इत्येव अभिप्रायः ।
न प्राप्नोति । तस्मात्प्रतिवन्ति । वृद्धयोऽपि वाच्यम् गतम् नर

कर्मिणः प्रतिवन्ति जायते । अथैवैवम् । इति वचनात् ।

पूरीकर्मणा ॥ दृष्टवान् । अथैवैवम् = वाच्यम् ॥ पूर्यते न भूयः
व्यजेत - उच्चाटयते - पूर्यते इति वाच्यम् ।

वाच्यम् अभावो निवर्तयः । नि-वात् । भूयः पूर्यते ।

इदं पूर्यते चर्मा । कर्मणा वाच्यम् । इति वचनात् ।

इति वचनात् चर्मा भूयते ॥ वाच्यम् । वाच्यम् निवर्तयः ।

वाच्यवन्ती ॥ इति वचनात् ।

शास्त्रादौ उपमन्त्रेण वाच्यवन्ती । उपमन्त्र = अन्तिमवन्ती - अन्ति-

वाच्यम् । वाच्यः उद्भवति ॥ अन्तिमवन्ती ।

पितृपतिवन्ती, मातृपतिवन्ती ॥ विद्याया (हेतुना) ब्रह्मवन्ती

विद्याया ब्रह्मवन्ती । शस्त्रेण चर्माः (वाच्यवन्ती) ।

सादृश्यं हि वाच्यम् कर्तव्यम् । यथा लक्षणार्थः प्रतीयते ।

मायतिः = पतिवन्ती - अन्तिमवन्ती - शक्तिवन्ती ॥ मनुलोदकं वाच्यम् -

रोगः ॥ इति वचनात् । वाच्यम् । वाच्यवन्ती ।

अन्तिमवन्ती । वाच्यवन्ती । अन्तिमवन्ती । अन्तिमवन्ती ।

मायतिः = लक्षणवन्ती ॥ ६.२.१२० ॥ ६.२.१२०

(लक्षणवन्ती) ॥ ६.२.१२० ॥ ६.२.१२०

६.२.१२० ॥ ६.२.१२० ॥ ६.२.१२० ॥ ६.२.१२० ॥ ६.२.१२० ॥

(2) "महामाया कौस्तुभिका" (2) नन्दप्रियः राज्ञः (3) कथा -
 श्रीकृष्णराजः (4) वाग्वेद-राष्ट्रवादी (5) कथा-देवी कौस्तुभिका
 श्रीकृष्णराजः (6) कथा-देवी कौस्तुभिका (7) कथा-देवी कौस्तुभिका
 श्रीकृष्णराजः (8) कथा-देवी कौस्तुभिका (9) कथा-देवी कौस्तुभिका
 श्रीकृष्णराजः (10) कथा-देवी कौस्तुभिका (11) कथा-देवी कौस्तुभिका

[illegible]

4. 2. 13277

(4.2.243 - शिष्टयुक्तानि विनिर्दिष्टाः) ॥ पञ्चवक्त्राः २०॥

परीक्षे भवान् एवं कृपां ललाऽहमपि भवतु एवं कल्पिष्यामि। परमार्थेन च-

परमार्थ-सर्व-व्यापकम् ॥ प्रमाण-देवताद्वयम् ॥

उपजाति निरुद्धम् - एषाम् सुपुत्रा एतत्तु ३, १" अस्याभिः एतत्तु ३, १"

Ex. 2. 1944 का दोलाता 4 Ex. 2. 1944 का दोलाता 4

॥ अथोपनिषत्सु अतिशयम् ॥ नित्यं च विदुः
॥ अथोपनिषत्सु अतिशयम् ॥ नित्यं च विदुः

१. निम्नलिखित विचारों को अपने शब्दों में समझाओ।
 (क) "प्रतिष्ठापना" और "प्रतिष्ठापक" शब्दों का अर्थ।
 (ख) "प्रतिष्ठापक" शब्द का अर्थ।
 (ग) "प्रतिष्ठापक" शब्द का अर्थ।

1. (प्रमाण) "द्वितीय" नारायण "प्रमाण" (प्रमाण)

अ. वि. वि. वि.

[illegible]

॥ अथ श्रीमद्भगवद्गीता ॥
 श्रीकृष्णार्जुनसंवादे श्रीकृष्ण उवाच ॥

देवराज लव's वधवा: अलक्ष्मी
 लव किं किं भवति। व्यक्ति कथानुक्रम। जाति सत्ता ॥ ५
 व्यक्ति-नाम ॥ व्यक्ति-भाव ॥ ५

2. किं किं भवति। व्यास उवाच।
एतन्मया प्रोक्तं भवति॥ व्यसनाय भवति ॥

अथ मन्त्रः - ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ नाथिनित्तमस्यो अस्मिन्वाहुरेव कोशति,
॥ २ ॥

६.२.१७६ तः ॥ नमो भगवते वासुदेवाय । वह गीति - उक्तं वनम्
अपि कदापि दयौ वादुःखि । उक्तं वनम् । उक्तं वनम् । उक्तं वनम् ।

[illegible]

पुनः वा वनमाला - ३
 वनमाला - वनमाला लल-द्विपुत्रम् । लल-द्विपुत्रम् ।
 वनमाला - वनमाला लल-द्विपुत्रम् । लल-द्विपुत्रम् ।

क. नमो देवो नमो लोको नमो वा उलो नमो होलो ॥ १५५ ॥
प्रति - पालिका । रिट - कर्मात्म ॥ अथ नमो

पञ्चमः ॥ अन्तिमः पाठ्यक्रमः । शिष्ट-धर्मनामः ॥ अथ पुनरुक्तं
पञ्चमः ॥ अनित्यत्वप्रमाणान्तः । पञ्चमः पाठ्यक्रमः ॥

भुवं वनेदित्वा ॥ अनित्यं कर्माणि जन्तुः । विप्रपितामहस्य ॥
- नमोऽस्मै - ध्यायेत् । नमो वन्द्ये साधयेत् । (समानाधिकार्याधिकारे

दन्तश्लेषोऽपि योऽत्रो दन्ता जायते । (सिमानाभिर्दन्तयोश्चोप
 ॥ १ ॥ ननु कालोऽन्यत्र च तदप्यदलोपश्च ॥) इति उपसर्गोऽत्र

१ गणपतिवादीनाम् उपलब्ध्यान्मुक्तपदलोपश्च ॥) धीरे उपलब्ध्या

अथानुजेष्टः ॥ अन्वादिष्टः । अन्वाचितः ।
अन्वाच्यः । अन्वाच्यः । अन्वाच्यः ।

अनुभूतो ज्ञेयः एतः अनुभूतः । अनुभूतः / अनुभूतः अनुभूतः
अनुभूतः अनुभूतः । अनुभूतः ॥ अनुभूतः गोरान्तरः

॥ अथ विष्णोर्वाक्यं ॥
 विष्णुः ॥ निष्कामः ॥ अथ विष्णोर्वाक्यं ॥ अथ विष्णोर्वाक्यं ॥

शिवः ॥ मिता ॥ यः कावलीत पक्ष ॥ अनुकायत
अन्नचक्रः अन्वानय ॥ अनिधानम = ॥
अपकाशता ॥

अत्र च साह - अष्टाशता ॥ अत्र च साह - अष्टाशता ॥
निष्ठातम् - अष्टाशता ॥ अत्र च साह - अष्टाशता ॥
अत्र च साह - अष्टाशता ॥ अत्र च साह - अष्टाशता ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

(१४८) शिडाग्नं वायुं च माषणम् नानाविधयोगादिभ्यः, उत्तिष्ठन्
 नाना विधयेषु चन्द्रोऽयं शरीरान्ते ७ शरीरान्ते, आर्यात्तानम्
 लुण्ठम् अ वनविषम् भवति ॥ २. ६. २. १८३ त्क

अभिधानलक्षणार्थे - दृष्टाद्विदलभावाः भवन्ति,
 लीला-गुणिते। वंश। { यथापिपराः एवं मयु-पाठितरत्नक
 अविमोक्त-वर्जिते तां तां वाताहरी विडुः

त्रिकः आतिथिद्विहारी, पञ्चमः सुविधिपदिकार्यम्

प्रातः - पूज - गाय - ध्यादि - वाक्योपक्रमम् पञ्चमः पञ्चमः वाक्योपक्रमम्

द्वि. ३. ७ त्क तेनो हितास्तुतिः। अन्तर्द्वि. ३. ७ त्क

वायुं लुण्ठयन्ते ॥ अथ वायुं लुण्ठयन्ते ॥ इति वायुं
 लुण्ठयन्ते ॥ अथ वायुं लुण्ठयन्ते ॥ इति वायुं लुण्ठयन्ते ॥
 लुण्ठयन्ते ॥ अथ वायुं लुण्ठयन्ते ॥ इति वायुं लुण्ठयन्ते ॥

मार्गः वायुः। अथ वायुं लुण्ठयन्ते ॥ इति वायुं लुण्ठयन्ते ॥

विश्वम् = निष्पन्नविशेषम् ॥ अथ वायुं लुण्ठयन्ते ॥ इति वायुं लुण्ठयन्ते ॥

लुण्ठयन्ते ॥ इति वायुं लुण्ठयन्ते ॥ अथ वायुं लुण्ठयन्ते ॥ इति वायुं लुण्ठयन्ते ॥

वायुं लुण्ठयन्ते ॥ अथ वायुं लुण्ठयन्ते ॥ इति वायुं लुण्ठयन्ते ॥

लुण्ठयन्ते ॥ अथ वायुं लुण्ठयन्ते ॥ इति वायुं लुण्ठयन्ते ॥

लुण्ठयन्ते ॥ अथ वायुं लुण्ठयन्ते ॥ इति वायुं लुण्ठयन्ते ॥

लुण्ठयन्ते ॥ अथ वायुं लुण्ठयन्ते ॥ इति वायुं लुण्ठयन्ते ॥

(१) अधिष्ठा (२) भद्राध्या (३) ध्यात (४) गतोऽध्यात (५) निमेषादधिष्ठा पद-

मन्त्राधिष्ठादधिष्ठा (६) वायुध्यात (७) वायुध्यात - वायुध्यात (८) वायुध्यात (९)

आपते. (१०) वायुध्यात (११) वायुध्यात (१२) वायुध्यात (१३) वायुध्यात (१४)

(१५) वायुध्यात (१६) वायुध्यात (१७) वायुध्यात (१८) वायुध्यात (१९)

लोकाधिष्ठातृ - (२०) वायुध्यात (२१) वायुध्यात (२२) वायुध्यात (२३)

आधिष्ठातृ लीला - पद-लीला लीला लीला लीला ॥ गायन्ते मन्त्राधिष्ठातृ

१) व्याकरणम्

१) धातुविभक्ते अनेन हति व्याकरणम् (म. भाष्य आह्निक १ वाचिनि १५७)

२) लक्षणलक्षण व्याकरणम् १ (म. भाष्य. आह्निक १ वाचिनि १४॥

३) व्याकरणम् नाम द्वाय उक्त विद्या (म. भाष्य. १. २. ३२॥

(४) शास्त्रं शास्त्रम् (लक्षणानि विवरणानि चानुवाक्यम् ॥

(२) वाक्यम् ॥ (१) सुखतिष्ठान्नयवाक्यम् - क्रिया वा का (वान्विता) ॥ (२) एवतिष्ठान्नयवाक्यम् (३) आख्यातयः कविरोक्तयम् वाक्यम् ।

३) (२) अल्पाक्षरसंक्षिप्तं लाटव्यविश्वतोमुखम्
अस्मिन्मन्त्रवचनं कृतं कविदेविदुः ॥

मनीषिणः

(४) वाचिनिम् । उक्तानुक्तं दुःखानां चित्तामनप्रवृत्तिः । तं गुणं वाचिनिं उक्तुं विवृता ॥

एतन्नुवाचम् (निष्पद्येजन्तम्) तुच्छम् ॥ (म. भाष्य. १. २. ६४ वाचिनि)

यैतो लाटु-वाचिनिम् (वंशः)

अनेनेन विदितं यथा (लाटु. विदितो वाटवेगं गत्वा नैव विदिमगच्छति
नोदेवप्रानोदति पृथिवी विवृताः पृथिवीमेव गच्छति आनर्घतः ॥ महा-
भाष्य. १. १. ४४ ॥

(४) मुनि । भागवान् पाणिनिनाम् । भगवान् शंकराचार्यः ॥ मुनीनाम्-
यद्वं व्यासः ॥ दुःखेच्छुः दुःखमनाः पुत्रेषु विगतलक्ष्णः

वीतरागमयकायः ॥ चित्तधी मुनिठगते ॥

मन् एम् उम् उयादि ४. १२२ ॥ मुनि वचनं यद्वं विदुः ॥

वाचं यद्वं मुनिः । (मेदिनी मुनिः पुंलिविच्छा दौ वंशदेवतौ वि-
(मुनिवचं नयच्छ-प)

(६) वातुक्ष्ण गणेषादि वाक्यलिङ्गानुशासनम् ।
आगमपुत्रयोदेशाः उपदेशाः प्रवृत्तिताः ॥

उपदेशः । उपदेशः आप्योऽप्यम् ॥ उपदेशपतेऽनेति उपदेशः ॥
शास्त्रमन्त्रादि । प्रत्ययः । विलपाठश्च (काशिका. १. ३. २॥

उपदेशः पार्थिव-प्रयोगः । लयपदेव तु बुद्ध्या पल्लवति । तदा नाट्ये-
पदेशः (काशिका १. ४. ७० ॥

(७) दुव्यम् । कन्वम् । (नादयोऽन्तरे) पदार्थः । अर्थः । तन्वम् । अपि तदा

बहुपलक्षणं यत्तु एवेनामप्युच्यते । दुव्यमित्युच्यते सोऽपि भवेत्तन्वविवक्षितः
नहं द्वितीयास्तु वे एतन्वविवक्षिते एवेनामप्युच्यते द्वितीया जाता है विरोध-
नन् विवक्षितं बहुवचनं दुव्यं कदाचित् ॥ (मध्यमोदरी पवित्रतायाः)
दुव्यं गुणः । कन्वम् ॥ (दुव्यं शब्दं ते जगति) कदाचित् तो भवति दुव्यव-
नवति (म. भाष्य. २. २. १६) दुव्यातिथानम् ॥ काशिकाः ।

(८) आ । आह । एवमेव क्रियायोगे मन्त्रोदादि विवक्षितः ।
तत्प्रातः ३. ६ विद्या वाचं व्याख्येयं विदुः ॥

(९) उपलक्ष्यम् ॥ (एवमेव तत्तु एवेनामप्युच्यते)

(१५०) (१०) अथ चतुर्थः (विदुषां चतुर्थः) विदुषां चतुर्थः
वन्देतेषु चतुर्थेषु यन्त्रव्यतिः तद्व्यतिः

(११) (नरमेक)
निष्पापदं वर्तते पदेन युक्तं व्यपेक्षते यत्र किमिच्छते ह्यत्र
नरमेकं तद् वृत्तिर्यो वदन्ति शेषस्ततोऽप्यत्र नरमेकं न्यात

(१२) लज्जा-लता-विशिष्टागणं वरिभूय-मय-प्रसिद्धमप्यम-
शयन-डीज-रुचि-दीप्त-धन-पातुगणं तय-रुचि-मह-ः॥

(१३) उपर्युक्तानां यदाहो विधीयात् तर्हि साक्षात्। यदावच्छिन्ना वृत्तीयान्ताः पुनरावर्त्य

संहितैव पदे नित्या नित्यायावू पञ्चमीः । नित्यासमावे वाक्ये तु ता विवक्षा ।

(१५) उपलब्धता के बलादन्तनीयता पर टिप्पणी लिखिए।
मानव विकास में नाना विधाएं प्रकट हो रही हैं।
मध्यम वर्ग की शिक्षण योजना (उत्तर १२४/१२५)

(१६) विष्णुनीपादशोत्तमं अभिपूर्वस्तुभाषणे ।
मेलनेनापि ज्ञेयं विष्णुर्विष्णुः स्थापनेन च ॥ चि,

श्रीः कृ, गम, ह, नी, कट, कृष्, ता, वट, दा, धा, कम, प, च, त्या, अक,
श्रीः, अक, नी, कट, की, ठन, धं, क-क, द, नु। विन्दुवि।

(१५) वेत्ति रूपं विदत्ताने वित्ते विदत्तवन्नाये । विधत्ते विदत्तवन्नाय विदत्तायेन ।
निषेधाद्वा

(१५) नम्रौ तु कौ समायातो पयुदाह प्रसज्यते । पयुदाहः सङ्मगाही प्रजपतिः

(12) शेषाभिनाद मनुष्योपाधि विना मनुष्यविनाश
 तदपः पुनरपि नष्टः कर्मला न कनिष्ठते

(20) त्या की डव्यालिङ्ग 'अ' होण्या मुरक येव च
अभी पन्ने व नाभा की रुच्यः कया निरु-प्रणिमाः ॥

वार्ध = जाति, गुण, क्रिया, वंश (उच्चरनिमिचय)

(29) यत्नी रश्मि च कृत्यं लभ्यदानं तथैव च
अपादानाधिकृत्ये हन्ताहुः दातव्यमिषट्॥

(22) (अथ वरुणाग्नादधंसा हिंसा वरुणविषयं यात्।
गुह्येता वरुणविष्णुतक्षणिना शात् उवाच यत्)

प्रायश्चित्त, दण्डादिभ्यः प्रतिषेधादिभ्यः॥ पञ्चोदरारि

(9) $\frac{1}{x^2} = x^{-2}$ (1) $\frac{d}{dx} x^{-2} = -2x^{-3} = -\frac{2}{x^3}$ (2) $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^2} = -\frac{2}{x^3}$ (3) $\frac{d}{dx} x^{-2} = -\frac{2}{x^3}$ (4) $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^2} = -\frac{2}{x^3}$ (5) $\frac{d}{dx} x^{-2} = -\frac{2}{x^3}$

(2) अलङ्कार (3) अलङ्कार (4)

(23) मायं ~~पुणं~~ पुणं प्रायम-विज्ञानी प्रा-पिहं तत्पुवि रायमम
पुप विज्ञापुम ॥

(20) अथा निषिद्धं तस्य व्रीह्यादेः दणशः आदानम् उच्यते ॥

(24) अद्वयं द्वैतमिदं स्यात् प्राज्ञं प्राप्तिस्थानं नृणां ।
अद्वयं द्वैतमिदं स्यात् प्राज्ञं प्राप्तिस्थानं नृणां ।

अतः तस्य तत्र दण्डमन्त्रेण चेतस्त्वापुत्रम्
जा अडव है, मूर्तिचम है, जाभिने लिखत है किने विवाहजात
नही है, वर सिंगे है

(२६) आहृतिगृह्या जीतः लिङ्गानां च न सर्वमाह ।
लङ्कदावात्निगृह्या गोत्रम् चार्णः सह ॥

(१) आहृति अर्थात् अवयवसंज्ञा-विशेषसे जिहवा गृह्या होता है ।

(२) जिसमें लङ्गलिङ्ग न हो, (जब वा गृह्य हो जाने पर प्रत्यय-
नष्टि आदि में बिना कहे जिहवा ही मान ली, वही भी आहृति है)

(३) गोत्रप्रत्ययान्तराह और शास्त्रोक्त वाची शास्त्र भी अतिनायक
को प्राप्त करते हैं । भाषा की कड़ी ॥

(२७) लोचन पीयापाय विधिनिधम आवय ।
अतिदेशोऽपि वाच्यः सङ्विधं पूत्रमुच्यते ॥
एष द्रष्टव्यः मध्यमैः सुदी - विधनायकः ॥

(२८) सूत्रार्थो वर्णिते यत्र नैव (पद) । सूत्रानुसारेण ।
न्यपदानि च वर्ण्यन्ते भाष्यं भाष्यविदो विदुः ॥

(२९) पदच्छेदः पदार्थोक्तिर्विगृह्ये वाच्यो जना ।
आक्षेपश्च समाधानं व्याख्यानं सङ्विधं स्मृतम् ।

(३०) शास्त्रिगृहं व्याकृत्योपमानं काशासु वाक्याद-व्यवहातश्च
वाक्यस्य शेषाद-विवर्ते वर्तन्ति लानिधयतः पितृपदस्य स्यात् ।

(१) शास्त्रिगृह (२) उपमानम् (३) काशः (४) भाष्यवाक्यः ५
व्यवहातः (६) वाक्यशेषः (७) विवर्तः ।

(३१) विस्तरेणोपदिष्टानां प्रयोगानां सूत्रभाष्ययोः ॥
निबन्धो यो समासेन संगृह्यते विदुर्विधाः ॥

(३२) शास्त्रेऽप्युक्तत्वा पादे न्यायसंगतयोऽत्रिधा ।
शास्त्रादि विषये वाते नतस्तज्जति (वृत्तताम्) ।

(३३) विषयो विषयश्चैव पूर्वपक्षस्तथा चोक्तम्
सङ्गमिच्छति यथाज्ञानं शास्त्रेऽपि कणं विदुः ॥

(३४) उपक्रमोपसंहारकम्प्राप्तेऽपूर्वता फलम् ।
अर्थवादोपपत्ती च लिङ्गं तात्पर्यनिर्णये ॥

(३५) उदीयः सर्वविद्यानाम् उपायः सर्ववर्जनाम्
आश्रयः सर्वधर्मोपायः २ शश्वदोन्नीक्षिकी मत्स्यः ॥

(३६) एकं शास्त्रमपीयानेन विधाच्छास्त्रनिश्चयकम् ।
साम्नाद् बहुभुतः शास्त्रं विज्ञानीभिः प्रवृत्तम् ॥

(३७) तन्मार्गदर्शकः । (The problem of Sanskrit
teaching (गणेशजीवादुपरीकृतम्)

(३८) शुभ्रवाचकपत्रैव गृह्येण व्यापनैव
शुभ्रवाचकपत्रैव गृह्येण व्यापनैव ॥

(३९) प्रयोजनमनुद्दिष्टं न भवेत् ॥ विप्रवर्त्तितम् ॥

(४०) अनुवर्त्तितम् ॥

(४१) गुरुत्वात्तदर्थक्यं मानसो ह्यहं वाचिन्म ॥

प्रत्यक्षमेकं चादीनाः वचनादनुवर्त्तितम् ॥ अनुमानम् तस्यादि तां व्याख्यास्यते अत्र
न्यायैकदेशिनोऽप्येवमुपमानम् केचन ॥ अथवापत्या लहेतानि चत्वार्यहप्राकट्य
अभाववच्छायेतानि भाषाः वेदान्तिनस्तथा ॥ समवेति अथवा चत्वारि तानि पञ्चमिहः

(४२) तान्मेतानि चत्वारि पदजातानि नाभाव्याते चोपक्रमे निपातयन् ॥

(४३) दैनोन्नादिन लाहनालाहूल वकुद्वरविकापिनाम उत्पयो -
भवति मशबः ॥ अथवा प्रतीतपदार्थवोच्येति ॥
शक इत्युच्यते ॥

(४४) किंप्रति आहूतिः पदार्थः आहोचिद्वयम् ॥ उभयपक्ष -
त्वाह ॥ कथं तावत् उभयपक्षे व्यापार्ये प्रयोगे पठितम् ॥

(४५) लावतः प्रत्यक्षमेकं शक्येति शालेय चर्चनिपत्रं चिह्नं

(४६) पदमेकदोऽन्वयोक्तिश्च समासादिविवेचनम् ॥
पदार्थकोषात्तात्पर्यम् व्याख्यायकपक्षवत् ॥

(४७) रघुरामकृतश्लेषोऽनिरूपयः ॥ (२) आहूतः पदार्थविरचितः
अन्वयकोषः ॥

(४८) लघुवत् वण्डवत् ॥ द्वि-भेदोऽन्वय उच्यते ॥
आहूतये विरोधनं पूर्वम् विरोधं तदनन्तरम् ॥
कौणमुल लघुपुत्रमेव पूर्वं दृष्टान्वये भवेत् ॥

(४९) आहूतः पदार्थविरचितः अन्वयकोषः ॥

(५०) चर्चकर्म विधास्तोत्रं ह्यवे योज्या लतः पत्रम्
विमो द्वयं पुरस्कृतं तृतीयदिनिपातपत्रम्
त्यवेतो न तु मन्त्रम् कृतं कर्मविधिवत् ॥

(५१) ला वामुल लघुपुत्रमेव पूर्वं दृष्टान्वये भवेत् ॥
(यज्ञान्वये पुनः पुनः पूर्वमेतन्मन्त्रोपयोग्यम् ॥
आहूतः पदार्थविरचितः अन्वयकोषः ॥

- [illegible]

(६६) यदा नमि वदन्मायां वेष्टयिष्यन्ति मानवाः ।
(६७) तदा शिवमविद्याय हुः प्रह्लादो भविष्यति ॥

(१२५) नाम शब्देनाच्चेति तेन ह्येन इत्वं छद्मपि ते
तदभाविष्यत्पि च नामेत्वाहुर्नमिष्यतः ॥

उपायन्तो वृद्धन्तोऽपि तादृशान्तापं प्रयत्नजम् ।
शस्त्रकुलपञ्चकं नाम विपश्यन् विपश्यन् ।

ਮੀਰਜ਼ਾਹ, ਪ੍ਰਮਿਤਾ ਨਾਏਕ

निर्देशः कर्मकाण्डम् उद्दानम् पदविष्णम् ।

नदंशः रुक्मकायमं पुद्गलमं पदं खलमं ।
स्वाभ्यर्च्योऽपि रुक्मकायमं पद्मिकायमं विमलध्वजाः प्रदीपिताः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

सुप्रसन्नोऽपि न वृत्तनां ज्येष्ठपुत्रं कलत्रदाः ॥

(७०) आचार्य- भाव उपान्यास (वातम्) विधा वचनोपाधिः
 उपान्यासः उपनिषद् उपनिषद् उपनिषद् उपनिषद् उपनिषद्

(७) आत्मात्म - भावः । यथा च तद्वत्त्वम् । त्रिस्तम् आत्मात्म
सुखं भित्तव्यति संख्या बोधक उत्पद्यत्वम् । त्रिस्तम् आत्मात्म
प्रियावाचक आत्मात्म । जन्म देन प्रभिरुपाति लक्ष्यम्

(७१) सिंघः क्षुब्धः कर्त्तव्यं वदामि पल्लवायकः॥

(62) फल व्यापारो नृनिष्ठ तापामुवर्तते :

माकेमो लोहितपत्ताय । कर्कटपाय । नासिकपाय ॥ विंशत्योऽक्षर-
 पाय । मण्डूकपुत्रिपाय । गङ्गापुत्रपाय ॥ द्वात्रिंशोऽक्षर-
 पाय ।

पक्षी. जेवण हाचें किरा. हाटें पिघोह. पंज्यावता उदर ३।

अङ्कानां वाक्ये गतिः ॥ प्रेन अतिदेशः - शा-वातिदेशः वाद्यतिदेशः

निमिच्छादिदेशः, अपदेशादिदेशः। तादात्म्यादिदेशः, (अपदिदेशश्च) ॥

निर्देश: ५५

सुप्रसन्नैव लोके... इतिनाथाः धनं धर्माः। प्रसन्नं भवति। आनन्दं यः सः
... विप्रयः। विप्रयः- यः विप्रयः।

अष्टावक्र

अद्वैत - पदार्थानां विभक्तौ विपुल्य-पदार्थानां

इष्टमन्त्रं कर्त्तुं नृपतिः प्रह्लादं च तदा द्रष्टव्यम्

सुदामा विप्रदृष्टं तद्विषे पोक्षे विजानाति ॥

(७७) लोपेक्षत्वाद्वादिवाच्यं वचनं प्राद्विश्वरूपितम् ।
 प्रलोभनियमाद् मुक्तैरसि हेतुं रलोपिबुः ॥
 पौष्ट्यं देवसम्पत्तौ बाले पञ्चति पार्थिव ।
 त्रयमेतन्मनुष्यस्य पिण्डितं स्यात् पलावटम् ॥

(७८) अतीतनात्रैरन्त्ययामेन आगामिनाः त्रैमयः पूर्वयामेन मतः कालः ।
 अथतमा अतिष्ठत ३ वने से तत्रिने दे के तव १२ वषट् ।
 अथतमा अतीतनायाः त्रैमयः पूर्वयामेन पञ्चोपेन आगामिनाः पूर्व-
 धन च लहितो दिवतः द्रव्यतनः ॥ द्रव्यतनं द्रव्यतन-
 मलवदुपशमः ॥ वाहि - प्रतिवाद्युपपन्नतः ॥

विषयः - लेशय - पूर्वयक्ष - उत्तर दिवान्त / पञ्चावदवाधिवापन
 तिलेषु - तेलम् - क्षीर दधित - तर्पितः ॥ गुणः गुणोऽप्यानुसारि-

उच्चापेन ॥ अप्याहारः अशुतपदानाम् अनुसन्धानम् ॥
 अथोपपत्ता = लक्ष्म्या पूर्वम् आचार्यदेः प्रेरणम् ॥
 अविद्या उवर्त्तना । अथः कथे - लयवत्ते अर्थवत्ते ॥
 अथोपपत्ता

लक्षणं वी पुठ्ठो वा दृष्टि संशयः ॥

जीव ईशो विपुलाचित्ततथा जीवैराद्यो भिदा ।
 अविद्या तन्निर्गोपः प्रडन्नाऽम् अनादयः ॥ (पाठ्यमोप-
 २० वृत्तम्)

(७९) पाणिनीयं महाशास्त्रं पदसामुत्तरवत्क्षणम् ।
 त्वीय काकं ग्राह्यं कृतं त्वेन त्वाग्रे न विमन ॥

(८०) वृद्धमिहो भावो दुर्वचदभवति ।

(८१) विधामिनिर्वन्तिव शोपजातः वृद्धन्तः १। इमिहो यदा स्यात् ।
 लोप्या - विमन्ति - वय - लिङ्ग युक्तो भावस्तदा पुन्यामिबोपलस्यः ।

(८२) विधातु बह्वीष्यमिदं लिखितो यः पूर्वापरौ च दृक् दृक् एव ।
 विधामिनिर्वन्तिव शोपजातः आव्यात शब्देन तदर्थे अहः ॥

(८३) आव्यातम् । लुक्मिन्नत्वे लोप्या बोधक उत्पद्यत्वम् ।
 भावउपपन्नमोव्यातम् । । लिङ्गत्वं आव्यातम् । क्रियावाचकम्
 आव्यातम् ।

(८४) तन्नाम देनामिदं व्याति स्वरम् । तद् आव्यातम् येन भावम्
 अविद्याति । विद्यापदम्

(८५) शब्द लुक्मिन्नत्वे लिखितः । पठेत्वा काचिगच्छति ।

(८६) लोपि हि - उपेया च स्यां विद्यापदं वाक्यरूपमंगुच्छति
 अपभ्रंशपुत्रा गेयच नियतम् अपत्रपते ॥

(८७) न हि किञ्चित्पदं नाम त्वेयामिपतं मुच्यते ।
 पदानाम् । त्वयमेव ना वाक्यादेव हि ज्ञेयम् ॥

(८८) आविष्टे - लिङ्गना कति यल्लिङ्गमुपादाय पुवर्त्तित ।
 उत्पत्तिरुच्यते आ - सिना शास्त्रे न तल्लिङ्गं जहाति

(८९) ना कथं मे । (१) लोप्यवकाशे २। वयम् । एव त्वि-
 ना कथं मे । आत्मा त्वम् । लोप्ययम् पुनः । त्वम् । लोप्य-
 निश्चयम् । वाक्यसेवायुः भवतीति कथं न्यस्ये

(१६) पदसमुदायः वाक्यम् । आस्ताः^{१५} योग्यता लानिधिमतः -
 पदसमुदायः । धार्मिक-बोध-प्रमाणः पदसमुदायः =
 वाक्यम् । सुप्रतिगताययोवाक्यम् (उक्तार्थः पदसमुदायः
 वाक्यम् (काशिका-२.१.८))

(१७) चतुर्भिः प्रकारैर्विधोपपन्ना भवति - आगमबालेन -
 व्याख्यानबालेन - प्रवचनबालेन - व्यवहारबालेनेति ।

(अधीति - बोध - आचार्य - प्रवर्ता ॥

(१८) धर्मोपदेशः प्रमोदोऽपि तादृशः ।
 नैमः पर्यनुयायः तादृशविचार्य

(१९) शब्दः प्रवृत्तिः सर्ववर्गीनाम् । प्रवृत्तिसमुदायः पदम् ।
 वर्णानाम् त्वग्राह्ययोगः संहिता । विमर्शनाच्च पदम् ।
 सुप्रतिगताय पदम् - विमर्शनाच्च । वर्णसमुदायः पदम् ।
 पदवेगमते अर्थः प्रमेन दृष्टो पदम् ।

(१००) व्यञ्जनम् सप्तमम् । न चातिव्यक्तं न चान्यत्वेन व्यञ्जितम् -
 उपदेशमेत

(१०१) हृन्दावरे प्रकाशितवन्ति ।

(१०२) सिद्धावलोकिताश्चैव भद्रं नुपुलमेव च ।
 गङ्गाप्रवाहवन्नापि नृपिकास्त्रिधा मतः ॥

(१०३) अधिष्ठाताः प्रतियोगम् तस्यानिर्देशार्थं इति योगे योगे
 उपतिष्ठते । परिभाषा पुनरेकदेशात्कालिनी हर्षे शास्त्रम्
 अभिप्रेक्ष्य लक्ष्ये उपदिशत ॥ महाभाष्य २।१।१॥
 महा. १।३।१॥ १.४.४८ / ४.१.२३ ॥

पदराशिवत् ।

(१०४) यो मनुष्यः प्रसापूर्ववारी स तुल्यवाक्यमिदं दृष्ट्वा सम्यग्दृष्टि
 लक्षणे प्रवृत्तिः, प्रवृत्तिः स्वभावलाभः, अर्थवलापे भाष्यम् ।
 भाष्ये निवेदिताः, निवेदिता फलवापिः (महाभा. १/३/१४/

(१०५) सान्प्रमाणवेदिता दृष्ट्वा ज्ञाना भवेत् इति १/४/३२
 कृतिज्ञाना भवेत् प्रेष्य चेषा ज्ञाना क्रिया भवेत् ॥ इति भवेत् ।

(१०६) हेतुः प्रमाणवत् कालिदासमते तादृश-गुणः प्रमाण-उप
 रीतिर्न दृष्टिः ।

(१०७) अभिधानलक्षणा कृतादृष्ट समासाः । तस्यानभिधानम्
 यत्राहं लक्षणे । अन्तर्गतं यत्रालक्ष्यं भवेत्येव ॥

(१०८) उभाप्युक्त आचार्यः त्रिधा विप्रयोगः । महाता यत्नेन यत्र प्रवृत्तिस्तु
 लक्षणाश्चैव वर्णनाच्चनैवेत्यर्थवितुम् विप्रुनीयता प्रमाणम् ।

(१०९) लक्षणे योगा नहि विप्रुनीयतां पश्चात् शब्दे परिहृतं लक्षणात्
 (महा. १.२.७७ ॥

(१३२) क्रियां प्राचक्षन्तः। इति कर्मपदवचनायाः ॥

(१३४) प्राकृतिगुणजाति लिङ्गनाश न वर्धयत् ।
अन्तर्भावानिर्गुणो गोत्राय न तैः सिद्धः ॥

(१३६) शब्दज्ञानं प्रयोजनम् । शब्दज्ञानमविषयः । शब्दज्ञानं प्रयोजनम् ।
उतिपाद्यउतिपादकनादिः प्रयोजनः । शब्दज्ञानं प्रयोजनम् ।

(१३१) गुरुं चान्दं वायुं कृत्वा वैभारं शाकल्यम् ।
सायनं चापि गुरुं शाकल्यं पाणिनीयम् ।

(१२०) इन्द्रियान्दुः काशकृत्तनादिबली शाकटापनः ।
पाणिपद्मा जनेन्द्राः अपन्तपद्मादि शाकटाः ॥

(१२१) फलव्यापार्योरे इति लायामवर्नकः ।
पानुस्त्वोर्वादि नदे लवर्नक उदाहृतः ।

उदाहरणः अकः अभाषः कथितः अभिहितः मतः दुष्टः कृतः उदीरितः
दीर्घः ॥ व्यापिष्टः

(184) आत्मानमात्मना विमुदसीति व्यपदिश्यते ।
आत्मनात्मा भाषा वचनाः स विमुदसीति : धातुः ।

(१४३) न ज्ञातां पदार्थो व्यभिचरति।
क्रांति। जायते। विधीयते। वधते। अपश्यते। विनश्यति।

गीता। अमृतोऽयं। विदुर्नृणां। वैद्यकीयप्रभाषिता। मृत्पातौ (मोक्ष) आत्मा न-
 ५ पातान्। अर्जुन। निकृष्टगत मन्त्रप्रभुः ॥ भाष्यप्रभाष-
 निष्पद्यु। चक्र। सुभूत। भाष्यप्रभाषिता। भाष्यप्रभाषिता। भाष्यप्रभाषिता।

निम्नलिखित - चरित्र - सुप्रसिद्ध । भारत की इतिहास । आयुर्वेद विज्ञान । भारत
 भारत १७५६ - (१७५६) १७५६ तक । निम्नलिखित - चरित्र - सुप्रसिद्ध ।
 कथा - भारत - भारत के विद्यार्थियों की जीवन - चरित्र - सुप्रसिद्ध ।
 भारत - जीव - चरित्र - सुप्रसिद्ध । भारत - चरित्र - सुप्रसिद्ध ।
 निम्नलिखित - चरित्र - सुप्रसिद्ध ।

(१४४) लोट- अमिषपत्व- उमेपत्व (शब्दार्थलक्षणानि
 दुष्- गुण- ५३ । लामा- विशेष- लक्षणा-
 अर्थ- लक्षण

(१४५) भूतः पञ्चविधस्तत्र भविष्यश्च- भविष्य-
 वर्तमाना द्विधाऽप्यतः ह्येवादेशावप्यन ॥

(१४६) वर्तमानं त्रिविधं होयः कालाणां पूर्वकः।
 केवला हेतुवर्ती च वर्तमानं तथाऽप्यतः ॥

(१४७) मातृका । मातृवाक्या । वर्तमानाया । अमृतमातृकाया ।
 लक्षणायाः । लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः लक्षणायाः ॥

(१४८) लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥

(१४९) निगुहानुगृहेयः पुनुरित्यभिधीयते ॥

भावः, पूर्व, भोग- हति- अन्त- शेष- गो- अक्ष- लक्ष- अर्थ-
 अगम- गमन- स्व ॥ इति ।

(१५०) लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥

चन्द्रताम्रवर्ण- उतिभाषितो लक्षणायाः ॥

(१५१) लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥
 लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥
 लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥
 लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥

(१५२) लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥

(१५३) लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥

(१५४) लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥

(१५५) लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥

(१५६) लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥

(१५७) लक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः पञ्चलक्षणायाः ॥

- (१५५) विवक्षातः काटकाभिभवन्ति।
- (१५६) न्यायेन जीनमर्थस्य वर्षमं पालनं तथा।
सत्पात्रे प्रतिपत्तिश्च राजवत्तं चतुर्विधम्।
- (१५७) नान्तेरेयाचम वाम्जनस्याध्यापनं भवति।
- (१५८) अलं दृष्टिं पश्यन्ते पुत्पाहरो वधो विद्यया। वर्गे वामाभ्यायः
अष्टोत्तमाभ्यायः। मातृका। उद्धराशिः॥ एते पञ्चवर्ग-
वर्गाः उद्धराशिः शतमवयवः। (वज्रदेवि धातिशास्त्रे ३४/२२)
- (१५९) अर्थस्य पुद्गोपदेगाद्यम्। वृंहश्चैव कस्योपन्यासः॥
- (१६०) इत्-वृत्-लुक्-लुप्-कुत्-चकरीत-चेक्रीपित,
कारित-एते शब्दाः। स्वस्वरूपम्। एवमवयवम्। दृष्टव्यम्।
वर्गयन्ति॥
- (१६१) अत्रैवमेव सामान्यं विरोधं प्रतिगच्छति।
गतमात्रं तु तत्तत् विरोधे स्थाप्येत पुनम्॥
- (१६२) अन्तःअन्त-अन्ततमशब्दो अयुक्तम्। (अन्तवाद-
वि-बहुविधये निर्दिष्टात्वेन वक्षते॥
- (१६३) अङ्गकार्पकृते न पुनरङ्गकार्पम्।
- (१६४) तैलाद रक्ष जलाद रक्ष रक्ष मां स्तब्ध बन्धनात्
आरुग्भ्यः पाहस्तिभ्यः एवं वदति (पुत्रिका॥
- (१६५) अभिधान लक्षणादि कृत्वा हित समासा भवन्ति।
- (१६६) अ उद्देश्य प्रमुद्दिश्य न विधेय मुदीर्यते॥
- (१६७) धर्मोपधनं न वाक्यार्थं दृष्टि वृत्तेभ्यः आगतम्॥
- (१६८) धर्मोपधिम्यो लोपविधिर्बलीयान्॥
- (१६९) पदार्थः पदार्थेनान्वेति न तदेव देशेन
(१७०) नान्वेति नानात्वम् - वैविध्यम् नागच्छति
इति अन्वयम्॥
- (१७१) अनभिधानं विज्ञात्वा भाषितं प्रत्याख्यानम् -
नातीव मलोद्यम्॥
- (१७२) नाना नारी निष्कला लोकपुत्राः॥
- (१७३) अभ्यासो हि कर्मणाम् कौशलमावहति॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(१) कृपन्त - लक्षित - लमाप्त (नवप्रमेदः (१) गुणवचन (२) लक्षणात् (३) अवयव
(४) लक्षितम् ५ कृपन्त (६) लमाप्त (७) जाति (८) लक्षणात् (९) संज्ञा (भाषाणां
नामन् - अवयव - अनुकल्प - कृत् - लक्षित - लमाप्तः धातिपदिकानि)

उपनिषद्वाक्यं (स्वार्थः = ज्ञाति-गुण-विषय-संज्ञा) (२) उच्च-लिङ्ग-संज्ञा-
कारक) (५) नामन्-आव्यात-उपसर्ग-निपात) ॥ सर्वप्रधानानि-
नामानि। सर्वमिषापदं नाम ॥ (सुबन्त = नामन्-उपसर्ग-निपात-ज्ञाति-
वर्गसंबन्धीय) (भोजार्ज-अनपेक्षित शब्दव्युत्पत्तिनि सर्वप्रधानादीमिषापीनि
नामानि- (शब्देनाद्यातिनहयेन उच्चलिङ्गिते तत्सर्वविषयैः पुद्गलानामेवाप्युद्ग-
नीयः) (उपाध्वन्तम्-वृद्धन्तम् लङ्गितानां प्रमादजम्। शब्दानुकरण्यैव नाम-
पदमविषयः प्रलय) (कैमिन्-योगद्वय। कृत्। ॥ लीलितम्-पुंलिङ्ग-तुल्यं
लिङ्गम् ॥ (६) आव्यातम् = भावउपानम् आव्यातम्। विषयान्तरम् आव्यातम्
तन्नाम येनाभिदधाति सर्वम्, तदाव्यातम् येन भवति ॥ विषयपदम् ॥
कृदाभाहितो भावोऽप्यवदु भवति ॥ (सर्व, उच्च-अर्थ ॥ अर्थशब्दे अर्थ-
अर्थः पदम्) (उच्च-व्याकरण) ॥ अर्थमिषाभि-पदम्। (उपसर्ग-Preposition
निपात (Purification) अर्थोन्नी-उपसर्ग-सुबन्तवन्ती) (विषयार्ज उपसर्ग-
अव्यातम्)

(१) धातु - क्रियावचनो धातुः । भाववचनो धातुः । भूवाच्यो धातुः ।
२१४३ - २००० - २२०० ॥ भूतधातु - नामधातु - धिजिन्ता - धिजिन्ता -
धजिन्ता - धजिन्ता । (भूतधातु) (धातु न - धातु) धिजिन्ता - धिजिन्ता -
धजिन्ता (नामधातु -) (१) (२) धिजिन्ता - धिजिन्ता - धिजिन्ता

पञ्चतन्त्र (नानापातं -)
 वज्रतन्त्र - वायव्यतन्त्र - वयस्यतन्त्र - वयस्यतन्त्र - विद्वत्तन्त्र - वयस्यतन्त्र
 पञ्चतन्त्र आत्मनोपादि - उभयपादि ॥ तत्र पातनः ॥ १७७

(८) सर्वज्ञानेन्द्रियैः इत्येक - विष्णुर्वचस्त्वया ३।११। वीतिव.) अथ ज्ञायते
अथवति। ब्रह्मात्म ॥ किञ्चना धातुत्वं न जहति ॥ यः
आव्यातस्य उभुः। एतन्मृतवान् यः उभुः। येषामुपानाम् आव्यातम्
उपानाम् ॥ ९) नाकलक्षणम् - एतन्मृतवान् निवर्तवम् नाक
संज्ञा भवति ॥

(वसिष्ठाना-लट्) (लिट् - परोक्षत्) (लुट् - श्वस्तनी) (लृट् - भविष्यत् - भविष्यन्ती)
 लट् भवन्ती । (लोट् - प्रेक्षणी) ॥ लउट् - ह्यस्तनी (लिउट् - विधि - आशी
 लुउट् (भूता) (लामा-भूत-अनभूत-परोक्षभूत ॥
 भूतं । कृत्यं । कारितं । चेकीयितं । चकीरीतं । इत् । लुक् । लामः ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

(अजं दन्त्यपरा! साधय! जायदेश!) आरम्भं नातिदुष्करं ॥
एष तु अर्थमेव: प्रकृत्यादिभ्यः "विष्ण्याति = वृशब्दं शुद्धं" ॥

[illegible]

लौकिक-दार्शनिक शब्द-लक्षण संग्रहः - विद्यालङ्कारः (३) हिन्दी-संस्कृत-शिक्षण-
 निदानः (४) धर्मशिक्षण (५) आधुनिक जगत्-नव-चलन भा (६) दृष्टि-
 विशेषतः न विशिष्ट व्यक्तिपरक चर्चा (६) प्रभावित संग्रहः (७) संस्कृत-हिन्दी-
 संग्रही लोकोक्ति संग्रहः।
 ३. अन्तःप्रविष्टः प्रथम संस्कृत-विद्या-विभिन्न-संग्रहः ॥

किं शक्यतः! तस्मात्...

अथ पुनः। एतच्च संक्षेपे। एतच्च किञ्चित् संक्षेपे।

पूर्वपक्षे एव निमित्तम्। न भवति। न भवति।

यस्य प्राप्तात्मा सति तत्र पूर्वपक्षे न भवति।

न भवति। न भवति।

त. ३. ७ टतक. ॥ एवं भवति

० येन नाप्यव्याप्तं तेन व्यापितं स विवर्तनं पुत्र साप्यव्याप्तं

गुणः कृतात्मसंज्ञाः, अध्याने प्रतिपद्यन्ते। अध्यानेत्येवमकारं हि ब्रह्म प्रयसि वर्तते ॥
अथः चरते। अथः चरते ॥ विष्णुः चरते ॥ चोदकः चरते ॥ वचनम् ।

अथैवमुक्तं नागसंस्थे । पतिवर्तिताव दोषा यी ह्यपरा
आमत्रतोऽर्थः पतीयते । आह- उपदेष्टा । (द्वितीयः) शुद्धः ।
चोदयति - पतिवर्तिता । ८. ३. ८१

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

प्राप्तविभाषा - अप्राप्तविभाषा - उभयविभाषा ॥

त्रिविधा-विभाषा ॥ भावश्च अभावश्च दृष्टिद्वयम् तावद्-
विकल्पः ॥ विधिपूर्वेकः विधेयपूर्वकः अविभाषा-

धिककाल-यवधानभावः । एतावान् कालस्य भवजनीयत्वेन

लानिरर्थः लानीयम् । (अन्तर्मा अवकाशावधि -

परीधानावधि भेदज्ञादर्थे ॥ दृष्टिभेदः । दृष्टः

रति लघुदायस्यैव समालोचना न पक्षस्त्विति ॥

महात्मा साधारण-व्याख्यानात् ॥ ॥ यत्र व्यवहारो दृष्टः

विशेषः तत्रापि द्वयोः द्वयोः ॥ लब्धिवर्धोपपत्ति -

उभयभाषापक्षसंज्ञानिदपक्षम् लमासम् ॥ इति

पञ्चमी - हायन्वयः ॥ "पुरस्कारपक्षोः अग्रन्तरि विधीनः

बाधते नोत्तमः" । (लघुदायमत्तोक्तिः ॥ लोके तावद् -

एव शतं लब्धव्यं आर्क्षः, भोगः, भोगः, भोगः ।

शब्द एव शतं भवति एव लब्धव्यम् । आनन्दार्थ - लानीयम्

उक्तम् ॥ उक्तं मनोरमा । उक्तं मनोरमा । उक्तं मनोरमा -

शब्दलक्षणम् - शब्दद्वयोश्च लब्धव्यम् । आदेशः

स्थान-अर्थ-मुक्त-उभयार्थः लक्ष्यतमः । येन

"नापाहं यो विधिरारम्भते तत्तत्प्राप्तव्यम्"

इति अर्थवादलक्ष्यम् ॥ को त्वं आकर्षणवत्त्वम्

बोधयतः । ननु द्वयम् दृष्टव्यम् ॥ अर्थ-यन्त्रावधि

भक्तिप्रवर्तते ।

अवश्यमेव लामासंविद्ये संप्रतिगच्छति

गतस्मात्तु तेनैव विशेषे स्थाप्यते द्वयम् ॥

"किम् निनिगमरुम्" कृताकृतपक्षयोः विधिः स -

निमित्तः ॥ अन्त्यादिभ्यः अन्त्यादिभ्यः ॥ न कृतः अकृतः

व्यूहः पृथगुक्तं विवेचनम् यः स अकृतव्यूहः प्राप्तिर्मा

प्राप्तिर्मा ॥ निमित्तं विनाशोन्मुखम् दृष्ट्वा तत् -

पुण्यं कार्यं न कुर्वीत ॥ लब्धम् उक्तं दृष्टम्

अर्थमानाधिक्यकालव्यवधानभावः । अप्रमत्तयोगः

शक्यः अवर्तुम् ॥ अपि स एव निमित्तम् - अप्रमत्तं भवति

व्यापकम्, वैधायिकम् ॥ पुण्यं प्राप्तिर्मा दृष्टव्यम्

नानिगमरुम् अन्त्यादिभ्यः तथाहं भवति ॥ इति प्राप्तिः । इति

शब्दम् निधाय लोकेतः भवति ॥ वैधायिकव्यवधानम्

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eSangam

उत्तादिलोवाहिवः कवर्गोदियु - कावर्गोदियुः एते उभयः ॥ इति
 गौ । दौर्गुजैः । इति सुते । आत्माते । अन्तर्वर्तिनीम् । विमर्शिकादिना
 व्यणवतिम् । जडाधिकारवतिः व्यणवतिः । अनिलवत्वेन युक्तवित्तं रमते

// कथम् इति भाषः । भाषा = लौकिक प्रयोगः । स वा गारा निवृत्तः
 'हमि पविष्टम्' । ताम्बु-रोधने । अमुं पादोदितं देन ॥
 मन्त्रपदे लक्षणेन । अमुवर्त्त पदात्माभावः । कुठि पविष्टम्
 शम्भु उभयम् । गुणक-रूपम् । राज्ञः दीर्घः । विलम्बने ।
 दादी मुनेन । तुल्य अयनयने । अयनिदं देन पञ्चमी -
 निदिशे बलीयान् ॥ स लक्ष्मण लक्ष्मण

कट्टेव पवतिः इति भाषः

(१) अथ उवाच महाभारतः । इति । मयुः । कुमारी ।
 योऽस्मात्तदेः अक्षयम् । (२) उवाच । (३) लक्ष्मणम् ।
 अनका । शुभम्, पुण्यम्, (४) वीरायुधम् । द्वितीयम्, तृतीयम् -
 चतुर्थम्, पञ्चमम्, षष्ठम्, सप्तमम् अदत्तम् ॥ (५) लक्ष्मणम् -
 अन्तर्निहितम् । (६) विष्णुनाम् । पञ्चमम् न जहाते ।
 पादो नाम श्रीः । (७) पापानि देहात् । पञ्चमम् निवृत्तम् ।
 लक्ष्मणम् । (८) कौशली । (९) उवाच । (१०) उवाच ।
 अथ अत्र लक्ष्मणम् । (११) लक्ष्मणम् । लक्ष्मणम् ॥
 (१२) लक्ष्मणम् । लक्ष्मणम् = वसिष्ठम् ॥ कदाचिद् भवति -

कदाचिद् भवति । येन नाप्राप्ते यो विधिश्च भवति -
 लक्ष्मणम् । इति भाषः ॥ मयुः पुत्रो अमुवर्त्तते ॥

इति भाषः । इति भाषः । इति भाषः । इति भाषः । इति भाषः ।
 आत्मात् तावत् । किं बहुना । अलम्बितं विचिन्तना । यथा यथा
 यथा यथा यथा । किं कथम् । इत्युक्ते भवति । अर्थात् । अर्थात् ।
 निम्न आत्मात् अर्थात् । इति भाषः । इति भाषः । इति भाषः ।
 इति भाषः । पुनरावृत्तिः । पुनरावृत्तिः ॥

पुनः कल्पम् । इति भाषः । इति भाषः । इति भाषः ।
 पुनः कल्पम् । इति भाषः । इति भाषः । इति भाषः ।
 लक्ष्मणम् । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् ।
 एकावृत्तिः । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् ।

राज्यम् । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् ।
 गुणवत्ता । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् ।
 पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् ।
 पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् । पुनः कल्पम् ।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

आधुनिक सङ्केतः तः त्रैलोक्ये प्रसिद्धिः होतव्यः । तत्रैव पञ्चमः
 उपसर्जनम् ॥ प्रत्यक्षं तं शास्त्रम् । अन्तर्गतो गणः अन्तर्गतिः ॥
 भास्वत्पूवः । कलुषितं कथनम् । पदाङ्गनाधिकारे तत्पु
 च तदनास्यम् । अर्थवद् गुह्यं नानर्थक्यम् । मण्डपतो
 ग्रायाः दृष्टिर्निर्गता ॥ पदाधिकारे अङ्गनाधिकारे पक्षपद-
 विहितम् तत् तस्य तदनास्यम् च भवति ॥ च पक्षपद-
 दृष्टव्यमित्यम् । (मुद्रासलरपूषस्य मेदी दीपनपाचकः)
 पूषशब्दो मण्डपान्त्री । लमान् दृष्टा एव च पक्षपदम् । १५० तत्तु
 वेदे-लोकेन ॥ भाङ् दृष्टिः तद्वन्ता प्रानाम् ॥ अन्तर्गतो-
 चाध्यायम् शाले लंघिता ॥ पक्षितम् ॥
 भा (१) च भाषा औपनिषद् वेदाङ्गवत् उच्यते प्रामाण्यम् ।

पुष्प २ १/२ वर्षे { कृता- विद्याया- स्रष्टि, प्रत्यक्ष, आहो प
 देवा, उद्गायतृणां, मातामहो विभक्ती-विष्णो
 होतव्यभावश्च ॥ मातामहो, इतः पक्षपदम् ॥

भाट्टादित, लोका, वपश्च ॥ विद्यायां भाट्टादित ॥
 भाव व्यासस्य नौ भावश्च तौ भाट्टादितौ अन्तर्गतौ

इति पञ्चाङ्गं तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु
 अन्तर्गतं पञ्चाङ्गं तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु
 अङ्ग- ग्राह्यान् न पक्षेणोक्तम् ॥ प्राविश्यात् गुह्ये
 लिङ्गविशेषादि गुह्यम् ॥ विप्रश्च पुत्रशोप-
 दिष्टं प्रतिपदेत्तम् इत्युच्यते ॥ अतिपदं च म
 भाट्टित्युपस्थिति कम् ॥ लाक्षापाकम् तु लक्षणां
 लक्षणां विनाशितोपास्थिति कम् ॥ अतिपदा-
 तदमा पाप शास्त्रस्य चोत्तरार्धे त्वेन लाक्षापाके
 अङ्गति इति न्यायात्तु च पक्षमात्रम् ॥ लोकप्रसिद्धः
 कृतिमात्रमिति न्यायः कृतिमेव न्यायस्य न्यायः ॥
 इत्युक्तं तत्तु तत्तु ॥ भाट्टात् तत्तु ॥ अस्म
 तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु ॥ अस्मद् पुष्प-
 तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु ॥ अस्मद् पुष्प-

अतः तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु
 आत्मानं तत्तु ॥ कलितमाह ॥ तत्तु ॥ तत्तु
 मुख्यतः मुख्यं तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु ॥ द्विपक्षेण तत्तु तत्तु
 इतिः भाट्टात् तत्तु तत्तु ॥ इतिः- इति तत्तु
 तत्तु तत्तु (पक्ष १५०) तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु
 तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु
 तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु तत्तु

(५) खाडि का पोटि माया (मू-म- (Mexim-
 तुलम-तुलम। खाएएके दावे आयादि ॥
 मातमा सुधयोप। नाएव। आलाप आरुपा
 पून ॥ अलायलपुत्र ॥ (पुन)। पुन। नाएएके
 आ. पिपल रिपक पुनपुन
 शाकटापमा चर, जनेउ-हम। नगेथमहराफा(मा-
 केउ रेखटा ॥ आगुदेव शाही दा तयादरा
 पान्द - भारी (Syrable) (लीकिशारे माउतुत्र)
 तुमालिहा मावपुर्मन - मावपुत्र १ का लाप पिटि-
 माया - पाठ ॥ माज को लटवली वपुमाएय
 फटिमाया - न्याय - वरु - वाष्टि ॥ लीदेव वी-
 लीमाया वीचा ॥ श्रीमान शर्मन।

(१) कार्य-विचार निश्चय। (२) विधि विवेचन (३) शब्द-विचार ॥

विचार: ॥
 जगत्
 (अष्टाध्यायी = शास्त्रात्)

तद्विधि-निषेधाः । अथ विधि-
विधि-निषेधः । विधि-निषेधः । विधि-
विधि-अनित्यत्वम् । विभागाः पूर्व-विधि-
विधि-वर्गीकरणम् । यत्ना निमित्तं अनित्य-
अपवादत्वम् । अनन्तराशक्तम् । शङ्क-
हृदि वर्तिता । चरु-विषयः । लिख्य-
शब्द-प्रयोगः ॥ पूजा-वाचनादीनि

अथ माता-लाभवेन - पुत्रो त्वं मे भवति कथं पश्यताः ॥
 पुत्राय त्वं आनाथः, अथ हि विप्रः श्रुत्वा त्वं
 प्राङ्मुखः उपविश्य महता यत्नेन पुत्रं उत्पादयति।
 तत्राश्रये नृणां यत्नं न कुरु भवितुम् किंपुनरित्युक्ता
 पुत्राय ॥ अहो माच्छि, अहो अदहो, अहो अहो ॥

अल्पावधिमात्रेण सावद्विषयतो मुक्ता

प्रत्येक मूल न्याय्य मूल (मूल विद्विदि विज्ञा (शांतिविदा)

मल्लो मे मन मल्लो मे
मुनो मे लु लानो गु-यो वाचो! मल्लो मे

पुत्राद्यैः पुत्र्यादिभिः
• पुत्राद्या नृपिते यत्र पदेः पुत्रान्तर्यमिहः
• पुत्राद्या नृपिते मास्य मास्यविदा वि

स्य पदानि च नश्यन्त माह्व माह्वानि च
आक्षेप समाधान परोक्षयो माह्वानि ।

आध्यात्मिक भावनाओं के लिए
उत्तम गुरु के उद्देश्यों के लिए
नमो नमो वासुदेवाय ॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥

वृत्ता भवम् = वाचिकम् ।

गणित-संज्ञा-भाष्य ॥ (शब्दलिङ्गिता शब्दार्थनिष्पत्त्या
 प्रमाणनिर्दिष्ट ॥) (श्रीगणेशाय नमः) तत्रान्वय-शतानि च
 व्यप्यवस्थितं प्रमाणं प्राप्तिनिवृत्तवान्

उद्दिष्टा-प्रमाणविचार-परीक्षायाः । वक्त्रपदीया वैयाकरण-
 लक्षणिका-लिङ्गिता ॥ वृद्धा । पूषण-लक्ष्यमङ्गुल्या ॥

सातत्यं शब्दप्रयत्नं भावः । अनेक । हेम । हेम ।

व्याख्या शब्दानुशासन । अधिकारः । परीक्षायाः ।

क. पुनरपि व्याख्याप्राप्तये शेषः ॥ अधिकारः उत्तियोगः
 तस्यानिर्देशार्थः इति योगे योगे उपरिष्ठता । परीक्षायापुन-
 रेकदेशस्या लती लक्ष्यं शाब्दम् अभिज्ञवल्यति उदीयवत् ॥

परितो, लक्ष्यं, पूर्वम्, पटम्, व्यवहितं, चान्नोद-
 भाष्यते शब्दप्रयत्नः । परीक्षायाः ॥ अभिज्ञानं पुनः -
 व्याभाविकम् । परितो व्याख्यायां परीक्षायां च -

यस्तथा भाष्यते परितो यत्तथा परीक्षायास्तथा ।

परितो भाष्यते वा परीक्षायाः । विध्यनिषेधव्यतिथी

परीक्षायाः । सापेक्षहितं न लक्ष्यं शब्दप्रयत्नः -

विध्योऽनित्याः । अगत्या न परीक्षायाः प्रीयते ।
 विध्यनिषेधव्यतिथी परीक्षायाः ॥ (प्रमाणम्)

प्राप्तुपांठा वासिष्ठपाठः । परीक्षायाः पाठः ॥ अभिज्ञानम्

पुनः व्याभाविकम् । उत्तरार्धेनामपुनः ॥ अभिज्ञानं -
 लक्षणाः वृत्तान्तिं लभ्यते ॥ लक्ष्यं वृत्तान्तिं लभ्यते ॥

मवति । अयं वृत्तान्तिः न पुनरुक्तः ॥

वासिष्ठपाठः । लिङ्गप्रमाणं लोकाप्यते । सापेक्षम्
 अभिज्ञानम् । विनोदः सापेक्षम् । तन्मते व्युत्पन्नम् -

शब्दः अनेकवर्ति तन्मते । तन्मते विध्यनिषेधव्यतिथी -
 कुमशो विध्यनिषेधव्यतिथी विध्यनिषेधव्यतिथी ॥

वृत्तान्तिः - अपर-व्यतिथी । अनेकशब्द विध्यनिषेधव्यतिथी ॥

लोके शब्दप्रयत्नः - अल्पप्रमाणं शब्दप्रयत्नम् ॥ भाष्यनि-

मूर्तवदुपमायाः ॥ अल्प-शब्दप्रयत्नम् । व्युत्पन्नम्

व्युत्पन्नम् - विध्यनिषेधव्यतिथी ॥ व्युत्पन्नम् ॥

विशेष- भाषा व्यास- भाग.

- (१) माता पिता बही-बहनादि (२८) ~~पुत्र-पुत्र~~ पुत्र-पुत्र
 (२) जहाँ आ पड़ो बिकरें (२९) बोगी के उड़
 (३) स्वयं हो चकटन ये बोध बनानी (३०) हमें पातुआ
 (४) नाम आख्यात उपहारी निपात. का प्रयोग.
 (५) प्रत-वर्तमान-भविष्यत (३१) व्यवहार
 (६) आका के उड़ने अनुभव आदि. पातुआ न.
 (७) बहुत आख्यात. ३२) अमात्रोच.
 (८) बने पिछोवा ग.
 (९) अनायास. (३३) प्रवृत्त प्राम.
 (१०) चक्र भाषा भी कहा गगनात्
 (११) शब्द के ~~उप~~ (३४) पाठानि-
 (१२) गालियाँ भी (३५) प्रमपाठ को
 (१३) मातृ ~~भाषा~~, अंग्रेजी. कं. ~~भाषा~~ (३६) प्रमपाठ
 (१४) संस्कृत भी रोके ही नहीं साधक की (३७) गति का
 (१५) एव. वा. प. म. प. (३८) प्रमपाठ को (३९) प्रमपाठ
 (१६) किट ग डी का प्रकाश. (४०) प्रमपाठ
 (१७) प्रमपाठ. (४१) प्रमपाठ
 (१८) प्रमपाठ. (४२) प्रमपाठ
 (१९) प्रमपाठ. (४३) प्रमपाठ
 (२०) प्रमपाठ. (४४) प्रमपाठ
 (२१) प्रमपाठ. (४५) प्रमपाठ
 (२२) प्रमपाठ. (४६) प्रमपाठ
 (२३) प्रमपाठ. (४७) प्रमपाठ
 (२४) प्रमपाठ. (४८) प्रमपाठ
 (२५) प्रमपाठ. (४९) प्रमपाठ
 (२६) प्रमपाठ. (५०) प्रमपाठ
 (२७) प्रमपाठ. (५१) प्रमपाठ
 (२८) प्रमपाठ. (५२) प्रमपाठ
 (२९) प्रमपाठ. (५३) प्रमपाठ
 (३०) प्रमपाठ. (५४) प्रमपाठ
 (३१) प्रमपाठ. (५५) प्रमपाठ
 (३२) प्रमपाठ. (५६) प्रमपाठ
 (३३) प्रमपाठ. (५७) प्रमपाठ
 (३४) प्रमपाठ. (५८) प्रमपाठ
 (३५) प्रमपाठ. (५९) प्रमपाठ
 (३६) प्रमपाठ. (६०) प्रमपाठ
 (३७) प्रमपाठ. (६१) प्रमपाठ
 (३८) प्रमपाठ. (६२) प्रमपाठ
 (३९) प्रमपाठ. (६३) प्रमपाठ
 (४०) प्रमपाठ. (६४) प्रमपाठ
 (४१) प्रमपाठ. (६५) प्रमपाठ
 (४२) प्रमपाठ. (६६) प्रमपाठ
 (४३) प्रमपाठ. (६७) प्रमपाठ
 (४४) प्रमपाठ. (६८) प्रमपाठ
 (४५) प्रमपाठ. (६९) प्रमपाठ
 (४६) प्रमपाठ. (७०) प्रमपाठ
 (४७) प्रमपाठ. (७१) प्रमपाठ
 (४८) प्रमपाठ. (७२) प्रमपाठ
 (४९) प्रमपाठ. (७३) प्रमपाठ
 (५०) प्रमपाठ. (७४) प्रमपाठ
 (५१) प्रमपाठ. (७५) प्रमपाठ
 (५२) प्रमपाठ. (७६) प्रमपाठ
 (५३) प्रमपाठ. (७७) प्रमपाठ
 (५४) प्रमपाठ. (७८) प्रमपाठ
 (५५) प्रमपाठ. (७९) प्रमपाठ
 (५६) प्रमपाठ. (८०) प्रमपाठ
 (५७) प्रमपाठ. (८१) प्रमपाठ
 (५८) प्रमपाठ. (८२) प्रमपाठ
 (५९) प्रमपाठ. (८३) प्रमपाठ
 (६०) प्रमपाठ. (८४) प्रमपाठ
 (६१) प्रमपाठ. (८५) प्रमपाठ
 (६२) प्रमपाठ. (८६) प्रमपाठ
 (६३) प्रमपाठ. (८७) प्रमपाठ
 (६४) प्रमपाठ. (८८) प्रमपाठ
 (६५) प्रमपाठ. (८९) प्रमपाठ
 (६६) प्रमपाठ. (९०) प्रमपाठ
 (६७) प्रमपाठ. (९१) प्रमपाठ
 (६८) प्रमपाठ. (९२) प्रमपाठ
 (६९) प्रमपाठ. (९३) प्रमपाठ
 (७०) प्रमपाठ. (९४) प्रमपाठ
 (७१) प्रमपाठ. (९५) प्रमपाठ
 (७२) प्रमपाठ. (९६) प्रमपाठ
 (७३) प्रमपाठ. (९७) प्रमपाठ
 (७४) प्रमपाठ. (९८) प्रमपाठ
 (७५) प्रमपाठ. (९९) प्रमपाठ
 (७६) प्रमपाठ. (१००) प्रमपाठ

भाव। योग। धर्म। गुरु। गाङ्गा। अर्थ। अक्ष। न्याय। प्रवृत्ति। गुणधर्मादौ
गुणधर्मादौ॥ (नन्दपुराणिशतिकाः विष्णुपञ्चरात्रेण)

लोकाणां- निरुपमं एते उपायद्वयं ॥ अथ अतिशयः ।

21-9-61

मातृ उपराजधानी - श्री जयपुर व इतर

माता ए.
लार्नः॥
दवालि:
हसिं नमो वरे ॥

अच ॥

पुनः माता ए. - इति

गुणवत्ता नि ग्राहक. ॥ समाप्त: अष्टमोऽध्यायः

ग्राम न्याय विभाग : अग्र-प्रति

मान माने जाता है

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । (१०) वसुधैव कुटुम्बकम् ॥

एर वाद ॥

[illegible]

प्राचिन कालीन भारतवर्ष + ...

शुद्ध - असाधारण / अविभक्ति - पण्डितता। शत्रुते - अश्वपति।

पुष्पावलि - ललाम

विशदः अकारणवर्ति " इष्टवर्ति " • अष्टवर्तक

हृत्वा यम, हृत्वा रि ह रि ल ल ल रि ॥ ननु । निमित्त, । ल ल ल

पञ्चवक्त्रं। त्रिंशद्वक्त्रं॥ इति शिवस्य। श्रीशिवस्य। प्रलयविराट्

सतः प्रिय। प्रियुत ॥ सुखित्वायेन ॥ ६३१-तात्पर्य, प्रत्येक
सा ३ अक्षरः प्रिय ॥ लता-सा ॥ लता-सा ॥ लता-सा ॥ लता-सा ॥

दाही, भाज, मख ॥ लाला बाट ॥ लाला बाट ॥ लाला बाट ॥

पुनः पुनः विचार्य अथानुवादः ॥ २४ - २५ ॥
२ - २५ : विचार ॥ २४ - २५ : अथानुवादः ॥

उद्देश्य उद्देश्य शिष्टि ॥ द्व - शापमः क्षामः ॥ द्व -

शिव लज्जातयाः॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय॥

सप्त अतिदेशाः ॥ १. व्यय-विप-निमित्त-प्रति-शास्त्र-साधक-व्ययदेश

सिंहापदाः नृनृजन्ताः^{१५} आजादिवाः^२ परिभाषितः^३ पंचांगमविज्ञानम्^४

भाव्यमानाऽपि लब्धव्यं न गृह्यति । कारा = व्यक्तमानः ।

[illegible][illegible][illegible][illegible]

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

[illegible]

वदन्तवम् तेषां विष्णुं ब्रह्मा विष्णुः प्रजापतिः ॥ इति द्विः श्रित्वा -
निर्देशः ॥ अतश्च ॥ कर्म विमज्जा योगं विमज्जा ॥
धम्मदिग्गमः । ज्ञानस्यार्त्ता ताच्छब्दम् । द्विः श्रित्वा आत्मो-

निष्कामविदः ॥ धृतिपाठकमः ॥ अनन्तरविधिः धृतिपाठः ॥
अनन्तरविधिमेवाति पठितुं योग्यः ॥ इत्यर्थः ॥ इत्युक्तम् ॥
अर्चितः भिक्षुः आपातम् ॥ पूर्वमादिष्टं न स्थापितम् ॥ माधवः
मत्तम् ॥ इत्यपि न अनुवदति ॥ अतः मत्तम् ॥ इति ॥ इति ॥

अथवा न — अनदीमा ॥ उच्यते ॥
नाम लक्ष्मणकृतं अनेकालं लक्ष्मणं । अथ गतिपूजनम् ॥

आवामारी ।

[illegible]

४ लक्ष्मणाय नमः । यन्त्राद्यैः कृतं ।
लक्ष्मणाय नमः । यन्त्राद्यैः कृतं ।

मदिन शब्दः। मदिन शब्दः एतद्वाची। अथुष्टाः
ज्यामी। "संभवेत् न पु स विना न ला य वाच्यः"
विशेषानिष्ठः मिलित्वा ॥ प्रागुक्तं न विस्मये-
यम्। (स वद्य स गृहः प्रत्यक्षं दात्रियाव
येदा रि शा ल्य काहु ॥

[illegible]

[illegible]

- (६१) ६ परीक्षा का मतलब है कि जो लोग अच्छे से पढ़ेंगे वे ही अच्छे नतीजों पर पहुँचेंगे।
 भाषा के निर्देशों को ध्यान से पढ़ना और लिखते समय परनपाठनी
- (६२) शुद्ध लिखावट का अधिक महत्व देना। लिखते भाषा शिक्षण -
 नामाविक्रय जान पड़े। (६३) गैर उचित - गैर उचित अवस्था में लिखना
 लिखते लिखते लिखते - लिखित गुणवत्ता की पुष्टि करने के लिए
 देश में जाने पला - लिखित का लेखन - ऐसे लावा गुण
 देश में पला रक्षकों और लेखकों की वाक्येंना पालिका ॥
 न ल्याये। सम्बन्ध नश नातिं दति उक्तम्। (नाना धर्म -
 ५ लोन्धविधिः ॥ तन्मध्य परितस्तु गृह्यमगृह्यते ॥
 न शब्दे नाति पुत्रपलक्षणम् ॥ अतिव्यवहितमपि मध्यम
 सुखा अनुवर्त्तते ॥ (धनुषयोगादीनाम्)
- मौन धर्म के ५ लोन्धविधि र नम्या सविद्वारे (एक शब्द अत्रहाय
 नम्या) व्यपदेशः। मुख्यो व्यवहारः किम्पित् वार्त्तम्
 विधानम् उपात्तस्य कायानाम् विधानम् पुनरुपादानम्
 अन्वदेशः ॥ २४६ दति भाषा।
- (६४) संस्कृत भाषा का नामाविक्रय एतत् भाषा की वीरह
 २१ वर्ष में शान - (शशव)
- (२) संस्कृत भाषा का प्रयोग का प्रतीक रूपवशात्।
- (३) हिन्दू समाज और हिन्दुत्व एवम् हिन्दुता
- (४) हिन्दू जति का हृदय अन्वय -
 लोन्धविधिः ॥ तन्मध्य परितस्तु गृह्यमगृह्यते ॥
 न शब्दे नाति पुत्रपलक्षणम् ॥ अतिव्यवहितमपि मध्यम
 सुखा अनुवर्त्तते ॥ (धनुषयोगादीनाम्)
- २६ वा सन्ध्यावर्णना है। अन्धधुल्ले -
 लोन्धविधिः ॥ तन्मध्य परितस्तु गृह्यमगृह्यते ॥
 न शब्दे नाति पुत्रपलक्षणम् ॥ अतिव्यवहितमपि मध्यम
 सुखा अनुवर्त्तते ॥ (धनुषयोगादीनाम्)
- सर्व विद्वान् यही ल पदम वा लालापितह ॥
 पहा से चोम, शरत्, लहानुप्रति - पुत्रार्थ
 नम्या ॥ दत्त दत्त नही जोर से लोग अहिन्दु वन्द
 न है। हृदय अन्वय भी निरूपित होमल है।
 (२६४ बालि सुनोचना) ननु - शब्द। यत्। दति यत्
 अन्धधुल्ले का लोन्धविधि - सत्यमिहा। निरह
 अन्धधुल्ले सुख दामदी ॥ अन्धधुल्ले दामदी ॥
 पूर्व शानि क। अन्धधुल्ले का लोन्धविधि - सत्यमिहा। निरह
 पुनः अन्धधुल्ले का लोन्धविधि - सत्यमिहा। निरह

[illegible]

मवत् - भातेडवत् - www.human, www.human
 अन्तःस्थ विधिनिवृत्तिविशेषो वा " इति भाष्यतः जिज्ञासा
 अक्षर मवत्तद्वत्त्वमेव ॥ अगु-मिदं द्विषाद्विषा
 बुधत्वात् तं व्येदिद्यते ॥ अथैव द्विषा शब्द अत्रापि
 दीप्यते - द्विषादेवमप्यत्र वेदींश्च वेदिकतुल्येन दलति
 पालितोर्वेदः । अन्ते च न मिथ रामलाभाय विवक्षितम्
 लक्ष्यं दृष्टं इति तादृशः । २४८ कीं लमादि
 तदन्तर्निष्ठा येन विधिपक्षे दत्तम् । मिलि-मुम्बने
 ऐत्यक्तं व्यवधानम् आश्रितम् इति भावः । निर्दिष्टा नीयत्वात् ल.
नुमन्त्यानिका अनुस्वा ॥ इति भाष्यतः विद्वत्कृत्वा
धमु उच्यते । विविधं शब्द व्युत्पत्त्यर्थम् तच्च-
 ज्ञमपि । तथा पालने । विद्वद्भाषा संयोगादि-
लक्षणैर्विषयः ॥ उ- व्युत्पत्त्यर्थम् संयोगादि-
विधानात् । नुमन्त्यानिका विद्वद्भाषा मद्वत् विद्वत्
गोप्यत्वात् ॥ निमित्तापत्ते मैत्रिचित्तकस्याप्यप्यप्य
" चित्रनिमित्ता छाया चित्राद्येन भवति " इति-
हिंसायाम् । धमु अव सुखेन संयु अव सुखेन ॥
पूत्र पवने ॥ पुंसो दुंसु । पुम् । पति दुंसु ॥
नशावन्ता (३०५ वे. अन्तःतक) " लनियोगादिस्थानम्
लहवा उच्यते : लहवा निवृत्तिः । इति भाष्यतः विद्वत्कृत्वा
पूत्रे अव सुखेन शब्दे यैः मित्रः । " पूत्रेनादि द्वे नातिविशेषो भावा द्विषा
विषयः यद् आधितं तद् आधितमेव ॥ इति भाष्यतः ३११ तत्र-
व्युत्पत्त्यर्थम् । व्युत्पत्त्या अव्युत्पत्त्या । लक्ष्मि विषयः । इति विशेषः
द्विषा विशेषः । इति भाष्यतः । इत्यलम् । इति शब्दा । अथ पुमनसः लमा-
पुमनता - वयो ॥ आप । पुमनसः लमा शाश्वती विद्वत्ता वयो ॥
आशी ॥ सांप्रति लक्ष्मि कृष्णता उच्यते ।
लास्यतिकां भवे तद्वत्त्वमेव विद्वत्तापत्ते (लास्यतिकां भवे उच्यते)
कृष्ण पति द्विषा नाम वाच्यं उच्यते । इति ॥ कृष्ण कृष्ण ।
लक्ष्मि लीयते कदा व्यवहारो लक्ष्मि लाप लीयता । अनित्य-
पञ्चाशत् सदयः ॥ (अनित्य पञ्चाशत् अप्युच्यते) । वैयनाथ
पापगुण ॥ वाल शास्त्री तान् । शिवकुमार शास्त्री ।
जयदेव शिव । गङ्गा शास्त्री मानव लक्ष्मी । मास्व शास्त्री
अमरु । गङ्गा शास्त्री गङ्गा वाल शास्त्री अमरु ।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and Bangalore

[illegible]

क्रियते ॥ आरव्यगोमिश्रस्य पञ्चः ॥
 त्वं सर्वदादेशाः दाक्षीपुत्रा-पपापितः । एकदेशाविक्रान्ते हि नित्यत्वं लोपयच्छते ॥
 संहितैक्यदेनित्या नित्या धातूपसर्गयोः । नित्या लभ्यते वाक्ये तु सा विवक्षाम्ना
 सूत्रेष्वेव हितत्वं च दत्तौ पञ्च वार्तिके । सूत्रं येन विदुषाम् सर्वं सूत्रं प्रतिष्ठितम् ।
 तत्र युक्तमिव मुक्तम् चोद्दि कर्तुं प्रीतिर्यते । तुल्यादि स एव ऽन्यत्र लोके ऽप्यवगतिर्यथा
 उत्तरीयपवादः पानित्यादिनाये भवेन्नित्यम् । नित्यान्तवचान्तरङ्गः तस्मादप्यनवकाशं
 लोहितो यश्च वैजयन्त पुष्पा गुणवत्पाण्डुरः । श्वेतः पुरविजायाभ्यां लनीलावृष उच्यते ॥
 यीमन्नुच्चारितो शब्दो यदा यो ध्वं प्रसीपते । तस्मादुक्तं शब्दस्य नाप्यदर्थे स्थलक्षणम् ।
 सुविचारे पद-पार्थ वाक्यम् गृह्यन्ति सूरयः ॥
 रूपलक्षणसम्बन्धं कलमुशलपौवनम् । यस्य पुष्पकृतः प्रथमं रूपं तस्य जीवितम् ।
 स्याद्विभक्तिपापशब्देनिरपेक्षो ज्येष्ठा माह तमवेतम् ।
 त्वं नित्यं नित्यं नित्यं नित्यं नित्यं ॥

॥ १ ॥ अथ विष्णुसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥
 ॥ २ ॥ अथ विष्णुसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥
 ॥ ३ ॥ अथ विष्णुसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥
 ॥ ४ ॥ अथ विष्णुसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥
 ॥ ५ ॥ अथ विष्णुसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥
 ॥ ६ ॥ अथ विष्णुसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥
 ॥ ७ ॥ अथ विष्णुसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥
 ॥ ८ ॥ अथ विष्णुसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥
 ॥ ९ ॥ अथ विष्णुसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥
 ॥ १० ॥ अथ विष्णुसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥

(22)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

(117) ईदध्वं विद्यायोगे यथादीनां वचनां च यः । एतमात्रं इत विद्याद्वयस्य स्मरणेन विद्वत्
 (112) आकृतिः = संज्ञानम् ॥ यत्तर्हि तद् भिन्नेष्वभिन्नं हि मे भवति ॥ (113) आकाशमात्राधिक -
 भूतं ज श्वः । मेत्माह । आकृतिर्नाम सा ॥ (114) आकाशमात्राधिक -
 वीर्यमात्राधिक ॥ (115) आकाशमात्रं तिष्ठेत्तन्मनः साक्षात्मात्रं वायु -
 निमित्तमन्तर्मात्रं य उच्यते । लक्षितः (उच्यते - अत्र प्रातिपदिकः) (116)
 आकाशः ॥ (117) भाव-उपमानम् । आकाशम् । इत्थं उपमानानि नामानि ।
 चेत्यादिपदमात्रानि नामाख्यातापदमेव विद्यासाध्यम् । विद्यावाच्यम्
 आकाशम् । विद्यापदम् । पूर्वोक्तं भूतं भावम् आकाशेनावृष्टम् ।
 अति-भवति विद्यतीनामर्थः लक्षा । 'अनेककालाद्यादिनी इति
 व्यालगतयोवापदेयः क्रमवतीति तस्याः विद्यात्वम् । कुतश्चिद्विद्या
 भावो व्यववर्धभवति । (118) इदं विद्यते धातुनिर्देशेन वक्ष्यते
 व्याहः । राः इहः = रफः ॥ (119) यदागमा ज्ञेयम् चीमूलात्तर
 गुह्येन गृह्यन्ते । आगमाभावादिमर्थे वैशिष्ट्यम् ।

(120) अत्यन्तं विद्यामानस्य यो वर्यः श्रुतेऽधिकः ।

आगमाभावात्तु न्यत्वात् स आगम इति स्मृतः ॥ (121) अत्यन्तं
 पूर्वं विद्याया एवितन्माः (122) यथाप्राप्तं यदीयमवति (123)
 आकाशमात्रात् ज्ञेयानि हिः ॥ (124) सर्वप्रातिपदिकेभ्यः
 आकाशं विद्युं वक्ष्यते । अथवाति गदभीति ।

(125) निधाय यद् गिरं प्राप्ता अविचार्यैव तत् क्षणम् । (126) अत्यन्तं
 ज्ञानावयने विद्या तमाचार्य उच्यते ॥

देवीयः (127) आचार्यस्य यद् - पदस्य विद्याभावात् यदीयं क्रमविषयम् ।
 त्वमात्रं विद्येतेषां गच्छेदन्त्यादिहमदम् ॥ (128) औपदेशिक
 आतिदेशिकः । व्यपनिकः । ज्ञानविद्युः (129) आत्मनोपदिष्ट -
 आत्मनोभावात् । पाल्मेपदिष्ट - पाल्मेभावात् ॥ (130) आदिभूतम्
 काशात्मा ज्ञेयः । आदिभूतः विद्याधरा आदिभूतः । (131)

व्यावृत्तम् = इदमात्रं पदस्य ज्ञेयं विद्येतेषां विद्यापदविषयम् । (132) अप्रत्यक्ष
 आदिबन्धनवत्तु कार्यं भवति ॥ (133) आकाशः औपदेशिकः ।

ज्ञानीपदो विषयो व्याहृ इत्थं व्याहृत्युच्यते ॥ (134) आचार्यस्य विद्या
 योज्यं तस्य लक्ष्यं कृतिगुणः ॥ (135) अतः यदाप्राप्तम् अतः -

पूर्वोक्तं ज्ञानमात्रात्मा प्राप्ता पूर्वनिपाता (136) अनेकविधम्

आत्मनः (प्राप्त्यर्थम्) ज्ञान - अर्थ - गुण - प्रमाणवृत्तम् ॥

(137) नातिः = दन्त्यस्य प्रत्ययान्तात् ।

(138) आगमोऽनुपपत्तेन विद्याया पदनिर्नाह । आदेशस्य पदस्येन लोपः लोपवर्धयान्

(139) ज्ञानस्य पुनरपि आगमस्य च । (140) आगमस्य पुनरपि = ६-४-२२ स

६-४-२२ तत्र आगमः । मस्य - ६-४-२२ (141) यत्प्राप्तः
 आगमोऽनुपपत्तेन । लक्ष्यं संज्ञाया प्राप्तिर्नाह । - लक्ष्यता, ईदध्वं लक्ष्यता,
 विद्यता, विद्यता च । यत्प्राप्तः - आगमोऽनुपपत्तेन । (142)

अथ निश्चयमात्रमात्रायाः यो विद्येतेषां । एवं लोपः यत्प्राप्तः
 अतः यदाप्राप्तम् । (143) महासंज्ञा -
 अतः यदाप्राप्तम् । (144) आगमोऽनुपपत्तेन । (145) आगमोऽनुपपत्तेन ।

अतः यदाप्राप्तम् । (146) आगमोऽनुपपत्तेन । (147) आगमोऽनुपपत्तेन ।

अतः यदाप्राप्तम् । (148) आगमोऽनुपपत्तेन । (149) आगमोऽनुपपत्तेन ।

अतः यदाप्राप्तम् । (150) आगमोऽनुपपत्तेन । (151) आगमोऽनुपपत्तेन ।

(१२) गुणत्व-अन्वय-
गुणत्वं लप्ता जायते इति दर्शितं पुनरिति च।

(१३) तस्मात्
प्राप्तः शब्दः
१४.५।

[illegible]

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(२१७) वाङ्मयं तदभावस्तत्तद्वत्त्वम् । अत्राशङ्क्य विप्रोक्तं नमः ॥ अत्राशङ्क्य विप्रोक्तं नमः ॥
अनिष्टुशः ॥ अतएव यथाह । अष्टः पटः । अष्टुदष्ट उदष्टं तद्वत् । अष्टुदष्टो वाङ्मयः ॥
(२१८) विमलित्वात् नष्टत्वात् कलीयान् ॥ (२१९) नति- नवात्त्वत्वात् पत्ति-
(२२०) वेणी-त्पचमन्ताभावी अनुपपन्नः शङ्कः = नादः ॥ त्वत्तं कष्ट-
यः शङ्कः प्रियते सनादसंवाभवति । (२२१) अत्रिदन्ताभावी शालि-
कलापः सुतुम्भः सपलापः आहर्ति नान्तरीप्रत्वात् । (अवस्थं भावि-
त्वात्) अविना भावित्वात् । अन्ताशङ्क्य विनाशः । अन्तःमवयव-
अन्तरीयः । तत्र नत्र सभावे हेतु दृष्टो ददादिवायु मात्वात् ।
वचनं प्राप्तापदं वा नलोपाभावः ॥ (२२२) सुखं धातुं नीमधातुमेषी-
धेताः (२२३) सत्त्वामिधातुकरं नाम । (२२४) अनपेक्षित शङ्क-
न्युत्पत्तीनि सत्त्वमूलाध्यामिधातुनिनामाणि । तानि हि विद्यानि ।
आविष्टमिदं नानि- अनाविष्टमिदं नानि । (२०९ पञ्चतक)

(२२५) अनपेक्षित शङ्क न्युत्पत्तीनि सत्त्वमूलाध्यामिधातुनिनामाणि
नामाणि । (२२६) गमयन्ति- मन्ताध्यातुं चापयन्ति एति
निगमाः (२२७) उपपदसमासो नित्यसमासः । सत्त्व-
समासः पुनर्विनाशः । (२२८) कृषितुं कृताकृतपुत्रादिमा-
नेषादिनित्यता । (२२९) उपपदसमासः नित्यसमासः । अत्रोपपद-
नित्यविशेषः नित्यसमासः । उपपदसमासः- गतिरसमासः
अर्थः एव । उपपदसमासः । (२३०) यथाह । एवंपुलाकः
सत्त्वनिदनेमासः । ज्यालीपुलाकज्यापुलाकः । (२३१) अत्रोपपदसमासः ।
(२३२) निपाताः ॥ उपपदसमासः- (२) उपपदसमासः ।
(३) उपपदसमासः ॥ सत्त्व । भावः । वचनमिपाताः
भाविताः केचन नित्यकाः ॥ (२३३) जात्यादिष्वपि निमित्त-
तानुपपत्तिः । अत्रोपपदसमासः । अनिष्टु सत्त्व-
शङ्कः । उपपदसमासः । अत्रोपपदसमासः । अनिष्टु सत्त्व-
उपपदसमासः निपाताः ॥ अत्रोपपदसमासः । निपात-
निपातः । उपपदसमासः । अनुवादार्थः, निषेधात्, निषा-

निषेधार्थ - श्रावण - १९५०
 २३१) जातु - जातु - कोलागो जातु - निषेधार्थ
 अनुबन्ध - विकासागो जातु - निषेधार्थ
 २३२) निषेधार्थ २ - ३ - ३६ वा. ६. केवल - यमरीं हन्ति जीमि पुष्कलवो हन्ति
 चर्मा जीमिं हन्ति दन्तो हन्ति कुञ्जर। केवल - यमरीं हन्ति जीमि पुष्कलवो हन्ति
 २३३) निषेधार्थ नैमित्तिक स्यात्पापः ॥ २३४) अनियमे विषम
 काशी जीमिं हन्ति ॥ २३५) विषम - निषेधार्थ विषम -
 बलीयान् । २३६) जाति - गुण - विषयानिः समुदायाद्
 एक देशस्य पुत्रकृत्वात् निषेधार्थ ॥ मनुष्याणां
 मनुष्येषु वा श्रमिणः श्रमार्थः २३७) दण्ड वि
 तपुलानां दण्ड पञ्च नीति इत्यर्थः पञ्च नीतिः २३८) १. ४. ४
 तपुलानां पञ्च नीति औद्योगिक निषेधार्थ ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(२४६) पञ्चमती कुला, चलाचला प्रतिबल लभ्याना, लन्तिविल
 त्रयाभ्याम् पञ्चमितीनाकाए निराकारा, च परिच्छिन्ना
 प्रपञ्चाभासा च, पञ्चान्त लब्धियुत्पन्नमासा, च इति —
 अशीमितमेदा, । पञ्चमन्त्रो कथम् अन्तपञ्चम, अन्तमे
 लोकव्यवहार नीतम् । तत्र क्षेत्रविषया वैवरी मध्यमा —
 हृदयदेशास्था, पदपञ्चपञ्चानुपपन्न्या व्यवहारवाच्यम् ।
 पञ्चमन्ती कुलाक व्यवहारवाची, । पञ्चमितीना तन्मात्रि
 प्रकृति-पञ्चम विभागवर्गति रति । (देवा महाभाष्य भाषित्व
 चलादि वाच्य पञ्चमितीना पञ्चमिती (२४७) पञ्चमिती - (पञ्चमिती -
 शास्त्राभाष्यभाषित्व, उपोद्घात लब्धियुत्पन्नः ॥ (२४८) नान्तमे
 पाठम् स्वा अनुवन्ध्या वा शक्या विज्ञातुम् ॥

[illegible]

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(333)
(282)

$\frac{340+1}{\text{वर्ति}} = \text{प्राविष्ट}$

अन्तिम अंक २८२ प्राप्त। (333) उत्तरादिकेन च २७१ नो वा

(३३६) जाह्नवे देवानाम् शिवा न दृष्टिवाः, इत्यनेन तद् रूपम् ॥
 (३३६) अमिदियम् - निर्वर्त्तमानं विचार्यम् प्राथम्येति ॥
 प्राथम्यं स्मृत्वा देवदत्तः ग्रामं गच्छति । देवदेवमधीतः माणववत् ॥
 निर्वर्त्तमानं स्मृत्वाः ॥ ३३६ ॥ उच्चार्यः चतुः ॥ विचार्यं सूच्यं चतुः ॥
 रूपमानः कदाचिद् ॥ (३३६) आसादवसिन्वायेन च लेख्यमानं
 लक्ष्यं वर्तमानं - भवन्तीति लिख्यं पश्यतां । लुप्तं धातुनी । लुप्तं प्रविष्टम् ।
 लोप-प्रषयी । लज्जं अन्वयेतनी । लिङ्गे विधि-उपवर्त्तना । आशीर्षिः
 लुङ्गं भूता । लुङ्गं विधायिनीति ॥ (३३७) अन्वयेतनी -
 लुङ्गं भूतिः ॥ (अन्वयेतनीति लुङ्गं लुङ्गं - (२) व्याधिना लुङ्गं लुङ्गं
 (३) लुङ्गं लुङ्गं लुङ्गं (४) दिग् लुङ्गं लुङ्गं (५) लुङ्गं लुङ्गं लुङ्गं
 (६) लुङ्गं लुङ्गं लुङ्गं (७) अन्वयेतनीति लुङ्गं लुङ्गं ॥

[illegible]

(१) धर्म शिक्षण - धर्मन्याय (२) भाषा के विद्यार्थी को लावण्य का
इतिहास और तत्त्वज्ञानी व्यापक. (३) सुटे विचारों का विषय. (३)
सुभाषित संग्रह (५) प्रायः किनारे बसा पर समाज. और गौरी के पास में
एक जगह का गाँव (६) मदी संस्कृत जगह (७) हिन्दी में उपलब्ध
८) निबन्ध प्रकाश. (८) संस्कृत पत्र - पाठन पत्रिका. (१०) लक्ष्मी
नंगे - मुसलमानों का कुल. (११) लोकित शास्त्रीय भाषा संग्रह
(१२) भाषा की समझ (१३) लोक-भाषा - शास्त्रीय भाषा के वक्तव्य
(१४) शास्त्रीय भाषा की समझ (१५) निबन्ध - विचारों की भाषा -
(१६) भाषा की समझ (१६) भाषा की समझ.

(३५३) येन ना प्राप्ते यो विधिः स भवेत् एतस्य व्यापको भवति

(३५४) नैक उपनिषद् वाङ्मयकायम् ॥ महो-भा. २. १. ११५ ॥
शेखर यानिष्ठ एतद् । केचित्तु ॥ ३५६ ॥ इति-

(इ. ५५) सत्य, धार्मिक, ... अनुनादिको वगी (च. ५५) (इ. ५५)
संज्ञासूचकः। निरीत ...

मात्रिका। अथैवमात्रिका, ३४६८७५मात्रिका(३५२) -

५४) लक्ष्म लक्ष्मं वन्देव प्रवत्तते। लक्ष्मालक्ष्मि-

पञ्चाङ्गम् (३६१) पर्याप्तशिवनाम लाघवगोत्रं च नानाप्रियम् ॥
३९० लव - ३२० लव

(362) गीतमूल्यन्यायः । पदानाम् सामान्ये वर्तमानानां यद् -
 गीतमूल्यन्यायः । पदानाम् सामान्ये वर्तमानानां यद् -

विशेषः स्व-प्रमाणम्
मानवित्त्वः । (३६) दृष्टं हि वाक्येण वाक्यैरेषानुपपत्तनाः

पदस्य पदकद्वयान् देव दत्ता दत्तर, लक्ष्मणाभा भक्तिवि। (३६६)

वाचनिक - अविज्ञता, असत्यता, अप्रधानता, त्यामा-
ने न ज्ञानाचा शोध प्रधान वाच्य, इत्यादी बरी

कुछात पोवा पदमे । दिदय वाचक - (बोवावाचा धाना मजु)
 दिदय वाचक - (बोवावाचा धाना मजु)
 दिदय वाचक - (बोवावाचा धाना मजु)

कौ. जगु-वोचिकम - (२) लोकिभविग्दः - रात्रि पुरमः ।
ज.स. - उबय म । ४) अयद्विग्दः - रोवे द्विम -

(iv) अल्पपदविग्रहः - (जातिप्रश्न - ८८ - ६६५)
 प्रश्न - प्रत्येक पदमात्रा। मातृकुली - गुणीव -

सुनई = गुलाब
प्रभासि सुठे नाचा
वृत्तचक्रद्वारा नवाकर
विगडः ॥

[illegible]

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(३२x) वृत्तान् - प्रयोगाणि किंवदन्तान्। प्रद्वन्द्वान्। तद्वन्द्वान् ॥ (३२x) वृत्तान्।

(10) इत - मर्या - मिलिभित वन्ति. (2) शास्त्रप्रवर्तिः = वरिः ।

(3) महत्त्वाकी वृत्तिः । अजहत्त्वाकी वृत्तिः । जहजहत्त्वाकी वृत्तिः ।

(४) पञ्चपदाकीत्वागपूर्वक अव्ययपदार्थ । पार्थिवपदानं वृत्तिः ।

कृतद्वितीयमासिकदेशाद्यातु (विधाः पञ्च वृत्तयः। वृत्तयश्चैव बोध्यकं वाक्यम्।
विग्रहः। (५) विवर्णयिवोचः - वृत्ता मास्य तथा नाम-

विग्रहः। (५) वक्त्रं वक्षोऽपि वक्षः - वक्षः वक्षः वक्षः
 धातु- पाठप्रमाणम् । वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः ।
 वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः ।
 वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः । वक्षः ।

वादन + जयादित्प ॥ इह ह्यपश्ना । वन्निपक्षश्चावन्निपक्षश्च ।

नामन + जयादेव ॥ इह ह्युपस्थानं । कृष्णवर्णः । विष्णुवाक्यं च ॥ ७३॥

(3-पं) सप्तवाचा वीणा गानं प्राप्नुयैषां निवशाः॥ (३२२) वदः।

(३-१६) सप्तवाचा वीणातून प्रामुख्येन ठीक वरी : (२) वीणातून
(३-१७) वीणातून प्रामुख्येन वीणातून प्रामुख्येन (३) वीणातून

[illegible]

निम्नलिखित को रीढ़ी (1) से (5) तक क्रम में लिखिए।
 (1) स्त्रीपुंलिंग (2) दाढ़ (3) समास (4) कश्चित् (5) मित्र

विज्ञान (८) पत्रिका (१०) कृष्ण (११) वैदिकी. (१२) ज्ञान

(४०२) अथि वार्यं नाम निपुणम् - - व्यापकम्, प्रोपञ्चमिदम् -
वैश्वरूपम् इति ॥ (४०३) न पुनरन्येनान्यम् व्यञ्जनं ह्येव सात्त्विकम्
विदुः - - विदुः - - विदुः । इत्यं (जनेन ह्यपि) ।

वैष्णवधर्मः धर्तुः॥ (४३) नो भुङ्क्ते मांसं
नीपि भवति। अन्वयः किं च निर्वृत्तम्। एवं तज्ज्ञेत् सदा!।
अन्वयः किं च निर्वृत्तम्। एवं तज्ज्ञेत् सदा!।

अन्वयः मन्त्रेति। अन्वयः मन्त्रेति। अन्वयः मन्त्रेति। अन्वयः मन्त्रेति। अन्वयः मन्त्रेति।
अन्वयः मन्त्रेति। अन्वयः मन्त्रेति। अन्वयः मन्त्रेति। अन्वयः मन्त्रेति। अन्वयः मन्त्रेति।

अन्वयः प्रकृतिव्यञ्जकः (५५) निराद्योऽपदेशः अपदेशः
नानिहितत्वात् अथवा प्रकृति (५५) निराद्योऽपदेशः अपदेशः
अथवा प्रकृतिव्यञ्जकः (५५) निराद्योऽपदेशः अपदेशः

सुखो व्यवहारः ॥ (२५) जीत रा सुख रा व्यवहारः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

व्याख्या - ३४८ पृष्ठ तक (४०७) अतः ज्ञात विषय
 व्याख्यापक मन्त्रवर्ति ४०८ व्याख्यापक ५०० तः व्याख्यापक ५०० तः व्याख्यापक ५०० तः

लक्ष्मण लक्ष्मण व्याकृतम् । इह न व्याकृत्य शब्दं वाच्यं तन्मात्रम्
 अत्रैव अत्रैव । यथा व्याकृत्य तन्मात्रम् । तन्मात्रम्
 तन्मात्रम् तन्मात्रम् । तन्मात्रम् तन्मात्रम् । तन्मात्रम् तन्मात्रम् ।

अधीन अधः। यथावा...
 व्याख्या पूर्वोक्ता। एवं परोक्षतासंज्ञा। न तदा लोके
 यथावा... ३५६ तके। ८००-१ नैव व्याख्या इति १४
 व्याख्या... अभिप्रायविवक्षा। तात्पर्योपरिभा...

पञ्चावतारः ३२७ तः
 (कि. १४५) शहरावतारः अभिषेकविद्वत्ता। तात्पर्यः परिभाषा
 व्यपदेशः, पञ्चावतारः, पञ्चावतारः, पञ्चावतारः, पञ्चावतारः, पञ्चावतारः
 पञ्चावतारः ३२७ तः

अलंकारप्रोग, रसविप्रोग ॥ (१२) नातवाहनर्त एतन्मा न
शक्तिवर्ण, आरुणाद्व ॥ (१२) पदवाहनर्त दार्ण शो तत्र
अ. ५. अलंकार शक्तिवर्णः ॥ १२ ॥

[illegible]

(४२३) हापू-डाफ-चापू (आ) शास्त्रिमता इत्येत्येवात्ता व्याख्याम
उपादीयते ॥ लक्षणं तन्मात्रं उपान्यासवर्ति । मन्त्री, योऽप्यु

30/11/2019
श्रीमद्वाल्मीकि रामायणम्
अध्यायः ५३
CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

आत्मनोऽपि पुत्रं भवतु । इति श्रुत्वा तदा ।
पादका ॥ ३२२ स्तोत्रे देवा बाल मनोऽपि । उपमावपुः ॥

अनेक राजा लो व निवत महापुत्र शत्रु वत्त जात ।

श्रुतिनां वक्ष्यतामिति ॥
 यथा ॥ ५२० ॥
 अथ - अथि - अथि
 ५ २ ५

मन्त्रालय लेखन (अध्यापकानां मध्ये - शैक्षणिक)

[illegible]

इतिहास शासनादि ॥ वा ल्याद् विमल्योपमयो रेखापि लुब्ध
नायक ॥ शासनादि ३३६ पृष्ठ समाप्त ॥

(नामक) तद्वत्तु ज्ञातव्यं। अत्रापि उक्तयोः अन्तरम् (संज्ञिकम्) लक्षणम्।
अत्रापि तद्वत्तु ज्ञातव्यं। अत्रापि उक्तयोः अन्तरम् (संज्ञिकम्) लक्षणम्।

नने दृष्टि सुखनिष्ठ - अनिष्ठ - अनिष्ठाम् क्षामानुष्ठानम् ॥ अंगवस्त्र - विनिर्मुक्त ॥

[illegible]

अन्तर्वर्तिनीम् आश्रित्य यद्वचनम् ॥ अग्निहोत्रम्, यन्मन्त्र इत्येत
यदावाक्यं ध्वजः देवता इत्येत

तत्काली प्रकृत्या विवर्तते ॥ कलाद्येने (पुष्पिता) ज्ञानमयः पूज्य राका निशा

उपचरान्द्रराजन्ना भूमिह्वमधिपत्तका ॥ पु. वि. प. / प्रकल्पित

लक्ष्मी/मन्त्रमयं योगनिकाय विवक्षिते । बर्णकादिसिखावल्या-
विशेषः । जतीका = / बन्धनं प्रोक्तम् । उदीयमानं नृ- ॥
वर्णिका । धितान्तरं लोकोक्तम् । ३६४ केषुचन अनुचरिते
निविष्टा- लक्ष्मी लक्ष्मी । विष्णुलक्ष्मी निमित्तलक्ष्मी ॥ ३६५ के

पुष्पमनुचरितम् ॥ ३६६ की लक्ष्मिद्वयम् । उद्भासिता पुष्पमय-
लक्ष्मी अभासितपुष्पम् । ॥ नरोऽल्पकामो वाच्यो च च-
उत्तमदलोपः । दूरीकृता उच्चरुषी ॥ अत्र च वाच्यमानं

शरणम् । तमस-पुष्पमयि लोकोक्तम् । ३६७ के पुष्प-
मनुचरितम् ॥ दित्ति निविष्टः । (४. १. ५५ - पुष्प-
प्रतिपदम्) - पानुषु ॥ बहुलैर्हित्यपदार्थप्रधानम् ॥

= लक्ष्म्यमनुचरितम् वाच्यम् आदेशानाम् । चासुरपार्थिवदेव-
दत्तादिभिः ॥ अत्र निविष्टः चासुरिभिः पुनः वि. काजम्
राज्यम् । लक्ष्म्यमनुचरितम् आदेशानाम् ॥

विष्णुलक्ष्मी विष्णुलक्ष्मी मन्त्रानुचरितम् वाच्यम् । लक्ष्मी-
लक्ष्मी ॥ ३६८ के पुष्पमय- ॥ अत्र च पुष्पमय-
जातिव्यम् । अत्र च वाच्यः । ३६९ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ३७० के पुष्पमय- ॥ ३७१ के पुष्पमय-

पक्ष्मी ॥ ३७२ के पुष्पमय- ॥ ३७३ के पुष्पमय- ॥ ३७४ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ३७५ के पुष्पमय- ॥ ३७६ के पुष्पमय- ॥ ३७७ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ३७८ के पुष्पमय- ॥ ३७९ के पुष्पमय- ॥ ३८० के पुष्पमय-

पक्ष्मी ॥ ३८१ के पुष्पमय- ॥ ३८२ के पुष्पमय- ॥ ३८३ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ३८४ के पुष्पमय- ॥ ३८५ के पुष्पमय- ॥ ३८६ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ३८७ के पुष्पमय- ॥ ३८८ के पुष्पमय- ॥ ३८९ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ३९० के पुष्पमय- ॥ ३९१ के पुष्पमय- ॥ ३९२ के पुष्पमय-

पक्ष्मी ॥ ३९३ के पुष्पमय- ॥ ३९४ के पुष्पमय- ॥ ३९५ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ३९६ के पुष्पमय- ॥ ३९७ के पुष्पमय- ॥ ३९८ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ३९९ के पुष्पमय- ॥ ४०० के पुष्पमय- ॥ ४०१ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४०२ के पुष्पमय- ॥ ४०३ के पुष्पमय- ॥ ४०४ के पुष्पमय-

पक्ष्मी ॥ ४०५ के पुष्पमय- ॥ ४०६ के पुष्पमय- ॥ ४०७ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४०८ के पुष्पमय- ॥ ४०९ के पुष्पमय- ॥ ४१० के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४११ के पुष्पमय- ॥ ४१२ के पुष्पमय- ॥ ४१३ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४१४ के पुष्पमय- ॥ ४१५ के पुष्पमय- ॥ ४१६ के पुष्पमय-

पक्ष्मी ॥ ४१७ के पुष्पमय- ॥ ४१८ के पुष्पमय- ॥ ४१९ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४२० के पुष्पमय- ॥ ४२१ के पुष्पमय- ॥ ४२२ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४२३ के पुष्पमय- ॥ ४२४ के पुष्पमय- ॥ ४२५ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४२६ के पुष्पमय- ॥ ४२७ के पुष्पमय- ॥ ४२८ के पुष्पमय-

पक्ष्मी ॥ ४२९ के पुष्पमय- ॥ ४३० के पुष्पमय- ॥ ४३१ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४३२ के पुष्पमय- ॥ ४३३ के पुष्पमय- ॥ ४३४ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४३५ के पुष्पमय- ॥ ४३६ के पुष्पमय- ॥ ४३७ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४३८ के पुष्पमय- ॥ ४३९ के पुष्पमय- ॥ ४४० के पुष्पमय-

पक्ष्मी ॥ ४४१ के पुष्पमय- ॥ ४४२ के पुष्पमय- ॥ ४४३ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४४४ के पुष्पमय- ॥ ४४५ के पुष्पमय- ॥ ४४६ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४४७ के पुष्पमय- ॥ ४४८ के पुष्पमय- ॥ ४४९ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४५० के पुष्पमय- ॥ ४५१ के पुष्पमय- ॥ ४५२ के पुष्पमय-

४५३ के पुष्पमय- ॥ ४५४ के पुष्पमय- ॥ ४५५ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४५६ के पुष्पमय- ॥ ४५७ के पुष्पमय- ॥ ४५८ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४५९ के पुष्पमय- ॥ ४६० के पुष्पमय- ॥ ४६१ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४६२ के पुष्पमय- ॥ ४६३ के पुष्पमय- ॥ ४६४ के पुष्पमय-

४६५ के पुष्पमय- ॥ ४६६ के पुष्पमय- ॥ ४६७ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४६८ के पुष्पमय- ॥ ४६९ के पुष्पमय- ॥ ४७० के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४७१ के पुष्पमय- ॥ ४७२ के पुष्पमय- ॥ ४७३ के पुष्पमय-
पक्ष्मी ॥ ४७४ के पुष्पमय- ॥ ४७५ के पुष्पमय- ॥ ४७६ के पुष्पमय-

सामर्थ्यः सन्निवृत्तः पदार्थः कोनः ॥ ३६३ ततः पुनः अनुच्छेदः ततः ॥ अत्र १६३ अधिकृतः
३६३ ततः पुनः अनुच्छेदः ततः ॥ अत्र १६३ अधिकृतः
३६३ ततः पुनः अनुच्छेदः ततः ॥ अत्र १६३ अधिकृतः

कोनः पदार्थः, पुनः चोत्तरोः। well, then ।
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः

अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः

अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः

अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः

अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः

अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः

अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः
अत्र १६३ अधिकृतः अत्र १६३ अधिकृतः

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

पारिभाषिक में लाइनें।

अथ यत्तु योग उभवादिवाचनम् उच्यते . इति सूत्रस्य अन्वयः

५८५ वादात् विवर्तना विवर्तना

आकृत्यात् पदादिहः पदादिदेवैर्निर्दिष्टा भवति।

अर्थात् तत्त्वज्ञानं तत्त्वज्ञानात् पां श्रेयः॥

एवं च एवं कावचत्नं कावाचं शावचपनम्

न्या' साहित्ये चापि शालं शास्त्रम् पाणिनीयम् ॥

इन्द्र प्रभुः : दृष्टा शब्दनादि शाली शास्त्रायाम् ॥

प्राणिन्यमृजवन्तः! शास्त्रं प्राणिन्यमृजम् ॥

27/12/2017

पार्थ ऽर्ध-चाप-मुं शङ्ख-म महतावीर आहवः ॥

न विष्णोः किं नु साहचर्यं किं वा नोदयते वयम् ॥

पुरस्तादपवादः अनन्तान् विद्यान् वाचन्ते नात्तान्" न्यायः। परिभाषा।

पुस्तक ५ पत्रादाः प्रथमः (१) विद्यमानः २००० ॥ ६६-१६० विद्यमानः
मध्य ५ पत्रादाः पूर्वार्ध विद्यमान बाधने नावत् ॥ ६६-१६० विद्यमानः

वर्णः ॥ हितमप्यमानं वेदस्य बहु जीहि वान्यः उत्तमदलोपश्च।

शेषपूजा। निरुद्धा रुक्मिणी अन्तर्गत। गतम्। नामान्तम्।

● अवशिष्ट स्वर्गसु जायते दत्तं जातयः॥

● प्राचीन भारत का भूगोल

गोरुणा जीतीमने गोत्रं च नर्तयः सह ॥ आकाशः अखयं
 एकदा व्यावर्ति गीता ॥ अखयः अखयः ॥

(कृदा विवर्तन) ॥ गृहणम् = व्यञ्जनम् ॥ प्राकृतिक गृहणम्
 धर्मवैयर्थ्यः ॥ लिखनानामप्यत्र गृहणम् - एकीकृतानि
 प्रायाः ॥

निम्न गणना च तब ग्रह - धरा गणना
लवट आख्याती योऽस्य दृष्टुपदेशात्ताम

लमजेत। १॥ वाचस्पती उचिर॥ कठो कवेन ज्ञेयं स्य पितृवो।

॥ ३४४ ॥ अथ च प्रणिच्छेदतवे ॥ सदा श्रवणं

य = अश्वा ॥ २ ॥ नानिबु पुच्छम इत्युत्तरादि शक्तिरूपेण विधीयते ॥
नैत्यनिवृत्ति ॥ नानिबु पुच्छम इत्युत्तरादि शक्तिरूपेण विधीयते ॥

अति: विविध व्यापारिगृह्यम् वाश - पुनीप - गुन्द

१०३५ विद्यालय का नाम
नाम + पता
जिला - राय

म. वामाङ्ग... देवे अरातवे लामा पुके वमाले ॥
०७ के उवम अङ्ग... देवे अरातवे लामा पुके वमाले ॥

४०२ वां प्रश्न ॥ पाणिनीयं शब्दशास्त्रं पदसाधुत्वलक्षणम् ।
व्यशिकादिभिः ॥

सुभाषचन्द्र बोस का हस्ताक्षर।

बहु-निर्देशः ॥

लूनापण लूनापण ॥
लूनापण लूनापण ॥

पुत्रालय पुत्रालय
पुत्रालय पुत्रालय पुत्रालय

निपातुं या मायाम् ।
सर्वशक्तः स मुनिः ॥

lation Chennai and eGangotri

25- Dec. | Dec- 68!

[illegible]

अत्र वे निरुचोदयन्ति। छद - जंमोदय - छद + जंमोदय ॥
छद - निरुचोदय ॥

ਭਜੇ ਹਰਮਨ ਲਗਾ ! ਦਿਲ-ਮਨ-ਬਾਨਾ ਮਾਦਮਤੀ ॥

वही जितना अन्ध मूढ। शिव उदय॥ देवी! तिम्रो दयालु।
गंगातीरा गंगातीरा प्रसाद करवा॥

[illegible][illegible]

कलापी । अनेकान - अनेकान । एतत् एतदर्थः ।
लाके विदितः लोकिका

कर्ममन्त्र दोहात्मक (द्वय मन्त्र)

लाने विद्वत्ता: लानिक्ता:

लोकाः लोकेषु वाः लोकिन्ः॥ अह्नाः अयताः वल्लोऽद्यापतः॥
लोकाः लोकेषु वाः लोकिन्ः॥ अह्नाः अयताः वल्लोऽद्यापतः॥

माया रक्षा. माया रक्षा | माया worldly affairs; the
course of worldly life business of the world, a popular
usage or custom. worldly existence, career in life, support
of life. maintenance. शिल्प-प्राप्त means of worldly

लौकिकः अनित्यवस्तुवत् । अलौकिकः नित्यवस्तुवत् ।

इत्येवमादिभिः । अग्निरित्येतः अग्नयानाम् । तस्मात्तु च

नमो नमः उद्गारिणि मागे न पात्राधिक, दृष्ट-लेपर न कर

पुनर्विचार प्रस्तावित है।
पुनर्विचार प्रस्तावित है।
पुनर्विचार प्रस्तावित है।

प्रतिपत्तिवैधेय - (१) प्रवृत्तिनिमित्त (जाति-उत्पत्ति-गुण-वर्ग) २ वस्तु (३)

विष्णु

निष्कः (४) सत्या (५) मातृ = मातृ शब्देऽवधारितः। सत्यम्
यस्य सत्यं निष्कः उपस्थितिः स तत्त्वम्॥ अतः ३३ निष्कः सत्यम् अतः सत्यम् उपस्थितिः॥

[illegible]

Digitized by Arya Samaj Foundation, Meerut and eGangotri

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

अ-बुधद्विगुह । मन्मादिनः एह अथ धरि २४६
 ४२३ मा० १०० अगुहो-
 ६मा० ६०० अगुहो- १००० मा० १००० अगुहो-
 ६मा० ६०० अगुहो- १००० मा० १००० अगुहो-
 ६मा० ६०० अगुहो- १००० मा० १००० अगुहो-
 ६मा० ६०० अगुहो- १००० मा० १००० अगुहो-

यश्च जहृयात् ॥
येन स धर्मः प्रथमापानं (पाण्डु लभता) दक्ष, अमरित होल्ल,
व्याधि जी पाति। पुलादि जी यपति' वरमेक
यजी पादेत, गुचा वै । पितरं वपुः ॥ अधरवि शिर

श्री ५-प्रमाण. चरपि तुम्हें दख पाय ॥ जिस जलाने जितलाने
 बनाने की है दख पाय ॥ दमाई दख पाय ॥ यह दख पाय ॥
 आरु दख पाय = दख पाय - जलाने दख पाय ॥
 नाने दख पाय. श्री ५-प्रमाण. चरपि तुम्हें दख पाय ॥

सर्वज्ञसत्य का विनिर्माण प्रकृतियों के प्रतिबोध —
प्रकृतियों के विनिर्माण प्रकृतियों में
प्रकृतियों के विनिर्माण प्रकृतियों में

[illegible]

(हरि-डि. = अनेक-कविगण-द्वारा-लेखितः। निम्न-
प्रमाण-विशेषः। लम्बा-निरुद्ध-आयु-आधार-पर-शक्ति-परा-
मयता-प्रमाणः। अनेक-॥ निम्न-प्रमाण-अवस्था-विशेषः।
लम्बा-प्रमाणः अनेकः = अनेक-प्रमाण-अवस्था-विशेषः =
निम्न-प्रमाण-॥ निम्न-प्रमाण-अवस्था-विशेषः =

अनुपादयति ॥

पत्र फलिविषं वनमक्षयति ॥ नावालम्

आलोचक आत्मा ॥

1154234

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

शिवनाम = उपवेशनाम ॥

रायनम = उपवेशनम ॥ यत्र उत्तमोपदेशो महाविद्यालय

= विकल्पिते तथाप्यवादेन मुक्ते पुनः कृतवर्ग्येन व्यवर्त्तते।

वंशी छिपा - विद्या - ज्ञाननाथ विद्या छिपाया योनि तन्त्र

द्वगमाः । पितृष्टम् ॥

देवगणाः । पिताश्व ॥ दत्तात्रेयः ५५ मीन आचिनेति ७ आचिनेति

हो गरी कंठका हुमनि आवक यत्न ॥ दिहा विद्या +

नमस्कार (विद्यार्थी) अनेक विद्यार्थी हिमालय

[illegible]

समस्त जगते हरि स्तुति ॥ ४२६ के उपम अनुपम तका

11 प्राण अमृतिक विप्लवको अमावस्यमात्रमेव अमावस्य

अव्यय नाम न मात्रे टिलोपः ॥ ७५ ॥

सुखभाष्य ३० ला. सिव विषय वाक्ये (सुख) पर्यायार्थ प्रवृत्ति ॥

विद्याशा - विद्यार्थ (विद्यार्थ) (अध्याप - जति + विद्यार्थः)

अष्टोः अमिगुलम् २००० ॥ उदगपना ६३० ६०० ६०० ६००

(अन्तराष्ट्रिय चरित्र) (२०२० के वितीय अनुसंधान)

तब पहले अनुवाद में तो आपसी प्रसिद्धि है। (जो वास्तव में: अपाजनाम्)

पक्षत्व ॥ सुख-निन्दा ॥ (बहुधा ^उ हो जाला । जाला अहमी इकरा ॥)

बहुत आगे - बह: $\bar{b}_i = 1$ से ले कर \bar{b}_i तक ॥ निम्नलिखित

✓ नरि-दिशेन धर्म मन्त्रे वरुण केतु मन्त्रे वा वा

✓ संक्षिप्त विवरण परमेश्वर:- कृतीत व समाज जनसंख्यात

गणेशाय नमः

जनाया मुक्ति हातेन बंधु। आरु ह्वया। यत्नावद् अन्तर्यामि

1. ~~वैष्णव~~ वैष्णव यम नाम एवम् ॥ अथ यमोक्तम् ॥

२३ वरुण शरीर बाला अवकाशं तु नलमनिवेष्टम्

उद्दिष्ट - विद्यालय के छात्रों को शिक्षित करना।
मार्ग - विद्यालय - छात्र - शिक्षक -

मुद्राच गुलक मुद्राच गुलक
मुद्राच गुलक मुद्राच गुलक - हाता - हाता १६ मि. २५ मि.

[illegible][illegible]

उद्योग विभाग - १ - वलु - उद्योग विभाग

दिनांक ॥ अथ ॥ ५१२ क पत्र प्रत्येक तर्क ॥ ११

इति - अमरः ॥ अ-लोपः - परिधान अन्तादि भेदः - तादृश

उत्तरां { अक्ष-अक्ष-विता-वहिर-अक्ष-मये -

2 दिव - अन्तर्गत

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

हस्तमि-शब्दो हि अन्तरेणादि शब्दन्ता लनिधि निरुतमेव लक्ष्यमियमम् -
उपस्थापयति यथा पितरि युष्मभितव्यम् मातरि युष्मभितव्यम्। सजातीय-
विजातीय । आप्ततः। चत्वारः उपलब्धाः। वाक्यान्तु त्वादयः॥

वाक्ताः उपलब्धाः। विवाहः, संवाहः, श्रावः, नादः, अर्घ्यः, अर्घ्यः, अल्प-
ग्रामः महाग्रामः। उदान्तः अनुदान्तः। लोकाश्चेति॥ तत्र नामपुद्गलात्
उपलब्धीतिवाच्यः। ज्ञेयानाम्, अर्घ्यम् आवाहनम्, उरः पुमवीनाम्,
अन्तर्मासिन् स्योने उपलब्धेन विचार्यते - ह विचार्यमाणः स्यात्तु
अभिहितं, ततः स्यात्तुमिच्छायाद् अनिकल्पयते। श्रावणे वाच्येति
लक्षणेन आत्मनाम्॥ तत्र अर्घ्येणैव उपलब्धतेन यदा लक्षण-व्य-
उपलब्धाः पालयन्त्यवति तदा लक्षणवत्ता, ईषद् यथा लक्षणवति तदा
लक्षणवत्ता, लक्षणीयतया लक्षणवति ता लक्षणवत्ता, द्वेष्टा यदा लक्षणवति
लक्षणवत्ता, तैत्तुल्यताः आत्मनस्तुल्यताः। अनुदानान् अनुदानेन यथा-
निर्दिष्टवत्। अनुनामिकम् एवात्र अभिव्यक्तम्॥ यथाः। लोभः।
श्रेष्ठः॥ भूयः। एतः। अर्घ्यताम्। अर्घ्येणम्। मिष्टः। लक्षणेनम्॥
अन्तर्मासः द्विउपेदाः। अनुनामिकः। निष्ठुनामिकम्। यथाः। मिष्टः॥
निनामिकः। भूयः। आवाहनः। अन्तर्मासः। धर्मिन्ना धर्मिन्ना धर्मिन्ना।
अयम् आशयः। अयम् आशयः। अयम् आशयः। अयम् आशयः। अयम् आशयः।
वाक्ताव्यवहारः। एवमन्तर्मासः। वेदितव्यम्। तपः, तृप्त्य नृणां॥
अनुतिरक्षणे श्रेष्ठवत्त। सत्ताम् परिधेयवत्॥ अनुदानम् -
उपेक्षायां या उदात्तम्। लक्षणवत्ता। एवमन्तर्मासः। यथा-
यतिः। उदात्तप्रवाहः। तैत्तुल्यताः आपातम्। अर्घ्यम् अर्घ्यम्
इदम् आपातम्॥

लैल्लतामिषा. वाङ्मयं वी वहीयानिधिते मातृमे तथा
अर्घ्यम्, अर्घ्येणम्, अर्घ्येणम्.

- (१) विवाह- पठनपाठन (२) अर्घ्यम् - मध्यमा - उत्तमा - विशेषतः।
- (३) स्यात्तुमेव - वाक्ता आदि उदात्तदेवा - लक्षणवत्तायः (४)
- आवाहन - आवाहनम्. (५) पञ्चमपुल - आवाहनम् - अर्घ्यम् आवाहनम्.
- (६) आवाहन-वाक्ता. (७) अर्घ्यवत्ताम् (८) आवाहनम् वत्ताम्. (९)
- आवाहनम्. (३) अर्घ्यम् वत्ताम्. (४) अर्घ्यम् वत्ताम्. (५) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (६) अर्घ्यम् वत्ताम्. (७) अर्घ्यम् वत्ताम्. (८) अर्घ्यम् वत्ताम्. (९) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (१०) अर्घ्यम् वत्ताम्. (११) अर्घ्यम् वत्ताम्. (१२) अर्घ्यम् वत्ताम्. (१३) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (१४) अर्घ्यम् वत्ताम्. (१५) अर्घ्यम् वत्ताम्. (१६) अर्घ्यम् वत्ताम्. (१७) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (१८) अर्घ्यम् वत्ताम्. (१९) अर्घ्यम् वत्ताम्. (२०) अर्घ्यम् वत्ताम्. (२१) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (२२) अर्घ्यम् वत्ताम्. (२३) अर्घ्यम् वत्ताम्. (२४) अर्घ्यम् वत्ताम्. (२५) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (२६) अर्घ्यम् वत्ताम्. (२७) अर्घ्यम् वत्ताम्. (२८) अर्घ्यम् वत्ताम्. (२९) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (३०) अर्घ्यम् वत्ताम्. (३१) अर्घ्यम् वत्ताम्. (३२) अर्घ्यम् वत्ताम्. (३३) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (३४) अर्घ्यम् वत्ताम्. (३५) अर्घ्यम् वत्ताम्. (३६) अर्घ्यम् वत्ताम्. (३७) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (३८) अर्घ्यम् वत्ताम्. (३९) अर्घ्यम् वत्ताम्. (४०) अर्घ्यम् वत्ताम्. (४१) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (४२) अर्घ्यम् वत्ताम्. (४३) अर्घ्यम् वत्ताम्. (४४) अर्घ्यम् वत्ताम्. (४५) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (४६) अर्घ्यम् वत्ताम्. (४७) अर्घ्यम् वत्ताम्. (४८) अर्घ्यम् वत्ताम्. (४९) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (५०) अर्घ्यम् वत्ताम्. (५१) अर्घ्यम् वत्ताम्. (५२) अर्घ्यम् वत्ताम्. (५३) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (५४) अर्घ्यम् वत्ताम्. (५५) अर्घ्यम् वत्ताम्. (५६) अर्घ्यम् वत्ताम्. (५७) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (५८) अर्घ्यम् वत्ताम्. (५९) अर्घ्यम् वत्ताम्. (६०) अर्घ्यम् वत्ताम्. (६१) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (६२) अर्घ्यम् वत्ताम्. (६३) अर्घ्यम् वत्ताम्. (६४) अर्घ्यम् वत्ताम्. (६५) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (६६) अर्घ्यम् वत्ताम्. (६७) अर्घ्यम् वत्ताम्. (६८) अर्घ्यम् वत्ताम्. (६९) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (७०) अर्घ्यम् वत्ताम्. (७१) अर्घ्यम् वत्ताम्. (७२) अर्घ्यम् वत्ताम्. (७३) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (७४) अर्घ्यम् वत्ताम्. (७५) अर्घ्यम् वत्ताम्. (७६) अर्घ्यम् वत्ताम्. (७७) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (७८) अर्घ्यम् वत्ताम्. (७९) अर्घ्यम् वत्ताम्. (८०) अर्घ्यम् वत्ताम्. (८१) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (८२) अर्घ्यम् वत्ताम्. (८३) अर्घ्यम् वत्ताम्. (८४) अर्घ्यम् वत्ताम्. (८५) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (८६) अर्घ्यम् वत्ताम्. (८७) अर्घ्यम् वत्ताम्. (८८) अर्घ्यम् वत्ताम्. (८९) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (९०) अर्घ्यम् वत्ताम्. (९१) अर्घ्यम् वत्ताम्. (९२) अर्घ्यम् वत्ताम्. (९३) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (९४) अर्घ्यम् वत्ताम्. (९५) अर्घ्यम् वत्ताम्. (९६) अर्घ्यम् वत्ताम्. (९७) अर्घ्यम् वत्ताम्.
- (९८) अर्घ्यम् वत्ताम्. (९९) अर्घ्यम् वत्ताम्. (१००) अर्घ्यम् वत्ताम्.

Digitized by Arya Samaj Foundation, Chennai and eGangotri

संस्कृत भाषायाः लघु-ग्रन्थ-संग्रहः

प्रतिष्ठापकः श्रीमान् ए. व. रॉय, ए. व. रॉय, ए. व. रॉय

शालीग्राम, नई दिल्ली

रिपोर्टर श्री लालू लाल शर्मा

(1) *Contemporary Indian Literature* नामक पुस्तक. (2) *Contemporary Indian Literature* नामक पुस्तक. (3) *Contemporary Indian Literature* नामक पुस्तक.

नवीन कालीन साहित्य. (4) नवीन कालीन साहित्य. (5) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (6) नवीन कालीन साहित्य. (7) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (8) नवीन कालीन साहित्य. (9) नवीन कालीन साहित्य.

(1) नवीन कालीन साहित्य. (2) नवीन कालीन साहित्य. (3) नवीन कालीन साहित्य.

(2) नवीन कालीन साहित्य. (3) नवीन कालीन साहित्य. (4) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (5) नवीन कालीन साहित्य. (6) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (7) नवीन कालीन साहित्य. (8) नवीन कालीन साहित्य.

(3) नवीन कालीन साहित्य. (4) नवीन कालीन साहित्य. (5) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (6) नवीन कालीन साहित्य. (7) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (8) नवीन कालीन साहित्य. (9) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (10) नवीन कालीन साहित्य. (11) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (12) नवीन कालीन साहित्य. (13) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (14) नवीन कालीन साहित्य. (15) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (16) नवीन कालीन साहित्य. (17) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (18) नवीन कालीन साहित्य. (19) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (20) नवीन कालीन साहित्य. (21) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (22) नवीन कालीन साहित्य. (23) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (24) नवीन कालीन साहित्य. (25) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (26) नवीन कालीन साहित्य. (27) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (28) नवीन कालीन साहित्य. (29) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (30) नवीन कालीन साहित्य. (31) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (32) नवीन कालीन साहित्य. (33) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (34) नवीन कालीन साहित्य. (35) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (36) नवीन कालीन साहित्य. (37) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (38) नवीन कालीन साहित्य. (39) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (40) नवीन कालीन साहित्य. (41) नवीन कालीन साहित्य.

नवीन कालीन साहित्य. (42) नवीन कालीन साहित्य. (43) नवीन कालीन साहित्य.

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

सूचकक्रिया/ लघुक्रिया + अलघुक्रिया: (एकैक्यता का)

निम्नलिखित: निम्नलिखित: यद्यपि यह नाशिका = उपद्रव भाग

विशिष्टतेऽनेन शक्तिरिदं प्रकृतम्। एतत्तन्मात्रं वाच्यं न। विशेषणं - वाच्यत्वम्।

प्रश्न. चर्चन का अधिकार कब तक है? उ दहरात्र पत्रिका:

गणपतेश्वरविशिष्टः ॥ मूलद्वयजालानाम् २३२ वत्सवत् अग्निदेह तका
गात्राद्वा अष्ट। श्री - दत्तपञ्चमहा राजवि अर्चकत्वे विभक्त्यन

गो. अ. अ. ११ - एकापराए रागवि अर्धरावे विभाजने

मन्त्रः। अङ्ग निमित्तं पदम्। अङ्ग निमित्तम्। अङ्ग निमित्तम्।

गुरुनि निमतम् नमो गुरुनिमतम् गुरुनिमतम् ॥

अनुवादागुणमपेक्षितः अधिकमिति। मुद्राबन्धने कालपक्षे व्ययः

प्रमाण - प्रवर्तित. प्रमाण - प्रवर्तित. प्रमाण - प्रवर्तित.

नदी २५ शास्त्रे वस्तुतः बहवः शब्दोपयोग उपायनात्मा

पिं दी. विद्यालय। मरियदा. / यद्यन केन्द्र क चे तं

उत्पत्तेः ॥ पञ्चमः / होमोपनिषद् : अथाह व्याख्यानं लब्धम्

पल्लवनाथ / श्रीशिवः प्रसन्नः । लक्ष्मणप्रदक्षि-

पार्श्वः। वायव्य गणाः अनेदवाः ॥ २० ॥ प्रहृष्टावापनावाः।

ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਸੇ ਹੋਣ: ਲਾਮਾ

वीरसाधुश्चमभास्विस्तददोषत्वं तदलुपता ।
 अपाशाल्यम् विरोधश्च नमश्च ॥ ५८ ॥ उक्तीति ॥

लतुल्लुषम् - प्रतापः । अभावः । अपायः । तदन्तर्गतः - अन्तर्गतः ।

तद्विष्णोः - अग्रे दत्ता कल्पे । अग्रे शस्त्रे - अग्रे शस्त्रे वा अग्रे -

જા-અરેબા: વિરોધ અપામે ॥

पदोक्तयोः पतिपदोक्तस्यैव गृह्यमन्त्रं साधितम् -

लक्षण-उति पदोक्तयोः उति पदोक्तस्यैव गुह्यमिति
 (२३३) अपवादः / ग-म-५७- गुह्यमेववि-

उत्तरजाली भाषा। ६ अल्पा अपवाद! (गा-न- ६७- गुह्यत्व-
अपवादत्वमे) । उपदेश दो -

शेषः ॥ (१) नानु वरुण वृत्तम् अने जन्तु वरुणम् । उपदेशः ॥
किमुत ॥ वरुणम् ॥

पेरो दो ॥ कि पात । कि का टिपन । कि मुत । कि मुत ।
पेरो दो ॥ कि पात । कि का टिपन । कि मुत । कि मुत ।

उपदेश ॥ ३॥ देव उपदेश ॥ शिवाजी । किमुचत । ललिपत

अथ चत्वारिंशत्तमः अध्यायः ॥ ३४ ॥

आह ॥ (उपासकस्तस्मिन् लोकात्) निमित्तक तद् विद्या तस्य ॥ अस्मदा-

लक्ष्मणो विधि र ~~विधि~~ " उदयाने माझे वाविहारे दसे

यत्तं वलु अनुकल्पम् ॥ ३ ॥ देवः प्रवोक्तुं यथापेक्षं

कृतीत्वरूप मे डोने ॥ महाराष्ट्र वा निरुपेक्षित मठ-पर-
॥ रा. म. प. पाद-

कुलितद्वय ॥ महाभाष्यवाचक - राधाचरणदास -
अत्र नवति ॥ उपनिषत् (पुस्तक) - अत्र नवति - अत्र नवति -

मंजुपात्र २४१ पृष्ठ १२३ (पुष्पकलश) ॥ लक्ष्मी-लक्ष्मी

[illegible]

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

अष्टाध्यायी नामक लक्षणम् ॥ नामधेयानां पदानि नामानि अभिधानि
उद्देशः तत्र उद्दिष्टस्य श्रुतत्वं व्यवच्छेदको यमो लक्षणम्
उद्देशः लक्षणम् - पीक्षा । (इति निदेशः लक्षणोपेतः ॥

(१) संस्कृतभाषा का लक्षणम् । (२) संस्कृतवाङ्मय - महान् -
शब्दलक्षणयोगविषयम् । (३) संस्कृतवाङ्मयका इतिहासः

(४) संस्कृतगुणो यो नामो - रक्षा - लक्ष्य - विदेशः ।
(५) संस्कृतभाषा का भाष्यम् ॥ (६) संस्कृतपठन - पाठन -

पद्धतिः । (७) संस्कृतपुस्तकालय - प्रकाशक -
विक्रेता - पाठक - सहायक । (८) सामुदायिक - लोक -

स्वदेश विदेश । (९) संस्कृतकी विद्यतिथि - अपभ्रंश -
स्वदेश विदेश । (१०) हिन्दी ५८, संस्कृत मह्युद्गमनकी

(११) संस्कृतकी पद्धति नामका है । (१२) संस्कृत के विद्वान्
(१३) संस्कृतविद्या के सेतु । (१४) संस्कृत आयोगकी

रिपोर्ट । (१५) संस्कृत के भाष्यकर्त्री । (१६)
संस्कृतभाषा का माहात्म्य । (१७) आर्य समाज

(१८) अपभ्रंश - आर्य - अनादि वाङ्मय ।
(१९) माधुर्य - निरुद्धीवित् । (२०) संस्कृत

को लक्षणम् । (२१) संस्कृत में पद्यम् । (२२) पद्यम्
के लक्षणम् । (२३) संस्कृत का भाष्य -

लं । (२४) संस्कृत का शिक्षा - वदाङ्ग । (२५) संस्कृत
उद्देश्यवाच्यम् । (२६) उद्देश्यशास्त्र की वैयक्तिकता ।

(२७) वेद के संस्कृतभाषा की निम्नो लक्षणों की -
(२८) संस्कृतवङ्मयकी नदी है । (२९) पुनर्जाति -

अक्ष - व्याप - भाष्य - लक्षण - पठन - पाठन -
अनुवाद - उच्चार - रक्षा - (१) ध्वनि, काव्य - चर्चा -

(२१) संस्कृतभाषा प्रत्येक वङ्मयलक्षण । (३०)
वेदशास्त्र - सुभाषित - लक्षणों का लक्षणम्

काव्य । (३१) संस्कृतवाङ्मय । (३२) संस्कृतवाङ्मय का
वैयक्तिक लक्षणम् । (३३) काव्य - लक्षण - विशेष - रक्षा -

मन्त्रि - लक्षणम् । (३४) आर्य - लक्षण - निष्कर्ष -
मन्त्रि - लक्षणम् । (३५) रक्षा - लक्षण - निष्कर्ष -

आर्य - लक्षणम् । (३६) अनवरुपा - मह्युद्गमनकी
लक्षणम् । (३७) वतमान अवस्था । (३८) लक्ष्य - विदेशम् -

(३९) उद्देश्यका लक्षणम् । (४०) आर्यका लक्षणम् -
लक्षणम् । (४१) विनाशक आर्य जाति का

लक्षणम् ॥ (४२) उद्देश्यका लक्षणम् । (४३) लक्षणम् -
लक्षणम् । (४४) लक्षणम् - लक्षणम् -

लक्षणम् । (४५) लक्षणम् - लक्षणम् -
लक्षणम् । (४६) लक्षणम् - लक्षणम् -

लक्षणम् । (४७) लक्षणम् - लक्षणम् -
लक्षणम् । (४८) लक्षणम् - लक्षणम् -

लक्षणम् । (४९) लक्षणम् - लक्षणम् -
लक्षणम् । (५०) लक्षणम् - लक्षणम् -

लक्षणम् । (५१) लक्षणम् - लक्षणम् -
लक्षणम् । (५२) लक्षणम् - लक्षणम् -

लक्षणम् । (५३) लक्षणम् - लक्षणम् -
लक्षणम् । (५४) लक्षणम् - लक्षणम् -

लक्षणम् । (५५) लक्षणम् - लक्षणम् -
लक्षणम् । (५६) लक्षणम् - लक्षणम् -

लक्षणम् । (५७) लक्षणम् - लक्षणम् -
लक्षणम् । (५८) लक्षणम् - लक्षणम् -

लक्षणम् । (५९) लक्षणम् - लक्षणम् -
लक्षणम् । (६०) लक्षणम् - लक्षणम् -

लक्षणम् । (६१) लक्षणम् - लक्षणम् -
लक्षणम् । (६२) लक्षणम् - लक्षणम् -

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

[illegible]

विभक्तिप्रतिपदकाणि चतुर्दशभिरङ्गानि गणयन्
महाप्रतिपदगुणै - दृष्टिनीचानि, ततश्च बोद्धव्यानि

(१) अथ अथर्वविद्यायां अथर्ववेदोक्तं

१) स प्रथम भागः
प्रथम भागः

(2) शब्दनाम अने वाक्ये (३) दैव्यावाचिनी
नितानि हलानिल प्रमाणि. (३) वाक्यनि यथिका ।

सावित्री: (४) शास्त्राध्ययने नियामिका विद्या: वृद्धिनि २

(५) पूर्व-विद्ययां प्रयत्नः ॥ (६) जीव भुज्जन्तः

५) धर्म-विषयमात्र ज्ञानमवस्था (५) ज्ञान-विषयमात्र ज्ञानमवस्था
ज्ञानमवस्था (५) ज्ञान-विषयमात्र ज्ञानमवस्था (५) ज्ञान-विषयमात्र ज्ञानमवस्था

अथ च (५) दत्तान् अथ च (५) दत्तान् अथ च (५) दत्तान्
 लुप्तोत्तान् अथ च (५) दत्तान् अथ च (५) दत्तान् अथ च (५) दत्तान्
 धनं धाव्यापुष्पं गजेन्द्रं ॥ (५) अथ च (५) दत्तान् अथ च (५) दत्तान्

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 धर्मशास्त्राचार्य गणेशाय नमः ॥
 गणेशाय नमः ॥

[illegible]

अति-मूल-सालीवर पत्तन एवम् एतेषां मन्त्राणां
विष्णुः (१) वा सुमात्रे स्था अहो इत्यारम्भः एतादृशः

निष्ठाः (प्रा) समाज स्थापना अर्थात् समाज
उत्थान - समीक्षा - चिन्ता विचार प्रक्रिया अर्थात्

Digitized by Arva Samsa Foundation Chennai and eGangotri

निर्दिष्ट आदिम ॥ मुक्त पत्रिका ॥

Here - brought

ਮਰਦ: - ਪਾਣੀ ਭਰਿਆ

Not on the

• ॥ जीवि विमर्शते

अन्ते - एहः नावाद्याः चापुला

विष्णुः उवाच ।

अतः

न। २५. ११

10/1/19

3m d

प्रलयगुह्यं यन्मात्रं विहितस्तदादेः तदन्तर्गतं गुह्यं भवति ॥

आमा-दीदीमाता: बन्धुत्व: बन्धु-मित्रत्व: यत्

मृतमनः दमनमः विमर्शितः भवति कदाचित् तदा तदा चित्तं

प्रमाण: निम्नलिखितः। (अनुसृत 30 जनवरी 1964)

from the left side of the road (Toward East side) 4-2-6 @ 2-2-26

राज्य में साक्षरता में वृद्धि के लिए योजना, निम्नलिखित है,

निम्नलिखित सूची में दिए गए पदों में से सही पद चुनिए। (नोट)

1. मार्ग (अवस्था)

(५) अतिथिदिन शुभ - नि. ३३ वि. शास्त्राचार्य दि. १२ भा.

<p> $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$ </p>	<p> $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$ </p>	<p> $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$ </p>
--	--	--

मल्लिकार्जुन! लिङ्ग - वरुण लक्ष्मीदेवतालय

[illegible]

यात्रिकद्वयम् एकनाम्न वा विद्यते

31. 10. 2019

॥ वा ॥ अ न म ह य ॥ म ह य ॥ ॥ नि २ ३ ४ ५ ॥ अ न म ह य ॥

सत्यवादी का XX २ तार

सिमाना लाल में लंकुतरी रचाते आदत में (१) लंकुतरी का बानसो रचाते:

2) Growth in India. ② Growth of G.D.P. in India + growth.

मेक. (2) दुधौल + कादिल + मोर + ... १७७७ ले ७ दिवसि पत्र मोर ले

महाराष्ट्र शासन

[illegible][illegible]

4) $\frac{1}{2}$ घण्टा का पत्रिका (12) एक शान्ति - शांति

वि. (१३) बहिरङ्ग पितृ-प्रसन्न

[illegible]
$$x = 2100 = 1000 + 1100$$

[illegible][illegible]

कृति-लक्षणम्. लक्ष्मी-॥ आह-अवस्था ॥ शास्त्र
 उक्तं किं मोक्षोपायः सन्निहितः - आत्मिकमार्गमापन्नत्वात् - पञ्चनदार्थ-संग्रहे वा ल
 वेदादिदेवे गहनत्व। अष्टमे देवे गहनत्व-धनत्व। वेदादिदेवे- त्वे वा ल
 उक्तं । वेदादिदेवे ॥ वेद एव ज्ञानं शब्दबोधो निष्ठातः पञ्चकाशिन-
 Secular नदी है। अर्द्धजाति वेदान्त-आदि-

[illegible]

उपलब्ध - रावण-दुष्ट-विशेष लीनों का मिल है। एकेक एक है ।
लिखित - उमेदी का लक्षण बताना चाहिए ॥ १॥ शक्ति-बोध-

धर्म-प्रदा - धर्म-प्रदा
 नरि-प्रदा - नरि-प्रदा
 धर्म-प्रदा - धर्म-प्रदा

हृदयको पालन-पोषण-आवश्यकता
हृदय - हृदयालय-हृदयकामायनी वा वंदना महत्त्वपूर्ण है।
हृदय - हृदयालय-हृदयकामायनी वा वंदना महत्त्वपूर्ण है।

अविच्छिन्न एवा-परम्परा - ॥ कवि कुत आर्षे शास्त्रादीच्छा ॥

द्वितीयः कृतिः त्रिपुरासुरासुरा-विजयः नामकः ।
 द्वितीयः कृतिः त्रिपुरासुरासुरा-विजयः नामकः ।
 द्वितीयः कृतिः त्रिपुरासुरासुरा-विजयः नामकः ।

बहुत- जाचान- विचान- बुद्धिपाह- (बुद्धिवाक) - हस्त- दान-
भोगि- पाहव ६ दहपाह्याभाज- भागी- दाल्पदेवदेह। -

भाषा-प्राच्य विद्यापीठ
 भाषा-प्राच्य विद्यापीठ
 भाषा-प्राच्य विद्यापीठ

जन्म - प्रवर्द्धित - ईश्वर-जन्यो भवतु हारिः॥ मालादे ५
स भावात् दाहनी चित्तन - विनाष्टापरति॥ ईश्वरिणाष्टकदश -
स भावात् दाहनी चित्तन - विनाष्टापरति॥ ईश्वरिणाष्टकदश -

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ लल्लुदवक्रानिना ॥ ८८ ॥ ६ वा - १०० ॥
 उपजेत-सिद्धि लावन ॥ लल्लुदवक्रानिना ॥ ८८ ॥ ६ वा - १०० ॥
 लल्लुदवक्रानिना - मन्मथ - लल्लुदवक्रानिना - नवनीतल्लुदवक्रानिना ॥
 लल्लुदवक्रानिना - मन्मथ - लल्लुदवक्रानिना - नवनीतल्लुदवक्रानिना ॥

पञ्चम - पञ्चमः
तन्त्र अष्टादश अष्टादशमाका युनते युन- ७ विमा- अष्टादश- यो
शास्त्र सिद्धि- शास्त्र पीवी जित ॥ पुष्पा- मयमा-

१. अन्तःपुराण - अन्तःपुराण
 २. अन्तःपुराण - अन्तःपुराण
 ३. अन्तःपुराण - अन्तःपुराण

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[Faint handwritten notes at the bottom of the page.]

१. संस्कृत २. हिन्दी ३. उर्दू ४. अंग्रेजी ५. बंगाली ६. मराठी ७. गुजराती ८. तमिल ९. पंजाबी १०. सिंधी ११. कोकणी १२. मलयालम १३. तेलुगु १४. ओड़िया १५. संथाली १६. नेपाली १७. बिहारी १८. मैथिली १९. सिक्कीम २०. असमिया २१. कर्नाटकी २२. कन्नड़ २३. मलयालम २४. तेलुगु २५. ओड़िया २६. संथाली २७. नेपाली २८. बिहारी २९. मैथिली ३०. सिक्कीम ३१. असमिया ३२. कर्नाटकी ३३. कन्नड़ ३४. मलयालम ३५. तेलुगु ३६. ओड़िया ३७. संथाली ३८. नेपाली ३९. बिहारी ४०. मैथिली ४१. सिक्कीम ४२. असमिया ४३. कर्नाटकी ४४. कन्नड़ ४५. मलयालम ४६. तेलुगु ४७. ओड़िया ४८. संथाली ४९. नेपाली ५०. बिहारी ५१. मैथिली ५२. सिक्कीम ५३. असमिया ५४. कर्नाटकी ५५. कन्नड़ ५६. मलयालम ५७. तेलुगु ५८. ओड़िया ५९. संथाली ६०. नेपाली ६१. बिहारी ६२. मैथिली ६३. सिक्कीम ६४. असमिया ६५. कर्नाटकी ६६. कन्नड़ ६७. मलयालम ६८. तेलुगु ६९. ओड़िया ७०. संथाली ७१. नेपाली ७२. बिहारी ७३. मैथिली ७४. सिक्कीम ७५. असमिया ७६. कर्नाटकी ७७. कन्नड़ ७८. मलयालम ७९. तेलुगु ८०. ओड़िया ८१. संथाली ८२. नेपाली ८३. बिहारी ८४. मैथिली ८५. सिक्कीम ८६. असमिया ८७. कर्नाटकी ८८. कन्नड़ ८९. मलयालम ९०. तेलुगु ९१. ओड़िया ९२. संथाली ९३. नेपाली ९४. बिहारी ९५. मैथिली ९६. सिक्कीम ९७. असमिया ९८. कर्नाटकी ९९. कन्नड़ १००. मलयालम १०१. तेलुगु १०२. ओड़िया १०३. संथाली १०४. नेपाली १०५. बिहारी १०६. मैथिली १०७. सिक्कीम १०८. असमिया १०९. कर्नाटकी ११०. कन्नड़ १११. मलयालम ११२. तेलुगु ११३. ओड़िया ११४. संथाली ११५. नेपाली ११६. बिहारी ११७. मैथिली ११८. सिक्कीम ११९. असमिया १२०. कर्नाटकी १२१. कन्नड़ १२२. मलयालम १२३. तेलुगु १२४. ओड़िया १२५. संथाली १२६. नेपाली १२७. बिहारी १२८. मैथिली १२९. सिक्कीम १३०. असमिया १३१. कर्नाटकी १३२. कन्नड़ १३३. मलयालम १३४. तेलुगु १३५. ओड़िया १३६. संथाली १३७. नेपाली १३८. बिहारी १३९. मैथिली १४०. सिक्कीम १४१. असमिया १४२. कर्नाटकी १४३. कन्नड़ १४४. मलयालम १४५. तेलुगु १४६. ओड़िया १४७. संथाली १४८. नेपाली १४९. बिहारी १५०. मैथिली १५१. सिक्कीम १५२. असमिया १५३. कर्नाटकी १५४. कन्नड़ १५५. मलयालम १५६. तेलुगु १५७. ओड़िया १५८. संथाली १५९. नेपाली १६०. बिहारी १६१. मैथिली १६२. सिक्कीम १६३. असमिया १६४. कर्नाटकी १६५. कन्नड़ १६६. मलयालम १६७. तेलुगु १६८. ओड़िया १६९. संथाली १७०. नेपाली १७१. बिहारी १७२. मैथिली १७३. सिक्कीम १७४. असमिया १७५. कर्नाटकी १७६. कन्नड़ १७७. मलयालम १७८. तेलुगु १७९. ओड़िया १८०. संथाली १८१. नेपाली १८२. बिहारी १८३. मैथिली १८४. सिक्कीम १८५. असमिया १८६. कर्नाटकी १८७. कन्नड़ १८८. मलयालम १८९. तेलुगु १९०. ओड़िया १९१. संथाली १९२. नेपाली १९३. बिहारी १९४. मैथिली १९५. सिक्कीम १९६. असमिया १९७. कर्नाटकी १९८. कन्नड़ १९९. मलयालम २००. तेलुगु २०१. ओड़िया २०२. संथाली २०३. नेपाली २०४. बिहारी २०५. मैथिली २०६. सिक्कीम २०७. असमिया २०८. कर्नाटकी २०९. कन्नड़ २१०. मलयालम २११. तेलुगु २१२. ओड़िया २१३. संथाली २१४. नेपाली २१५. बिहारी २१६. मैथिली २१७. सिक्कीम २१८. असमिया २१९. कर्नाटकी २२०. कन्नड़ २२१. मलयालम २२२. तेलुगु २२३. ओड़िया २२४. संथाली २२५. नेपाली २२६. बिहारी २२७. मैथिली २२८. सिक्कीम २२९. असमिया २३०. कर्नाटकी २३१. कन्नड़ २३२. मलयालम २३३. तेलुगु २३४. ओड़िया २३५. संथाली २३६. नेपाली २३७. बिहारी २

पुनर्विचार के लिये प्रार्थना है - माता मेरी राख लो मेरी ७०००
 पुनर्विचार के लिये प्रार्थना है - माता मेरी राख लो मेरी ७०००

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

६८६-मंगल (५५६ आनयनामा) ॥ अष्टमहाप्रज्ञा
पुराणप्रवर्तः अनन्तान् विष्णुं वदन्ते न ॥ इति
नामः (५५६ आनयनामा) अन्तः पुराण ! पुराणप्रवर्तः
पुराणप्रवर्तः (अनन्तान् विष्णुं वदन्ते न)

गुणवत्ता के साथ अग्रिम

२ विवक्षा ॥ प्राणिन्यपत्तम् / प्राणिनिप्रयत्नम्
रायमान। ह्य ह्यदीपम् इने रायदीपप्रयत्नम्

[illegible]

पुराणादयवदाः मन्त्रानि विधानि

॥ तत्राप्यसति तत्त्वद
 ॥ न कालेन उपपद्यते ॥ (अनुष्टुप ३४)

हस्तिनापट्टः। हस्तिनापट्टः। हस्तिनापट्टः। हस्तिनापट्टः। हस्तिनापट्टः।

नमो भगवते वासुदेवाय । नमो भगवते वासुदेवाय । नमो भगवते वासुदेवाय ।

निमग्नचित्तवृत्तानाम् चित्तवृत्तम्। (अप्रवृत्ता / विप्रवृत्ता)

[illegible]

Ус/а мѡѡ ѡуахъ зѡвасѡа

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

(वैदिकीय ज्ञान उद्धार) लोभदायक कुलप्राप्त्यर्थम्।
 ॥ १ ॥ - व्याख्यान - पाठ्यपुस्तक - विज्ञान - भाषा - गणित - रसायन

॥ २ ॥ - वेदाङ्ग (१२, वचनम्) । वैदिक - वाङ्मय - शिल्प - आर्य

शास्त्राचार्य विवेकानन्द - यशः

लोक-सुख-सिद्धि - अंगुष्ठ-युक्त

जाति

॥ ३ ॥ - उद्धार - पुस्तकालय (६२२५५५)

अंगुष्ठ-युक्त

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

बहुगुणित। निरुदबहुगुणित। उचलउद-एवोह गमागययमा-

कपन हरे! / जो-पक न हो पाता ॥

[illegible]

२४- उपोऽन्त्यस्य मञ्चं यद्वत्स्व आमतो उपाची। उपोऽन्त्यस्य सप्तमं उपोऽन्त्यस्य = उपोऽन्त्यस्य

कृत - भाष्य - पाणिनीय । इन्द्रिय परवर्तिता विभक्तः ।

जीरुहानी) कुलम धरि मपुठवव लोटावनि/ छद्मवाचक

जीवदानी) कुलम् धर्म म प्रवर्तन करि
समुदाय एवं समाज दायी पृष्ठ का प्रकाशित रूप अनुभवे
नी बना हि सक। सम-प्रविष्टाने अर्थ प्राप्त वरि

मपुंजेला तैलाऽपत्रपुंजेलाऽपत्र ॥ तैलाऽपत्रपुंजेलाऽपत्र ॥

अवश्य+जमा हा वर्णः। अ मात्रात् अर्धजमानो-
कारि। ए मात्रात् एवर्धजमानाह्विः ॥ शिखरा

नाचिबहाणू! पूजवाण! भाज्जवाण! तेनैरुपचार-

॥ विद्यापद्मं न निषामयम् । प्राहिपूवयम् ॥
 निषयम् ॥ असन्नेयम् (विष्णु-प्राह्मपद्म-अलंकार-शक्ति-
 ॥

राष्ट्र अति शान्तमे अति-

नवम् अतिशान्तम् अतिशु । गाः सप्तपदे उपा । समुदाय
३५-३६-३७-३८-३९-४०-४१-४२-४३-४४-४५-४६-४७-४८-४९-५०

एष प्रजापतिः पृथिव्याः अक्षयवर्षे प्रजापतेः । (प्राचीनप्रजापतिः)
न प्रजापतेः न पृथिव्याः । (प्राचीनप्रजापतिः) । ऐश्वर्यम्

द्वैतकविनाम्ना ।

दृष्टेवति जायते ।
बहुको हि लक्ष्यपथाः - स्य-स्वाभ्यन्तर्गत-उत्पीठ-उत्पुच्छ-विगत-

ਭਵਾਨ ਯੋਗੇ ਸਦ੍ਯਾ: ਦਿਤੈ ਅਸ਼ਿ ਬੰਦੁਰੀ
ਅਪਾਰਾਧਿ: ॥

अथवा ॥ न अत्र अल्पाः व्यापाः । तत्र रक्ष्य उक्तम् -
अथवा ॥ न अत्र अल्पाः व्यापाः । तत्र रक्ष्य उक्तम् -

अवधि। निम्नलिखित देवदूतः देवदूतः प्राप्तः

[illegible]

निवृत्ति: ७५३३३३ ॥ ग. ह्याने ५२५५ बंधन राशि

$\frac{2}{\text{स्वप्नः}} \frac{23}{\text{पान}} \text{ कटु रस } \parallel \text{ शिथिल } \parallel$

इति याज्ञिके स्थाने १४८॥ आचारिणो येन ॥ इति याज्ञिके ॥

ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਚੱਲਣਾ

संस्कृत भाषा की विलक्षण देखा

[illegible]

(2) उनके शिक्षण ने प्रवाह (3) उच्च वा कृषि क पठन-पाठन

(3) उठके शीतल व उवा. (4) पुन-विशाल व
(5) शीतल-पुन-म. (6) पुन-विशाल व
(7) शीतल-पुन-म. (8) पुन-विशाल व

पात्रिका (१) काता अथ - दश - काल (२) ३० मिनट
काल (२) आचारिकादि। (३) २० मिनट

पान्नली. (१) आ. पावेव. (१) ॥
कृष्ण क. (१) ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

- CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection

[illegible]

गन्धर्व के लिये गन्धर्व के लिये प्रयोग

✓ वापि मा ^{१३} पदान्तरि युज्यते अत्र ॥

[illegible]

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੰਥ: ਗੁਪਤ

॥ पदमपरागत अक्षरपाथीने उदाहरणों में
निर्दिष्ट है। इस निर्दिष्ट है। उदाहरणों के

मैंने वैचारिक-साहित्यिक वाक्यों, वाक्य
वाक्यान्तर लिखे हैं। ली गयी पुंजव । जोड़व
यदि हम न देखें।

1/ माता के रिश्ते हैं माता के घर में ही जीते हैं

[illegible]

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

31/10/19

आरुह्य

$$K_1 \cup K_2 = G \cup H$$

गोत्रम् गारुडम् / लामा गारुडम् / अर्ध शरी
 निपाते पादपूरणायां । त्वरपुच्छति ॥ शरीरं च शक्ति
 अभिप्रासः ॥ शब्दमिदं । शालाकम् । काय-
 निरुक्तं, भूतनिर्मुक्तं, वायुमूलम् । आदित्यम् ।
 वाजी कृतम् ॥ लोचनतन्मम् ॥ वदः अद्यतुल्यम्
 अर्धेन । अर्धेन च ॥

[illegible]

अमरकान्तक में दमेराष्टी। श्री कान्होदेवजी के आवा। श्री
श्री रामजी के पुत्र। प-बाहोदेव जी के विषय में लेख ॥
87 श्री रामजी के पुत्र श्री नयराजी जी के पुत्र ॥ अष्टोत्त
हृदयवाला के दोन पक्षों के हृदय का भाव ॥ हंटराजी-
लेखनी दामाजी के अष्टोत्त पुत्रवती पाद के प मिले।

लेने दी कामाया का छोटा सा
 ने मेमो ए गल - गरी के यह च
 विजयमाएवी के यहाँ लोचल + उनका मी. दिवस
 पैयार प - विविधा बालिका में कार्य करता ॥ दिल्ली के -
 कालिका दत्त कामाया के शील बालिका ॥ वेद पत्र
 का अनु. आनंद। पाणिनीय यादवकी बेटा हाए भा।
 बाहु - जेना - यादव या पाणिनीय हाए माएवी पत्र
 बाहु - जेना - यादव या पाणिनीय हाए माएवी पत्र

श्रीराम! महाभारत का पाठ पढ़ा। ~~उसके~~
 पढ़ावन ॥ अर्वाली निरुद्ध को का निरुद्ध और उनके
 का पीरवना ॥ हिन्दु जाति र उमरे। प्रबोधमात्र
 हुन है। हिन्दुओं का — प्रबोध धर्म ॥
 गहिरा-छाया (Teachnology) का जीवन में उदय
 प्रबोध ॥ अपनी भा...

[illegible]

[illegible]

अवस्था (अपुनः) विप्लव ॥
अवस्था (६) भावित (होता है) ॥
to be to become.

to be to become
होना (बनना) होना (बिना देना)

जायते - (आत्मा) - विद्यायायते
स्मरति - (विद्या)

(KTHATYATY)
 344 344 344

२१४-कुहा

4/20/11
4/20/11

(मला) - विनायक
 मला
 बला
 २ मी.
 मला: लाला मला
 विनायक लाला

[illegible]

(Faint handwritten notes in Hindi script)

पर्याप्तशक्त्या गुह्यलाभ्यवचना नादित ॥

(२४)

नहिवाक्ये पदस्यास्ति शक्तिः सर्वार्थबोधने ॥

सहभावविवक्षायां वृत्तिर्द्वैतशेषयोः ॥

कृमिपादिसतीत्यादि न स्यात् द्विवचनादिकम् ॥

प्रत्यक्षप्रतिषेधोऽयम् विषयासह यन्मन्त्रः ।

परिदातः सविज्ञेयः यत्रोक्तपदेन नम् ॥

॥ अर्धे पुत्रे वा दिने वैवर्धवतिताया नोदिमः ॥

देवदत्तो मुष्पति जयपति शिखरि (चाम्) आत्मानम्

न जहाते ।

स्मृतेः स्मृपन्तः पूलम् साधुद्वयमिदम् ॥

पुत्रश्च व्यवधानाच्च नम्यवाक्यसमानता ॥

अथ- इति अदि. का. टा. थः ॥ शक्त्या शास्त्रम् नाम

शास्त्रम् । शालेय ६ वे शास्त्रम् चन्वाचानम् ।

प्रतिषेधनिवर्तिना नित्यमवृत्तवेनक । पुंतां येनोपदिष्टतन्वात्त्र

गोः अथः पुत्रः हस्ती - शकुनिर्गोः आक्षयः ॥

किं यत्तत् (सालालाङ्गुल कडुद्वुट विजायधर्मायम्

प्रशक्तः ॥ उद्देश्यः प्रतिनिर्देशः (विषयेया

Swamich Preddi. ॥ इति चोक्तं निमित्तितम्

शुद्धो नीलः कदिलः यदेवा । भिन्नेषु भिन्नम्

दिने अवचिन्तं (सालालाङ्गुल कडुद्वुट विजायधर्मायम्

येनोपदिष्टेन साक्षा-लाङ्गुल-कडुद्वुट-विजायधर्मायम्

संज्ञाप्योपचरि स्यात् । साक्षा-लाङ्गुल-कडुद्वुट-विजायधर्मायम्

विजायगी गोः (प्रमाण) उद्देश्यमन्यवर्धः पुत्रः

जनम् । अथमेन निष्कारणोपचरि । अथमेन निष्कारणोपचरि

जो चेयः ॥ पुत्राने कृते यत्तत् । फलवाम् भवति । (सामान्य

विशेष) उक्तम् - अपवादः ॥ गतिवर्धितः । अथ

वादिता । अथ पुनरिदं भावतः पाणिनेः उक्तम् -

स्य लक्षणम् एवम् ॥ अथ विद्वत्पात्रम् । अथ

भोदनः । अथः । अथः ।

(22) नमः-युक्तस्य तत्त्वदृष्ट्या। सर्वेषु वाच्यं सावधान्यम्।
 न पदयोः लभ्यः विवक्षितः न लभ्यतात्पर्यम्।

५५५ ५५० लीमाषा।

५५५ ५५० लीमाषा। अर्थवद् गुण्ये नानर्थकस्य गुण्यम्। इदं शास्त्रं
 व्यवस्थितं च विवक्षाभवति। आनुपपत्तयो केनचित् वा ये
 भवति। अतः तन्निर्देशः। योगविभागादिष्वपि।

किं जातम् - इयं चैव हि जायते ली पुमान् वा। अथ-
 चोच्यते किं जातम् इति॥ चिकित्सु इत्येतौ व्यवस्था
 सुपादेषु हि प्रवृत्ताः शब्दाः अवयवेष्वपि वर्तन्ते॥
 विवक्षातः समास प्रवृत्तिः॥ देहीपिता चैव रीतिः।
 कृत्। कारिता चिन्तयित। (विशेषतः सामान्यका
 गुण्य। भवत्, भविष्यत्। भवन्ती)॥ देवात्पुत्रानाम्

देवदत्त-चरितम्॥

ननु पुत्रमिव पुत्रं च यद्वि कार्यं प्रतीयते। तुल्याधिकृत्येऽन्यत्र
 आगमेऽप्युच्यते। विवक्षा-ओपमर्दनात्।
 लोकेऽप्यर्थमिति
 स्तथा॥

आदेशस्तु प्रसङ्गेन लोपः। लोपक-वैपक्ष
 (आगम-विवक्षा-आदेश-लोपः॥) (व्याख्यानमिति ते
 निरुक्तं मे दितेन उक्तम्)॥

इदं नृपो वापि धातिपादिरस्य उच्यते।

अनुल्यबलयोगेऽप्येव न भवति।

अवदत्तं विदत्तं च उदत्त आदि रीतिभिः।
 उदत्तमुपुदत्तञ्च निदत्तमिति चेष्टते॥

शास्त्रे धुचिताः लोक उच्यते। न्यायाः

द्वयं अन्वत् विधापदं न धुयते तत्रास्ति भवन्तीति प्रपञ्चते।

इत्येनं चित्त्वं व्याप्यते। न्यायाः अविच्छेदप्रमाणः।

न लोहितो यस्तु वैद्यः पुष्पगोषतु पाण्डुरः।

श्वेतः पुटविषाणाभासः स नीलो वष उच्यते॥

मन्त्राः क्रोशन्ति। गोवर्द्धिनाः। किं हो भववम्।

यक्षीः प्रवेशय। दन्तिना याति।

दीर्घमन्त्रादिति शब्दे पदयोऽर्थः प्रतीयते।

समाहुरर्थं शब्दस्य नान्यदर्थस्य लक्षणम्॥

अहो आर्जवम्। अहो मलम्।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

अथैवशाब्दविभक्तिप्रतीयाप्तः। लोकेऽपि यथा अस्म
 धृत्वा शाब्दं वयः। भाविनि प्रवृत्तवदुपजातः॥ भा-
 विनी लंका। उदसदवाद। (लोच्य-नेपाधिरके)
 धृत्वाधिकाया नामकाया शान्तिकथा। आचार्यकाया।
 दाह-मरण॥ अथैवशाब्दः॥ त्रिभुक्ति-वादात्प्राप्तः।
 वैदिक-भाषाभाष्ये। आद्याः। (त्रि-लोच्यपाशासा।
 अद्यति समवे बाधनं भवति। अभिधानम् पुनः। आभावि
 कम्। न केवला उक्तिः प्रयोज्यया, न केवला प्रत्ययः।
 विचित्राः शब्दशक्तयः। वन्तु विविधा धृतिविधा हि
 शब्दाश्च पुनश्चिः। विवक्षातः कारवावभाषः। लिङ्ग-
 भविष्यम् लोच्यमुपलब्धत्। अव्यक्तगुण लंदेहे न पुंलङ्
 लिङ्गं प्रयुज्यते। लंदेहे बहुवचनं प्रयोक्तव्यम्।
 अथैवशाब्दं ह्यम् अव्ययम्। त्रिधा विरोधप्राप्तम्
 सर्वत्वं न पुंलङ्गलिङ्गलाचो। अभिधानलक्षणाः कृते
 तद्धित लक्षणदत्तयः। विधि-नियम-उत्प्रेष-आदिदेश
 अधिकार-प्रतीयाया। गुणवत्पुनः पुनः वनितव्यम्।
 अर्थापत्त्या शाब्दे लिङ्ग किं हि वचनान्न भवति अगत्या
 डि-प्रतीयाया उपायतो न्यायाः अविट् यश्चि प्राप्ताः॥
 विधौ प्रतीयाया पतिवृते नामवादे। उक्तिरुदङ्गु ह्यम्
 उत्प्रेषणेः। उपायवत्पुनः अपेक्षति अनुभाषय शब्दाः
 अनुकार्य शब्दैरर्थवन्तः। आतवेऽनेकार्थाः। गत्यर्थाः
 नामार्थाः। आगमात्तु प्रतीयाया लार् गुण्येन गुण्यन्तो
 नृ भक्त लिङ्ग गुण्येन गुण्यन्तो तन्मध्यमप्रतिपत्त्या गुण्येन
 गुण्यन्ते। एतदेव विवृतप्रत्ययवत्। किवन्ताः
 अतुल्यं न जहति। किवर्धं उक्तिरेवाह॥ आतोः
 कार्यमुच्यमानं तत् प्रत्यय एव भवति ए-आतोः
 लक्ष्यगुण्ये तत्प्रत्यय एव कार्यविधानम्।
 अथैवशाब्दं स्यादयम्॥ स्वार्थिनाः उत्प्रेषाः उक्तिलिङ्ग-
 लंके अनुवर्तन्ते। क्वचित् स्वार्थिका। उक्तिलिङ्ग-
 लंके अतिवर्तन्तेऽपि। पूर्व आतु लक्ष्यमेव
 पुनश्चैव वदन्तु लक्षणम्। पूर्व आतुः लक्षणम्
 पुनश्चैव वदन्तु लक्षणम्। समुदाये वाक्यपरिभाषाः
 समुदायेऽपि प्रयुक्ताः। शब्दाः अवयवेष्वपि वर्तन्ते।
 प्रत्ययं वाक्यपरिभाषायाः। उपपत्त्यापि वाक्यपरि-
 भाषायाः। ननु मुदाहृतम् शाब्दात्प्राप्तं प्रयोज्यति

अर्थ मात्रालायेव पुत्रोत्पत्ति मन्त्रेण विनाशाय ॥
 ७१ अथ विप्रोक्तः शुचावकाशे प्राङ्मुख उभयवर्ष मरता यत्नेन पुत्रं
 उत्पत्तिम् । तत्राशस्त्रमैकेन विनाशाय वरीमाणावैतन्मन्त्रेण
 किं पुनरिच्छता ह्येव ॥

अथान्नमन्त्रं विना विप्रोक्तं मुद्रम् । अस्तेन अन्नवर्षेण पुत्रं पुत्रविदो विदुः
 पुत्रोक्ते वर्यते यत्र पदैः पुत्रानुजायते । स्वपदानि च वर्यते भाष्यं भाष्यविदुः
 उक्तानुक्तदुक्तानां चिन्ता यत्र पुनरीते । तं गुणं वाचिरेण प्राहुर्विद्वन्मन्त्रिणः ॥

गीतापुत्रमहृष्टा पितृभ्यामवशतानिच । वृणवतिश्च पुत्राणां प्राप्तिनिःकृतवान्
 वृत्तौ भवम् = वाचिरेण ॥ पारितः सर्वत्र पूर्वत्र पत्रं व्यवहितं
 चान्तरे च भाष्यते वाचिरेण या सा पारिभाषा । कः पुनर-
 धिवाप्यभाष्ये विद्यते । अधिकात् प्रतिघोषं तस्य निदेशाय
 दतिघोषेणोपपत्तिरुचते । पारिभाषा पुनरेकदेशाभ्यासतीत्यर्थम्
 शास्त्रमन्त्रवत्प्रति उदीभवत् । महाभाष्य. [I. I.] पारिभाषापुत्र
 प्राप्तिनिश्चाराय ५० । कात्यायनस्य पारिभाषावाम् ५० ॥
 भाष्येण ३०० हे अधिक ॥

पारितोक्तपुत्राणां प्राप्तिं पारिभाषां पुनश्चते । भाष्ये पारितोक्तपुत्राणां प्राप्तिनिःकृतवान् ।
 पारितोक्तभाष्ये या सा पारिभाषा । विप्रोक्तं निष्पन्नं पारिभाषाया ॥
 शापसहितं न सर्वत्र । शापव-शापिता विप्रोक्ते ह्येव ॥ अथवा
 पुनरिभाष्यते ॥ व्याख्यानतो विशेष प्रतिपत्तिर्निहिता संदेहाद्
 अलक्षणाद् दृष्टिं पुनरुक्तं बुद्धि-वैधान्त्य ॥ शुद्धतर्क-
 स्मृती । महाभाष्यं हि बहुविधा बलम् वाद-बलम् आर्षम्
 कदाचित् ॥ अथैव गुह्ये नानर्थक्यं स्पष्टम् ॥ दुव्यापि
 धारम् व्याप्तिः । पुनरुक्तं चतिगुह्यम् । अहिंसे वादिदृष्ट-
 मन्त्रेण । यत्र नाप्राप्ते यो विप्रोक्तभाष्ये स तस्य व्यापको-
 भवति । तन्निपातलक्षणे विप्रोक्तनिमित्तं तद्विप्रातस्य ।
 अन्वद् १२५५५५५५ अन्वोत्तरे ॥ उच्चार्यानां प्रयोगः ।

अभिधानलक्षणाः कृत्तद्वितस्तम्भाः । सर्वे दुष्टो विप्रोक्तभाष्य एव
 कद् भवति । अवच्छिन्नं सदैव न पुनरुक्तिः उपपत्तिः (वा. च.)
 स्वदे । द्वितीया लक्षणा शुद्ध । विप्रोक्तभाष्ये अन्वोत्तरे विप्रात
 व्युत्पत्तिः (लुक्) अकृतवृत्ताः प्राप्तिनीपाः । अकृतवृत्तः शास्त्रमन्त्रिणः ।
 नामन् । अन्वोत्तरे उपपत्तिः वाच्यवद्विप्रोक्तभाष्ये निम्नमन्त्रिणम्
 लोकाधुपत्वात् । लापेक्षमन्त्रिणम् । विप्रोक्तभाष्ये वाच्यम् ।
 तन्मन्त्रे पुनरुक्तं शास्त्रं अन्वोत्तरे दृष्टे तन्मन्त्रम् । चान्द्राभाष्ये
 ननु कदाचित् । एकत्र पिपरी कृतानाम् संश्लेषेण वृत्तशो-
 विलम्बतया चाप्येव मिथ्यापदे दृष्टानि यत्नफलम् ।

(३४) मिथिली - वादह - पुष्पपुट विद्या - शास्त्रपरीक्षा
के के ड रहे हैं ॥

(६५) शास्त्रपरीक्षा
परीक्षा

(२) तर्कशाली.

(३) वाताणगी. (४) उद्बोधनी ॥

(५) पूजा. (६) कुम्भकोटिपत्र ॥

मिथिले २५०० वर्षों में हिन्दूओं का हृदय-
धारी वाताणगी.

उत्प्रेत हिन्दू उद्बोधन के लक्षण काशी में
को कहती है। वहन लीला वाली है ॥

२ (वाताणगी वाली) भारतवर्ष (व अद्भुत कथन है)

॥ दिव्य के हिन्दू लंकेत को छोड़ के
पीपुल से पीपुल करते हैं ॥

दिव्य में लंकेत वदुत है ॥

(१५० वर्ष १२०० - से १२५० तक
लंकेत वाली अद्भुत के ड रहे ॥

पतञ्जलि - चन्द्रगुह लम्हा - पुष्पपुट लम्हा ।
पुष्पपुट लम्हा पात्रपात्र ॥

जमी लम्हा वर आना ॥

लम्हा लम्हा - चन्द्रगुह (कालिदास)

कुदि - अद्भुत लम्हा १२२५ १२५० उद्भूत
लम्हा । कुदि लम्हा । कुदि ७
कुदि लम्हा ।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

[illegible]

व्यं प्रकाशः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 अथ (२११।७३ ना. ६) पाणिनोऽप्यप्य पाणिनः । पाणिनस्वाप-
 त्यं प्रकाशः पाणिनिः ॥ (निरुद्धः - देवः) पाणिनि-

आहुक। शालविः। दक्षिण शालावृष ॥

(कथाव्यहारा) (सोमोद) (राजशेखरी राव मीमंला) (मंजुश्री प्रवर्तक)
 पु. आर. - गु. आर.) ॥ अक्षर - १४ ॥ अक्षर - (अमाया),
 (कै. से. संग) १४

(१) लक्ष्मण (२) आत्मविश्वास
(३) अक्षयत्वनिवास. (४) ज्ञाननिवास. (५) पुनर्जन.
व्यवहार उद्वेग. (६) लोकधात्र - लोकजीवन -
लोक के प्रायः सब भूतों का समान्य जीवन.
विशेष जीवन - विशेष शास्त्रों के. (७) वैदिक वस्तुओं
का व्यवहार. (८) वस्तुओं के लक्ष, व्यवहार
मालिकता (९) अन्न दान. (१०) शिक्षा,
धर्म, निष्ठा में लक्ष्यता. (११) वैदिक दर्शन
अर्थदर्शन दर्शन का कार्य. (१२) शास्त्र -
अर्थशास्त्र (१३) गणित दर्शन. (१४) वैदिक दर्शन
अर्थशास्त्र उद्योग, लक्ष्य, वैदिक. (१५) वैदिक
लक्ष्य - लक्ष्य दिशा. (१६) धर्मशास्त्र - वैदिक अर्थशास्त्र
अर्थशास्त्र. (१७) ज्ञान - ज्ञान शास्त्र - धर्मशास्त्र -
धर्म, वैदिक शास्त्र - धर्मशास्त्र - वैदिक शास्त्र
वैदिक. (१८) धर्मशास्त्र - धर्म. (१९) धर्मशास्त्र.
(२०) निष्ठापूर्वक जीवन. (२१) धर्मशास्त्र (२२)

७० निवृत्ता. (२३) ताग डेव विहीनता - ताग डेव ताग
 (२४) निवृत्ता. (२५) ताग डेव विहीनता - ताग
 ताग डेव ताग - निवृत्ता के कलह - के रागी रागी
 (२६) ताग डेव विहीनता, ताग डेव. (२७) दीदी पुष्प
 (२८) अन्याय, लाव चील, अथ पाम्पल वा काय -
 (२९) आगम - (चापपाय - पुनचन - व्यवहार का लक्षण
 ३०) ताग डेव ताग - ताग डेव ताग ताग ॥

उत्पत्तिः पुनः आकाशमं ॥ ५०० ॥ पूर्व. से महान् अव्यवस्था
आत्मा । आचार्योक्तं वेदनीत्यावा उपलब्धे अत्र इति-
यास्क-याभिनि-बुद्ध ॥ महावीर ॥ वाहये कुरुते -

वावयायी, दाता आदिर्वा आरभ्य ॥ ॥ अग्निं धर्म-शक्तिं
अभ्यर्च्य आरभ्य श्री-शक्तिपुरुषं चर्च्य आरभ्य ।
वावायी अत्र मध्यस्थशिववी मूर्त्ती नगरी जयति यो वधी
न होनेसे मातृपुत्र आने लगी - प्रवृत्त २५०० वर्षों से
पत्नी स्थिति है ॥ वैष्णव लेनवा देवा शक्तिमन्त्र ॥
याभिनि ने वल्गु वीरसावी, संयुक्ते याभिनि ने
परावीरसावी ॥ (अवभासिन विषयः विस्मयि याति

अथ लक्ष्मणेनो जायते ॥ वेवट + गोडलूकट
प्रिय + वाकट + वरि + वातिक + भाष्य । वाकट + शिव
शिव + लोक + अन्वाख्यान + लक्ष्म + लक्ष्म + वरी + भाव
वरी - लक्ष्मणा + अक्षर लक्ष्मणा + महडा + वल्लराशा

प्रकृत- भाषित- चन्द्रावत- हृदयोवशादे वावमावा
हृदपत्नी । फेरे वात्सीकि की । अनवरता है वावावा
पुष्प है । वैयावलयसुद्ध है । नीरुद्ध है ॥ हृदपुष्प है
हृदाल है ॥ वादि कि है जितवने ॥ यो लो -
वालगायल किथो है ॥ वावावावीयाव्युक्त वडत
पुरानी है ॥ यास्का यापिन रहा कि आलितो उत्पद्य
कटगये अब त की ही मरि है ॥ शास्त्रही मरि है

वादिवाल- वृत्त- गुण पादवही उभाप है ॥ वाल-
ली - लक्ष्मणा जनता ॥ अष्टा । छया । छत्रिभा । वृद्ध
छिडा ॥ दीर्घ दृष्टी । दृष्ट दृष्टी । दृष्ट दृष्टी ॥ दीर्घ
पश्यत । माहृत्वम् ॥ शक्तिविधा । शक्ति । पदादी-
विधा । वाकट - वैशेषिक ॥ भावद्वय ।

वाकटदेव । राधामोक्षदात्री । उदयवीरपात्री । वृद्ध
मुनि । प्रविष्ट रभीमोक्षवा । वेदधर्मि ।
धर्मदेव विधा माहृत्ता हृत्तापंजी । अभिनव माहृती ।
भावान् अन्वादि याभिनि लपे शिवो रो पदावे च ।
भावान् पत जालिनी २५ आत्मा । पुष्पादिम
वावया मः ॥ यवादि चोप मया लपया ॥ वावावा
विलियोग । अनुयायि । अनुयायि । अनुयायि । गण

वाक । लिङ्गानु शास्त्र ॥ ये उपदेश रहते हैं ॥
नारद (उपदेश + विवेक) (वैभावायनायक)
महान् शक्ति उद्योग विषयः ॥ धनि-शास्त्र ।
शक्ति शास्त्र । लोकीत + शिखा + वैयावलय ॥
यत्र + ॥ कथक ॥ मध्यस्थशिववी मूर्त्तिमत्ताति

अष्ट भावदेव से शक्ति हृद-हृदनातिकं वृद्ध वरवी
यदि लभ्यते अपना चानदेव । अष्ट-विधावे से वृद्ध वीरधर्म से
वृद्ध २८ वृद्धावर्ध से गद्य रहते हैं वृद्ध वरवी ॥
नयालने भावान् शास्त्रादि से उद्योग विषय ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

- [illegible]

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

उत्तरोत्तर वयः क्रमां शिथ्य- बाल-बुधाल, काण्ड
लक्ष्य पुर्व आद, वरु स्थिति- दशमीत्या
१०, १५ वय के भाग १०० वय के ॥
महिला लीन भाग वय १००- १०५०

अथर्व पर्वत ॥ अथर्व पर्वत - नाथ पर्वत - वाट पर्वत
७ भाग १० भाग ११

(पतञ्जलि-कालीन भारतवर्ष) । स्वामनु संलीक

४/५ मते दत्ति । फलव्यापार्योरे निष्ठतायाम्

अवनिवः ॥ सूक्ष्मशिक्षिका ॥ प्रेक्षावान् । सुमेरु ।

$$1500000 + 250000 + 400000 - 300000 = 1450000$$

मरुत, वेदकहिक, जैनकहिक, चिन, प्रगान,

कारण, मे वाई, मया से लम्बे और लम्बे

नद्या पुमाण् ॥ । शब्द-विद्या - व्युत्पत्तिनिर्णय

चंद्र, शनि, शक्र, राहु, दत्त, भू

७-४-५१

११) पाणिनि दासीन भाटतवर्ष. (२) पतञ्जलि दासीन भाटतवर्ष. (३) मुनित्रय दासीन भाटतवर्ष.

(३) त्रिभुवि दालीन भाटतवयः (४) मुनिः
दियः दाहः (५) लल्लुभाषादे वल्लपठक मूल शिवः (६)
शिवः शास्त्रोपमाटवः (७) वधाराणा

प्राथमिक पाठ्य पुस्तक में लक्षणा (८) पहले सम्प्रसारण की दे व्याकरण

मध्यम शिक्षण वीर्यधन प्रतिभा. (१५)

(1) मल्लिकावती व श्रीमान् कृष्णराय शर्मा उपाध्याय (१७)

व्याख्या २८५ (१२) व्याख्या २८६ का

॥ श्री गणेशाय नमः ॥
 ॥ श्री गणेशाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ (४) श्रीगणेशाय नमः ॥

~~महाराष्ट्र~~

[illegible]

$$x \sqrt{2x^4} = 4x^2 \frac{1}{2} = 2x^2$$

$$2x^2 \times 8 = 16x^2$$

महिनिष्कयनः आलानिष्कयनो ल्यपते ॥
लोके ५ प्रयुज्याः ॥ अथत्येन वक्षिष्यामि

वैदिक इति। देवनागरी लिपिः शुद्धायाः धर्म इति दृष्ट्वा

यस्य नाम - सुखम् । तैः मम इति - नामः ।

६४६१३५८: , पञ्चादिशक्तिपद्याः ह्येवाहमत्रादि ।

मध्य भारत प्रांत। (अंश) विभिन्न हिन्दू राज्य कति।

प्राग्नेः ॥ (लोके पृथ्वी मिह वृद्धाः आदिः)

प्राप्तः प्राप्ताः ज्ञानाश्च (महाभाष्ये १.१.४-२ वा. ५)

जनपदलघुह = भुवन दोषा (मध्य- ज्ञान, उदी- ज्ञान,
- न, वि- ज्ञान, पञ्च, पञ्च । ॥ भुवनलघुह

अधिराज्य - अष्टाल - (कुकि-पञ्चाल) (अङ्ग-प्रगय) (काशि-
मानचित्र (नवमाल))

कोशल) (साल्व-मलय) (शबक-उशीर) (वशिष्ठ-महा
(विष्णु-शास्त्र) (शिखि-दशार्ण) (नित्य

चोदि-वर्तन) (मल्ल-शुक्ति) (शिखि-दशाज) (निगु-
मुडे-मकय) (कविश-कवि)

(45-10000) (45-10000) (45-10000)
 (45-10000) (45-10000) (45-10000)

अ (गणित-१५५)
जल-५५५ (५५५)

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

उपकृत ॥ (३) अथर्व-शक्ति ॥ विद्याप्रवचन-पानिख

(सभाषि दश) (लोदाहयानि) गोपी $2\frac{1}{2}$ मजरी वोर

१) हस्तमार्जित (२) पाणिमिश्रणीन मातृवर्षि (३) पतञ्जलिमिश्रणीन
मातृवर्षि (४) चरक - कुशुत ॥ वज्रपत्र शकटपत्र ॥ वाहक

भावि वत्स. (४) चक्र-प्रवृत्त ॥ वृत्त शक्ति ॥ वाहक

भारतवर्षः (४) चक्र - १३
उद (क) वादिना । शक्ति-म । गाय यः शक्तं वदति,
सर्वान् ब्रह्माणीयम् ॥

जोत दोऽयम् यः काशकटं वहति सीमं च ॥

(१) काष्ठीनि चोदत्तवेदो वैले पदावै (१) भाष्य पहले ।

[illegible]

नान्यत्वं हेतुमत्त्वं ॥ (३) प्रकृत्यानुगती - (४) अष्टाध्यायी कण्ठस्थ.

(X) कविका: (६) मातृभाषा में - लेखक. (७) प्रत्येक उदाहरण

५) वाक्यान्तर उपा. (२) चित्रकूट. (२) चार्डकूट. (१५)

निष्ठा (विवेक) भाग - छत्तीसगढ़ राज्य (१९) आयुक्ति

नाम जाला (१२) प्रमलाश-कलक-निष्क-केशविक

दूध की परत को पलकों के साथ पकावे. (१३) मादक पदार्थों की बलका हट के. (१४) रूपा ६ - पदमार्थ.

क. अना साध की लना कट के, (११) अना - पदमार्ग
ग. मान देवता । (१४) लक्ष्मिप्राप्तापद कला धर्म की कला

अध्यापक देवले। (१५) ललितपायापद वेदाधर्मजीकृत
१९६१। १९६१। दशपिपे १९६१। धराद्वि। (१८) ललितपायापद

पल्लव । (१६) दूधपिय (१७) धुलादि । (१८) लहपाठक
१९११ । १९११ । कागानि वालीव भात वर्ये. - पतञ्जलि

कार्यानि वाचीन आहूत वचन. - पतञ्जलि
आहूतवाचविहान. (२१) व्याख्या

मौलीन भारत वर्ष. (२०) भारतवादी वेदाङ्ग. (२१) व्यास (२२)
मौलीन भारत वर्ष. (२०) भारतवादी वेदाङ्ग. (२१) व्यास (२२)

५३ रिहा - उदितिका मीठा, (२२) व्याकरण वी वा. (२३)
 ५४ रिहा - उदितिका मीठा, (२२) व्याकरण वी वा. (२३)

काली कृत वाश. (२५)
काली कृत वाश. (२६)

जन - वाङ् - पापि यन् विदेही लपेता वा पतिव्रत मी (२६)

बाहिरू पीपा - देश - बाल - ममोवलि. उपवाट पमाक.

(26) अथ नव शरीरका चित्र (27) अथ नव शरीरका चित्र (28) अथ नव शरीरका चित्र

(३२) पहिलो विषयको भन्दा अघि बढेर

(30) हम सब काट के लोगो न्य कहती के लिये पापिनो
॥ शत्रु ॥ वेदाग्रज हव की बार जने।

(20) य वाक्येन शब्द ॥ वयान्तरात्तु वयो वारं पुनः
मि ३.३-मुनी श्रुतामी / पला इति ॥

य वा मल्लिका / अथ-तनी / अथ-तनी / पराक्ष /
भवन्ती / भवन्ती / अथ-तनी / अथ-तनी / पराक्ष /

भावना भावना ॥ ४२ भिन्नवाक्य मुद्रा ॥ तीन मुद्रा
 भावना भावना ॥ ४२ भिन्नवाक्य मुद्रा ॥ तीन मुद्रा

॥ १४४ ॥ अथ

मन्त्र

४२-॥ देव विना बटवः शठः लोष्टं पान्ति

11 भाष्यार्थेन विना बहवः शब्दाः
हि विद्यायाः शब्दोऽपि ज्ञानं

॥ २५०० रुपये के हस्तिहा ६ पट्टे के दूधिया डालने

// २५०० रुपये // जयचन्द्रविद्यालंका + १ देवतामंडा
१-७-॥ ८३० मू // अर्द्धगण

॥ श्री गणेशाय नमः ॥ जय गुरुदेव ॥ १२३ पद ॥ अलंकार
॥ श्री गणेशाय नमः ॥ जय गुरुदेव ॥ १२३ पद ॥ अलंकार

अथ ॥ अतः तत्पुत्रो नामकः पुत्रः ॥ पुत्रः ॥
पुत्रः - लक्ष्मणम् । बालविवर्धनं नानात्व

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ श्री । प्राकृत भाषायां ॥ माधवदास ।
॥ १ ॥ प्राकृत वा उच्चारण पत्र ।

नमः पद । संस्कृत की उत्पत्ति पत्र । नमः
वि॥ ॥ हृदयन — वि॥ ॥

अरिस्तुति ॥ ४८५० — विष्णुसहस्रनाम
मोक्ष - महात्मा - पलाय - शिव

हृदय / मोक्ष - महात्मा-पुत्रादि-वि

11/11/11
11/11/11 - 11/11/11

જાનિદ 168 = જાનિદ 168

CC-0. In Public Domain. Curukul Kanari Collection. Digitized by eGangotri

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

[illegible]

अपराधिका उचित्या तत्पानिदेशात् एतयोः योगे
उपतिष्ठते । लवण शब्दश्च कर्मभावो निपात्यते । (६५)
यन्त्र शब्दो भूकदेशावचनः ॥ स्थलीमवति-अनुलिना
चेत् ॥ मरु-मिश्रपयूर्वेकपाभीरवापठारहे (६६)

कुत्र गाल- महाजनपदपुत्रा ग्राम-लघुदाये म. ६०-४
जनपदः ॥ कट्ट वीमायापैशाची धूलिनेकी
माया बुजायाया (१) जिम्बु-लौवीर मड-कर्म
गन्धाटकेक्य (वफिश-कम्बोज) (शिबि-उशीमर
मड-गम्भाट) वलाति मल्लवेपु मालय शाल्व-
मलय (मुक-पम्वाल) (वाशि-कोशाल) अङ्ग-
माया (अवन्तपदमरु) (येदि-वत्त) (मलय-
धूलिने) (वलि-मल्ल) (धर्व-अमिसा)
संस्कृतमाजय + व्यास + वैशेषिक-वैचक-कोश-
भूगोल- इतिहास- जगन्मूर्ति) (जनपद-

राज्य-जनपदोक्तिः । जनपदिक-लघुदाये भाष्ये
जनपदोद्धरणे रोगः ॥ (६७) (जनपदिकः
जनपद-चापिनः क्षमिदाः ॥ (जन/जनपद)
जनपदिकः । जनपद/जनपदी/जनपदिक)

(कनिधम-नन्दुलालदे-विमलाचललाहो-
मधनन्द विद्यालकाट-वासुदेव शरणं प्रणवान् ।
उद्धृष्टान् अग्निहोत्री । धारपट भाती-चन्द्रा
प्राचीन भूगोल (गोड-पूना. भाषाट्ट-
वापट्ट) धीरेन्द्रवर्मा) वायुपुस्तकम् ॥ शास्त्र
पुरातन विभाग वेन वेन ॥ काशीप्रतापसिख
पिछले २५०० वर्षे (भूगोलनाम (पाली लघुत्वम

अन्तिपुर्ण भूगोल (२) इतिहास (३) पुस्तक पद (४) विज्ञान
वाहन (५) विज्ञान (६) इतिहास (७) इतिहास (८) इतिहास
इतिहास (९) इतिहास (१०) इतिहास (११) इतिहास
देशदेशात्तमास-वापट्टपद (१२) उद्धृष्टमाया

वैदिक (१३) अन्नपान (१४) मयदोष (१५) अन्नपान
वैदिक (१६) पक्षी (१७) शास्त्रात् (१८) लवणविशेषलक्षणा
वैदिक (१९) पक्षी (२०) शास्त्रात् (२१) लवणविशेषलक्षणा
वैदिक (२२) पक्षी (२३) शास्त्रात् (२४) लवणविशेषलक्षणा
वैदिक (२५) पक्षी (२६) शास्त्रात् (२७) लवणविशेषलक्षणा
वैदिक (२८) पक्षी (२९) शास्त्रात् (३०) लवणविशेषलक्षणा

जातिपद ॥ (३१) लवण । उद्धृष्टमाया पक्षिनि-
याह्य (३२) लवण । उद्धृष्टमाया पक्षिनि-
जातिपद ॥ (३३) लवण । उद्धृष्टमाया पक्षिनि-
जातिपद ॥ (३४) लवण । उद्धृष्टमाया पक्षिनि-
जातिपद ॥ (३५) लवण । उद्धृष्टमाया पक्षिनि-

(पाणिनिश्रवणी) ३२५५ ११४४ पाणि। वस्तुनामा आननाम
मनुष्यनाम॥ नामादिना। नामादिना। ज्ञानपदिना।
आवेत्ता। (१) लक्ष्मिनामिकादिदेशे तन्नामिकादिना निर्वचनम्
(२) तत्पदिना। (३) अष्टमवस्था। (४. २. ६६, ६७, ६८, ७०)
चोक्तं पाणिनिना। आननामिकादिना पूर्वपुत्रपदिना -
अभिजन-१। अदिशादीना। आदिशादिनी॥
गामपुत्रपदिना विषय। ४२ पाणिनि लगभग
पांचवीं शताब्दी विष्णुपूर्वमेव है॥ ~~यस्य~~ नय पुत्रः पति-
हासः। आननामिकादिना। पदानामिकादिना पदानामिकादिना -
आदिष्यते॥ अदिकारो नामादिनाकारः - अदिशुदेवदेश-
स्थः सर्वमं शास्त्रं अभिज्वलयाति यथापदीयः सुप्र-
ज्वलितः सर्वं देशमाभिपुज्वलयाति। अपरी यथा वज्र्याऽसौ
अयमावाब्दे काष्ठमनुवृष्यते तदवते॥

(६६) व्याकरणं नाम धर्म उच्यते इति भा. १।२।३२॥ उपानयनं
अथ धर्मो व्याकरणम् ॥ शब्दविद्या। शाब्दिक॥ वैदिकभाषा
निर्माणं व्युत्पन्नभाषा निरूपणविद्या। एतत्तत्त्वार्थः अतित्वः॥

न हि पाणिनिना शब्दाः उच्यन्ते किन्तु ध्वनयः ॥ शब्दकालः ।
शाब्दिकः । ध्वनिकालः । ध्वनिकः । वाचिकः । वाचिकः । वाचिकः ।
ध्वनः ३२२५॥ महो ध्वनिकः । महो ध्वनिकः । महो ध्वनिकः ।
अथ । शाब्दिकः । ध्वनिकः । ध्वनिकः । ध्वनिकः ।
यहाँ ठे फल जाता है और न व वा पट्या लब्ध वा अर्थ
सम्भव हो जाता है ॥ आहुतात्मं यथा धामने : ।

(१. ४. २१) उच्यते ध्वनिकः मर्त्यादा ॥ ५. २. १३॥

शब्दधर्मः ध्वनिकः - ध्वनिकः, ध्वनिकः, ध्वनिकः
को।

{ ध्वनिकः ध्वनिकः + ध्वनिकः + ध्वनिकः + ध्वनिकः + ध्वनिकः + ध्वनिकः
+ ध्वनिकः -

{ ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः
३२ अथ ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः

ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः
ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः

ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः
ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः

ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः
ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः

ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः
ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः

ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः
ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः

ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः
ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः

ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः
ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः

ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः
ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः

ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः
ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः

ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः
ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः ध्वनिकः

Digitized by Arya Samaj Foundation, Chennai and eGangotri

अन्वय-वातिरेक । न । उत्पत्तिः । विषयः । गुणः । भावः ।
 (५) अत्रान्वादेन वाक्येन प्रतिपत्तिः । तावो पान्थमिति लब्धे
 लङ्गीतं भवति ॥ १३६२ म-म. ॥ अत्रापि च व्यञ्जनमविद्य-

मानवः । ३६३ म. म. ॥ ३६२. लङ्घिनी भानाभिः पूजाया हत्वा
॥ ३६३ म. म. ॥ ३६२. लङ्घिनी भानाभिः पूजाया हत्वा

निवर्तयन्ति। (२२) अथवा न प्रमत्तः।
विमुच्यते। किं कारणम्। किं तर्ह्येव पुत्रं तर्ह्यभ्यसेत। यथा न्यायमेव-
ज्ञा। अथ तर्ह्येव हि-अथवा न प्रमत्तः। निवर्तयन्ति।
भवन्ति। (२२) अथवा न प्रमत्तः। अथवा न प्रमत्तः। अथवा न प्रमत्तः।

अथ लक्ष्मीनाम हिन्दुस्तानी धर्मशास्त्रम् ।
भवन्ति । (३२२) अथ लक्ष्मीनाम धर्मशास्त्रम् ।
पदार्थानाम लक्ष्मीनाम धर्मशास्त्रम् । अथ लक्ष्मीनाम धर्मशास्त्रम् ।
अथ लक्ष्मीनाम धर्मशास्त्रम् । अथ लक्ष्मीनाम धर्मशास्त्रम् ।

पदमात्र नाम वा ला (नाम) ...
पाल्पुल्ल लक्ष्मण जीनाम वा ला (नाम) ...
श्रीमानि कर्म - कला पुनः - पुनः ॥ धार्मिक भव
... अथवा उक्तं पुनः का ... । शोभना वस्तु -

प्राथमिक

प्रमाणित करने के लिये - प्रमाणित करने वाले का नाम और पता लिखना।
 छात्राधिकार । मद्रसी पूरुषेष्टि रावनेते पुत्रकाटस्प. । शोभना वल्लु
 पापमेः पुत्रस्त्वृतिः । अर्द्धद्व आह तद्भास्य उभासाय । अवैवे

पाणिनेः सूत्रव्यवस्थायां अर्थवद्वाच्यं तद्वत्प्रमाणं च यथा-
 पाणिनेः शास्त्रे पाणिनि-शब्दे लोके उवाचते आहुतात् यथा-
 पाणिनेः शास्त्रे पाणिनि-शब्दे लोके उवाचते आहुतात् यथा-

[illegible]

पर्यालोचना। आंतरिक जीवन, मूल्य, लोकोपयोगिता, आचार, व्यवहार, शिक्षा, विद्या, राजनैतिक, धार्मिक जीवन, पारिवारिक जीवन, विरह।

पानी का हिस्सा - जलमय, अर्द्ध जलमय, आगम का हिस्सा, शिलालेख, मुडर, तलमय, जलमय जलमय। मुद्रा शिखर पर मय के आगम -

ॐ इन्द्रमहादेव उवाच ॥ ब्रह्मविद्यायां योगयोगः प्रथमः ॥

[illegible]

२५००॥ वृक्ष। उदयन। अ॥ १॥ २॥ महाकाय। ३॥ ४॥
हृषि। भोज। हृषिकण्डाचार्य॥ अमृतप्रीति। बहिष्कृतप्रीति॥
सुखादि। शलाकुलशाम॥ मध्याह्निपात्रे सन्निवृत्ते अन्नवासना

हृषीकेश । शलाकुश । मधुपति । अलोकानन्द ।
सुतसेन । शलाकुश । मधुपति । अलोकानन्द ।
कृतज्ञ । देवो ज्ञा. मातीन्द्र का कविवाहनी । कनिष्ठ, तन्मूलालदे।
महाभारत - महाभारत आदि । यत् यम्नी पैगो

५०० ग्राम - गंधपाठके आधारपर युग्मनी प्रयोग
 लिखेंगेनी (युग्मनी, बीज, फलक, दोलन, डिन, ~~अक्षी~~, डिन, डिन, डिन, डिन)

[illegible]

पूर्वजापि इतच्छास्त्रं ॥ नाप्रमत्तः प्रोत्तराय, प्रचरत्या आचरित्या ॥ ५८-
भाष्य ॥ एवमुक्तिः शुद्धिः/शक्तिः आचरिताच्च दिष्टं भवति ॥ वेदेषु तत्त्व-

राज्य ॥ स्वयंभूवर्मा दशरथ / मृतः । शक्तिमान्महामहामुनिः ॥ राजा दशरथ
राजा ! धूम्रान्न के पुत्र-पुत्र। City-shahar । जनपद । मानपदी । जानपदी ।
जनपद । मानपदी । धूम्रान्नपद ॥ जगन्निवासीन भाषितव्य - पतञ्जलि कालीन

मालिकवर्ष। नान्दीवाह (बापदेव शरणाग्रवाल + पुत्रपाल धानहोत्री +
मेनीचन्द) ॥ ग्रामे ग्रामे वाठकं कालापूरम् भयवत्। जेन्द्रते ॥

मोतीचन्द) ॥ ग्राम ग्राम काठक माला पदम ~~पदम~~ । प्रमित
विष्णु - *exploring* । उपर पुनानमै । श्वर - मातरै दण्ड $\frac{1}{2}$ ॥
० नमै २५०० वर्ष पूर्व ॥ वसिष्ठ आदि र. गोकुतिन $\frac{1}{2}$ चरण । पुनान

आज २५ वीं वर्ष पूर्ण ॥ वसंत (आदि, तांछुलिर-हचर) । पूरा
मध्य- (विश्व) भारत- चीन ॥ जगत्पति वे अनुपात कि सीत नदराज
३-१२-१९५३

वर्धनाम् न्यासाद् वैशाखात् उत्पते । उत्पद्यते लोमानां हरेदधी भवेन्नरः ॥
उत्पद्यते ४३।३६॥

६४) उच्चावचानाम् अयथागः। अमिथानलक्षणाः कृत्वा तत्समाजः
 लवी इन्द्रो विभाषयैव भवति। अयच्छगुणसंदेहे
 नपुंलङ्गलिङ्गः २ उपपत्तेः। ॥ विवृतिवेषः ॥
 संदेहे बहुवचनम् उपोच्यम्। अलिङ्गम् अलोच्यम् -
 अयच्छम् ॥ विधा विधेयानाम्। कर्मत्वम् नपुंलङ्गलिङ्गता
 च ॥ अमिथानलक्षणाः कृत्वा तत्समाजवक्ष्यम् ॥
 न केवला उपपत्तिः उपोच्यम् न केवलः उपपत्तिः ॥ (उपपत्ति-
 भाष, लक्षि, योग, उपपत्ति, लाटङ्ग, भावः, व्यपदेशा गुणः)
 विनिर्माः शब्दशक्तिः ॥ वचु विवृता पूर्विका हि-शब्द
 उपपत्तिः ॥ विवृतातः काकावसायः (चाटुपीभाषा)।
 लिङ्गभाषिणः लोवापयत्वा लिङ्गत्वा अमिथेयवक्षि
 वचनानि भवन्ति। गुणवदुपपत्ते वक्षितव्यम् ॥
 अर्थापत्त्या शाल्म लिङ्गः ॥ किं हि वचनानि भवन्ति
 न्यायाः अविशयविष्टायाः ॥ पूत्रे वक्ष्यते हितवक्ष्यम्
 यद्वक्ष्यते यत्न वक्ष्यते ॥ पूत्रं यानि विवृतानाम् -
 लवं पूत्रे उपपत्तिम् ॥
 अविभाषाय शब्दो निरूपेणो पुन्यमाह लमचेतय।
 लमचेतयस्य वचनं लिङ्गं संख्यां विमर्शितम् ॥
 मन्त्रानोप्य उपपत्तिं स्पष्टा गच्छते ॥ (अष्टभाष्याय
 ३७३)
 लामतेः पाणिमिथानि तु त्वौ न विवृतिः।
 लालनापुषिणो दोषो लाटङ्गनापुषिणो गुणः ॥
 यद्वक्ष्यते - यद्वक्ष्यते २. १. ६६ यद्वक्ष्यते (३३९) म. म.
 ॥ यत्त्र विधापुच्छास्तं प्रतिगन्त्युपपत्तिं सचेतः ॥ पूत्रम्
 यानुमपक्षोपपुज्यते पश्चात् लापनेन ॥ ३४६९९
 नैतत्लापम् ॥ पूत्रं यानुः लापनेन पुज्यते पश्चात् -
 व्यवसयेन ॥ लापनम् हि विधायां निवृत्तिरिति,
 उपपत्तिं विवृतिम्। यत्त्र लापानुपपत्तिं यापने
 संवत्सः तस्य मन्त्रे वक्ष्यते यानुः - लापनेन
 पुज्यते ॥ विधापुच्छानाम् आख्यातम् ॥
 ॥ इह इक्षितेन चेष्टितेन निमिषितेन महत्वात् पूत्र -
 निवृत्त्येन आन्वायीयामभिप्रायेण लक्ष्यते ॥ ३६२९९
 ॥ विगता अपि हेतवो भवन्ति - द्यामाश्च विवृताः
 पितरश्च जीयता भवन्ति ॥ वक्ष्यते कुमारीवाक्य
 वक्ष्यते ॥ वक्ष्यते कुमारीन्देयोको वाच्यो लक्ष्यो
 लक्ष्यम् अक्षयम् ॥ पुनः मे बहुधीष्टमभाष्यम्
 कोलुपात्रां मुञ्जीत इति ॥ न च तावद्वक्ष्यते।
 दति भवति, कुवः पुनः कुवो गावः कुवो यान्यम्

(228)
सीमा
भाषापरिचय
(42)

स्वर्गादयोऽपि वेगावः सत्कारा मरुतोऽपि
स्वर्गादयोऽपि रूपवर्गा उवत्वं तेजसा गुणाः।
स्वर्गादयोऽपि गुरुत्वान्न उवत्त्वकम्।
अपुं रसस्वचास्तेऽपि कारिण्येते चतुर्दश।
सिंहहीना गजपुताः। श्वितावते चतुर्दश।
बुद्ध्यादिभ्यः संख्यादिभ्यश्च भाष्यनातथा।
प्रमादयोऽपि गुणात्त आत्मनः स्युश्चतुर्दश।
संख्यादिभ्यश्च कालदिशोः शब्दश्च तेन वि
संख्यादयः पञ्च बुद्धिरिच्छा यतोऽपि चश्चरे ॥

व. द. लं
३४६

॥ निपाताश्चोपसर्गाश्च धातवश्चेति तेनयः।
अनेराव्याः स्मृताः सर्वे पाठस्तेषां निदर्शनम् ॥

॥ समाधिः समतावस्था जीवात्मपरमात्मनोः।
ब्रह्मण्येव स्थितिर्भासा समाधिः प्रत्यगात्मनः ॥

३६१ { स्थानाद् बीजादुपपत्त्याद् निष्पन्ना निधनादपि।
कारमाद्येय शैचत्वोद् पाण्डिताख्यशुचिं विदुः ॥

(४०४) प्रादिकर् न लावीनि कर्म।
आकल्पकति वा दन्ता मेवस्थाण्डम् विपत्पलम्
कावाली सिन्धु लोवी रे ल्वे वा भूव विष्णवाणा
(अभाषकः)

(४१६) पुनरिवा निवृत्तिर्वा नित्येन कृतवेन वा
पुंसां येनोपदिश्येत लक्ष्म्यात्ममभिधायिते ॥

(४२२) यश्चोभयोः समो दोषः परिहृयोऽपि वा समः।
यैकः पक्षेन दोक्तस्तदादृग्धै विचारणे ॥

जीवात्माहं गृहः । व्यापिनाथः वा। अभ्युक्तः

(१) अधिभोजालाभेन पुत्रोत्पत्तिं भवन्ते वैचारणाः ॥

अत्याकटमहं दिग्गं लावय विव्यतो मुखम्। अलोभमनवयम्। पुत्रं पुत्रमिदो विदुः।
पुत्रोर्वावर्धते पुत्र पदैः। पुत्रानुत्पत्तिः। लक्ष्म्यात्मनो वर्यन्ते भाष्ये भाष्यविदो
उद्भासुर्गुह्यं उद्भासो नित्यापन्नपुत्रसीता तं गुण्यं वाचिं प्रोद्भासुर्गुह्यं विदुः।
वृत्तौ भवय वाचिं वम्।

जीवित्पुत्रसहस्राणि तथानवशतानि च। अष्टपञ्चतिश्च पुत्राणां पापिनिः कृतवार्त्त
दृष्टिः, भाष्य, वाचि, टीका, । कः पुनरंघ्रिवत् जीवाभयो विशेषः।
अधिज्ञातः लक्ष्म्यात्म तस्यानि दुःशार्धः दृष्टि योरो योरो उपविष्टत।
परिभाषा पुनरेकदेशा लोवी सर्वम् शास्त्रम् अधिज्वलयति -
उदीयवत् ॥ (म. भा. II. I. I)

परितो व्यापतां भाषां परिभाषां पुनश्चेत्। भाष्येन परितो यस्मात् परिभाषा ततः स्मृताः।
परितो भाष्येन जायते भाषा। विदो नियमशीली परिभाषा ॥
नोयकं विदुं न लवन्त। न रूपवत् साधिता विषयोऽनित्याः।
अगत्या तु परिभाषाऽऽश्रयते ॥

लवैस्त्रैव हि शास्त्रस्य कर्मयोगाधिकृत्यचिन्तितः । (५२)
 यावत्प्रयोजनं मोक्षम् तावत् तदा येन गृह्यते ॥
 उद्देशः । विभागः । लक्षणः । परीक्षा ।

१५१ मं. { चितः सर्वप्रमाणानां प्रामाण्याभिनिगूहताम् ।
 १५२ { न हि चितोऽसती शक्तिः अद्युभयेन पादिते ॥
 १५३ मं. {

२२० मं. { जातिमेवावृत्तिं प्रादुर्भावेन विधत्ते यथा ।

२२१ मं. { लोभमन्तं तच्च पिप्पसांश्च उद्वेगं च निबन्धनम् ॥

२२२ मं. { उपलब्धं वशाद्धानुत्थितं तद्विलासं हृत् ।

२२३ मं. { विहातं ह्यहोरात्रं पुनरापि विहातं कुरु ।

२२४ मं. { ननु माणवोऽप्येव च यथा भावमानो यो

मादकाश्च वाहये वा विवरोति शास्त्रम् ॥

विमं भावयेत्, केन भावयेत् । कथं भावयेत् ।

२२५ मं. { यदात उच्यते यावत्तथा पुरा शास्त्रविज्ञानम्

प्रामाण्यात् न पदार्थेषु वाक्यार्थेषु फलिष्यति ॥

२२६ मं. { भट्टान्तो व्यापिका कटाक्षम् ।

२२७ मं. { गृह्यगृहीतो वा नीतो वा तज्जिह्वतः ।

पितृभ्यामाप्तं शस्ये वा ह्येवैव वा दत्तं प्रेक्ष्यम् ।

लवैस्त्रैव हि शास्त्रस्य कर्मयोगाधिकृत्यचिन्तितः ।

२२८ मं. { दृष्टमस्त्वमसीत्प्रादौ शङ्कादेवापरोक्षधीः ॥

२२९ मं. { आत्मवादः रूपभक्षकः स्यात्तत्वादस्तु भदन्तपक्षः ।
 लोभ्यादिपक्षः प्राप्तिमात्रवादी वेदान्तपक्षस्तु विवर्तवादः ॥

२३० मं. { पूत्रेष्वेव हितं सर्वं यद् वसौ पञ्च वाचिरे ।

पूत्रं धानिप्रिहयानम् सर्वं पूत्रे प्रतिष्ठितम् ॥ (ल. वा. २.३)

२३१ मं. { उच्यते निगूढार्थं भूतं भाष्यपङ्क्तयः ।

पुनरुक्त्या धाविज्ञानाति लवार्थे भाष्यवित्तम् ॥

२३२ मं. { यावज्जीवेत्तु प्रायश्चित्तं नास्ति मृदोऽप्येतत् ।

२३३ मं. { भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमनं युतः ॥

२३४ मं. { उच्यते किनी उत्तिहा हि उत्तिहा तं न साधयेत् ॥

२३५ मं. { यदा चर्मव द्वाकाशं वेष्टयिष्यन्ति मानवाः ।

२३६ मं. { तदा शिवमविज्ञातं दुःखस्यान्ता भविष्यति ।

२३७ मं. { आगमेनानुमानेन यथानाम्नास्यसिन्धो

विज्ञाया उपलब्धयन्तु पुरा सैलपते योगमुद्राम् ॥

२३८ मं. { द्वित्वं च पाकं मोक्षं च विभागश्च विभागश्च

चक्षुः न लब्धलिता बाहुस्तं वै वैशेषिकं विदुः ॥

२३९ मं. { पुनरागमनं न स्यात्तन्निवृत्त्यल्लक्षणम्

तिदिग्गमनमप्यन गमनादेव लभ्यते ॥

६-२५) नागदंष्ट्रां विनाशाय तंजाराय वक्षते व ।
नमो रत्नामृत चन्द्रि-पद्मापौर्ध्वेन्दु मौलये ॥

(७४) छिताहित फलोपाय प्राप्तिनागानि वन्यनम्।
कर्मैति पामे तच्च यत्नतः विपत्ताम् हृदि॥

५४५ मयन्ति मगदुल्लसि स्थिति लहेति हेतवः ॥
विश्वस्य ५८ मात्मानो ब्रह्म - विष्णु महेश्वरा

(७६७) पदे नास्तीति वक्ष्यं लनेव हि यतोऽप्यतः।
नास्तीत्यदि न वक्ष्यं विरोधात् ~~सर्व~~

(७६१)
म.) एक पश्यव प्रवृत्त्य हेतुत्वादधीरभेदिनी।
उच्यते हेतु भावेन व्यक्तीनामप्यभिज्ञता॥

७६२) सिद्धश्च गौरयैलेत गौ निषेधात्मकश्चात्
 तत्र गौरैव वक्तव्यो नत्रा यः प्रतिषिध्यते ।
 गव्यमिदं त्वगौ नास्ति तदभावे तु गौः कुतः

७६५) मित्रे च न गताकार बुद्धि जीते निवर्धना।
अथा अभावे न वै दम् लोभ यात्रा पवर्त्तते॥

(664) चतुर्गुण-चतुर्विधा-चतुर्वर्ण-विधादिने।
नमः पञ्चत्व-धून्पाप-चतुर्मुख-मृते जदा॥

७७२) नित्य इत्येव तर्कस्य परस्परविरुद्धता
पुनरपि मनुवर्तते विशेषाभिहितवत्॥

(963) अन्तर्द्वान्तमिदं विश्वं दृष्ट्वा लोकोत्पत्तिहेतुत्वा
निर्मलचातुर्येण नमः प्रोक्षयिष्यामि ॥

(७२५) { योगाचारविभूत्या यत्त्रावपित्वा महेश्वरम्
पश्यात् { चक्रं वैशेषिकं शास्त्रं तच्च कथमुच्यते नमः
परायणपदं श्रेष्ठं मित्रानां यत्कृतं भवेत् ।

(७२५) पञ्चवायः षड्विज्ञेयः स्यात्तन्मप्युत्तिष्ठतः
पञ्चवायः षड्विज्ञेयः स्यात्तन्मप्युत्तिष्ठतः।

62
जुवेदीमयहं ज्ञान आ लोकाधिपतिः।
जमेरेः धृष्टावी श्रीव दीनेधं न्याय वन्दनी।
प्रक्षीण निज प्रशेष स्वापयन्ती गुणानला
पाप विद्विषित्वा नान दलति न्याय वन्दनी॥

[illegible]

उक्तः ॥ ७८४ ॥ ७८५ ॥ ७८६ ॥ ७८७ ॥ ७८८ ॥ ७८९ ॥ ७९० ॥ ७९१ ॥ ७९२ ॥ ७९३ ॥ ७९४ ॥ ७९५ ॥ ७९६ ॥ ७९७ ॥ ७९८ ॥ ७९९ ॥ ८०० ॥ ८०१ ॥ ८०२ ॥ ८०३ ॥ ८०४ ॥ ८०५ ॥ ८०६ ॥ ८०७ ॥ ८०८ ॥ ८०९ ॥ ८१० ॥ ८११ ॥ ८१२ ॥ ८१३ ॥ ८१४ ॥ ८१५ ॥ ८१६ ॥ ८१७ ॥ ८१८ ॥ ८१९ ॥ ८२० ॥ ८२१ ॥ ८२२ ॥ ८२३ ॥ ८२४ ॥ ८२५ ॥ ८२६ ॥ ८२७ ॥ ८२८ ॥ ८२९ ॥ ८३० ॥ ८३१ ॥ ८३२ ॥ ८३३ ॥ ८३४ ॥ ८३५ ॥ ८३६ ॥ ८३७ ॥ ८३८ ॥ ८३९ ॥ ८४० ॥ ८४१ ॥ ८४२ ॥ ८४३ ॥ ८४४ ॥ ८४५ ॥ ८४६ ॥ ८४७ ॥ ८४८ ॥ ८४९ ॥ ८५० ॥ ८५१ ॥ ८५२ ॥ ८५३ ॥ ८५४ ॥ ८५५ ॥ ८५६ ॥ ८५७ ॥ ८५८ ॥ ८५९ ॥ ८६० ॥ ८६१ ॥ ८६२ ॥ ८६३ ॥ ८६४ ॥ ८६५ ॥ ८६६ ॥ ८६७ ॥ ८६८ ॥ ८६९ ॥ ८७० ॥ ८७१ ॥ ८७२ ॥ ८७३ ॥ ८७४ ॥ ८७५ ॥ ८७६ ॥ ८७७ ॥ ८७८ ॥ ८७९ ॥ ८८० ॥ ८८१ ॥ ८८२ ॥ ८८३ ॥ ८८४ ॥ ८८५ ॥ ८८६ ॥ ८८७ ॥ ८८८ ॥ ८८९ ॥ ८९० ॥ ८९१ ॥ ८९२ ॥ ८९३ ॥ ८९४ ॥ ८९५ ॥ ८९६ ॥ ८९७ ॥ ८९८ ॥ ८९९ ॥ ९०० ॥ ९०१ ॥ ९०२ ॥ ९०३ ॥ ९०४ ॥ ९०५ ॥ ९०६ ॥ ९०७ ॥ ९०८ ॥ ९०९ ॥ ९१० ॥ ९११ ॥ ९१२ ॥ ९१३ ॥ ९१४ ॥ ९१५ ॥ ९१६ ॥ ९१७ ॥ ९१८ ॥ ९१९ ॥ ९२० ॥ ९२१ ॥ ९२२ ॥ ९२३ ॥ ९२४ ॥ ९२५ ॥ ९२६ ॥ ९२७ ॥ ९२८ ॥ ९२९ ॥ ९३० ॥ ९३१ ॥ ९३२ ॥ ९३३ ॥ ९३४ ॥ ९३५ ॥ ९३६ ॥ ९३७ ॥ ९३८ ॥ ९३९ ॥ ९४० ॥ ९४१ ॥ ९४२ ॥ ९४३ ॥ ९४४ ॥ ९४५ ॥ ९४६ ॥ ९४७ ॥ ९४८ ॥ ९४९ ॥ ९५० ॥ ९५१ ॥ ९५२ ॥ ९५३ ॥ ९५४ ॥ ९५५ ॥ ९५६ ॥ ९५७ ॥ ९५८ ॥ ९५९ ॥ ९६० ॥ ९६१ ॥ ९६२ ॥ ९६३ ॥ ९६४ ॥ ९६५ ॥ ९६६ ॥ ९६७ ॥ ९६८ ॥ ९६९ ॥ ९७० ॥ ९७१ ॥ ९७२ ॥ ९७३ ॥ ९७४ ॥ ९७५ ॥ ९७६ ॥ ९७७ ॥ ९७८ ॥ ९७९ ॥ ९८० ॥ ९८१ ॥ ९८२ ॥ ९८३ ॥ ९८४ ॥ ९८५ ॥ ९८६ ॥ ९८७ ॥ ९८८ ॥ ९८९ ॥ ९९० ॥ ९९१ ॥ ९९२ ॥ ९९३ ॥ ९९४ ॥ ९९५ ॥ ९९६ ॥ ९९७ ॥ ९९८ ॥ ९९९ ॥ १००० ॥

प्रथमः कन्दली

यावन्तः यादृशाद्येन तदर्थं प्रतिपादने ।

वर्णाः पुद्गातलाप्रवृत्तिस्तै तर्थावबोधकाः ॥

६५४ भा. ४।

संस्काराः एतत् पदं वस्तु रूपं प्राप्ता विभाविताः

फलं तेनैव जनयन्त्येतेषां जीर्णं कल्पते ॥

६५५ भा. ४।

यद्यपि स्मृतिहेतुत्वं संस्कारस्य अवस्थितम् ।

कार्यान्तरेऽपि सामर्थ्यं न तस्य प्रतिहन्ते ॥ (६५६ भा. ४।)

फलाय विहितं कर्म क्षीयकं विभाविने ।

तत् फलं निमित्तमप्येतत् अपूर्वमपि कल्पते ॥

भा. ४।
(६६२)

शक्तिः कार्यानुमेया हि पदं गतैवोपलभ्यते ।

तद् गतैवामुपेतव्या व्याप्यमाना अपादिन ॥

भा. ४।
६६३

आत्मनि सति पदस्यैव विभाविनात् परिगृह्यते ।

अतयोः सति वदः सर्वभावाः उजायन्ते ॥ (६६४)

६२४) धानि काष्ठानि कर्माणि प्रतिपिदानि चान्यपि ।
सा विपश्यन्त्यकुर्वन्तम् नित्यमिति वाच्यम् ॥

६२४) कर्मणां प्राप्ताभावो विहितानुशासिषु ।
न चानर्थक्येन वस्तुत्वान्मापनीयते ॥

स्वकाले यदकुर्वन्तु करोत्यन्यदचेतनः ।
एतन्वाच्योऽस्य तेनैव नामोक्तं न जन्यते ॥

६२५) कुर्वन्नात्मस्वरूपेण भोगात् कर्मपरिक्षयम् ।

पुण्यकारिणस्तु यः कश्चिदेव विमुच्यते ॥

६२६) आत्मभूतत्वात् न हं मानी कश्चिं कर्मणि संलजेत् ।

६२६) नित्यमिति तेनैव नुवाचोदितं क्षयम् ।

६२७) ज्ञानस्य विमली कुर्वन्तभावेन तु पाचयेत् ॥

अस्यापि पदं विद्यानेः क्वचित् लभते नरः ॥

६२८) कर्मणा सत्यं संपुद्गि ज्ञानेनात्मविनिश्चयः ॥

अवेदं विमुक्तिरभावात् तयोरेव समुच्चयः ॥

६२९) गुणोपवृत्तिरिति उच्यते गुणविभाविनः ॥

६२९) मुक्ताहा एव स्यन्ते हृदि विन्यस्यता भयम् ॥

संस्कृतोपपन्नस्य पथमा भूमिः

२. शैशवादारम् ~~अथ~~ पथमादीवर्धमानि पावतं
 (३) समाप्यमानम् (६) समाप्यमानम्
 (३) शिक्षा- व्याख्या- वैशेषिक- कोश- वैशेषिक- अनु-प्रतिपदिका-
 नीतिनाम् पाल्यां पञ्चमः ॥ प्रातिपदपुस्तकानि- पञ्चमं तन्मादयम्
 (४) तेषाम् पाल्यां पञ्चमः
 (५) मातरा- कुलपतिः, अथलमात्राः ॥
 (६) अनिष्टप्रत्ययितं व्याख्यातम् माहत्म्यम्
 (७) कथायां प्रातिपदिकम् लक्ष्मी शास्त्रोपपादकम्
 (८) शब्दादीन् पञ्चमः । वागर्थविवक्षेया ॥
 (९) वीणाः । पदम् । वाच्यम् । उच्यते- गुण- दर्श- लक्षणम्- विशेष-
 लक्षणम् ॥ अथैवञ्चः महाभाष्यार्थः आत्म-
 अनुष्ठितः ॥
 (१०) अथार्थानाम् वस्तुलक्षणानि पाल्यानि- लक्ष्मी-
 हितानि
 (११) पद, वाक्य, उच्यते, गुण, दर्श, लक्षणम् - व्याख्या- वैशेषिक-
 वैशेषिकम्- ~~वैशेषिकम्~~
 (१२) (निर्देशः) व्यानिर्दिष्ट व्याख्यातद्वयानाम् ~~विशेष~~ नामाव्यक्तोपपत्तिना-
 तानाम् (३) मित्रनाम् (३) लक्षणम्- लक्षणविशेषम्
 (१३) व्याख्या- कथाविशेषणम् (५) पाल्यमाहत्म्यम् (६) लक्ष्मी-
 निर्यातम् (५) पञ्चमलक्षणम् व्याख्यातम् (८) लक्षणम्- पुस्तकानि
 लक्षणम् । व्यानिर्दिष्टलक्षणानि निर्यातम्
 (१३) व्यानिर्दिष्ट लक्षणानि वैशेषिकम्
 (१४) व्यानिर्दिष्टलक्षणानि अनुष्ठितम्
 (१५) व्यानिर्दिष्टलक्षणानि नीतितः ॥
 (१६) रथा द्वावे विधेया
 (१७) द्वावे व्यानिर्दिष्टलक्षणानि
 (१८) व्यानिर्दिष्टलक्षणानि पाल्यापकादिना
 (१९) व्यानिर्दिष्टलक्षणानि पाल्यापकादिना

प्राज्ञः न्यायः

(५७)

राजाद्वैतज्ञहेतोर्वा नान्यस्यास्तुमानता ।
तयोश्च न पार्वत्वं प्रतिद्वं लोकवेदयोः ॥
वचनस्य पार्वत्वाद अनुमानं पार्वता ।
पुनश्चापि पार्वत्तम् तद् दृष्टं किं न कल्पते ॥

५६४ न्या. ४

वचनस्य प्रतिष्ठात्वं तदर्थस्य न पक्षता ।

शक्तस्य पूजकं हेतुर्विद्योऽशक्तमपि ल्यपम् ।

लाभप्राप्तिप्राप्तात् पक्षोक्तिः पार्वत्तं न्यायलभः ॥

५६५
न्या. ४.

लाभयोग्यतायाऽधम् गम्यो गमक एव च ।

अतिद्वैतमदेवेन गम्यः विद्वान् बोधकः ॥

(५६६)
न्या. ४.

वैपरीत्यपीत्येदेनावस्थाः पार्वत्तम् ।

मूले तस्य ह्यनुत्पत्तेः पूर्वैव विषयो हृतः ॥

(५६७) न्या. ४.

पञ्चाभाषायाधर्मैः सादभावमुखेन तु ।

इषाजन्तव विरोधाच्च मतः संशयवत्पक्षः ॥

व्यापकत्वमृष्टीतस्य व्याप्तो यथापि वस्तुतः ॥ (६०२)

आधिक्येऽप्यविरुद्धत्वाद् व्याप्यं न प्रतिपादयेत् ॥ न्या. ४.

नियम्यत्वमियन्वत्वे भावयोगीदृशे मते ।

विपरीते उतीयेते त एव वदभावयोः ॥

(६०५) न्या. ४.

वस्तु उत्पत्तिप्राप्तव्यम् विद्वान् न पार्वत्ति ।

को हि विपरीतपञ्चाभाषात्तद् व्युत्पत्तिप्राप्तिः ॥

(६१६)
न्या. ४.

प्रमाणैरप्यभाषायाधर्मैः एवमपि गोतः ।

प्रमाणान्तराद्भावः प्रतिषेधान्तरं कस्यचित् ॥

निश्चिते न तस्य स्यात्तावद्वैतविरोधः ॥ (६२३) न्या. ४.

पूर्वविज्ञानविषयं विज्ञानं स्मृतिरिष्यते ॥

पूर्वज्ञानाद्विना तस्याः प्रामाण्यं नावगम्यते ॥

(६२४)

तत्र यत् पूर्वविज्ञानं तस्य प्रामाण्यमिष्यते ।

तदुपस्थानमात्रेण स्मृतेश्च चिन्तायता ॥

न्या. ४.

(पा. ४. ४५६) तस्यां यद्रूपभाति वाह्यवेकमिवा-यतः ॥
भावश्चैव नित्यत्वम् पीक्षान्तराभवतः (४५६)

अनन्तराले तु यस्तत्र व्यापारः काटवत् सः ॥

पुष्पपादः } यद्यनुमेयेन लब्धत्वं प्रतिद्वन्द्वतादन्वितं
४६२ } तदभावे च नास्त्येव तद्विच्छेदसमुपपन्नं
७. ११ } विपरीतमतीतत्वादेरेन द्वितयेन वा... भाष्यम्
४६० } विच्छेदाद्विच्छेदविच्छेदमलिङ्गं व्यापकं
सुखी ॥

तस्माद् वैयर्थ्यं दृष्टव्यं निश्चेद्वैयर्थ्यमिहाश्रयः ॥

तदभावेऽपि तन्नेति वचनादपि तदगतेः ॥

कारिकाया भावाद वा (यभावाद वा नियामकाद्।

अविनाभावनियमेनोऽदृष्टानामेव दर्शनात् ॥

तस्माद् दृष्टस्य भावस्य दृष्टत्वाविलोपः ॥ (पा. ४. ४६३)

भाष्यः कोऽन्योन्यं दृष्टत्वात् यः प्रमाणैः परीक्ष्यते।

(४६५ पा. ४.)

शायकत्वादिष्वन्वयः (चात्मशान्तमपेक्षेन।

तेनाहो विषयस्योऽपि नागृहीतः उक्तश्च।

(५१२ पा. ४.)

शब्दे व्यापकत्वादिदोषाः वक्तुमशक्याः ॥

न हि स्वभावतः शब्दो दृष्टोऽनुपलभ्यमानः।

अनाश्रयात् शायमाने शानेनैवापेक्ष्यते ॥ (५१२ पा. ४.)

(५२५) पा. ४.

तस्मात्तद्वत्त्वात् दृष्टमेवैकत्र भाव्यते।

प्रतिषेधोऽपि यस्मात् तदुपलभ्यते ॥ (५३१ पा. ४.)

अन्वयापीनजन्मत्वम् अनुमाने व्यवस्थितम् ॥ पा. ४.

अद्यापि चिद्वत्त्वात् अतिरेकप्रवृत्तिर्ना ॥ ५३६

न चाप्येतावन्वाक्यं द्वितीयो गम्यते पुनः।

वाक्येनैव विज्ञानग्राह्यत्वाच्चिरोदितः ॥ ५३७

पा. ४.

शङ्कान्तराद्यप्युक्तत्वात्तत्रैवैवावगच्छति।

तेनैवाम् उच्यते तावन्निघृतं वाक्यं गौचरः ॥

वाक्यमेव तु वाक्यार्थम् गतत्वाद्गम्यते ॥

उभयापेक्षया च वक्तुं न शक्यते ॥ (५५)

पा.

५५) उशालपादभाव- धीपादकदलीत- के प्रित्तमल्लोकाः ॥
उपभवेद्गुणीयं मुनिं कथादमन्वतः । पदार्थयमे जगुः पुनश्चते महोदयः ॥
नचभाषामभावस्य तमत्वं वदन्मत्तम् । दयायाः कार्ययामत्वेन पुण्येभ्योपपत्तेः
दृष्टान्न उदेशादि महदल्पचलानला । देहानुवर्तिनी धायो न वस्तुत्वादविना भवेत् ॥
उत्पत्तिमन्ति चत्वारि दुष्वाप्याप्याप विद्यातः । तेषां चर्च पटी स्वयं प्रथमः प्रिये
नात्मानम अभिप्रेते हि कश्चिच्छब्दः कदाचन ॥ (पृ. २०७) ५६

अतएव च विदुस्तु पुन्यमोनेषु लन्ततम् ।
ब्रह्माह लो के जीवानाम् अजन्तत्वाद् अच्युतता ॥
अन्यथूनातिरिच्यते पुन्यते पात्रोपवत् ।
वस्तुन्यपतिमेये तु नूनं ते वा मलम्भवः ॥ (पृ. २१३)
अपुनश्च स्तोत्रं यत्पश्यन् नाप्यदृष्टिः प्रसिद्धाति ॥

विधुत्वा मे विधत्तापमै चिद्वपुःकराकरः । ५-२२६
लेखताम् पुन्यं जलपिः । सुगुणित्वान्ति विदुमः ॥ न्या. ५.
ममेतत्पदनीलापयेष पदं गुणादिने । लक्ष्मीरुपगुहानन्दनिष्पन्दाया-
अर्थेन चरपत्तेनां न हि मुक्ता मे विदुमः ॥ (न्या. ५. २२७) सुगुणित्वे

तस्मात्पुमेयादिगतेः प्रभायं मेयद्वयता ॥ (न्या. ५. २२७)
तस्मान्नाथेन विज्ञाने स्थूला मातृतादात्म्येन । न्या. ५.
एवमतिप्रसिद्धत्वाद् बहुव्यपि न सम्भवः ॥ (३०१)
अर्थेन विज्ञानादादात्तात्वात् विशेष्यता ॥ (३०४)
ता बाह्यादन्तरी वेति विचारमिममहीति ॥ न्या. ५.
भेदश्चात्रान्ति विज्ञाने दृष्टेतेन्दाविव दृष्टे ॥ (३०४) न्या.

प्राप्तिद्वयान्तरं घोरं भागे बाहिरवस्थितम् ।
तामस्मा भेदिना भेद उतिभासो ह्यप्यस्तवः ॥
अथैवात्रोदरवृक्षाः ये ये चोपाजित मोदकाः । न्या. ५.
एतन्नीयं विषयमादि तेषां तुल्यं उदज्जते ॥ (३१३)
मानसस्याप्य विवक्षतायाम् अन्यद्वाक्यं हि दृष्टव्यम् ॥

अद्वयान्तात्तात्त्विकमयः कार्यैः लब्ध लक्ष्मिभिः ।
अलम्ब्य लब्धोत्पत्तिं मिच्छतो न व्यवस्थितिः ॥ (३२०) न्या. ५.
पावन्त्याव्यतिरेकित्वं शतांशेनापि शङ्कते । (३२५)
विषयस्य कुतस्तावद्व्येतो गमिनि वा वलम् ॥ न्या. ५.
नहि तत्करणं लोके वेदे वा किञ्चिदपि दृष्टम् ॥
एति कर्तव्यता लब्धे पश्य नानुगृहेऽर्हिता ॥

किं त्वया वक्ष्यनिर्माणा विज्ञानादा उपप्लवः ॥ न्या. ५. ३२६
तत्रो हि लब्धेभाषा हि सुन्दरत्वं न बाधते । ३५४
संशयः सातदस्या हि न स्थाप्यादमलम् ॥ न्या. ५.

पुनर्वापि वाम मा धी यो विष्णु, वाम, वाम भक्ति ठा, पुनर्वपि
 कर्म दत्ता, धृति कति, पदान्ता- (चप्रिय हत्ता, नामावादीप
 जी हत्ता, पत- पदपत्नी- मन्त्र- वेषा हत्ता, आवर
 पतिव- मन्त्र- श्रीगुम्भ हत्ता अनामय एवम् शरीर
 मन्त्र हत्ता वरुनी-वहिरे - चत्ता आह्वय पदमन्त्र चत्तुर्विध
 मे दे विष्णु शेषावतार हत्ता

पञ्चमः - क्षपण दोः भटकिहं वेलाव मन्त्र- पदपत्नी- वामादिताः ।
 व्याता वराहमिहिरे वृद्धेः पञ्चां तन्नि- व वरुमि-वविष्णु
 हनुमन्तः वराहमिहिरे वृद्धेः शरु-वामः ।
 पञ्चमः भटकिहं वेलाव मन्त्र- पदपत्नी- वामादिताः ॥
 मन्त्र- वामादिताः भटकिहं वेलाव मन्त्र- पदपत्नी- वामादिताः ।
 उज्ज्वल पुमिनालत्र पञ्चादधति पञ्चमः ॥

अथवा लार्थि हत्ता-वति मन्त्रा वं चित्तमेवता ।
 शिवायाग मुपदेशार्थि- वचि-वित्तमेवता ॥
 अथवा लार्थि - अथवा लार्थि - योगपत्नी- वामादिताः ॥
 योगपत्नी - अथवा लार्थि -
 पञ्चमः वामादिताः वामादिताः वामादिताः ॥

मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः ।
 वित्तमेवता मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः ॥ अथवा-वामादिता-वामादिताः
 वित्तमेवता मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः ॥

उज्ज्वल मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः ।
 वित्तमेवता मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः ॥ अथवा-वामादिता-वामादिताः
 मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः ॥ अथवा-वामादिता-वामादिताः
 मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः ॥ अथवा-वामादिता-वामादिताः

उज्ज्वल मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः ।
 वित्तमेवता मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः ॥ अथवा-वामादिता-वामादिताः
 मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः ॥ अथवा-वामादिता-वामादिताः
 मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः मन्त्र- वामादिताः ॥ अथवा-वामादिता-वामादिताः

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

मरणं वीर्यं कलिः प्रेक्षणं गुह्यं ग्राह्यम् । त्वत्प्राप्तं प्राप्तिं प्राप्तिं विमानि च चित्रे व ५ ।
 मृतं मेयुतं मृदाङ्गं प्रवर्तनं मनीषिणः । विपरीतं वेदमर्थं मे लदेवाष्ट लक्षणम् ॥
 मरणं विदुषां ज्ञानं जीवनं विदुषां मरणम् । यावत् विदुः विदुः देहे तावत् ज्ञानमपि कुतः ॥

अस्य वक्ष्यते। पुंसां भोजो नामाष्टमी दशा। भवत्पथं यथा जन्तु स्ते जस्यीकन् हि- जीवति।
अस्य संख्या यत्ने नृणां त्वा वैदमसासी। मृष्यन्तमभवेद्युं कलनेहन गदप्रति॥
शयः, अङ्ग, गुणः धर्तृकमानयोः।

(१) गुण-सत्त्व-रज-तम-म-प्रकृति इत्येतत्। एतैर्वैश्वदेवैः तद्-कुर्वन्ति।

(२) अधिपती. पञ्चदशवर्षीयः बालः बालान्, लिङ्गः, उभयः वक्ष्यताः जायते।
हस्वाम्बुजजीवला। एतैः लभ्यैः पुत्रः पञ्चदश मुवं प्रभितुं शक्नोति। स्वयं लुप्यते
अप्राप्तं लोभयितुं न शक्नोति। (३) सातु शतम् प्रजाविषयः ॥ देवदेवः न विभेदः

અપાઉં એ પાઉં (અપાઉં) (૩) માત્ર ગાહ્ય પ્રજાગિયો ॥ દેશમેદ, નાદિમેદ
નયોમેદ ॥ અગ્રમેદ (૨૪) લટવાલો (૩૦) લટ વેળે (૩૦) મટલો
(મગ) (૩૧) મિટલ-પેલો (૩૨) લટ વિલાલે-લલ દલેલે ॥

(४२२) युधि-वक्त्रसिंघोरो। (४२३) अङ्गनाम्ना (६-वृत्त) (४२४) अम्ब -

दशरूप-कारण-जाति ॥ ४६१-७-७१-७२-७३ चतु-धनु-सप्त-
भक्त अक्षय - शिव-च (हिन्दी गुजराती) (५१५) अल-भूषण-पद्माक्षि-वालेप
अलम् । अलंबोक्ति अलम् । भोजन अलम् ॥ ५२५ मूल-जतिप्रकाश ॥
अलम् अलम्

(૫૬૨) જીવ-પ્રાજ્ઞા (૬૦૦) થયે — (૬૦૧) પાત્ર પ્રાપ્તિ થયે.

देन-भीता: गिर: जुंजात भीतरका। दनाभावना॥ (६२) धुधर- पिधर
लंदीधन- लूगान- जीवेने॥ (धुधना पेना) ६३६- ६३७ गहि- गल्हल्लकाफही
(गाली देना) (६२३) चक्कलहो॥ (छकना) छर- हल्लाना (७२६) लो-

जो। १२५ का गतिनिर्देश । जडा. ६८-७०-४३०० । १९०० ६८-
प्राजातंत्र्य॥ अदादि. १०१३ द्विषअजीको (१०३१) बूडः —

प्राधिकाप्रविशोचने ॥ (२०६४) अक्ष मुवि (२०६७) लदि अक्ष विप्रोचने

कृत - दत्त - चर्करीत - चर्करीते ॥ तन्मन्त्रदेव उदाश्याम् लोचनम् अन्वयम् ॥
जुष्टोऽपारि । अन्वयितारि ॥ १११६ नली गान्धर्विरेके ॥ (११३५) जुष्टो

अभिपुत्रवे ॥ (११८१/ लिखा अलीमवे / मुंशालि (क) होमा) (११८२/ अ. विद्या
गात्रपुत्रवे ॥ (११८३/ वृद्ध निपातायाम् (मेरु) (११८४/ अ. विद्या)

(१३०२) मन्त्र-सूक्त (१३४२) शिव-सूक्तानाम् मन्त्रः (१३४३) शिव-
मन्त्रादिनाम् (१३४४) कुडवाले ॥ कुडवाले (१३४५) मन्त्र-सूक्तानाम्
मन्त्रः ॥ (१३४६) कुडवाले मन्त्रादिनाम् (१३४७) शिव-सूक्तानाम् मन्त्रः

१५४/१२२१ तनु विलोचन (अद्वय आदर्शन) ध्यातु
इति इत्यवित्तये युक्ति- (१५२८) अथैवेति चोक्तम् ॥

(१५६३) कुर्क लुण्ठ (लाये ॥ लुण्ठ) (१५६४) छाल डिघेरने ॥ १५६५/वाटि
विभाजित (१५६६) मूल रोहो ॥ (१५६७) बर्ष देव न पूजयोः । बर्ष विः
वरी बढना ॥ (१५६८) चर्च अणवने (१५६९) कर्माट डीडायाये

१८२२-१८२३, १८२४-१८२५

(आपुर्वेदः) इतिहासितं पुरातनं ५. (वैभाष्यसहितं) इतिहासितं।
मानवश्च तस्मै यज्ञोत्तरं आपुर्वेदः स उच्यते

व्युत्पत्तिः { व्युत्पत्तिः व्युत्पत्तिः व्युत्पत्तिः व्युत्पत्तिः
 व्युत्पत्तिः व्युत्पत्तिः व्युत्पत्तिः व्युत्पत्तिः व्युत्पत्तिः

शान्तोऽयं विद्यते वाग्वैद्यस्य विद्यते वाग्वैद्यस्य विद्यते वाग्वैद्यस्य

अथ च { तुल्यं च गुणार्थं च नृणां विचारः
अथ च { आत्मा विविधा नृणां आत्मा इति चिन्तः

५ मायकां नमो ब्रह्मणे विनम्रं प्रणम्यते ।
६ द्वावप्येवोऽनित्यं विद्यमानं वायानादुपजायते ॥

इति गुरुपुत्रस्य च अन्तर्गतं विदितम्

कलित रायने भवति तं सिद्धान्तं द्वापत् ॥

उनिष्टं मेता मयति कृतं व्यपते यत्नः

आपादन युक्तन बदलन बदलन

अष्टाष्टकं योना नवरोमहृदं वा ॥

जाने नाम (वर्षावर्षा) उमावर्षा (५२)

पदोऽन्यदन्ताः ॥ २ ॥ अन्ताः ॥ अन्ताः ॥

५। एतद्वाच्यं भविष्यात्तुः धर्मैर्यादये पुत्राः
 यत्तु मातुः धर्मैर्यादये पुत्राः तद्वाच्यं भविष्यात्तुः
 योऽन्तर्लभ्यते धर्मैः ॥

नवमास्ये तं गन्तुं नान्यत्पुत्राणां विना

पीला एवं लमुआयां यौः प्रकृते साधनम्॥

दिव्यपूजां प्रकृतं ह्यम् निशि च त्रांशु रतिलम् ।

आलेखन पद्धति निर्देशानुसार आलेखनाविषयक कृतम्।

हृषीकेशमिति व्यासः शास्त्रं विप्रलंघयति

ज्ञान प्राप्तवादिषु 'हितमस्य पथादतम'

आपूण: सादर करित. । $\frac{S}{S} = 82$ प्रतिशत

मातृ ध्यातुं प्रहृष्टमस्मि (विद्याध्यातुं कृतमस्मि
मातृ गोविन्दध्यातुं च ।

५९

ज्ञानोपदेश

पुनर्जागरणोपदेश

पुनर्जागरणोपदेश

(१) कथादं पाणिनीयम् सर्वशास्त्रोपकारम्

॥ आपुर्वद्विचरानि

(२) सर्वशास्त्र पाणिन्यदं हीदम् शास्त्रम्

(३) अत्रुक्तं हिताम्

(४) महात्मं पदं जगतिः आचार्यः

(५) अहंकारवहात् प्रमुखा

(६) प्रथमाभूतिवाच्यं धर्मोपदेशी

(७) अर्थः (उक्तं गुणः वर्णः) अहंकारवहात् प्रमुखा

(८) अहंकारवहात् प्रमुखा

(९) अहंकारवहात् प्रमुखा

(१०) लोभितं पाणिनीयम् पदं जगतिः आचार्यः

(११) अहंकारवहात् प्रमुखा

(१२) अहंकारवहात् प्रमुखा

(१३) अहंकारवहात् प्रमुखा

(१४) अहंकारवहात् प्रमुखा

(१५) अहंकारवहात् प्रमुखा

(१६) अहंकारवहात् प्रमुखा

(१७) अहंकारवहात् प्रमुखा

(१८) अहंकारवहात् प्रमुखा

(१९) अहंकारवहात् प्रमुखा

(२०) अहंकारवहात् प्रमुखा

(२१) अहंकारवहात् प्रमुखा

(२२) अहंकारवहात् प्रमुखा

(२३) अहंकारवहात् प्रमुखा

(२४) अहंकारवहात् प्रमुखा

(२५) अहंकारवहात् प्रमुखा

(२६) अहंकारवहात् प्रमुखा

(२७) अहंकारवहात् प्रमुखा

(२८) अहंकारवहात् प्रमुखा

(२९) अहंकारवहात् प्रमुखा

(३०) अहंकारवहात् प्रमुखा

अगनिदानं स्फोटाद्यो निरवयवः निरवयवः शब्दो व्यर्थः ॥ (२१)
ल. भस्मपात्रं रातपदं विवक्षाः पुंलः इच्छा ज्ञेयं उपलब्धेन योगे
एव मूलाद्यादृष्टपवनवर्त्तमानः ॥ तदग्नियन्त्रं शब्द-व्युत्प
त्त्युत्पत्तिरूपं निरवयवं परा वाम् दृष्ट्युत्पत्तेः ॥ पदलो दधि
ननु विवक्षः ॥ तन्व्याद् अप्रवृत्तेः । चर्गादेः कुण्डलादिः
न विवक्षः ॥ शब्दव्युत्पत्तिर्वादिनः ॥ शब्दो तन्वयः
अथ शब्दतन्वयः ॥

॥ पुण्यो हि किं न सर्वेषां शरीरानां सर्वेषां च धिनाम्
पुण्यः । अथ चेदः ॥ अमुदय-निर्देशेन च
पुण्यमुच्यते । अथ चेदः ॥ अमुदय-निर्देशेन च
(अथ चेदः ॥ अमुदय-निर्देशेन च)
पुण्यः । अथ चेदः ॥ अमुदय-निर्देशेन च

शश्वत्तधिवत् तन्वसंगुहः (720 A.D. तन्वसंगुहः ॥
 भविष्यः (वसुधैव कुटुम्बकम्) तन्वसंगुहः ॥ (वसुधैव कुटुम्बकम्)
 उक्तमिहः पदं यच्च तदाचिन्त्यस्य लक्षणम् ॥
 वसुधैव कुटुम्बकम् - विष्णु - पञ्चमः । अत्रिचोदो
 यत्तद्वद्वत्तः ॥ नानाधिष्ठातृ भावः ॥

अज्ञान विनाशक मादरंरुन

लब्धविधिं नमो एव ह्युपमम् । मन्त्रध्वनिविशेषात्
 विप्रधानम् पाराकिमपम् ॥ त्रिंशत्तति ॥
 कश्चिदुक्तं वत् ।

मोनस्वयं वाचि केचि चेष्टा । अस्मान्ते वं वलिता वृत्
 भावः । वाचिः । योगः । नन्वम् । उच्यते ॥ उत्तरे च उपनिषद्
 श्रुत्या पूर्वपूर्वनिष्ठं गेहम् ॥ अहंता-इहंता ।

अथः । प्रभादा । विप्रलिप्ता । कर्त्तृपावर्त्त ॥
 दर्श । पद । वाक् । वक्ता ॥ भाव । वचि । आवात । भवन्ती = मरु
मविष्यन्ती

(२) पञ्चमो हि - पावकृतं पूर्यम् लब्धम् आभिवर्धते। (३२) (३३)
 भनकहितस्य अन्तः-वाक्यस्य अभिमुखीनायम् तन्वायनम्
 आभिवर्धते ॥ (बुलावा) आभिवर्धते - उवाच उवाचति।

पावकृतयोः उल्लेखीत्यादौ नित्यसमुदितत्वात्, लभात्स्यादि निष्कार-
 नेन पदात्मवत्त्वात्, पद-पावकृतम् अत्रानाम् निधनेनैव उपपन्नो-
 आर्धभाष्यत्वात्, य विराभाभावानित्यं लहिता ॥ (५१) (५२)

लहिता रपदेनित्या नित्यां पावकृतयोः। नित्याभावे नास्ते तु दा विवक्षन्ते
 वास्ते तु लहिता रपदेनित्या आर्धत्वस्य अनियमाद् विराभाभावः
 लहिता ॥ न्यायानां स्वविदयहिनायेन पुर्वत्वे ॥ (७२) हेमचन्द्र
 चतुर्विंशत्युपपत्तिः ॥ तदप्या - उद्देशो विभागे लब्धं पीक्षा।

लेशहानां लेशैव वान्यं वान्यवत् ॥ प्रतीयमानमलक्ष्यं लेशैव
 लेशहानात् अर्थः ॥ एते अभिप्रेक्ष्यन्तः स्युः स्युः। पुत्रस्य -
 यैतन्मन् ॥ शाल्वं न अन्निवन्मपदोर्वेषु शब्देषु - उच्यते ॥
 अस्तिपुर्वतनाहमेतु अनुबन्धवत्त्वमिति। उपेयप्रतिपक्षयोः उपाया -
 अनवस्थिताः ॥ शुद्ध-मुक्तिरथा बोधः ॥ नन्ववैयर्थ्यानाम्
 उपोयसु आगुहः ॥

पञ्चमो शाब्दिकवत्त्वत्वात् अल्पतया लभ्यते। उपेयप्रतिपक्षयोः उपायः अवस्थितो
 आगमास्तद्गुणीभूतास्तद्गुह्येन गृह्यन्ते ॥ उपायः उपायान्तरादुच्यते ॥
 विभाषाः विवक्षितस्य साध्यावस्थान्धीर्निता। विवक्षां दुर्व्यभिच्यन्तिवत्त्वमिति
 विभाषां व्याख्येयं विवक्षितोऽर्थः यत्नोऽस्मात् ॥ धात्वर्थः कर्तृत्वः
 शुद्धोपायः ॥ एतन्निष्पत्तिः

लक्ष्मीविभाषायापनेष्टकजन्मसु। व्याख्यादे चले पुष्ये।
 भावः = अर्थ = विषय - धात्वर्थः। एते अनर्थान्तरम् - न अर्थान्तरम्
 लक्ष्मीविभाषा पदेनाम लक्ष्मीनिधनं कश्चित्। पदान्तर्गतपदवाच्यार्थदेव
 पुत्रस्यप्रतिपक्षोऽयम् विषयाल्लक्षणम् ॥ व्याख्याविशेषा विषया
 वाच्यः ॥ एतन्निधनार्थम् व्याख्यायाम् ॥

विश्ववद्विद्वत्त्वत्वात् लक्ष्मीं लोचयितुम् क्षमः ॥ शार्ङ्ग-व्यभिच-
 पक्षमैल्लक्ष्मीप्राप्तम् अवस्था ॥

शब्दितत्वाविदः शिष्टाः शब्देषु अवस्थिताः ॥
 शतपथब्राह्मणमाध्याय्यात् एतन्नामिन (638 A.D.)
 शतपथ (५५०) पृष्ठा - १२०
 पृष्ठपत्नी - शतपथ
 मन्त्रा - एतन्नामिन
 वैदिक - विषयार्थ

इहं वृक्षपीडयेत् पतं चापमेवम् शब्द-वृक्षादि निष्पातः पतं वृक्षादि मध्यति
लन्वे निविशतेऽपैति पृथग्नातिष्ठ दृश्यते ।
आप्येयश्चाविद्यामश्नोऽलन्वपुहतिगिरिः ॥ (१५)
आवृत्तिगृह्यास्तातिलिङ्गा नाम्ना लब्धमात्र-
लक्षणाव्यातनिर्गृह्या गोत्रम् चार्थः लब्धः ॥
अविकारोऽद्वयं भूतम् अपिच्यं चाद्वा मुच्यते । (१६)
युवम् अपिच्यं तन्निमित्तं च पृथग्नातिष्ठ
द्वयं नामं विलोमानं परिभाष्य लब्धम् ।
आप्यमस्य पृथग्नात्यान् संख्या बाह्यान् लब्धः ॥
क्रियागुणोऽयं पृथग्नात् प्रोक्तुं विभुम् दृष्ट्वा वीप्सा
उत्थे पृथग्नात् प्रोक्तुं विभुम् - पृथग्नात् - कर्मात् लब्धं विद्या
अनुवन्त उपपद्येता लब्धम् जातिः ॥ यथानां लब्ध-
मात्रं पाठ्यम् (१७) द्विपञ्चाशदध्यात्मो
लोकप्रसिद्धो भाववाक्यम् ॥ अयन्तु कर्म व्यष्ट्याम् ॥
तद्गुणलं विज्ञानो बहुव्रीहिः । अतद्गुणलं विज्ञानो बहुव्रीहिः
जहत्वायी वृत्तिः । अजहत्वायी वृत्तिः ॥ मात्रा इति
निमित्तोन्मेषक्रिया परिनिष्पन्नः शब्दः मात्रा ।
आदि - लाम्पीय - अवस्था - उवाच - अवयव ॥
व्यभिचारेण विशेषणम् अवयवम् इति व्याप्यम् ॥
पृथग्नातिनि ओदनस्य व्यञ्जनानि । पञ्चातीयलपुपायो
नीः ॥ अन्ताः ॥ अन्ताः ॥ ब्रह्म - शब्द - व्याप्य -
व्याप्य ॥ लक्ष्मणं शब्दः ओष्ठ पश्यन्ते वृत्तिः ॥
पावत्वालेन अक्षणाऽन्तेषु निमित्तोन्मेषो भवति तावत्त्रालो मात्रा
अक्षणा मात्रा शब्द व्यञ्जनम् ॥ तदादेशाद्वारं बहुव्रीहिः इति
व्याप्यम् ॥ वृत्तिः अवयवादीयेक्ष्यो परस्य लपुपायादीत्य
उत्तिपादनम् । पराधीमिधानं वृत्तिः ॥ (१८) (१९)
पराधीमिधानम् / अवयवादीयेक्ष्यो परोक्ष्यो लपु-
दायार्थः ।
लमास-शब्दस्य लक्ष्यवशात् कश्चित् लमासवयवं कश्चित्
लमासव्याह ॥ नञ्-द्वयम् उक्तं तार्थ्यमभवत् ।
नञ्-द्वयं दाद्विपाकम् ॥ लविशेषणम् आख्यातम् २
वाक्यम् ॥ नञ्-वृत्तिः = न नानात्वं मध्यस्थिः (२०)
अद्वयः = अलंशये (no doubt)
इत्येतादृति संख्यामनियता नाम्न विद्यते ॥ ॥
पृथग्नात् नञ्-वृत्तिः निपातस्य वदेयम् ॥
लब्धं वाक्यम् लब्ध्याद्यो भवति ॥ (२१) किरह
पतञ्जलिः = लब्धमन्ताध्यात्मशास्त्रम् ॥ (२२) किरह
पिन्ने अयम् अक्षरहेन विद्यते ॥ अक्षर-शब्दो व
च्यते उन्मेषत्वात् वाक्यमपि अक्षरहेन निष्पन्नम्
पिन्ने (२३)

(१२५) देवाः । तान् देवान् देवदेताः (१२१) विश्वामित्रो जितधर्मः ॥ (१२२)
 देवदेताः । तान् देवान् देवदेताः (१२१) विश्वामित्रो जितधर्मः ॥ (१२२)

[illegible]

(१३५) की कला चर्चा: पाटिबला। कामशास्त्र-ललितविस्तार ॥ (१३५)

१२५) (१२५) दशतरी बाजार. (१२५) बाजार और अलमारी
 १२६) (१२६) पिछले ५००० वर्षों की भारतीय महिला वाद्य - निगा, धुनि, संगीत,
 नाच, काव्य, नृत्य। भोजन, आयुर्वेद। भारी. (१२६) जल-धन-वायु -
 वाहन ॥ (१२७)

पुनीषा विरुद्धोऽयमग्रन्थः । अ-स्वाहात् । वीणायाद् दक्षिणः ।
पुनीषः । यत्तदो नित्यमखण्डम् । अ-स्वाहात् । अहमन्तव्यम्

प्रवीणः । यत्तदो नित्यं सम्बन्धः
अकर्मिक - स्थावजुल्य । नवमिव - जङ्गमजुल्य
स्पन्दनहित - स्पन्दनयुक्त

अनीतारव्युत्पत्तिः ॥ अधिकांशं - विनाटलान्न (दार्शनिक)
अनुवर्तमानं = वास्तविक ॥ अवस्थाद्विधायकं शास्त्रं वास्तव्युत्पत्तिः
अध्यात्मिककल्पेन पुष्टः ॥ Denotative. अध्यात्म / Connotative
व्युत्पत्तिनिमित्तः ॥ प्रकृति (वास्तव)
अनिवर्तमानम् / अध्यात्मिकम् ॥ निवर्तमानं शास्त्रं प्रमाणं निवर्तमानम् ॥
इत्येवम् अध्यात्मम् अध्यात्मिकम् ॥
॥ (१) अध्यात्मिक-वस्तुतत्त्वम् ॥ (२)

[illegible]

आत्ममैशातमैन्दुश्च प्राजापत्यम् चतुष्टयम् । त्वाष्ट्रमापिरालम्ब्यैव
 सत्तामिविज्ञीमन् न विप्रवीर्यम् । न संमीर्यते ॥ मया तद्व्यमम्
 भद्रं तरेण ॥ अकृत-प्राकृत-शास्त्र-प्रागल्भ्यं वैशाधिवा-
 पमुंशमैदम् पोष्टाशब्दाः भवन्ति ॥ अविद्यामैदम् चतुष्टयम् —
 पदस्थं-पिण्डस्थं-रूपस्थं-रूपामीतम् ॥ (५)

संज्ञायाः परिभाषायां विधानमप्युक्तम् । अतिदेशो विकारश्च विवृत्यश्चानुचक्षुः ।
अतिदेशोऽनुवादश्च दृष्ट्या-सूत्रमप्युक्तम् । अर्धपर्यायद्वयम् —
अर्धपर्यायद्वयम् (७. रिन्द ईम)

12/2/2014

मनसो विद्यायाश्चकार ५८ मंतपः ॥

तन्महापदः तन्वर्षाभिमन्त्रः तन्वर्षाभिमन्त्रः ५८ उन्मन्त्रः

सूत्र देहसाधन - ५२५ सूत्र ५२५ = अमृत ॥ = विष्णु ॥

[illegible]

मनः कल्लुत्तहि च विविदि रणं च तन्मासु

अनल - अनलल - अनललल

पञ्चयूतम्: पञ्चीयूतम्: उपम. प्रूलोदेह: अममय

प्रातः पञ्चमी कृतयुक्तोत्था देहः प्रूलोऽनन्तरम् ॥

पुनः प्रतीतिः पुनः प्रतीतिः पुनः प्रतीतिः पुनः प्रतीतिः पुनः प्रतीतिः

लिङ्गे गुणतमैः प्रापः प्रापैः कर्त्तव्यं सदा ॥ ४९॥

शान्तिप्रपत्रिका किशोरद्वय मंगलम्. २०२५।

नात्त्वैः पीठैः नात्त्वैः विमर्शिता (दोषात्मा) प्रमोदय

{ राजेन्द्र प्रसाद विशिष्ट विद्यार्थी विद्यालय में १॥
 श्री वल्लभ विद्यालय में प्रतिष्ठापित ॥

भाषाश्रुत १। विद्याम विद्यायाम् मन्मलिनित्वा

ਪ੍ਰਿਥ- ਮਾਦ- ਉਮਾਦਾਲਾਮਿ ਇਕਦੀਮ ਨਾਮ

(मोगजम्भ सुखादि कर्मिन्नाः कल्पवृक्षमिः)

हमने आनन्द मय वादा इच्छा की

शाली ७२५५ मान ५ मया मोदादि दशमि १०

५। ८। ९। १०। ११। १२। १३। १४। १५। १६। १७। १८। १९। २०। २१। २२। २३। २४। २५। २६। २७। २८। २९। ३०। ३१। ३२। ३३। ३४। ३५। ३६। ३७। ३८। ३९। ४०। ४१। ४२। ४३। ४४। ४५। ४६। ४७। ४८। ४९। ५०। ५१। ५२। ५३। ५४। ५५। ५६। ५७। ५८। ५९। ६०। ६१। ६२। ६३। ६४। ६५। ६६। ६७। ६८। ६९। ७०। ७१। ७२। ७३। ७४। ७५। ७६। ७७। ७८। ७९। ८०। ८१। ८२। ८३। ८४। ८५। ८६। ८७। ८८। ८९। ९०। ९१। ९२। ९३। ९४। ९५। ९६। ९७। ९८। ९९। १००।

पिप- मोद- पुमोद- आनन्द ॥

अन्वय-अतिदोषानाम् एवमदोषविवेकतः।

ह्यात्मानस्य लक्ष उद्देष्टव्यं पां ब्रह्म उपपद्यते ॥

मनादिप्रतिद्वयं दृष्टिपूर्वकं मनसि स्थितं । न प्रीतिः

वाकालकृति॥ तद्वै - प्रथ - लेश्य - निश्चय

2001/11 2-16 11 11/11 2/11, 11/11

अथः श्रीगणेशाय नमः ॥

अथः श्रीगणेशाय नमः ॥ पूर्वार्धे चत्वारिंशत् ॥ दोहा आता
३३६८ पालाणि बालीन मातलवर्ष ॥ पुर्वार्धे चत्वारिंशत् ॥ अथः

) मृगाद = ब्रह्मचर्य

अधतनी - लुङ

अभिनिष्टान् = विजडान्

आमिनिष्ठान = 1 व 2 समान
आमिनिष्ठानान्न नाम (मामादाम्य)

अमरन नीला 2 अंशने 2

$\frac{1}{2} \log 2 = \frac{1}{2}$

भा. २१
 ७७७ - भा. २१
 भा. २१ - भा. २१

उपग्रह = बलपद

उपनाट- विनीत स्वामीपति, भागवत

गुणित - अनादि

अनुपाय - आर्ष -

а - Бачи

9. कर्म - अनादिनादि.

$$\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$$

9/11/11

- (१३) एवम् लिल्लनम् अष्टौ लोकाभवन्ति ॥ यथातिथिः पदम् ।
 पदातिथिः वाक्यम् । (१) विलक्षणम् (२) पदलक्षणम् (३)
 विलक्षणम् (४) व्याख्यानलक्षणम् (५) विलक्षणम् (६) विलि-
 लक्षणम् (७) भाष्यलक्षणम् (८) वाच्यलक्षणम् (९) विरचितलक्षणम्
 (१०) उद्देशलक्षणम् (११) विषयलक्षणम् (१२) महावाक्यलक्षणम्
 (१३) अनुवचनलक्षणम् (१४) विलक्षणम् (१५) व्यक्तिलक्षणम् (१६)
 भाषिलक्षणम् (१७) उच्यलक्षणम् (१८) उपलक्षणम् (१९) विल-
 लक्षणम् (२०) गोलक्षणम् (२१) अभिधान-अभिधायलक्षणम् ।
 (२२) अनभिधानलक्षणम् (२३) धातुलक्षणम् (२४) भाषाव्योक्त्यर्थ-
 निधानलक्षणम् (२५) अव्ययलक्षणम् (२६) अभिधायलक्षणम्
 (२७) भाषलक्षणम् ॥ (२८) अनुवचनलक्षणम् (२९) भाषलक्षणम्
 (३०) शक्तिगुणः (३१) अनुवचनलक्षणम् (३२) व्याख्यान-
 लक्षणम् (३३) विलक्षणम् (३४) उच्यलक्षणम् ।
 उच्यगुण-कर्म-नामान विरोध लक्षणलक्षणम् (३५) आत्म-
 लक्षणम् (३६) विलक्षणम् (३७) मूलविलक्षणम्
 चामजन्ता मेवेदिष्टा दृष्टाजन्ता मेवेतुक्तिः ॥ (३८) कथादंवापि-
 नीष्टम् कर्मशास्त्रोपलक्षणम् (३९) शुभुभाष्यलक्षणम् (४०) धातुपन्न-
 भाषादोषविज्ञानं तत्त्वचामजन्ता धर्मिकाः (४१) शुभाश्रमभाषा-
 वाचिक-भाषादोषविज्ञानं तत्त्वचामजन्ता लक्षणम् (४२) विलक्षणम्
 भेदः (४३) पदमूलानामगुणाः (४४) विलक्षणम् (४५)
 आवलक्षणम् (४६) चाम-कर्म-भक्ति लक्षणम् पदभाष्य (४७)
 विलक्षणलक्षणम् (४८) नास्तिदोषलक्षणम् ॥ (४९) अभिधायलक्षणम्
 (५०) शिल्पलक्षणम् (५१) धातुलक्षणम् (५२) वेदलक्षणम् (५३)
 विलक्षणम् (५४) विलक्षणलक्षणम् (५५) आत्मलक्षणम् (५६)
 दिग्दर्श-अनुवच्य (५७) काल्य-कर्म-व्याख्यानलक्षणम् (५८)
 भाषाविलक्षणं नाना धातुलक्षणं विलक्षणलक्षणम् ॥
 पदार्थलक्षणं लक्षणं लोकाः ॥ वृद्धव्यवहारः । पदितजनलक्षणम् ।
 पदितजनलक्षणं लोकाः ॥ (५९) पद-पदनी मूलभाषा विलक्षणम् ॥
 ते विज्ञानलक्षणम् पदम् ॥ (६०) पुनर्विज्ञानलक्षणम् ॥ (६१) पुन-
 र्निज्ञानलक्षणम् विज्ञानलक्षणम् (६२) पदितजनलक्षणम् ॥
 (६३) पदलक्षणम् वाक्यम् भविलक्षणम् । (६४) निराश्रय वाक्यम् ।
 (६५) तत्त्वलक्षणं तत्त्वलक्षणम् अनुवच्यः (६६) लक्षणम् तदभावे व्यतिरेकः
 (६७) व्याख्यानलक्षणम् (६८) व्याख्यानलक्षणम् (६९) आदेशः (६९)
 आश्रय-उपलक्षणम् (६९) अनाश्रय-उपलक्षणम् ॥

82

फलानुसूतो यत्नोऽहो वा पापोऽपि च ॥ कर्म-कर्म-
 ज्ञानोऽहो वा पापोऽपि च ॥ फल-वापापोऽपि च ॥
 उद्देश्यविषयभावः ॥ (एकवन्तावलीवत् फलद्वयवत् ॥
 फलमेव पाप्मनः । अनुसूलवापापोऽपि च ॥
 समुपपादयमानं अधिम् आह्वयः ॥ उद्देश्यवि-
 शिष्टोऽपि यत्नोऽहो वा पापोऽपि च ॥ ज्ञानो-
 पात्तव्यः - फल + वापापोऽपि च ॥ (कर्म-कर्म-
 ज्ञानो-कर्म) क्रियासुधानुभावात् ॥

फले उपानं व्यापारि तत्तत्तु विरोधम् ॥
 क्रिया जगत्त्वम् कर्तृत्वम् ॥ प्रयोज्यत्वम् -
 प्रयोज्यत्वम् - प्रयोज्यत्वम् ॥ माधेय्यं व्यपनाति ॥
 कालक उत्तिपादितार्थं व्यतिष्ठति ॥ लब्धानि माधेय्यं -
 लब्धम् लब्धम् ॥ अर्थः ॥ उक्तं यद्यर्थः ॥
 लिङ्गम् लब्धम् - कर्तृत्वम् एतत्तत्तु विरोधम् ॥

(७) भुक्ति-मिष्टान्न-युक्तं पञ्चव्रतं तत्तथा।
 नायाय-दत्तं जलैः समीपस्थाः शास्त्रे निषेधिताः॥
 जाति-वर्ण-भेद-निवृत्ति-सर्वथा-कारकं तत्तद्वैतः
 वाच्यत्वम् उत्पद्यमानं धर्मत्वम्॥
 समाधि-वृत्ति-तद्विषय-सर्वथा-समाधिनाशकम्
 पञ्चव्रतम्॥ वृत्ति-सहस्रकम्-अज्ञातत्वम्
 लक्ष्यम् पक्षिकम्॥

नाताधि' तातव्यम् अतुं अतुं प्रवर्तते।
 शास्त्रादि तेन वक्ष्यः ॥ अतुं अतुं प्रवर्तते ॥
 विद्याकामः शिवं ज्ञेयम् ॥ कथम् ॥ अतुं अतुं प्रवर्तते ॥
 प्रकृतिजन्मबोधः प्रकृतिमूलोऽयम् ॥ अतुं अतुं प्रवर्तते ॥

श्रीगणेशाय नमः ।
 अथ स्वामीन गृह्यायाम् ज्येष्ठापत्यवूलग्रयोः ॥
 (अष्टमधर्म-द्वारे अनुष्ठानयोगोऽर्थः सिद्धिस्तुः
 भाष. १. १. २) पुनश्च जन्मगतद्विषट्तमभयोऽपि
 च वर्त्तते ॥ ४ यस्माद्वादशलक्षया म ॥ यदुद्देशेन
 भूते लक्षितं वा पुनरुक्तं तत्त्वं फलत्वम् ॥

४९

धातुभूतगणो गणदिवा कलिङ्गमुशासनम् ।
आगत-प्रत्ययादेशाः उपदेशाः प्रतीतिताः ॥

परेष्वेव गृहः सर्वं पूर्वैर्वा गृहाः मताः ॥
अतोऽपुनरित्थं विवर्तते ॥

अथैतत्प्रश्नः १६३ अधिकारादिः उपपद्यते ॥ शब्दनिर्वाहः ॥

शाल्वेण सर्वं शब्दानां प्रत्ययानाम् ॥ छात्राणां आयताः

वर्तमानाः प्रत्ययाः ॥ अत्र गौर्त्विजः १६३ ॥

लात्तो-लाङ्गुलं चतुर्दश विवर्तनी, गौः प्रत्ययः ॥

मिमेक्षामिदं द्विलेख्यम् ॥ लाभाय ॥ आह्वयः

गौः ॥ प्रतीतिवदार्थवोच्यते १६३ ॥ छात्राणां

निष्कारणोपपत्तिः पञ्चदशे दोऽप्येव वेद्यः ॥ छान्दोग्ये

यत्ना पल्लवान् भवति ।

यद्यपि तत्रातिशयं निमित्तमेव शब्दप्रतीति

अत्रानादिव सुप्तेष्वपि न तन्मूल्यमिति दहिमित् ॥

वायोऽप्युनां शान्त्यः शब्दत्वापत्तिरिति च ॥

यद्यपि दृष्टं भवेत्तदपि पुनरप्येव न वाच्यम् ॥

(१) वायोः शब्दत्वापत्तिः (२) अप्युनां-शब्दतन्मात्रपरमाप्युनाम्
वा शान्त्यवा शब्दत्वापत्तिः ॥

यथाऽपि वापुना एकमीयुषः प्रवर्धन्ते तथा शब्दद्वयाः

अप्यप्येव प्रवर्धन्ते ॥ किमिदं नामादिवैद्वद्वत्

लभ्यते प्रवर्धते ॥ उत्तरीपवादेन नामादिवैद्वद्वत्

विशेषेण अपवादः ॥ यद्येव नित्यं अध्यापितव्यम् । उभयथा

ऽपि लभ्यते प्रवर्धते ॥ अत्रानादिवैद्वद्वत् ॥

ईश्वरेच्छा ॥ (वादशोऽहनि पिता नाम कुर्यात् ॥ अत्रानादिवैद्वद्वत्

अप्यप्येव बोद्धव्यम् । इदम् पदम् अमुम् अर्थम् बोध्यम् ।

पदं पदार्थयोः वाच्यं-वाच्यं भावः ॥

इन्द्रियाणां विविधेष्वपि योग्यता यथा ।

अनादिर्द्वयः शब्दानां लम्बन्यो योग्यता तथा ॥ (मूल्ये शब्दविधिः

लभ्यते । पुनरपि । न हतत्वात् अत्रानादिवैद्वद्वत् ॥

प्रयोजनवत्, बद्धा ॥ अत्रानादिवैद्वद्वत् । बोधनिर्वाहः ।

अभिनिवेशः । निर्वचनः ॥ निपातानाम् चोत्तरत्वम् स्पष्ट-

त्वं व्यङ्ग्यता च ॥ अत्रानादिवैद्वद्वत्-योग्यता-अत्रानादिवैद्वद्वत् ॥

मूल्यमात्रम् । अत्रानादिवैद्वद्वत् ॥ अत्रानादिवैद्वद्वत् ॥

(१)

अन्तः कथा की वस्तुतः

(२)

उप-वस्तुतः के अनुपात उदात्त, अनुपात स्वीत

(३)

प्राप्यता धादन के लिये उदात्त.

(४)

उदात्त - अनुपात. स्वीत के अर्थात्

(पुत्र, मन्त्र, गान्धा, मन्त्रमन्त्र, धैवत निषाद-
देवा धातिनीधरिणा

(५)

दशास्त्रमी भातेवनाय शास्त्र के अनुपात.

एव उदात्त स्वीत में प्रकाशित

(६)

रसानुसूल. दन्तः

(७)

अथ अनुसूल एत-भाव, दन्त, एत.

(८)

आन्त्रिक - राजक - ताम्रमेदके दशास्त्रमी
प्राप्यता.

(९)

एव का शास्त्रपट्टमव

कुटुम्बपट्टमव

स्वीत पट्टमव.

(१०)

ललित कलाओं के अतिप्रयोग के अभाव में
अतिरिक्त मलका का आनी.

(११)

पशु पक्षी आदि का अभाव निरूपण नैतिक (पुत्रादि
में बोलना.

(१२)

स्त्रीसमा पशु पक्षी, वृक्ष, गेह आदि पर

(१३)

आदि के आदि में लाभगान का महत्व ॥

अनुवाक्यमनु क्वेन विधेयमुदीर्यते। उद्देश-विधेय.

पुनरुक्तिपदार्थो लक्ष्ये अतः। न केवल उक्तिः प्रयोज्य
न केवल उक्तिः ॥ उपाहारः लक्ष्येन शास्त्र -

पद-वर्धः।

यथा वनन मन्त्रिनेण नरो वार्धपिगच्छति।

तथा गुरुगतां विद्यां शुश्रूषुरपि गच्छति ॥

शिशुलक्ष्मणभाषा। वार्धक = (मृदु + उशीनसि भिगनी)

गन्धाट। वार्धक ॥ पाश्चिमी शास्त्री विदुषू पूर्व ॥

अन्तर्गति - बहिर्गति। उपरिगति। त्रिकुट - त्रिकुट

अन्तर्गति। त्रिकुट - लोकी। लोकीराजान ॥

क-प वर्गीपाश्च विचरिः आग्नेयैः शिवादिभिः अस्माकं
 नाप्यते ॥ पृथग्गणपाठ-पदपाठ। चक्षुःश्रवणं च ॥
 नचातिव्यक्तं नचाव्यक्तमेव वर्णान् उदीरयेत् । आधिकारः
 प्रतिपाद्यः तस्यानिर्देशार्थं दृष्टे योगे योगे उपातिष्ठते ॥
 पारभाषो पुनरेव देशस्थाली सर्वम् शास्त्रम् अभिज्वलयति ।
 सिंहावलोकितं चैव मन्त्रं पुनरेवैव गङ्गापुवाहवैव्यापि
 (१) यः मनुष्यः प्रेक्षापूर्वकरी लभ्यमानः कश्चिदर्थम् लभ्यते
 तद्वदे प्रार्थना । प्रार्थितः स प्रवक्ष्यात्, अथवा लभ्य आत्मः
 आत्मेभिर्वर्तिता । निर्वर्तिता फलावाप्तिः (भाष्यमहाभाष्य
 १.३.१०।१.४.३२
 (२) गायमानार्थस्य वाक्यस्य स्वल्पेणोपादानम् वाक्यस्या
 व्याहारः ॥ (३) दन्तस्य मूष्यन्त्यापत्तिः नतिः ।
 (४) तच्च अभिधानम् यन्माहैतत्तत्रैव अन्यत्र तु
 पञ्चालक्ष्यं भवत्येव । (५) अभिधानलक्षणाः वृत्तान्ति
 लक्षणाः अभिधानानामभिव्यक्तिः ॥ (६) अनववाशाः
 द्विविधयोः व्याख्याः भवन्ति । (७) नाशान्धविधिद्वयम् ।
 विशेषविधिरपवादः ॥ (८) अनादृतिः लक्षणा, आदृति-
 मन्तः लक्षितः ॥ (९) अनिर्दिष्टार्थाः उत्पद्यन्ते स्वार्थं भवन्ति ।
 (१०) न अनिर्दिष्टार्थाः शास्त्रपुत्राणि । प्रवृत्तिवदुत्पत्त्यं भवति ।
 कुक्कुटदृष्टि दुर्लभमिति । व्याकः इति ॥ (११) धातु-
 पुत्रगणोपादिवाक्यलिङ्गानुशासनम् । आगमपुत्रपा-
 दैशाः उपदेशाः प्रवृत्तिः ॥ (१२) प्रवृत्तिः । कश्चित्ता
 अभिहितः, उच्चाः, उदीरिताः ॥ (१३) लिङ्ग-लक्षणाः-
 येषाम् उच्यते ॥ (१४) उत्पद्यते शब्दः लभ्यमान-
 वदेव लब्धः ॥ (१५) व्याचक्षे मापि काश्चनमेवदूरे गच्छादि-
 बाले किमिदं विचिन्तयन् । विचारवान् प्राणिनिरेव दूरे
 स्थानं पुत्रानं मध्यवानमाह । स्त्रीयोः उत्पत्त्यम् भवितुम्
 (१६) विधापदं व्यतीयेन पुत्रं व्यतीयेन यत्र किमित्यपेक्षम् ।
 लक्ष्मिं सत् सुप्रियावदन्ति शेषस्ततो धातुत्वमवका
 व्याकरणात्पक्षेणैः पदलिङ्गे लक्ष्यनिर्णयभवति ।
 अर्थोत्तरं तत्त्वज्ञानं तत्त्वज्ञानार्थं परं धियः ॥
 शब्दोपनिश्चयः ॥
 धातुजम् धातुजान्तां लभ्योपनिश्चयमेव वा । वाक्यं व्यतिरीक्ष्य निर्विचलम् पश्यपापका
 स्मृतिवदवर्षणम् (१) वाक्यं लक्ष्यं काव्यम् (२) तदेतत्तदोपनिश्चयः शब्दोपनिश्चयः
 स गुणावनलंकृतीकादि (३) कटु कौष्यवत्क्षालनमविद्याव्याधिनाशनम्
 आह्लाद्यमुत्तमं काव्यमविवेकं गदापटम् ॥ विभावेनानुभावेनव्यक्तः
 लक्ष्मीरुपायः रसताम्रेति रत्नादिः स्यादेभावः लक्ष्मीरुपायः ॥
 नाशशास्त्रम् (तत्र शास्त्रपुत्रगणोपादिः स्वरितोपादिः (६०.६.३)
 गीतरोपनिश्चयः उदाहरणम् तः कृष्य-वात्सल्यमपान-
 केण अनुदान-स्वादिन कश्चित्त्वैवैः पाठ्यमुपपादयति
 रसो वा कश्चित्त्वैवैः पाठ्यमुपपादयति
 रसो वा कश्चित्त्वैवैः पाठ्यमुपपादयति

मन्त्रकथा - आचार्यकथा - नायककथा - शान्तिवाक्य ॥

(३५)

उत्तपते - विरपते - * गर्दिहोवाह ॥

(पातुषा)

देवने मे अनेव पातु - लक्ष्मणवर्ध ॥ ५८३ नका अरुम्व
पुषा ॥ तप। पुष, । विरपु, । आ-हन् । आ-परा
दानश्चानमाहयते । लक्ष्मणवर्ध । लक्ष्मणे । मलोमलमलमते ॥
क्रोधं विरपते । (२. ३. ४२) लक्ष्मणवर्ध = लक्ष्मणवर्ध -

कुलवर्धनम् ॥ लक्ष्मणवर्धे व्यावर्धनम् अर्थः ॥ लक्ष्मणः
पदविधिः ॥ (२. ३. ४२) पुषावर्धनम् लक्ष्मणवर्धनम् (लक्ष्मणः
पदविधिः २. १. १) (४. १. २२) लक्ष्मणवर्धनम् पुषावर्धनम् ॥

(५) लक्ष्मणः । लक्ष्मणवर्ध - तुल्यार्थः ॥ (२) लक्ष्मणः शक्तः - विरुद्ध -
वाक्यार्थानिधाने वा शक्तः लक्ष्मणवर्धितव्यः (३) अथवा लक्ष्मण-
पदाद्यपत्वात् लक्ष्मणः । लक्ष्मणवर्धनं पदानाम् लक्ष्मणवर्धनम्
विधिर्विहितव्यः ॥ लक्ष्मणवर्धनं अपेक्ष्य वा लक्ष्मणवर्धनम् । लक्ष्मणवर्धनम्
धीनिष्ठित्वम् + कृतकविवादेन च विहितव्यम् ॥ लक्ष्मणः
पदः शक्तः एतौ पदायाः । शक्तत्वम् च वाक्यार्थानिधाने -
पदत्वम् ॥

अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (४-१-३-१४) (१-३-४५)
अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)
अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)

लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)
लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)
लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)

लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)
लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)
लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)

लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)
लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)
लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)

लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)
लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)
लक्ष्मणवर्धनम् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् (१-३-४५)

आदिगण।

(३०)

(१) मू- सन्तापाम (भा. ५. सेट) उदात्त। (२) अथ अन्तिशेखवर्गायान्ताः अन्तर्गते पादितः ॥ (३) एष
 दृष्टौ भा. आ. सेट- अनुदात्तः (४) अन्तिशेखवर्गायान्ताः अन्तर्गते पादितः ॥ (५) गान्धर्व्यतिष्ठ
 लिख्योद्योतः (भा. आ. सेट) रज्जुदेना, पानिकीदृष्टौ, एकातामे स्थिपिरोनु,
 (५) वायु-लोडने (भा. आ. सेट) दुःखदेना, पीजदेना, तंगमना, सिताना, चिदाना, ॥ संयथः
 परामित्रवत् ॥ अनुदात्तः पातु सगुहः। एकाच उपदेशः अनुदात्तः ७.२.१० पा.)
 ये पुनरुपदेशः अनुदात्तः १ ये तथा गये पठन्ते, तावद्विस्मयार्थः अनिट्-
 कारिकासु उक्तिरन्ताः उदात्तः ॥

अनिट् (वर्तते) प्रवर्तते दृष्टता मिमांसे सेटः उदात्तः तादृशः।
 अदन्त मृदन्त मृताम् अन्तः दृष्टः दृष्टौ धिनी डि वेषे अथ शीडः शिजोवधि ॥ १॥
 गणस्थ मृदन्त मृताम् अन्तः दृष्टः दृष्टौ धिनी डि वेषे अथ शीडः शिजोवधि ॥ १॥
 दृष्टिचरान्ताः निपुणं समुच्चिताः ततो हलन्तामादि हानिर्वापत ॥ २॥
 शब्देषु सन्तापानिडे इत्येत एतिश्च सन्तु वक्षिः एतादृशी ।
 वीमल्य भान्त एव मेवुने योम सन्तु वीमल्यो लामिरेवने तरे ॥ ३॥
 यामिर्धमन्ते एवनिडे इत्येत एतिश्च पश्च १ पानि पठन्ते मनिः ॥
 नानिश्चतुर्थी एनिरेव पश्चमो मनिश्च पश्चः एतिश्च चानिनाम ॥ ४॥
 दिदिदृष्टिर्मदतिरोदती वहिनीहिल्लुष्यो द्यतिस्तथा लिहिः ।
 हेमऽनिश्चादिहल्लुष्यो यथाः मनेषु हन्ताः प्रविभज्य वीरितिताः ॥ ५॥
 दिशिं दृष्टिं दंशिपये मशिं लक्षिं दिशिं लक्षिं दृष्टिप्रष्टमं विविदि।
 लिशिं च शान्तानानिटः पुलगाः पठन्ति पाठेषु दृष्टौ व नेतरान् ॥ ६॥
 रूपिः स्यादि दृष्टि-वन्ति स्यायः दृष्टि-दृष्टी दृष्टाविलुष्यति विधिः।
 हेमनुधान्ता दृष्टयेनिहो मता सतः पां लिप्पतिरेव नेतरे ॥ ७॥
 शिभिं लिभिं वृष्यति वृष्यती लिभिं लिभिं लिभिं वृष्यति वृष्यती लिभिं
 इमान् दृष्टोपदिष्ट-वन्ति लिभिं मनेषु हान्तान् वृष्यति वृष्यती वृष्यती
 तापि लिभिं चादि मथो वधिं लिभिं लिभिं लिभिं वृष्यति वृष्यती वृष्यती
 लोपनीनेन शपिं वृषिं लिभिं वृष्यति वृष्यती वृष्यती वृष्यती वृष्यती वृष्यती
 अदिं ददिं वृष्यति वृष्यति वृष्यति वृष्यती वृष्यती वृष्यती वृष्यती वृष्यती
 वृष्यति वृष्यति वृष्यति वृष्यती वृष्यती वृष्यती वृष्यती वृष्यती वृष्यती
 पदिं वदिं विनिदिनि लिभिं वृष्यती म निजिं विनिदिनि लिभिं वृष्यती म निजिं
 वृष्यति वृष्यति वृष्यति वृष्यती वृष्यती वृष्यती वृष्यती वृष्यती वृष्यती
 (६) नाथु- (७) नाथु पोचोपतापश्च योशीः ७ ॥ गान्धर्व्यतिष्ठ, (१४)
 एषधि, दृष्टौ, आशीः (मलानादना) ॥ (अन्तिशेखवर्गायान्ताः) परामित्रवत् -
 धात्वर्थेनोप- एतद्वा दृष्टि-वत्त्वम्- उदात्तम्
 धातोर्धन्तरे वन्ते धात्वर्थेनोप- एतद्वा दृष्टि-वत्त्वम्- उदात्तम्
 गान्धर्व्यतिष्ठ... (आत्मपादनं तत्त्वमन्त्र- उदात्तम्) (प्रज्जलपानम्)
 लक्ष्मीकाण्डः ॥ (८) एष- धात्वर्थ- पठन्तः, एवम्, देना ॥ (९)
 लक्ष्मीकाण्डः ॥ आपुष्यम्, उदात्तम्, उदात्तम्, उदात्तम्, उदात्तम्
 लक्ष्मीकाण्डः ॥ उदात्तम्, उदात्तम्, उदात्तम्, उदात्तम्, उदात्तम्

पुनः पुनः पुनः

अदशमः - अष्टमः अष्टमः अष्टमः

३६

इति कर्त्तव्यं वदन्ति शार्ङ्गः । (चं ब्रह्म शास्त्रः न शब्दार्थः) न च

पञ्चाशत्वाची २१३ ॥ गन्धनम् - जूजम् पात्यदोषाविवर्तनम्

उपपन्नम् = पाणिमुह्यम् ॥ त्रिभिन्दा गान्धुष्यत्वे । त्रिधया

पाण्यम् । त्रिधया - क्षमा । अष्टि वन्ति निष्ठा वन्ति ॥ (वा. ३.२.

१०२) ॥ अपरिस्पन्दनं लाप्यो वात्सर्ग्यः भावः ॥ (सर्पिस्पन्दन-

लाप्यनं लाप्योऽपि वात्सर्ग्यः कर्म) ॥ २.३.२२ ॥ पवित्रः पूतः ।

पवित्रा/पूतः । लिखित्वा । लिखित्वा । लिखित्वा । देवदत्त ३

अन्वयः ॥ (१) अथामो दास्यमभ्युता वस्य इति उच्यते कर्त्ता शब्दः ।

अथामः जानाणाम् निवृत्तः, दास्यम् स्वस्य दास्यता, दत्तता ।

अभ्युता वस्य = कण्ठस्य लक्ष्यता । उच्यते कर्त्ता शब्दः । अन्वयस्यो

भावेन मुक्तावस्येति नीतिः कर्त्ता शब्दः । अन्वयस्यो जानाणाम् निवृत्तः

भावेन स्वस्य मुदुता विनाशता । उहता वस्य महता कण्ठस्य इति नीतिः

कर्त्ता शब्दः ॥ कं (अनुदत्त) (कं) (लीट) ॥ पञ्चोपान्तानुदाच कर्त्ता-

नाम् पञ्चस्वप्नेन भूयते स एव भूतिस्वप्ने वषट्/वौषट्/

मुञ्चिष्यामीति नाम्ना वात्सर्ग्यो निर्मादि होषः । शतपथ-

श्रुति - वात्सर्ग्यम् । वन्ति = अनुदत्तः । असहायता

(एक-शब्दः ॥ समासविधायकम् पूजम् । एकविंशति निमित्तविशेषम् ॥

उच्यते (लक्ष्मीवाचा) कर्त्ता (वदन्ति वदन्ति वात्सर्ग्यम्) कृष्णम्

पीठम् । चित्रगुः शब्दशालगुः ॥ राप्-राप्-चाप् । जीम्, जीम्-जीम्

व्यक्ति- (लिङ्ग) वन्ति (लक्ष्मी) (व्यक्तिवचने- लिङ्ग-लक्ष्मी) इत्यम्

२ मन्त्रम् ॥ पुनर्वत = पुनर्वतम् ॥ (पञ्चमः - वृत्ता-लोका

व्यवहारः ॥ वृत्ता प्रामाण्यम् = लौकिकव्यवहारप्रामाण्यम्

व्यवहारः ॥ लिङ्गम् अशेषम् लोकाव्यवहारप्रामाण्यम् ॥ सम्पन्नाः धवा

सम्पन्ना व्रीहयः ॥ एकः शिष्यते - अपरे निवृत्तः । एषादीनाम्

विधः यदुद्घातं तत्तद्विधम् (२.२.७२ वाचिक) । पूज्यं वाच्यं पूज्यं वाच्यं

ते पूज्यम् ॥ अष्टाध्यायी, पाणिनीय, उपादिपूज, गणपाठ, लिङ्ग-गणपाठ ।

अपरिस्पन्दनं लाप्यनं लाप्यो वात्सर्ग्यः भावः । सर्पिस्पन्दनं लाप्यनं लाप्यं

वात्सर्ग्यः कर्म ॥ विङ्-प्रामाण्यप्रामाण्यम् ॥ २.३.४४ ॥

ननु वदन्ति वदन्ति भावः

अन्वयकोटि दीपिकाभिर्गन्धनं स्वलाते कृत्वा

एवं स्वर्गः प्रसीतानाम् प्रवन्त्योः स्फुटा इति । (२.५.२.)

संहितकपदे नित्या नित्याद्यानूय सगीयोः । नित्या समासे वाच्येन स निवक्ष्यते

अंश दिक्षु १ अंश दिक्षु - अंश दिक्षु । अंश दिक्षु ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

स्तिवन्ताः धातुत्वं न जहाति । सर्वजन्तुषु च ।
 सत्त्वं निविशते ऽपि पद्मज्जातिषु दृश्यते । आपो यश्चात्रियजश्च सो ऽसत्त्वं लुप्यति गीष्वा ।
 उपैत्यन्यज्जहात्पान्यम् दृष्ट्वा उवाचान्ते त्वपि । वाचकः सर्वलिङ्गानां उवाच न्योऽप्युप ।
 पर्यवशङ्कानां गुरुलाघवचर्चो नाद्रियते । (१०४) वर्णाश्रम अस्ति दिग्गत्वं च
 बोधनाय लोचनं कृतम् ॥ (१०५) यत्रैव प्राथम्यं प्राप्ते आनुगाधिक्यम्

प्राप्तजानते तत्रैव तद् अपठ्यमानमपि भवति ।
 (१०५) तैलादृक्ष जलादृक्ष रक्ष मां श्लेष बन्धनादा आकम्पः पाहस्तेभ्य एवं वदति न ।
 (१०६) अभिधानलभेया हि कृत्वाऽतिरहसात् भवन्ति (१०७) उद्देश्यमनुद्दिश्य न
 विमुक्तं पुदीपेत् ॥ (१०८) तुल्या हि लोहितं (लम्पिः)

(१०९) इति तेन उक्तिवितेन महता वा पुनः पुनश्च तेन आचार्येणाश्रममिषाया -
 लक्ष्यते ॥ (११०) मन्त्रमिश्रशब्दो हि अन्तरंगादिपदान्तरान्तरनिधिः
 नियतमेव लक्ष्यमित्युपस्थापयति ॥ (१११) चण्डिका हि नाम
 निवस्यते भावान् पुनः पुनश्चाप्यसि, दिव्यर-निकट-सम्पत्तिजनितम्
 सन्नायमपनयति, अपायेति, इत्येतेति, अप्रसूयति, निवारयति
 गमयति, यापयति ॥ स्त्रियेऽन्त्यात्म - सुखात्त्यात्म ।

नान्तरंगानाम् (स्वप्न) व्यञ्जनस्यान्त्यात्म भवति । (११२)
 वेद्याम् अन्तेषु दृष्ट्याते । धातु-प्रातिपदिक-निपात-पुलाहा-
 द्रव्य-पुलकादेशाभावात् ॥ (११३) लक्ष्मी ऽपि इहो विद्या
 भाव्यते भवति ॥ (११४) विशेषयानां न्याजात् १. २. ३२
 आविष्टलिङ्गजानतिर्देहलिङ्गमुपादाय पुनर्नित्यं इत्यपि उच्यते

आविनाशादन्तर्लिङ्गं जहाति । यथ-उदीप-आविष्टलिङ्गं हि
 आविष्टं लिङ्गं यथा साऽऽविष्टलिङ्गं नियतलिङ्गं इत्यर्थः ।
 सर्वत्र सर्वलिङ्गं नाम सर्वभावेऽपि केनचित्च्छेदेन विनिर्लिङ्गं
 प्रत्यासृते इति शब्दविशेषोपधया आविष्टलिङ्गत्वमुच्यते ।
 उत्पत्तिरुच्यते - आविनाशात् जाते उत्पत्तिविनाशात् -
 कोऽत्र शब्द-व्यवहारात् जाते उत्पत्तिविनाशात् इत्येव
 न आसत्ताम् यावत् शब्दो व्यवहारात् जावती जाते ।
 नियतलिङ्गत्वम् ॥

अश्रममधीना वीथि/रथम् ॥ ननु लोकात्प्रेने पौत्राश्रमम्
 अश्रित उपाश्रममन्त्र पर्याप्तं तन्निर्वाणम् ॥ शतपथब्राह्मण
 के टीकात् टीकाभिन (६३४ अ-७) अथ तत्र (४४ अ-७)
 वापुक्तिः ॥ वाचकः - एतन्मन्त्राणां विवृतिः । वाचोपुक्तिः ।
 वाग् योऽप्यवि- (वैदिकी-अभारवा) (मन्त्रा-इष्टाशक्तिः)

पश्यन्ती - शान्तेशक्तिः ॥
 (शान्त-इष्टा-विद्या) (पश्यन्ती-मन्त्रा-वैदिकी)
 शान्तजन्मा भवेद्विद्या इष्टा जन्मा भवेत्कृतिः ॥ मन्त्र-शास्त्रात्मिका
 मन्त्रः । लोभितः अनित्यः वाऽऽत्मवीर्यवृत्तिः ॥
 मन्त्रनिदानं स्मृताया निवृत्तः निवृत्तः शब्दो बुद्धयति
 (लघुमन्त्रा - शान्तमन्त्रा, विवृताः पुनः इष्टया जातेन उपलब्धेन
 योगे एव मूलप्राप्त्य-पवनोत्पत्तिः ॥ पश्यन्-विद्या
 लोकात्प्रेने

(22)

चक्रवर्तुला दृष्ट्या, निचोला कर्मपात्रः।

यस्य यथा बहुगीति शेषस्तत्पठयः स्मृतः।

वृक्ष- शाखा तत्पुत्रः श्वेताश्वः कर्मपापः।

सुन्दरवत्सो बहुव्रीहि कुन्तु चण्डिकाकहा॥

परावाडः मूलचक्रा परपत्नी नाभिकंदियता।

हृदिस्थो भूषणो ज्ञेया वैवरी कण्ठ देवागा ॥

वैवर्षा हि कृत्तेनादः पश्यवणगोचरः।

मध्यमया वृत्तौवाहः स्फोटव्यञ्जक उच्यते ॥ (पञ्चमल्लभमञ्जुषा)

(टी) नाम ज्ञ-उत्पद्यमानि नृदिः॥ (टी) शक्तिनाम पदानामर्थे

मुद्रावृत्तिः (२१) चतुष्टयी शङ्खानां पञ्चिका, जोतिशङ्खः गुणशङ्खः

विषा शब्दाः, महद्वा शब्दश्चेति ।

(१२)

चंद्राः पुनर्जः शिशवः क्षपाताः (बले यथाग्नी मुगापत् पतन्ति।

४ तथैव सर्वे युगपत् पदार्थाः परस्परहेनाचयिनो भवन्ति ।

(१२) वाक्यान्वयो महावाक्यम् (१३) वक्तुं शक्यं तत्पर्यम् ॥

(६) अर्थात् प्रकृत्या लिङ्गाद् औचित्याद् देहावालतः।

शब्दार्थं च विनिश्चयते न ह्यप्रादेव केवलात्

(२४) सुवर्णपुष्पां पृथिवीं चिन्वन्ति पुरुषा एवम् ।

द्विष्टं कृतविषयं यथा जानाति लेखितम् ॥

(१५) प्रति: क्षमा दया शौचं दाह्यं वागनिष्ठम् ।

मित्राणाञ्जनमिदं हः सहेताः समिधः हिंयः ॥

139

गताऽक्षरकः ॥ (४६) लं हितं न पदेनित्वा नित्वा चानुपलब्धि

नित्यासमाप्ते वाक्येन सा विवक्षानपेक्षते ॥ २७ ॥ पञ्च, अर्धशत

उदीप्र ॥ (१८) गूढः शिष्यान् पदमाह मायं ह माहश्च द अह माहायादि ह

एतेन कल्पेन ह्यभायं पुष्टं उत्पाप्नोति पुनरेव सर्वं

(२४) इहान्वयमेवैवैवैवै व्याख्याते मद्यानापुलं लिखितेदिनिन्ना

पश्चित्त मन्त्रे । प्रलुनाथा (२००) कल्ले-मेकिपायुक्त-प्रयोग (आसुप्रदेव) ।

अकर्मिकः कर्मधून्ः कर्मदुन्दुहि रमेकः॥ जयन्ता॥ तत्त्वत्किं यथैव च तत्

٢٠٩

(9) प्रत्येक वर्ष के अंत में एक बार छात्रों को परीक्षा देनी होगी। (१०३) शालाग्राम का उपयोग

प्रज्ञा-नवनवामेव ध्यायामा (१०३) एवं ह्योदनं

मुद्रा आचार्य वचन पापप्रति ह्यपि ह द्येन योति, उद्याध्याय

अथातो हि रुद्रया कौशलमावहति । व्यञ्जयत
केन । रुद्रया नृपया नृप्या । नृपया

अच्छे पाठ वही भू नयेत । आपदा नयेहा वन्या । धातुसिद्धि -

विवेचिका: 1. विष्णु वदामहे मूला-कलप्राना-माव-

व्यंजनी ।

दद्युवदभवति। विष्णो वन्देन। धीतः। कुर्वन्निवन्नात्वात्।
विष्णो वन्देन मायो। निम्बेन। पात्वये भूवः। सप्तम्ये

अथ हि स्ये दन साधन साध्याः ~~साध्याः~~ साध्याः साध्याः साध्याः साध्याः
साध्याः साध्याः साध्याः साध्याः साध्याः साध्याः साध्याः साध्याः साध्याः साध्याः

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

Digitized by Arya Samaj Foundation, Chennai and Bangalore

(६७) पदच्छेदः पदार्थानि विगुह्य वाक्यमोजनम् । अतो योऽथ स पदार्थानि व्याख्यानं पञ्चलभम् ।
 (६८) कीदृश- क्रियत- कथयत- किं विरहित- किं लभ्य ॥ (६९) मुखं कथलीव
 ३५ (३५५) मुखं मुखमेव (अनन्तरम्) । मुखमेव बभलम् (रूपम्) । कथलीवमिति उभय
 मुखमनुपावति (प्रतिभास्यते) । इदं कथलम् न मुखम् । अपहृतिः । अग्रे मुखं कथलं
 मने (छिद्यते) । जले बभलम् (जले तत्र मुखम् दृष्टम्) मुखं कथलादति (न्यते)
 अतिरेकः । (७०) प्राक्किमुद्वेगः कपोपमानकोशाभ्यामिदं व्यवहृतम् ।
 अत्र कथलं कथलं विवर्तेत्येति तन्निष्पत्ता निरुपदस्य वृद्धाः ॥

आवापेद्वार - अन्वय - वातिरेक -

(१) व्याकरणम् (२) उपमानम् (३) दोषः । (४) आपृच्छावयवम् । (५) व्यवहाराः । (६) वाक्यशेषः । (७) विवृतिः । (८) चित्तपदज्ञानिच्छा ॥ (९) उद्योजनमनुद्दिष्टं न मन्दोऽपि पवर्तते ॥ (१०) भुगवन्मन्त्ररूपं विषय-उद्योजकाधिकार-व्यवस्थाः ॥ (११) प्रतिज्ञा-हेतूदाहृत्योपनय निगमनानि पञ्चावधव्याः ॥

(७४) विषयो विशयश्चैव पूर्वपक्षस्तथोक्तम् । सङ्ग विज्ञेति पञ्चाङ्गे शान्तिऽधिकृत्यं विदुः ।

(७५) शास्त्रेऽप्यामे तत्रापि न्यायः कुरुतया विधा। शास्त्रादिविषये चात्र तत्तत्तन्मति (रस्यत्वा)

७६) उपर्युक्तोक्तं ह (अभातेऽपूर्वताप्लम्। अर्थनादोपपत्तीच लिङ्गं तात्पर्यनिर्णये ॥

अनुसूची 2 agreement अन्तर्गत Difference ॥ (७) उद्देश्य ॥ ७.२५-

परीक्षा ॥ (७८) पुत्पक्षमेकं च वक्राः कणादसुगते पुनः। अनुमानश्च तच्चुपि स्तोत्राः शङ्क्यते औषे

पराक्षा ॥ (७८) उपर्युक्त कथन का अर्थ है कि जो व्यक्ति अपने अंतर्गत स्वभाव को जान सके, उसे ही पराक्षा कहेंगे। अर्थात् पराक्षा वह व्यक्ति है जो अपने अंतर्गत स्वभाव को जान सके। अर्थात् पराक्षा वह व्यक्ति है जो अपने अंतर्गत स्वभाव को जान सके।

अभावः पञ्चांगे तानि भाषाः वेदगन्तिमस्तथा । जगत्वं तिसृषु पुच्छानि तानि =
पौर्णमासा जगुः ॥ (सुरेश्वरार्चि इतं मानसो ह्यहं वास्तविकं द्वितीयो ह्यहं =

(७१) न हि वस्तुमोक्षेण प्रतिशामोक्षेण वस्तुनिहिः । लक्षण-एवमोक्षाभावात् वस्तु-
निहिः । (२५) येन त्वं येन न विहृद्येते तेन ह मेव सांख्य-योग स्थितोऽस्मि ।

विधि-२। (२०) देवत्वेष्वेन न विहच्येत तेन ह देव सोऽप्य-योग मित्वा। सोऽप्य-

॥ शब्दम् ॥ (८६) स्थानेन प्रोक्ता वाच्य विधिनिषेध एवम् । अतिदेशोऽपि प्रकाशश्च
व्यतिथिः प्रकृत्यभावात् ॥ (८७) धनोऽपि धितेन लाजना लाजुल - ककुद - पुष्ट

विष्णोर्भातं उत्पद्यते ॥ १३ ॥ अथवा उत्पद्यते ॥ १३ ॥

शक इत्युच्यते ॥ आहूतिः पदार्थः, उच्यते च पदार्थः ॥ (२३)

संज्ञा - जीवावा - जन्म - पुनर्जन्म - अवस्था - जीवन्मुक्त - काल - समाप्त - तद्विषय - विदितम् ।

निजन्त- पूर्वहृन्त- क्वादि- उत्तरहृन्त- वेदिप्रत्ययक्रिया- च्वाप्रवाय-

लिङ्गानुशासन ॥ (२३) ^(a) उपोसमिच्छतां तां शीघ्रं कालमादितः ॥ वासुदेव

(6) विद्या-काव्य-लज्जामहात्म्य-पथत यथा।

उ-कृष्टा सुविष्णु सप्तै लया लक्ष्मि पश्य म ॥ (उद्देश-चण्डिका. १-३४)

(२०) सृष्टिश्च अतिमर्मिश्च वंशा मन्वन्तराणि च वंशानुनीतिश्चैव पुराणं पञ्चम लक्षणम् ॥

(2x) एदके दो संयोजकिय प्रभावादि विवेचन मे ।

प्रायः बोधोत्पत्तिं व्याख्यायन्वप्यन्ये ॥

पदाथे बोधि क्षितिपथे व्याख्यायकवैयर्थ्ये केन ॥
 चरधुतादकृतज्ञानप्राप्तिवोपायः ॥ (५) श्रेष्ठादानवैयर्थ्ये अन्यद्वोपायः

॥ १० ॥ तदा तत्र ॥

॥ २६ ॥ दण्डवत्प्रणम्य विप्रैर्दोऽन्वय उच्यते ।

(२६) दण्डवत् विष्णुवन्दनं पूज्यं तदनुत्तरम् ।
अथ विशेषणं पूर्वं विशेष्यं तदनुत्तरम् ।

[illegible]

(26) धर्म-विधास्तावन्धर्मो ध्यास्ततः पत्नः।

(24) किमोक्तं पुरस्वृत्तं तृतीयादि निद्रायेत।

किं मासि पृथु (स्वल्प) तस्य मासः
त्यज्य बन्धनं तस्मिन्त्यज्यं कृत्वा न्तं रश्मि विपूषयताम्।

२३) श्री-जमुल-लाय पत्रपत्र पूरव दस्तावेज नवत।
पत्रपत्र पुनः पञ्च पत्रपत्र पत्रपत्र ॥ ३६

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

आवादाक विरुद्ध
अन्वय प्रमाण

स्वावपेजनिवापायः

अंममावकुत

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(v) अकर्मक = फलव्यापार्यो (कर्म) इति वाक्ये (क) इति वाक्ये

(२४) अथानुसङ्गं व्याख्यातम् ॥ (३) अष्टकालः ।
 यद्यप्यं सद्दृष्टिः ॥ (४) अष्टतत्पूराः पाणिनीयाः । (५) अष्ट (definite)
 पाणिनामानां व्याख्यानं वाचकाः भवन्ति य एते लोच्याशङ्काः पाणिनाशङ्काश्च
 म.भा. १. १. ७४ (६) अष्टमै = अष्टतत्पाटविशेष अष्टमै त्वी लोटऽश्रम ।
 वरिणां वाहुः पूर्वमेवे ॥ महर्षेण भाष्य आलोकितं अने । (७) अष्टकालध्यानाय -
 पद्धतिः प्रामाणिकः प्रामाणिकः प्रामाणिकः प्रामाणिकः प्रामाणिकः प्रामाणिकः

[illegible]

चास्य स्वर्गं लोके महीपते ॥ मातृका -
वर्षायाः प्रथमः । स वर्षासेव्यतः ॥ (२) अतिदेशः अन्तर्गवर्णीतायाः कृत्वायाः
अन्तर्गवर्णीतः । अन्तर्गवर्णीतः प्राश्नरतिदेशः स उच्यते ॥ (३) प्रत्यक्षवर्णी - परोक्षवर्णी
अतिप्रोक्षवर्णीः (१०) सिद्धावलोभितं नैव प्रपूज्यते नैव न । गङ्गा प्रवहन्त्यापि अति-
गम्भीरलोभितायाः ॥ (११) अनाकृतिः संता, आकृतिमन्तः संतामः ॥ (१२) अनिर्दिष्टा-
नीतिः ॥ (१३) नातिवर्णीतं न -

[illegible]

अनुशासनम् = अनुशिष्यते - शिष्यते - अनुशासते अनेन दत्तं अनु-
शासनम् ॥ (२१) अन्वादेशः = एवमेवाभिधेयस्य पूर्व शब्देन - उक्ति-
पादितस्य द्वितीयं उक्तिपादनम् अन्वादेशः ॥ (२२) शङ्खजालादीनां
यो गौतमिषसुश्रुते । तत्र पञ्चशान्तिरिति विरिहार्थे निवेदिताम् ॥ तत्रैवैव
हि-अपञ्चवाक्यं वाच्येव उच्यते ॥ (२३) फलप्राप्तौ कृत्यान् विधाया-
ज्याहिरण्यम् ॥ (२४) अभिधानं पुनः कृत्यान् विधाया- ॥ (२५) अभिधानं
वर्णनं च नानाभिधानम् ॥ (२६) अर्थान् विधाया- ॥ (२७) अर्थम्
कृत्यान् विधाया- ॥ (२८) शङ्खजालादीनां दत्तं शङ्खजालादीनां ॥ (२९)
मन्त्रिणां दत्तं पादपान् अभिधानं उच्यते ॥ (३०) अभिधानं च द्वितीय-
पक्षीभवति न मन्त्रिणां ३. २. ४२ ॥ (३१) पूर्वपक्षे च पादपान् स्वर्गीयम् ॥
मन्त्रिणां दत्तं पादपान् अभिधानं उच्यते ॥ (३२) लि. ३. ३.

(३४) उपाधेऽव्युत्पन्नानि जातिरूपानि १.१.६१ म. ५१- (३२) लिङ्ग-
 अविद्यमान लोकादुत्पन्नानि लिङ्गानि म. ५१. २.१.३६ ॥ (३३) अर्थ-
 अविद्यमान लोकादुत्पन्नानि लिङ्गानि - अर्थं वाचनीयम् - भाषा. ५.१.५२ ॥
 (३५) विश्वज्ञानादविद्यमानास्ती म. ५१. १.१० ई ॥ (३६) वादेऽव्युत्पन्नानि
 म. ५१. २.१.१. ॥ (३७) आकृतिः = जातिः चत्वारि तद्-
 भिन्नेष्वभिन्नं द्विन्नेष्वभिन्नं त्रयान्मभूतं च १०८ ॥ तेषां १०८ आकृतिनाम्
 १०८ म. ५१. १. १. १०८ ॥ (३८) आद्येऽव्युत्पन्नानि त्रिभिर्गमनं गान्धारी
 वायुनिर्गमनं तेन च उन्मते चत्वारि ॥ उन्मते. म. ५१. २.१ ॥ (३९) भाव
 उपाधम् आख्यातम् - अन्वयुत्पन्नानि नामानि ॥ विभावान्तरम् आख्यातम् ॥
 प्रत्यय-येनाभिदधतते चत्वारि, तद् आख्यातम् येन भावम् अभिरुपाति ॥ अ-
 कृताभिहितो भावो दुर्व्यवस्थाति ॥ (अन्वयकृतः भावः)

प्रतिपुढं प्रतिनिधत्वा अस्मिन्नेष्टे एतिप्रपदः अन्तर्गामी जीवाका
 ए हि-प्रतिदेहं निधत्ते वतीते तद्भावात् ॥ उत्तमपुढं वाच्योक्तं ॥
 (प्रत्युत्ता) अहंकारमनाद्यैर्वं यदाजाताः प्रतीयते वि पायतः
 ए उत्तमपुढं विषयः ॥ एविभागो जागृदवस्था
 प्रविभज्यमानात्मानं एषा भावात् एषा विधानः।

हवेऽवतः हवेभयः त्वमे भोक्तो ज्वलते ॥

आविर्भाव-स्थिति-तिरोभाव-उत्पत्ति-स्थिति-फलम् ॥

पुनः पुंस्त्वम्। हवेभावेषु सद्ब्रह्म लामान्यमवगतम्।

भभावस्यापि बुद्ध्यालोपनिब्रह्मणः महाकल्पपाटनपापुनयोगात्
 प्रारब्धविभवमानवान्मा लता। धातुमिरापि लाधनाधीनलब्ध-
 जन्मसु विद्यावाचिषु हवेवेता यद्येवाधुपगृहीतनामात्वा लवेवा-
 मिष्येत्त्वम् आपद्यते।

त्रययोऽपि पदार्थानां नास्ते यान्ति दृष्टव्यम् ॥

लक्षणेन तु विद्वानामृतं प्राप्तिमिव विप्रश्चितः ॥

अपिहृष्टम्-विषय-हवेभय-पूर्वपरत्वं, वि पूर्वपद-विद्वान्ता
 निधीयात्मन पञ्चाङ्गः।

विषयोविशयश्चैव पूर्वपक्षस्तथोक्तम्।

निधीयन्ते विद्वान्ताः शास्त्रेऽपि कल्पे कृतम् ॥

सुहृदुत्तमः शास्त्रार्थेऽपि नम्।

देवेषु मेव शास्त्रार्थो मनुष्येषु नुष्टम्।

दृष्टम्, दृष्टम् भवत्येतद् तातं शास्त्रे प्रवर्तकम् ॥

भूतिस्त्वती च विप्रार्थो ननुवी देवनिमित्ते।

कायास्त्रैकपाटीनां ह्यभ्यासः प्रवर्तितः ॥

अन्तमपरोक्षः भाव-विद्व-मुक्तान्वय-पुष्टरोपित-कर्मिन्।

अन्वयः यत् जन्ते कर्तव्यम् ॥ देह-यन्त्रमिदम्। लक्षणात्।

शरीरपात्रम् ॥ अस्याः कर्तव्यद्वारा निजमवकाशम्।

आदन्तजननात् शिशुत्वम्। पञ्चवयस्यं कौमारम्। दशवयस्यं बालम्।

आपञ्चदशाब्दात् केशवत्वम्। सोडशाब्दात् यौवनम्।

अष्टवयस्यं पटं वृद्धत्वम् ॥ अवीक्षणमानम् } निषेध-मुखेन प्रवर्तितं
 यौवनवयस्यमानम् }

अस्य - गुणेषु दोषा विवक्ष्यन्ते पदवीगुणेषु दोषा दोषः।

हात् प्रियेनाहि। गामानय। आश्रितो-अहंकारस्य भावस्था।

भाविनोति च शास्त्रार्थे आश्रितोऽप्यप्यत्वात्।

त्वय्यन्तरेऽपि च त्वं आश्रितोऽपि च।

अभिधोगे गुह्यपदेशः । अर्थः स्फुटति । प्रतीतपदार्थेन यो हि-
लोकं विरोधन-विरोधभावो भवति । व्यञ्जयम् अर्थभावमेव

प्रतीतपदार्थे को बोधे एवमिति च ॥ कल्पनेष्टा अपि मानसीमि ।

सुप्रभाभिश्च वाचिनीभिश्चैवामिवाप्यन्ते एव । शान्तिप्रधाने भावका
अकारणं क्षणिकान्तम् । काय-पदम् - मन्द-प्राप्तव्यापार ॥

अर्थ-वस्तु-वाचकं मूलं च ॥ वाक्य-निधय-अमलौच्य-

विमुक्ति-मयं - ~~ममयावयव~~ निधयं ॥ ३१

वाक्यम् (१) एवमित्यर्थं वाक्यम् (२) सुवन्तनयोः वाक्यं-विधा
वा काटकाविवृता (३) आख्यातम् वाक्यम् वाक्यम् वाक्यविरोधनम्
वाक्यं लोको भवतीति वक्तव्यम् । (४) पदसमूहः । पदसमुदायः ॥

(५) आकाङ्क्षा-योजना-सन्निधिमतपदसमुदायः ॥ (६) चार्थवोच्य
पदसमुदायः ॥

लभातः (७) सुप्रतिज्ञान्तनयो वाक्यम् (अमलौच्यं)

(८) वाक्यदीर्घादन्त
धर्मः - प्रमादः, विपुलिप्ता - रूपापाटवम् च)

गुह्यतः शास्त्रतः स्वतः । तत्रोच्चटोच्चम् मुख्यम् पूर्वपूर्वः उपायः

गुह्यः शास्त्रे उपायः, शास्त्रम् - स्वतन्त्रम् ॥ (धृतिः प्रतिः
पदान्ताः स्वस्वमभिप्रायः ॥ संतिष्ठैव प्रपञ्चयेवी, पदानि
तु केनकेकापि हन्ते - केनके - प्रतीतिः
शङ्क-प्रवृत्ति-निमित्तम् अभिधेयम् । संवादः विलम्बादः ॥

केन शङ्कीकृताः हन्ताः शङ्काश्च हन्तीकृताः । प्रवृत्तिप्रवृत्तिदेन स्वतन्त्रनिधिप्राप्त्या

प्रवृत्त्या एवापि संशयसाधुदेवप्रवृत्तिः । अभिधानानिधेययोः वाच्यवचनम्

भावलभ्यः सम्भवः । अभिधानेन शङ्क-व्यापारेण निधयेते

शङ्कवर्कः - चक-चकः

धातु-लोपन-कालान्तापहर्ष-निधमलम्बम् । अमु-
लम्बान्तिनापानां स्वतन्त्रनिधितान्

परिहृतमानता अल्पदृष्टता वाक्यार्थस्य । उणवः । उर्वीप्रवृत्त्या

विषयः । स्वतन्त्रप्रवृत्तिः । प्रवृत्तिः स्वतन्त्रप्रवृत्त्यात् । स्वतन्त्रप्रवृत्तिः स्वतन्त्रप्रवृत्ति-
प्रवृत्तिः । स्वतन्त्रप्रवृत्तिः स्वतन्त्रप्रवृत्तिः । स्वतन्त्रप्रवृत्तिः स्वतन्त्रप्रवृत्तिः ।

प्रवृत्तिः । स्वतन्त्रप्रवृत्तिः । स्वतन्त्रप्रवृत्तिः । स्वतन्त्रप्रवृत्तिः । स्वतन्त्रप्रवृत्तिः । स्वतन्त्रप्रवृत्तिः ।

235
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

वायो रपूनां ज्ञानस्य शङ्कता पत्तिरिच्छते । नैश्चिद्वैश्वानरभेदो हि प्रवादेष्वनवस्थितः ॥
शब्दोत्पत्तिः । (उपभ्रमः १०७ = १४४ तत्त्व)

~~वायु~~ वायु - कुडभवते । अलोतचन्द्र । लाकाङ्क्ष - निराकाङ्क्षः ॥
पृथक् पृथक् । अपोहा । भन्वय - व्यतिरेक । आवाय - उदवाय । विरामः
क्षिप्रम् । पदम् पृथक् । संहिता वा पृथक् । जौणमुष्णम् । उपाना उपान ।
शङ्खलला । नापुच्छिः । आठा वैखरी = विद्याशक्तिः । मध्यमा - इन्द्राशक्तिः ।
पश्यन्ती - ज्ञानशक्तिः । (रात्ररश्मि - चन्द्रकाशिका ५. १४ । भातका - शङ्कराशक्तिः ।
लक्ष्मणाशक्तिः । शालप्रवृत्तिः विवक्षोः पुंल्लः इत्यया - भातेन उपलब्धेन ।
निष्पदं पदवाच्यम् । उपानो हि किल सर्वेषां शङ्कानां सर्वेषां आधानाम् -
पृथक् ॥ स च वेदः । अम्बुदधु - निम्बुदधु ॥
निन्द्याः (बलु) ये भावान् तान्तेषां यजयत् । पृथक्लिङ्गः पां पृथक् तदचिन्त्यस्य लक्षणम् ॥

(28)

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

सुहाय्य- पालायायन- विविध- निधायन- परिशेषायन-
अधिकारयन ।

उंशत पदीनावाच विविध निमत रावना/राशि येथोऽपि कालावकाश विषय

॥ १७॥ महतः चैवात्म्यात् लडाहनुवृष्यते ।

अब मैं इस आदि-वंश के लोहकालीन! लोहकालीन, लोहकालीन।

फल- वायु। (वे) (क) निषेधात्पाम् अत्रनेकः ॥

अन्धत्रैव पुत्रीराधाः वृत्तभाषाः धर्मसूतेः। अन्धत्रैवपितः धासिरातिदेवाः धउन्धते ॥
। सिंहवलोचितश्चैव मण्डूवपुत्रश्चैव। गङ्गाधवाहकश्चापि अधिवाहजिष्णुमतः ॥

ସଂସ୍କୃତିର ମହତ୍ତ୍ୱ ବାବଦେ

(१) वैष्णव (२) शैव (३) सातवी - ब्रह्मचरि - अष्टावक्राचार्य - अष्टावक्राचार्य (४) उषा ५) ज्ञेय - (६) विद्या (७) ज्ञानाचार्य (८) निपातन -

[illegible]

कर्मिपुत्रजीव. (१५) काटव. (२५) गो. (३५) अश्वधित. (२२) अश्व. (२३)

उत्. (२) लोह, (२) गंधक-संश्लेषण-प्रकार-प्रकार-प्रकार. (३)

अथवा ~~अथवा~~ अथवा विमर्श (देवराजका) (29) काव्य - ललित के लक्षण

नाम. (३४) अक्षरद्वय (३५) पाणिपत्त. (३६) वचि (३७) उदाहरण (३८) उत्पदा
उदाहरण (३९) अक्षरपाठ. (४०) उत्पदा (४१) नृजीति- (४२) इन्द्र (४३)

(83) इति चत्वारः (४) अक्षराणि. (४) चक्र. (४) अक्षराणि. (४) अक्षराणि. (४) अक्षराणि.

(४५) नमो भगवते वासुदेवाय - प्रसन्नमति (४६) अनिरागमिमांसा (४७) प्रसन्नमति (४८) अनिरागमिमांसा (४९) प्रसन्नमति (५०) अनिरागमिमांसा (५१) प्रसन्नमति (५२) अनिरागमिमांसा (५३) प्रसन्नमति (५४) अनिरागमिमांसा (५५) प्रसन्नमति (५६) अनिरागमिमांसा (५७) प्रसन्नमति (५८) अनिरागमिमांसा (५९) प्रसन्नमति (६०) अनिरागमिमांसा (६१) प्रसन्नमति (६२) अनिरागमिमांसा (६३) प्रसन्नमति (६४) अनिरागमिमांसा (६५) प्रसन्नमति (६६) अनिरागमिमांसा (६७) प्रसन्नमति (६८) अनिरागमिमांसा (६९) प्रसन्नमति (७०) अनिरागमिमांसा (७१) प्रसन्नमति (७२) अनिरागमिमांसा (७३) प्रसन्नमति (७४) अनिरागमिमांसा (७५) प्रसन्नमति (७६) अनिरागमिमांसा (७७) प्रसन्नमति (७८) अनिरागमिमांसा (७९) प्रसन्नमति (८०) अनिरागमिमांसा (८१) प्रसन्नमति (८२) अनिरागमिमांसा (८३) प्रसन्नमति (८४) अनिरागमिमांसा (८५) प्रसन्नमति (८६) अनिरागमिमांसा (८७) प्रसन्नमति (८८) अनिरागमिमांसा (८९) प्रसन्नमति (९०) अनिरागमिमांसा (९१) प्रसन्नमति (९२) अनिरागमिमांसा (९३) प्रसन्नमति (९४) अनिरागमिमांसा (९५) प्रसन्नमति (९६) अनिरागमिमांसा (९७) प्रसन्नमति (९८) अनिरागमिमांसा (९९) प्रसन्नमति (१००) अनिरागमिमांसा

पेशानिमतका (४२) निम्नोक्त/४३ उदाहरण- (४४) अनुवादः (४५)
 (४६) उदाहरण- (४७) अनुवादः (४८) अनुवादः (४९) अनुवादः (५०) अनुवादः

key 3-1-78 (22) अर्थोत्तर (48) उत्तर (48) उत्तर -

पुनः - नष्टं, पुनः इति निमित्तम्, इति आकाशमालम्

(4) अणु - आदेश - लक्षण - निर्धारण. (5) अणु - आदेश - लक्षण - निर्धारण.

(१) प्रयोग - प्रादुर्भाव
 फलित - (२) निष्कर्ष (३) भाव (४) कार्य (५) उद्देश्य विचार (६)
 प्रमाण

उद्देशः ॥ (६६) वसि - लज्ज - प्रभाष. (६६) अन्तःपत्र. (६७) व्याख्यान

पञ्चममन्त्रः (६५) उद्देष्टा (७०) उद्देष्टा (७१) उद्देष्टा - विष्णु

(103) उद्देश- विद्यार्थी - (93) उपाय - (94) अर्थ - (95)

उमदतयाश्च रजः ॥ (७६) जंता- एव क्वया भव्यादिना

(उ) भावः - क्रिया (७) चक्रों तक (७) भिन्न मूलज (२) का प्रति

वे श्री पित - यदा. (२१) तादृशम्. (२२) अवेना. (२३) यदा. (२४) यदा.

(22) धातु विभक्ति - अमिष. (23) शब्द (24) विधात

निपातन - (२२) निदीपण. फरे न्याय

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

विचिन्ता हि प्रजल्प कृते' चाभिप्रेतः ॥ वैदिक सद्धिभाष्य (२२)
 न प्रकृष्यामीति सुबोधिनी नाम वीर्यटीका ॥ धृतिरूपभाष्यते।
 (नामाभाष्य) - (वैदिक सद्धिभाष्य) ॥ वैदिक सद्धिभाष्य
 संज्ञा - धर्मशास्त्रा। धर्मशास्त्रा। सुबोधिनी - धर्मशास्त्रा। धर्मशास्त्रा। धर्मशास्त्रा।
 धर्मशास्त्रा। धर्मशास्त्रा। धर्मशास्त्रा। धर्मशास्त्रा। धर्मशास्त्रा। धर्मशास्त्रा।

अनुपमानात् लक्षणात् व्यापनात् कृत्वा निष्पत्ता जायते वनि वंशेषां परीक्षाया पञ्चमात् ॥

अभिहितं नाम निरुद्धम् - वायकम् - आभिलषितम् - वृथापेक्षम् इति ।
 प्रातिपदिकमाधुपदिकम् - क्षान्तिप्रदं तद्वत्तत्ता क्षान्तिं वर्तमानस्य वाच्यं ह्युपजायते
 वाच्यस्य ततो लिङ्गं तत्त्वमाधुपदिकस्य वाच्यमाधुपदिकं योगो भवति । वाच्यं का
 वाच्यपदविवादात् न पुनरन्तरेणाचम् वाच्यमस्योपाध्यायिकं भवति ।
 अन्वयमापि निर्वच्यम् । लक्ष्मणं जने इति लक्षाः । अन्वयं भवति वाच्यम् ।
 वाच्यं लक्षाद्भम् । वाच्यमस्युपदिकस्य लक्ष्मणिद्वारा अन्वयं भवति ।
 वाच्यमाधुपदिकस्य प्रातिपदिकस्य वाच्यमाधुपदिकः लक्ष्मणिद्वारा लक्ष्मणिद्वारा
 यत्पुनर्विहितमाधुपदिकं विकारः विद्यते तत्वाच्यवान्, अतश्चा-
 न्तिपदिकं वाच्यमाधुपदिकं भवति । लक्ष्मणिद्वारा लक्ष्मणिद्वारा निरुद्धं वाच्यम् ।
 देवतातो गलो ग्राहः इति योगे च वदविधिः । प्रियं न विप्रपश्यते शयः । इति वाच्यम् ।

[illegible]

व्याख्यानतो विशेष परिपत्ति न दंडे हादल क्षाम ॥ माध्यादिनि विलि-
 मुपं लिखने न सुखे व्याख्यानं यत्किं ॥ इतरा वैद्यक्य दृष्ट्या,
 मंथने व्यापिकृते लक्ष्ये दृष्टव्ये न यत्किं ॥ इह पुरा पाणिनीयेऽस्मिन्

व्या कलौ व्याकुपलनितय लक्ष्मन्धपात्रायं निबन्धनभाषीम्।
gurus.। अधिपत्यं नमः त्रिपुराणि - पादयन् औपश्लेषिकम्

वैश्वामित्र इति लक्ष्मि कल्पम् पञ्च कल्पम् आख्याता वा
 भवति। कर्म - निर्वर्तनं निवृत्तिं पुण्यम् शब्दः प्रकृतिः
 प्रवर्णनात्। प्रतीतिपदार्थो लोकोक्तम् शब्दः। येन आत्मानेन
 अर्थः प्रतीयते व शब्दः। तिङ् - कृत् - लृत् - भ्राज्। नाभ -
 आख्यात, उपसर्ग - निपात। प्रकृति - प्रत्यय - उपलब्ध -

उपपाद, धारिपादिभ, विभाजित, उपखनन, लघुलि, पद, वाक्य
छन्दः, पुनर्गन्ध । शङ्खलं - अक्षिप्तं । शङ्खलं चाम हि-अक्षि-
नसं नमोत्तं चकाडम्ब । नैव नामरणादते शक्तिविद्वा नाचक-
मात्रेण । वाक्पद - द्रष्टव्य

१ वाक्यम् आद्यातं वाक्यं समाप्तं समाप्तविशेषात् वाक्यसंज्ञं प्रवर्तयितुं नान्यथा ॥
आवृत्तवाक्येति ॥ एषा भाष्यकारस्य कल्पना न वाक्यकारस्य । एषा काण्डा
ल्लुप्तकाण्डा । वाक्यकाण्डा । टीका १, २ भाष्ये परपुण्यताया तृतीय
भाष्यपरहेलाया पुनरेवं वाक्यलभाहिः देवदत्ता-यत्तदत्ता-विष्णुमित्राः
भोज्यन्ताम् । अमुकपे वाक्यपीठभाहिः - गङ्गाः शतं दृश्यन्ताम् ॥ अद्वययो हि
वाक्यशेषो हि, वाक्यं वक्ष्यमीति न हि पदानां सामान्ये वर्तमानानां पदविशेषे
वस्थानं न वासाधेः । वासाधश्च उक्तिभा-मानविषयः । वाचक, ज्ञाता, वा
व्यञ्जक । सूत्रस्य भेदक । भेदक व्यञ्जनित्रम् - अलिङ्गता, अलयेव्यता च
अवधानात् । एषा भाष्यकारस्य । मे. भा. १. १. ३२ ॥ किम् एषा भाष्यिणी निवृत्तिः
भाहि वाचिनी ॥ (व्यञ्ज - व्यञ्जित) — वाच्य ॥ सौमित्रावलोचन
अनिष्टितो वाडना पठति । प्राप्ता वरीताम् अविमर्श अविमर्शवती स्ववोपलेपिते ॥
(एतच्च वार्तिकम् । अन्वयत्रम् ।

[illegible]

सूत्रार्थवर्णयते यत्र परैः सूत्रानुसारिभिः। स्वपदानि च वर्णयन्ते भाष्ये भाष्यविदो विदुः
भूत। अनन्तरतन्भूत - व्युत्पन्न परीक्षा। (१८)

भूम निन्दाप्रशंसासु नित्ययोगेति शास्त्रे। सर्वेऽस्ति विविधायां भवन्ति अनुवादका
 भूवादीनां वक्तव्येऽयं मङ्गलार्थः प्रयुज्यते। प्रवोक्ष्य चिंतयन्तीति भवति। वा वादयो मताः
 सति किञ्चित् लज्जाम् दत्तकृत्वा सर्वेषां चोभयविधमिति। भेदकं
 विशेषणम् भेदम् विशेषणम्। मया वक्तव्यमाय

प्रातः लवन - माध्यमिण लवन - रतीय लवन कुंज्रेण उरः - वपुः -
 मूत्रमण्डानि त्रीणि लवणानि वायो भवति । मण्डूकस्तुतिना येन
 अथवा मण्डूकगतयोऽधिकारः । यथा मण्डूक उल्लुक् उल्लुक् -
 गच्छन्ति तद्वद् अधिकारः ॥

श्रीलङ्का-मनुवर्षाधिकारो मनुवर्षः। त्रयः प्रत्येकानिष्टः लम्बान्ते सन्निवृत्ते
 च लङ्किते पृथग्विष्टे सति हमारो नाम बाधः पयः विष्टे तेन च
 व्यञ्जनेषु दोषो जायते ॥ त. ७. भाष्य. २. ६।

समप्रपत्तिस्तदा गृह्यते ।

लघु वाचः स्थानानि भवन्ति - उपांशु - स्वाननिमद डपदि प्रन् मन् - मयपम-

मंथेऽववादाः पूर्वम् विधीन् वापन्ते लोचनम् ॥

उपसर्गात्तु विद्धे यः किं यत्परेण विंशतिः विवेकयन्ति ते अर्थेनाभावात्तु विवक्षितम्।
भावात्तु विवक्षितम् अर्थेनाभावात्तु विवक्षितम् अर्थेनाभावात्तु विवक्षितम् ॥ ५४ ॥

विद्येत । विपरीत । नादिक । मुद्रनादिना वज्रना

अनुवर्ततेऽप्युच्यते इत्यन्तर्गतं अत्रान्वयः समाप्तः अत्रिगद्यः सप्तमात्। पुनरुच्यते

श्रीगुरुदेवो नमः ॥ श्रीगुरुदेवो नमः ॥ श्रीगुरुदेवो नमः ॥

विशेषणीय। इष्टान् दत्तो दन्तमूलं वा । मूलं अष्टमं । दन्तमूलं

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
 ततो मुहुत एवावस्थो व्यञ्जान उच्यते ॥ पादवेत्तो मुहुत प्रलेखत तन्वा वलावलम् ॥ ३ ॥

॥ यद्येदं तं चापि ज्ञायते ॥ यद्येदं तं चापि ज्ञायते ॥ यद्येदं तं चापि ज्ञायते ॥ यद्येदं तं चापि ज्ञायते ॥

योगाचारं योगराशि। (तथा: शुभं च योगिभ्यः तिरु वासुदेवाय नमः)
शुभं, योगाचारं, योगराशि, योगिभ्यः ॥ स्वस्त्यस्तु नमः ॥ शुभं - शुभं वासुदेवाय ॥

प्रकृत्यविराजितं लोकादिभिः । अथवा भाष्यम् । मातृका । प्रथमांशो विशिष्ट-
विशेषोक्तः ॥ आदिमातृकाः उत्पन्नाः प्रकृत्यै विशेषस्य मातृका भवन्ति ।

विशेषः ॥ ज्ञानं च कर्म उत्पद्यते । प्रवृत्त्यर्थं च वैशिष्ट्ये पुराणप्रवर्ति।
पुराणो वेदादौ लघुः । धार्मिकतया । प्रवृत्त्यर्थं च वैशिष्ट्ये पुराणप्रवर्ति।

[illegible]

विपश्यते विपाश्यते वज्जारिपापकम् ध्वनिवद -
 बणिज्जकारः। शब्दप्रकाशः।

उत्तरायेते ॥ इति वेदः । मोक्षपापनीयः यत्रोपायः । लक्ष्मणव्यासः
जम् । लक्ष्मणं विनामं यत्रोपायः मुनिः मुनिः पापनाशकः ॥ लक्ष्मणः

[illegible]

मुपतिष्ठः उपग्रहः लिङ्गः नष्टाप्रः कालः हलन्तः स्वर्गः यथाश्रयः
 व्यत्ययः निश्चयः शास्त्रः कृद्वां लोऽपिचः निश्चयः बाहुल्येन ॥
 बाहुल्यं पुष्टं तनुदृष्टः प्रायः समुच्चयनादपि तेषाम् ।
 कार्यः शेषः विषयेष्वत्र तदुक्तं नैगमः हृदि भवं हि सुपापम् ॥
 बाह्यः प्रयत्नः एकादश्याः विचारः, स्वारः, आलोचनादीनां योऽयं योऽल्पः प्रायोः
 महाप्रायः उदात्तोऽनुदात्तः स्मृतिक्रान्तिः ।

systems of Sanskrit grammar by (अपाद-वृत्त-बेलवेलर ॥
बुद्धराशि भावका) अक्षरमात्राय। वर्णमात्राय।
लोपमात्राय। अक्षरमात्राय। वाक्यमात्राय। पृथिवतः प्रकृतश्चन्द्रनाम
वत् प्रकृतश्चन्द्रनाम। एते पञ्चप्रकृतवर्णाः
बुद्धराशिरात्मनाम् ॥ (वज्रसूत्र-आदिशास्त्र)

तदा विचिन्त्य तं पुनः भावः ॥
 २. आमृच्छा गोपाल भाष्या [कट. (1837-1925)]
 भावः धात्वर्थः। तदा व्यातं धनं भावं ल धातुः। लङ् भावविकाराः।
 भवति। साधन- साक / भावः ॥ भावः विद्या। धात्वर्थश्च -
 धातुर्नैव भवति। यत्तस्य सिद्धता नाम धर्मस्तत्र धनं यद्वा पुत्रपुत्राः
 विधीयन्ते। (कारिका भाव- ३.३.४)। नूदमिहितो भावो दुर्व्यवह-
 रभवति। भावस्त्वैवः। एवमिनिमित्तः। भवतोऽस्माद् अभिधान-उत्पत्तौ
 इति भावः। शङ्ख एवमिनिमित्तं भावः शङ्खो भवति। अश्वत्वम्।
 अश्वत्वम्। सिद्धशङ्खः नूदस्य भावेण अविद्यामिषु वर्तते
 तदस्य भावः तादर्थ्यम् ॥ *thing object. भावन effort activity*

In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

उत्तायानाम् अप्रयोगः॥ कुक्ष्यायाम् अप्रयोगे दृष्टिः प्रयोक्तव्या॥
प्रयोगक-कच्छ-प्रयोगप्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः = प्रवृत्तिः। (१६)
प्रवृत्तिना। चोदना। चोदना। विधिः। प्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः।
प्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः।
प्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः। प्रवृत्तिः।

अति-गुण-विशेष-संज्ञा (शब्दप्रत्ययानि निमित्तानि)
 उक्तमर्थं प्रकृत्य अपवादो वाच्यो भवति । प्रकृत्यादर्शनं
 लोपसंज्ञं भवति । एतत् । अभिनिर्वृत्तः । पुनश्च सति सद्दृशस्य
 आदेशः स्यात् ॥ लोकोक्तः एते शब्दाः पठित्वाः स्त्री-पुमान्, नपुंसक
 पुस्तकः उपरुप्यम् यथा भोजन उपरुप्ये लेख्यवमानय इति
 लवणे प्रतीति मिह उपरुप्ये त्वच्चे ॥ न ओम् इति उपरुप्यति

निर्माणः पुरातः । प्रकृतिः चकार । तत्प्रकृत्या प्रकृतः ।

परमात्मा जगत् त्रैलोक्यं कर्त्तुं प्रथमं कृते कृणोति।

प्रमाणे जीवितवर्तन कर्म प्रथा कट करात।
प्रागुदयो विप्रजते हं। क्षीरोदके तथा। विदुषां शठलियर्थम् लानः पातु शरावतः

अविच्छाद्य ॥ मूलभूत-वृद्ध-वर्धितान्ते समाप्त ॥

जातिप्रदिक - गुणवचन - लवैनाम - अवयव - लक्षितान्त, लमास -
मासि - लोप्य - लोप्य / नाम - अवयव - अनुसृत्य - कृदन्त
लक्षितान्त - लमास ॥

प्रातिपदिकं दृष्टे लिङ्गं विशिष्टस्यापि दृष्टं यम् ।

पाणिनिप्रकरणे अन्तः उदात्तः ॥

प्रतिपादिकाई (प्राथमिक) - द्वितीय - तृतीय - चतुर्थ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਿਮਿਤ
ਜਾਨਿ, ਸੁਖ-ਵਿਧਾ
ਕੰਠਾ।

ਮਾਨੀ (ਮੀ.) ਗੁਰ (ਗੁਰੂ) ਮਲ: ਮਿਲ, ਮੰਦਰ
18:24

वायिका योतिका वायुः शब्दादीनां विग्रहः ॥

प्राणादवासिन्यायः । प्राणादवासिनः । भूमिवासिनः ॥

यः एव मनुष्यः पश्चात् पूर्वमासी भवति स अयं वेद निमित्तैव

प्रबन्ध निमित्तम् यादत्त ।

बहीमाना (लट) परोधा (लिट) धस्तरी (लुट) भावोपनी (लुट) प्रवर्ध

(लोच) । लुङ् (लङ् ह्यलङ्गी) लिङ् (प्रवर्तना) लुङ् (धूत)

मृत्तु (हृत् हृत् मृत् प्रोव) मोडरयः प्रोवादि विषयि प्रोव

Order - order अतिवर्गी - अनुचा - पाठ काल - fitness of mine

कम व-वयोवमदा) वज्रता अस्मि अष्टाकमायम् हेदे।

(०८७५)

वदन्ति।
 क्षुचिः प्रवृत्तिः क्षुचिदप्रवृत्तिः क्षुचिद्विप्राया क्षुचिदन्वदेव।

विद्ये विद्यानं बहुधा समीक्ष्य चतुर्विधं बाहुल्ये वदन्ति ॥

समानाधि कार्य बहुत ही है, अधिकतर बहुत ही है, सेव्या बहुत ही है,

ਦਿਲ ਬਹੁ ਝੀਰੀ, ਖਰ ਬਹੁ ਝੀਰੀ, ਨਰ ਬਹੁ ਝੀਰੀ, ਅਨੇਕ ਪਦ ਬਹੁ ਝੀਰੀ

ଆନନ୍ଦ ନନ୍ଦ, ନୀଳକଣ୍ଠ, ବ୍ରହ୍ମ, ବଡ଼ଶାନ୍ତି ଆଦି ଲେଖକ

ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਕਰੁਣੀ ਹਿ ॥

[illegible][illegible]

उपलब्धि- विभक्ति- चर-उत्तिष्ठपदाश्च निपाताः भवन्ति। उपलब्धिप्रतिपदकाः -
निपाताः तिङन्तप्रतिपदकाः निपाताः॥ अस्तित्व लमाकप्रतिपदको वृद्धि-
निपाताः तिङन्तप्रतिपदकाः निपाताः॥ अस्तित्व लमाकप्रतिपदको वृद्धि-
निपाताः तिङन्तप्रतिपदकाः निपाताः॥ अस्तित्व लमाकप्रतिपदको वृद्धि-

नपाताः तिङन्तप्रतिपदाः निपाताः ॥ प्रारब्धं
१६६॥ चतुर्थः ॥ पतिलोमसंविष्य अजानानि पूवीणि चराः उत्तरे
भ्रमरधवास्तुवर्णाः पतिवर्णम् अधोनुपलब्धेः ॥ दोषेषु पतिविद्यानम्।
कतिव्यम्। लघुद गतौ विपतिवर्णे यद् बाधितं तद् बाधितम्।
—॥ बाधितम्।

नोत्सहते प्रतिषेधात् सति जायमाने ।
प्रसङ्गप्रतिषेधोऽयः विधया सह यत्र नञ् । परिवातः स विधेयः यत्रोत्पद्यमानम् ।
न दति प्रतिषेधनः negative. ॥ (विधेय/उत्पद्यमान) निषेधात्

बलीपांशः। चटक-उत्तिजंलंकृतः। उन्नीतार्थः। पन्थायते अर्थः अनेन

अथ लंपट्याधपति । लंपट्याधपति । लंपट्याधपति । लंपट्याधपति ॥ प्रत्येक
सु - प्रत्येक । तिङ् प्रत्येक । कृत प्रत्येक । लङ् प्रत्येक । धातु प्रत्येक (निर्वाचन-कथन)

॥ सर्वगत्यर्थः शान्त्यर्थः ॥ (भिज्जतो, कम्मसु पडन्ता -
उत्तमं धानु । धानुके पा ज्ञानियदिक् के पुत्तमं लगानट- धानु बनाना ॥

पुन्यपान्ता। तिङ् पुन्यपान्ता। कृत पुन्यपान्ता। तद्धित पुन्यपान्ता। यमुनेचा -
पुन्यपान्ता। स्त्री पुन्यपान्ता। अनिर्दिष्टाः पुन्यपाः स्त्रीष्वभवन्ति।

उक्तं प्रमाणं लक्षात् ब्रूतः। न केवला प्रकृति प्रोक्तव्या, न केवलः प्रत्ययः।
नह्येवमेव। अतस्तस्य विधिः उचिते प्रमाणेन दृष्टि प्रत्यासक्तिः प्रमाणम्।

नहं योश्चैव । अनन्तास्य विधिः उतिषेधा वा दृति प्रत्यासन्नित्वा पलमप्य
प्रत्याहारो वधीनु वप्या वञ्चनम् । नै न केवलं चञ्चापदानि वा व्यानं -
विधिः सन्ति (किं तां १) उदाहरणम् - प्रत्याहारम् - वाक्या -

वृद्धिः आत् - एत् - इति (किं तर्हि ?) उदाहरणम् - प्रत्युदाहरणम् - वाक्य -
प्राहाटः इत्येतत् समुचितम् व्याख्यानं भवति। अतिरिक्तं पटः प्रधान
इति कणः उदकाद्यर्थः। प्रधानम् उपलक्षणम्

पुनः अमुपममालोऽध्यस्तीति। शतकणः उदकमाद्यः। प्रधानमप्यपलम्बम्
असंवादिशब्दोऽस्तीति ॥ प्रधानशिष्टः अन्तान्प्रशिष्टः। प्रधानान्तेनान्प्र-
शिष्टयोः प्रधाने संप्रत्ययः॥ लोकः अवयवम् शब्देषु प्रमाणम्। प्रमाद्वृत्तम्

(शेषः) पुनः शब्दार्थः। बोध्य उपलब्धि। आम्बन्त उपपत्ति।
आम्बन्त उपपत्तिः। तत्रैव संतापात् आशीर्षते। उपेक्षाभूलात्वात् —
अत्रापि। एवमिति समाधाय सविज्ञानं वाच्यं न आचार्येण

व्याकरणम् । (किस ह्रासि समावायामर्थे गते शब्देन अपशब्देन,
 धर्मनिधनः विद्यते शब्देन बोधोऽभिधेयो नापशब्देनति) (कम विदुमायम
 अमुस्य साति भवति। मानता प्रमयः कृतो न व्यवला उद्वृतिः उपोक्त्या
 न वेवलः प्रत्ययः।

[illegible][illegible]

स्फोट का व्यञ्जक-पूचक / ध्वनि है । १ उत्तर - २ उत्तर
(१२) बोध्य - बोध्य / बोध्य - लक्ष्य - व्यञ्जक

उपदेश - उपदेश - व्यास - निमज्ज - उपविष्ट - मरु -
मध्यम - तात् ।

सादृश्यं तदभावश्च तदन्त्यत्वं तदल्पता / अपाशब्दं विरोधश्च
अनिष्टः शब्दः / भूतलेष्येण सति / अपरः पदः / अनुदत्तपदं तद्व्याप्तं ।
अव्याप्त्ये वाच्यविक्रः अनुदः
विभाज्यत्वात् न तत्र ह्येता बलीयान् ।
हृत्पदस्य दूरेण्योपपत्तिरिति ।

सर्वे नादयो ज्योतिषदेशाः नृति-नादि-नदि-नक्ति नादि-नाथ-नाथ नृवर्जिनः

नादिकं ज्योतिषं शास्त्रि-कलापं कृतम् । स पलाय माहति नाम्नीयक-
त्वात् (म. भा. ॥ ३, ३, ॥ १५) अन्तराशब्दो विनाश - अन्ते भवति
अन्तरीयम् तत्र नक्तं सप्तमं कृते पदो दत्तत्वाद् भाष्येण कालवचन-
प्राप्त्या दत्ता नलोपभावः । नानुधातुः पुष्पधातुः ॥

यत्वा हि पदजातानि नाभाष्यते चोपसर्ग निपातश्च । सत्त्वपुमानानि
नामानि । सत्त्वमिधापके नाम । अन्तरेष्वित् शब्दोपलक्षणीनि
सत्त्वपुतायोमिधापीनि नामानि तानि हि निपातानि आविष्टानि निपातानि
अन्तरेष्वित् निपातानि च । एवं नामन् - हिन् नामन् - दन्तो नामन्

नासिवापं यमानुत्वात्नासिकाः । अन्तरेष्वित् निः सत्त्वपुः सत्त्वपुनासिका
ज्योतिषो विद्वत्तत्वात् । नामयन्ति सत्त्वपुनासिका नामयन्ति इति निपातः ।
ज्योतिषः शब्दो ज्योतिषस्य व्यासमादुपजायते ॥ उपपद-समासः

नित्यपञ्चाशत् । बह्वीसमासः पुनर्विभाषा । स व्यञ्जित कृतावृत्तपदद्विधा-
मन्त्रेणापि नित्यता । अन्तरेष्वित् निपातसमासः । कुम्भं करोति सः
कुम्भकारः । स पदोपेक्षेण पुलकात् ज्योतिषा निदर्शनात् ॥

उपपदोपेक्षेण केमीपदं गुह्यार्थं पदपुण्ये । व्यञ्जन निपाताः सार्थकाः केचन
निरर्थकाः ॥ ज्योतिषादिपदनिमित्तमुपग्राहित्वेन अन्तरेष्वित् नामि-
धापितम् । अलिङ्गः सत्त्वपुनासिकाः उन्तरेष्वित् व्यञ्जित निपातानि इति अन्तरेष्वित्
विरोधा एव व्यञ्जितो निपातः ॥ विद्वत्पदं, अन्तरेष्वित्, अनुवदार्थं, निवेष्टार्थं
विधि-निवेष्टार्थं, अन्तरेष्वित्-निवेष्टार्थं,
निपातन- व्यापकान्तेव निपातनानि ।

यावत् पुनश्च- कालानां प्रादुर्भावं निपातस्य च अनुवद- विद्वत्पदोपेक्षेण अन्तरेष्वित्
निमित्तभावे नैमित्तिकं सत्त्वपुनासिकाः । उन्तरेष्वित्पदोपेक्षेण निमित्तम् अन्तरेष्वित्
निमित्त-सहस्री । पदसहस्री । निपातसहस्री । अन्तरेष्वित् निपातकारिणी-सहस्री ।

अन्तरेष्वित् शब्दो व्यञ्जितो वाच्यकामवन्ति । नाति-गुण-विभागः समुदायोदेकदेश
स्य पृथक् कृत्यं निवेष्टार्थम् । अनुवदार्थं प्रत्येकं स्वार्थं धृत्वा ॥
नित्यपञ्चाशत् कर्म निवेष्टार्थं विनाशित् प्राप्येति । निवेष्टार्थ-कुम्भकारः । नाति-
प्राप्यं हि निपातं निवेष्टार्थं, तत्र उपसर्गो विद्वत्पदः ॥ निवेष्टार्थः, अन्तरेष्वित्, अन्तरेष्वित्
अन्तरेष्वित् ॥

त्रेपदवस्त्रीदि निगुनि - अथ मुनयः । निगुनि - व्यावृत्तम्
 पाणिनि - कात्यायन - पतञ्जलि । लट्कारकनिरूपणा
 (१५) त्रयः कालाः लभ्यताम् । त्रिकालम् त्रिकालमेव त्रैकाल्यम् ।
 अस्पृशत् । आत्मा शीते । अस्पाशीत् । पातु पाठः दशगयी ।
 शीतनावनु दाशायणम् (दाशायणेन) वा लिंगद्वयवृत्तिः ।
 त्वे सर्वपदादेशाः दाशीपुत्रस्य पाणिनेः ॥

पुष्ट । प्रवृत्ता । इतीयावर्तमाना चतुर्थी । मन्द । आतिशयोक्त्यै ।
 वीति । लूटि । लूटे तु इति शिष्टादिभ्यश्चोनि-पदानि ।
 दृष्टानुविधिभ्यश्चोनिभवति । इडादिभ्यः - इडापूर्वभ्योः अनीयेभ्यः
 भ्यश्च । मित्रावह्नाभ्याम् । निपातल्यानर्थक्येन व्यापि प्रातिपदिकत्वम् ।
 इह व्याप्यो वाच्यता च चाप्यो द्योतकाः ध्वनिभेदाः ।

उन्व - गुण - क्रिया । उन्व - लृत् । आकृति - पदार्थिक ।
 उन्व - पदार्थिक । उभयवचना द्वये च लृत्पदार्थः, उन्वपदार्थः
 गुणम् । इति द्वौवचनौ उपदिशन्ति वाच्यो विवक्षितौ भवताम् ।
 आहुताभ्याम् ।

अभ्यासार्थे द्रुतो वचिं प्रयोगार्थेन मध्यमात् । शिष्याणामुपदेशार्थं कुम्भे द्रुतिम् ।
 (१:१२:१६) केवलम् अत्रि हस्तपदो धर्मः इति कृत्वा याचिकः
 शास्त्रेण अनुविदधते ॥ अर्थपरमिणो वने दो पञ्चाटः ।

त्रिपावनेनोपातुः । भाववचनेनोपातुः । पातुजपातु - नाम्नापातु

(नाम्नापातु) विज्ञातः लभ्यते पठन्तः
 वज्रतः । कायजन्त - कपडन्त - नमसन्त । पिडन्तः । विवन्तः ।
 उन्व - कृष्ण रुक्मादिभ्यः । पिजन्तः ।
 पाणिनीयादि - आत्मनेपदी - उभयवचनपरिणम् ।
 (डिक्, अनुदात्तम् - आत्मनेपदम्) उदात्तम् परल्लेपदम् ,
 लृटिरेत उभयपदम् ।

तत्र पातवः ज्ञेयः । (१) परिपठिताः भूवादयः । (२) अपरिपठिता आन्दोलमत्पादयः ।
 (३) परिपठितापरिपठिताः दूतपरिपठिताः - लृक् - लृट् लृप् लृङ् लृङ् ।
 (४) नाम्नापातवः कर्षादयः । (५) पदमन्त्रा लम्बा मन्त्राः । (६) च उभय
 नाम्नापातवः । होड - सुलभ कीर्वादयः ॥

क्रिया - भावः । आत्मनेपदः । क्रिया ।
 भावे - उन्व - लिङ् - लृङ् - लृट् - लृप् - लृङ् ।
 क्रिया - काल - पु लृट् - लृट् - लृट् - लृट् ।
 फल - व्यापारोपातुः ।

वापक/ वैश्व, वापन, वृत्तिन्-वापितार्थ, अन्पत्रफल। वापक/वैश्व
(१०) न वैश्व। विमैतल्य वापने प्रयोगम्। वावता विना अमुपपत्तिः
तावता वाप्यत्वम्।

वतिपकयिला विस्तृत आतपापतिलोहिनी। पीतावर्णय विन्नेय। उभिधायसितामवेत
तस्य पुत्रवः तस्य पुत्रवः। विमन्तिपुत्रवः। एमानाधिकरणतस्य पुत्रवः। (उभिधाय
संख्या तस्य पुत्रवः ६११)। अवयव तस्य पुत्रवः (उभिदेशि-तस्य पुत्रवः)। वाधिकरण -
तस्य पुत्रवः। तस्य तस्य पुत्रवः। उपपदतस्य पुत्रवः। उभिधाय तस्य पुत्रवः।
मपुत्रवः। उभिधाय तस्य पुत्रवः। उभिधाय तस्य पुत्रवः। तस्य पुत्रवः।
वदुर्वीहिः॥ अथ तद्विस्तृतमात्रेण तस्य पुत्रवः। अथ तद्विस्तृतमात्रेण तस्य पुत्रवः।
अथ तद्विस्तृतमात्रेण तस्य पुत्रवः। अथ तद्विस्तृतमात्रेण तस्य पुत्रवः।
दृष्टेन संपद्यते इति वा॥ तद्विस्तृतमात्रेण तस्य पुत्रवः। तद्विस्तृतमात्रेण तस्य पुत्रवः॥

(प्रतिपदिक + पुत्रवः) = तद्विस्तृत। अथ तद्विस्तृतमात्रेण तस्य पुत्रवः। तद्विस्तृतमात्रेण तस्य पुत्रवः।

तद्विस्तृत (अपत्यार्थक)। एकाधर्कक। शैविक। प्राग्दीव्यतीप।
प्राग्दीव्यतीप। प्राग्दीव्यतीप। प्राग्दीव्यतीप। प्राग्दीव्यतीप। प्राग्दीव्यतीप।
मत्त्वपीपि। मत्त्वपीपि। विमन्तिपुत्रवः। (वार्तिक + एमानादन्तः)

(अपत्यार्थक ४.१.२२ से ४.१.१६८) (एकाधर्कक - ४.२.१.४.२.२१) (शैविक -
४.२.२२ से ४.३.१३३) (प्राग्दीव्यतीप १-३.१३४ से ४.३.१६८।

(प्राग्दीव्यतीप ४.४.१६ से ४.४.५४) (प्राग्दीव्यतीप - ४.४.५४ से ४.४.१०२)

(आदीपि ४.१.१.५.१.६१) (एकाधर्कक ५.१.६२ से ५.१.११४)

(मत्त्वपीपि ५.१.११४ से ५.१.१३६) (प्राग्दीव्यतीप ५.२.१६ से ५.२.२३)

(मत्त्वपीपि ५.२.२४ से ५.२.१४०) (विमन्तिपुत्रवः ५.३.१ से ५.३.२६)

(वार्तिक ५.३.२६ से ५.४.१६०) (एमानादन्त - ५.४.६८ से ५.४.१६४)

तद्विस्तृत-तद्विस्तृत = यत्तु गुणात्तेष्वपि प्राग्दीव्यत्वम् तत्त्वं न विद्वन्ते
तद्विस्तृतम्। किं पुनस्तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम्। (अ. भा. ५.१.१११)

आकाशैकात्म्यः प्राक्वन्ते। शेषं तद्विस्तृतम्।

तद्विस्तृत/विमन्तिपुत्रवः। आकाशपदम्। तद्विस्तृतम्। अथ तद्विस्तृतम्। तद्विस्तृतम्। तद्विस्तृतम्।
अथ तद्विस्तृतम्। तद्विस्तृतम्। तद्विस्तृतम्। तद्विस्तृतम्। तद्विस्तृतम्।
तद्विस्तृतम्। तद्विस्तृतम्। तद्विस्तृतम्। तद्विस्तृतम्। तद्विस्तृतम्।
चतुष्टयम् ॥ तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम्॥ एमानादन्तः प्राक्वन्ते =

एमानादन्तः॥ तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम्
वदुर्वीहिः - उभिधाय तद्विस्तृतम्।

(तद्विस्तृतम् - तद्विस्तृतम् - तद्विस्तृतम्) ॥ पुत्रवः - व्याप्ति। विमन्तिपुत्रवः आदीपि।

तद्विस्तृतम् - तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम्
चतुष्टयम्। उभिधाय तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम्
तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम्
उद्देश उच्यते। तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम्
मदु - तीर्थम् ॥ तद्विस्तृतम् - तद्विस्तृतम् - तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम्

तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम्
तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम् तद्विस्तृतम्

Digitized by Ary

आदिगभीर विचार प्रवेशिका ।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

आर्य समाज विचार प्रवेशिका

(१) वाक्य। शिक्षा। निष्ठता। धर्मः। लोकोत्तर। अष्टशालम्। दण्डि। उपनिषद्। वेदम्।
आयुर्वेद॥ भागवतशास्त्रम्। परमेश्वर। कर्मेन्द्र। पञ्चमहाभूत। प्राचीनसंज्ञा।

(६) कुचकीरीत = पडां कुच पडां लुगता । चकीरीत एत पडां लुगता । विशेषके लाभायनाम ,
चकीरीत = पडां लुगता ॥ चकीरीत = पडां लुगता ॥ निष्ठा, निष्ठा) सर्वनाम ॥ (बल-शक्ति)

न केवलमन्यथापद्यते आत्मानम्, यत्तु आत्मा एव एतत्। किं न हि?

१. उदाहृतम्, अनुदाहृतम्, वाक्यान्तरम्, इत्यादि ।
 "प्रथमशब्दां लक्षणं गोवर्धनं नादिपते" ॥ उदात्त, अनुदात्त, स्वरित,
 पुनरपि ॥ (चातुर्धा - तदीयं ज्ञात्वा, तेन निर्वृत्तम्, तद्वदनिव ॥ ६ ॥)
 (१) (२) (३)

अथ गवः ।
अपन्थादिभ्यः ञाङ्गिभ्यस्तथाः यस् यस् वाः षष्ठी ।

निर्णय । धूर्ति - धैर्य का एक प्रकार । चैकीयित (पडांत) ।
चैकीयित - पडांत । चैकीयित - पडांत ।
चैकीयित - पडांत । चैकीयित - पडांत ।

काकलालीपत्र। अजाकपालीपत्र। किंहावली। दितमाया। मण्डूक
 भुतिनाया। गुडगुवाह। दन्दावत्। प्रतीतिमन्त्रि। दृष्टानुविधिपत्र
 दन्दी-मन्त्रि। काशीगणमन्त्रेण नाज्जं मद्रापते हिजा।

दृष्टी-मवाति। काशगणनमन्त्रेण नालं मदीयत मुञ्जान
गराभाला शिखारेकावकजायेछो छन। अष्टौ विकृतपुत्रोत्ता कुम्भीमनीविमै॥
अनुलोमविलोमायां निवाटं हि पठेत कुम्भम्। विलोमे पदवत् सन्निधः अनुलोमे यथा॥
(आषष्पथः संवदने प्रामेय) (वेद्यानिबल्य) । विमन्त्रार्थ-निर्णीय॥
महदध्यक्षो लार्घ्यं नात्यन्तमायजहाति।

नामि वस्तुनाम् । नैव नामि वस्तुनाम् ।
नामि genus, class, universal, generalities. ॥ तत्तत् ।

पदोपः क्ताम् न व्यभिचरति। अक्षित्व। उभेयत्व। अभिप्रेयत्व।

जन्ता - नाम - अर्थ । प्रातिपदिक - ॥ नातिपदार्थः वारिच पदाय

(नत्ता - नाम - अक्षर) उत्तरा - अक्षर
 अक्षरिगृह्यात्तिलिङ्गानां न च सर्वत्र न कृदाव्याप्तिक्रिया गोत्रश्च नार्थः सद्यः
 अक्षराद् अक्षरलिङ्गं बहुधा भोजति अक्षर

अथ आद्य
पाठु जीव विना चात्मानं स च स्य या यद् गुणैः । अहं बलिङ्गं बह्विं तं जातिं विदुः ।

पण्डिताः विनयभाः गुणाः प्रतीक्षाः विपरीतविपश्चितः जातिपदध्वजः

पितृत्व । नानात्व । जाति-व्यति । वृक्ष-वन । धनि-धन । धेनु ।

उपात्तयूषे'स्वातिमनुदानं पदेक्ष्ण। अतोऽन्यत् स्वातिं स्वां जात्पमानक्षतेपदे।

मात्मा व्यभिचारेण उदात्तानुदात्तसंगतिं विना जातो जात्यः। तं जात्यमा-
चक्षते व्याडिमुत्तमः॥

चकते व्याधिपुत्रतयः॥
 यदि च तत्प्रमाणं भवति तस्मान्नामिवाहो रभवति तज्ज्ञादि भवति इति एवं प्रत्युक्तं
 मध्यश्रुतम् इति पक्का। नित्यं पक्षपवनने सैव राजाध्वर्याम् ॥

जिनेन्द्रजी का श्रवणविवरणपत्रिका । भाषा ।

कृतश्चिद् वैगुण्यादनामनिर्वृतिः विधायाः, विधातिपत्तिः

(८) नास्तरेण साधनं विधायाः प्रवृत्तिरस्तीति साधनातिपत्तिश्चेत् विधावति-
पत्तिरपि भवति। म-त्रा. III. ३. १३१. विधावचनाः व्यजादयो।
सुष्ठु पचति दुष्ठु पचति। म-II. १. १। } विधाविद्येययोः कर्मत्व-
नपुंसकलिङ्गत्वञ्च॥ विधाप्रतिपत्तिः, धान्यपुत्रं शृशर्पा वा।
विद्यताः पातुत्वं न जहाति। शीत-स्वामी की पातुपादपाटीका -
शीतलङ्घिनी। ख- गलबिल। बिलपाठः पातुपाठः,
प्रतिपत्तिपाठः वाक्यपाठश्च। मङ्गायतशालीह्विलाय, शीतो,
वेनिष्ठ, मङ्गायतया। अगत्या हि पातुपायाः ५५ अन्ते।

^१ गरिमा लोपपादां कृत्स्नः। इह एतावन्न तं शक्नुते।
लोकमन्त्रैः। यान्ति। वापेश्वरस्य गिरिवत्वात् - एतावतः।

[illegible]

elephant.

(१) शृङ्गो वृषश्चैव गृह्यं वापनश्च। द्रुहापो होर्ध्वविद्यान्तश्च चानश्च पीगुक्।

(2) उपक्रमोपसंहारान्मोक्षोऽपूर्वताफलम् । अर्थवादोपपत्ती च लिङ्गं तात्पर्यं निर्दिधे ।

(3) पदभेदः पदार्थानि विगृह्य वाक्यमेतन्ना। आक्षेपस्य समाधानं यावन्तं पञ्चमस्य

(४) श्रद्धा विद्या कल्याणदात्मसेवा, संक्रान्तिरूपस्य विरोधयुक्ता ।

चलो प्रये लामुख शिक्षणां पुरि पतिष्ठापयित्वा एव ।

(४) शास्त्रिणं वाक्योपपन्नं कथापूर्वाकारं व्यवहृत्य च
वाक्यस्यैवाद् विवृते रूपाणि लान्निष्पद्यते। सिद्धपदस्य वृत्ताः ॥

(५) उपोक्तमनुदिष्टममन्त्रोऽपि प्रवर्त्तते।

(२) उपोक्तमभिप्रायं न मन्दोऽपि प्रवर्तते।
(६) अमुकस्य चतुष्टयं नाम अधिकाति विषये-सम्बन्ध-प्रयोजन

(५) कविता हे वृद्धाष्टमोक्षपनिगमानि ।

पुस्तक - अज्ञान - ३ प्रकार - आत्म ।

उत्तरार्ध - अङ्गुष्ठान् - ३ फलान् - आणान् ।
(२) विषयो - विशाख्यैव पूर्वपक्षस्तथेनात् । लङ्, तिच्चेति लङ्, शास्त्रेऽपि नान्यं
(३) विशाख्यै

187 जेजु मसीह न गुनाह है मरः ॥

2. गौरी - माहिरी गौरी - माहिरी गौरी

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ अथ श्रुत्यः ॥
गुह्यं च शास्त्रं च सावर्धनिधिनिषेधमात्रं प्राक् अभिष्यचे ॥

गृह्यवेत्ता यावदादि वेन तरेत्तो विधेनास्ति ।

७५५, अन्त्याचर, इदरेररयेरा, अन्त्याचर ॥

अवधि/अनुकूलता परक - अति अवधि/

३ साये सवत-विवतान्ने नयो प्रवतः ॥ चतनः कत्ती । अगुपी पूतो येनयः

विधाप्रतिष्ठा ज्ञातश्रेय विवक्ष्यते तत्कारणं कुरु सचंभवति ॥ धर्मा-वेदना।

सावदुःखे वेदयते । वर्तमानः । भवतीति भावः । तृष्णत्रिष

कर्मस्थभावनां कर्मस्थविधायां वा रत्नी कर्मवृत्तवत् ॥ ३.१.४

कृत्स्नभावनां कृत्स्नविधाणां वा कृत्स्नमैव भावूत् ॥ मं. भा. ३. १. ४६
वा. ३

दक्षिण - देवदत्ता ग्रामे गच्छति।

कर्मिण्य क्रिय = देवदत्तः कर्मिण्य क्रिय

कृत्य भावत - देवदत्तः पुत्रं ज्ञातिः ।

हर्मस्थ भावक - बालक आसक्ति

॥ नृसिंहाय नमः ॥ देवदत्त शर्मा ।

यत् क्रियते तत् कर्म । ॥ प्रायः । विषमभूत, निर्विष्य, विक्रियात्मक, दीप्तिव,
 (१) (२) (३) (४) (५)

अनीसित, शतकृत ॥ ॥ नमो-प्रोक्षवन्तः एति वनेषु वचनीयाः ।

कृत्र-व्यतिहाट- क्रियाव्यतिहाट- क्रियाव्यतिहाट। कर्तृ-लाभन-
अविद्यमान- भावलाभन- अविद्यमानलाभन। भावते यः लाभः

वि. भा. येव भाव्यते । स्यात्वाविहन्तु दुर्वरः ॥ पदुवल्पः, मृदुवल्पः ॥

अत्रैव क्लृप्तकल्पनादिषु अस्या उचितत्वात् ॥ कल्पनालाभवत् कल्पनागोच
कल्पान् - कर्म - (विपरीतं तु यत्कर्म तत् कल्प कवयो विदुः ॥

पुरुषोत्तमदेव - आत्मचन्द्र। सात्मकालिका। पुरुषोत्तमदेव

संक्षिप्तं कृतं बहुविधं कृतं श्लोकः काटिका ॥ काटिका (उपेक्षा)
एके वर्णान् शतश्रुतिदाने न कार्यान् ॥ गौण-मुद्रायाः मुद्रा-

मार्गसंप्रत्ययः ॥ एवो हि मार्गिणः मार्गेण भवितव्यम् ॥

कालदुष्टः अपरकाः॥ (अपराधित + वापन / वाशिका)

वाजुदेव + वाशिनाथ - अमरुत आरुण महाराज VII Dec 2002

Educational Society. Poona.

वर्तमान (लट्) शिक्षा (लिट्) श्रद्धा (लुट्) लुट् (प्रविच्यन्ती) लृट्

नेट् (पञ्चदशः) लोट् () लङ् (अष्टादशः) लिङ् (पुनः-विंशतिः) लुङ् (त्रयोविंशतिः)

नमः (देवदेवमन्त्रम्) । पाणिपादयुग्मम् अक्षयक्षययुग्मम् ।

विमोक्षम् । विमोक्षम् । विमोक्षाद्विमुक्तं तद्विमोक्षणं मुक्तिरिति

पुनीक्षात उत्तर देऊ नये। शंभू / एम० / वर्षीय विद्यार्थी

तिडः मृत् तादृतेषां भाषाः शब्दमयम् । कर्तृविहृतं - येष्वर्थानिर्देशो नास्ति

तत्र द्दम् प्रत्युपपत्तिश्चेत्। कृदभिहितो भावो पुनरुक्तः भवति -

क्रियावदपि। कृताकृतप्रकारि नित्यम् तद्विपर्ययतम् अनित्यम्।

क्रियावचनो धातुः। क्रियावचनम् आधातम्। अर्थात् स्थानेन ल-
धनं धातुः। धातुः धातुः। अर्थात् स्थानेन धातुः धातुः धातुः। क्रिया

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

शुभ्रशुभ्रः काशकृत्ता पिताली शादरायतः । पापममत्तेनैवः नयनपरादि शादिकाः ॥

प्रविपुल्यदाताद् इत्येवं ज्ञेयम् । वाणिज्य - वाणिज्यम् । (५.५.२०)

प्राप्तिर्ज्ञो देवानां प्रियः न लिखितः, दृश्यते एतद्ब्रह्ममिति। (म.भा. 2.4.66)

उन्नाथानाम् अपभोगः। लैक्यविकः। उन्नाथपुर्वोत्तरेऽनुवर्धः।

उद्धारार्थः = मुक्त्यर्थः = उद्धारार्थः ॥ उद्धारार्थः = मुक्त्यर्थः = उद्धारार्थः ॥

उपादयो व्युत्पन्नानि । (उत्पादोऽव्युत्पन्नानि प्रातिपदिकानि । व्युत्पन्नानीति
शास्त्रादप्यतीत्या । प्रातिपदेषु अव्युत्पन्नमप्येकम् । इति शास्त्रेणैव निरूपितम् ।

गतिः काटोपपदानां वृद्धिः सः समाध्वननं प्राप्नुवत्यनेः ॥ उत्तमीपदायोः

अथवाः बलीमान् । पुनरुक्तवायवादिष्यं ततः अह उक्तगोऽभिनिविष्टे ।

आपः प्रिज्ञानं अपवादान् प्रतीयात् । आपाः उद्वर्गाः महाविषया विधयः ।

अध्यायः अथ अलङ्कारविषयः विषयः तस्मिन् उत्तराध्यायान् प्रविष्टान् ज्ञायते।

प्रपचार विषयं प्रकृता उत्तमाः पवन्ति । हृदि देशान्ता प्रपन्ना वन्ति ।

ममोऽदये = पचते । अत्र । अतः कृत्स्न । उदाहरात् ।

आध्यात्मो दाहयं अगुता विद्य एति उन्मैः कलपि धारय। आध्यात्मः शास्त्रनिगुहः ।
 दाहयं वृक्षता। विद्य अगुता कलपि धारयता। नैकमुदाहरणं प्रसवर्णगुह्य -
 प्रोक्तवति। कः पुनः उद्देशो वदे शयो विशेष्ः। एतत्प्रकारव्यानम् -

अपेक्षो गुणैः प्राणमुदेष्टः। एतच्चं तावद् आद्यान्म उदेष्टः। तद्वचना।

अगोपाय विद्वान् गो वामनि केन वागृहीत्वोपदिशति अयम् गोपति ।

लघुत्वम् आवाहयामाह। उपरिष्टे मे गीति। गुणैः प्राप्य मुदेरा। लघुत्वात्।

कामित्वमिदम्। देवदत्तं मे भवान् कश्चिदपि वि। व दृष्टव्यः पाठ्यवि-

पुनस्यं देवनाम् उद्दिष्टाणि - चक्रं च उद्दिष्टं विरीर्य ईदृशो देवनाम् उद्दिष्टः

क. पु. १. ५५५ भाषा माह । अदि मे देवदा एति । १५ भा. १. ३. २

उद्देश्य-विशेषः । उद्देश्यवचनं पूर्वम् विशेष्यत्वं ततः पठ्यते । तादात्म्यं लक्ष्यं भवेत् । विशेष्यत्वमेव उद्देश्यम् विशेष्यत्वमेव विशेष्यम् ॥ उपरीतः क्षीय-
वर्तमानासीत्प्रागुक्तः । उक्तं तद्वाच्यं । उपगच्छ-शब्दनेपथ्यम् ।

वैश्वानराजीत्यानुक्तः। उच्यते च परब्रह्म। उपगृह्यते शक्तिनेयदत्तम्।
उपदेशः पार्थिवः प्रयोगः। अथैव तु ब्रह्मा यदा परास्मरति तदा नास्त्युपदेशः।

उपपदम् - उपोच्चारितम् पदम् उपपदम्। उपपदविग्रहेः सात्वतविग्रहि-

बलीयसी ॥ ६१॥ पाश्चात्त शङ्कहिवम् । पञ्चप्रभुजमानः शङ्कः परैः प्रष्टव्यमान-
विबग्वर्जम् ॥ ६२॥ तद् उपरि गत् सन्निभवति । (यद् अतत् तद् अतत् तद् अतत् ॥ ६३॥)

उपमा । एहि उपाधिः । (वाचस्पत्यु-वचस्पत्यु-उपाधिः । शक्तिः ।)

॥ विद्याविशेषकः उपलब्धिः ॥ वाणिज्य-१.३.॥

अङ्गानि वेदाश्चत्वारो ग्रीष्मास्तु धाम एव च। पुराणं धर्मशास्त्रं च विद्याल्लेखनाच्चतुर्दश ॥

आत्मा वा डेटे आ इष्टम्, भोतव्यो मन्त्रव्यो निदिध्यासितव्यः ॥ न लक्षणेन -

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

पुष्पक! जगत् ममति । २०२ अक्षर पाठ । VII. 1. 55.

४७) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ४८) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ४९) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ५०) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ५१) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ५२) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ५३) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ५४) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ५५) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ५६) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ५७) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ५८) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ५९) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ६०) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ६१) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ६२) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ६३) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ६४) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ६५) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ६६) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ६७) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ६८) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ६९) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ७०) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ७१) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ७२) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ७३) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ७४) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ७५) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ७६) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ७७) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ७८) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ७९) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ८०) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ८१) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ८२) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ८३) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ८४) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ८५) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ८६) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ८७) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ८८) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ८९) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ९०) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ९१) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ९२) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ९३) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ९४) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ९५) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ९६) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ९७) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ९८) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 ९९) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$
 १००) $\frac{1}{x^2}$ $\frac{1}{x^2}$

अथ पदार्थेषु ध्यानाद्वडुकीति ॥ नानि वपुचम अन्य लदृशा-
धिकरणे तथा ह्यर्थात्ति ॥ अत्राह्वय प्रानयेति उक्ते आह्वय-
लदृशा आनीयते नास्ती लोच्य मनीय कृती भवति ॥ मं ४. १. १२
अनाद्यो वडुकीति ॥ अन्वयसन्धि- अनुलोमसन्ध्या (स्वा-व्यञ्जो-
अन्वय-प्रतिलोमसन्धि (व्यञ्जन + स्वा)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

१
पद नवें (आत)

